

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΗ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

Νεοελληνικά

Πραγμάσματα

γυμνασίου Ε΄

Δημ. Κ. Γιαννακόπουλος
Πάρεδρος
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1974

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ**ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ**

10 2016

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΣΤΑΝΤΗΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΣΤΑΝΤΗΝ ΔΟΠΟΤΕΧΝΙΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΑΠΟ ΤΟ ΛΕΙΜΩΝΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝ. ΜΟΣΧΟΥ

Ἀπήλθομεν ἐν μιᾷ εἰς τὸν οἶκον Στεφάνου τοῦ σοφιστοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ κύριος Σωφρόνιος, ἵνα πράξωμεν· ἦν δὲ μεσημβρινόν. Ἔμενεν δὲ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον, ἦν ὠκοδόμησεν ὁ μακάριος πάππας Εὐλόγιος, τὴν ἐπονομαζομένην τῆς Δωροθέας. Ὡς οὖν ἐκρούσαμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ φιλοσόφου, παρέκυψεν κόρη λέγουσα: Καθεύδει, ἀλλ' ὀλίγον ἐξικακήσατε*. Τότε δὴ λέγω τῷ κυρίῳ Σωφρονίῳ: Ἀγωμεν ἐν τῷ Τετραπύλῳ κάκει μένωμεν. Ἔστιν δὲ ὁ τόπος τοῦ Τετραπύλου πάνυ σεβάσμιος παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι· λέγουσι γὰρ ὅτι τὰ λείψανα Ἱερεμίου, τοῦ προφήτου, ἀπὸ Αἰγύπτου λαβὼν Ἀλέξανδρος, ὁ κτίστης τῆς πόλεως, ἐκεῖ αὐτὰ κατέθετο. Ὡς οὖν ἀπήλθομεν εἰς τὸν τόπον, οὐδένα εὔρομεν, εἰ μὴ τρεῖς τυφλούς· μεσημβρινόν γὰρ ἦν. Ἀπήλθομεν οὖν πλησίον τῶν τυφλῶν μεθ' ἡσυχίας καὶ σιωπῆς καὶ ἐκαθήσαμεν ἔχοντες τὰ βιβλία ἡμῶν. Ἐλάλουν δὲ οἱ τυφλοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ λέγει ὁ εἰς τῶν ἄλλων: Ὀντως σοι, πῶς γέγονας τυφλός; Καὶ ἀπεκρίθη λέγων: Ναύτης ἦμην νεώτερος· καὶ ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπλέομεν, καὶ ἐν τῷ πελάγει ὀφθαλμιάσας καὶ μὴ ἔχων πῶς περιοδευθῶ, τὰ λευκώματα ἔσχον ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου καὶ ἐτυφλώθην. Λέγει καὶ τῷ ἄλλῳ: Σὺ, πῶς γέγονας τυφλός; Ἀπεκρίθη κάκεινος λέγων: Ὑαλοψὸς* ἦμην τὴν τέχνην καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐπίχυσιν ἔσχον οἱ δύο ὀφθαλμοὶ καὶ ἐτυφλώθην. Λέγουσιν ἄλλω κάκεινοι: Σὺ πῶς γέγονας τυφλός; Ὁ δὲ ἀπεκρίθη: Ὀντως ἐγὼ λέγω ὑμῖν· ὅταν ἦμην νεώτερος, ἐμίσησα τὸν κάματον πάνυ· γέγονα δὲ καὶ ἄσματος. Οὐκ ἔχων οὖν πότεν φάγω, λοιπὸν ἔκλεπτον. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν μετὰ τὸ ποιῆσαι με πολλὰ κακὰ ἰστάμην οὖν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ θεωρῶ νεκρὸν ἐξοδιζόμενον* καλῶς φοροῦντα. Ἀκολουθῶ οὖν ὀπίσω τοῦ ἐξοδίου, ἵνα θεωρήσω ποῦ μέλλουσιν αὐτὸν θάπτειν. Οἱ δὲ ἦλθον ὀπίσω τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς μνημεῖον καὶ ἀπῆλθον. Ἐγὼ δὲ ὡς εἶδον ἀπελθόντας αὐτούς, εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἀπέδυσσα αὐτὸν εἰ τι ἐφόρει, ἐάσας αὐτῷ ἔν μόνον ὀθόνιον.* Ὡς οὖν ἐμελλον ἐξέρχεσθαι ἐκ τοῦ μνημείου λαβὼν πολλὰ πάνυ, ἡ κακὴ μου πράξις λέγει μοι:

Λάβε καὶ τὸ ὀθόνιον αὐτοῦ, ὅτι πιθανόν ἐστιν. Ὑπέστρεψα οὖν ὁ δειλταῖος ἐγώ. Καὶ ὡς ἀπέδου αὐτὸν τὸ ὀθόνιον, ἵνα γυμνὸν αὐτὸν ἔασω, ἀνακάθηται ὁ νεκρὸς ἔμπροσθέν μου καὶ ἐκτείνας τὰς δύο χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' ἐμέ τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ ἔξεσέν μου τὴν ὄψιν καὶ ἐξέβαλε τοὺς δύο μου ὀφθαλμούς. Τότε ἐγώ ὁ ἄθλιος ἔασας πάντα μετὰ θλίψεως πολλῆς καὶ κινδύνου ἐξῆλθον ἐκ τοῦ μνήματος. Ἴδου, εἶπον ὑμῖν κἀγὼ πῶς γέγονα τυφλός. Ταῦτα ἀκουσάντων ἡμῶν νεύει μοι ὁ κύριος Σωφρόνιος καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἐξ αὐτῶν. Καὶ λέγει μοι: Ὅντως σοι, κύρ ἄββα, μὴ πράξωμεν σήμερον. Μεγάλως γὰρ ὠφελήθημεν. Ὁφελθέντες οὖν γεγραφήκαμεν, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀκούοντες ταῦτα ὠφελήθητε. Ἄληθῶς γὰρ ὅτι οὐδεὶς ποιῶν κακὸν λανθάνει Θεόν. Καὶ τοῦ μὲν διηγήματος τούτου ἡμεῖς αὐτήκοοι παρὰ τοῦ πεπονηθέντος γεγόναμεν.

(J . P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 87, 3, κ. 77)

2. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ἐπέστη σήμερον ἡ πάντων χαρὰ, λύουσα τὴν πρῶην ἄραν. Ἐπέστη ὁ πανταχοῦ, ἵνα τὰ πάντα πληρώσῃ χαρᾶς. Ἐπέστη δὲ πῶς; Οὐ δορυφόρους ἔχων, οὐ στρατιάς ἀγγέλων συνεπαγόμενος, οὐ κομπάζων τὴν πρόοδον, ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ ἡρέμα· τοῦτο ποιῶν, ἵνα λάθῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους, ἵνα τέχνη σοφίας παγιδεύσας τὸν ὄφιν, καὶ τὸν δράκοντα φενакίσας τὸν νοῦν, τὸν Ἀσσύριον* τὸν πᾶσαν ὑφ' ἑαυτὸν δουλωσάμενον τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, ἐρπάσῃ τὸ λάφυρον. Οὐκ ἀνασχομένης αὐτοῦ τῆς ἀπειρομεγέθους περὶ ἡμῶν εὐσπλαγχνίας τοσοῦτον ἔργον ζημιωθῆναι τὸν ἄνθρωπον, δι' ὃν οὐρανοὺς ἐκαμάρωσε* γῆν, ἔστερέωσεν, ἀέρα ἐξέχεε, θάλασσαν ἠπλωσε, καὶ τὴν φαινομένην ἅπασαν ἔτεκτῆνατο κτίσιν. Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐξ οὐρανοῦ, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Θεὸς ἐν γαστρὶ Παρθένου φερόμενος, ὁ πανταχοῦ μὴ χωρούμενος.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπου φύσις χαρᾶς προοίμια δέχεται, καὶ τὴν ἀρχὴν λαμβάνει θεώσεως. Ἐντεῦθεν τὸν ἑαυτῆς ἀποκειραμένη τῆς ἁμαρτίας πολυφάνταστον πλοῦτον, νυμφοστολεῖται τῷ Κτίσαντι. Ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ πρώτη διάπλασις, νέαν ἀνάπλασιν δέχεται· καὶ ὁ

γηραιός κόσμος τὴν ἐξ ἁμαρτίας παλαιώσιν ἀποτίθεται. Ἄλλ' « Εὐφραϊνέσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην. Σταλαζάτω τὰ ὄρη γλυκασμόν, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν », ὅτι ἔλεησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Σήμερον γὰρ « τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰῶνων μυστήριον » φανεροῦται « καὶ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν Χριστῷ τὰ σύμπαντα δέχεται ». Σήμερον ἡ δημιουργὸς τῶν ὄλων ἐξουσιάρχια, τὴν προβεβουλευμένην αὐτῇ, τῆς τῶν ὄντων ποιήσεως, πρὸς πέρας ἄγει βουλήν, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς προεπινοηθεῖσιν τῇ ἀρχηγῷ τῆς κακίας βουλήν διακρούσῃται. Διὰ τοῦτο χορεύουσιν ἄγγελοι, συγχαίρουσιν ἄνθρωποι καὶ ὁ σύμπας ἀνανεούμενος πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεται κόσμος. Τίς νοῦς, ποῖα δὲ ταῦτα χωρήσει γλῶττα; μήτε γε λόγος ἐκφράσαι δυνησαιοτο, ἢ ἀκοὴ δέξασθαι.

Εἰκότως οὖν ἡ παροῦσα πανήγυρις φαιδρὰ καὶ γεγανυμένη* συγκεκρότηται σήμερον, τὴν παγγενεστάτην τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἐορτάζουσα πρόσληψιν. Τίς οὔσα καὶ ποταπή*; Τῆς μὲν κτήσεως ἀπάσης εὐφρόσυνον, τοῦ δὲ γένους ἀνόρθωσις. Οὐκοῦν χαρᾶς εὐαγγέλια σήμερον. Θεοῦ φιλανθρωπίας μηνύματα· παγκοσμίου σωτηρίας χαρμόσυνα. Πόθεν καὶ παρὰ τίνας καὶ πρὸς τίνα ἦκοντα; Ἐξ οὐρανοῦ καὶ « παρὰ Θεοῦ καὶ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ». Τίς ἡ παρθένος; Τίς ὁ ἀνὴρ; Τίνα δὲ τούτοις ὀνόματα; Τῇ μὲν Μαρίαν· τῷ δὲ Ἰωσήφ. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν « ἐκ γένους Δαβὶδ ». Τίνας ταῦτα διακονοῦντος καὶ ὅθεν ἦκοντος; τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐξ ὑψίστου ἀποσταλέντος εἰς διακονίαν τοῦ θαύματος. Ἔδει γὰρ τοῦ Ἰωσήφου τὸν λειτουργόν, ἐκ τῶν ὑψίστων ἐπὶ γῆς καταπτάντα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξοις τοῖς πράγμασι διακοσμήσαι μυστήριον. Τί τοῦτο; τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν, τὴν ἄρρητον τῆς περὶ ἡμᾶς οικονομίας φανέρωσιν, τὴν ἀπ' αἰῶνος κεκαλυμμένην τῆς θείας βουλῆς καὶ προγνώσεως ἔμφασιν καὶ βεβαίωσιν. Ἀλλὰ ποῦ ταῦτα καὶ πότε καὶ ὅτου χάριν; « Εἰς Ναζαρέτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, τῷ μηνὶ τῷ ἔκτω, καθ' ὃν Ἰωάννης συνείληπτο », ἵνα τὸν ἐρχόμενον κηρύξῃ ἐγγάστριον. Ὄθεν ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἐπίγειον παστάδα, τῶν αἰθερίων καταπτὰς ὑπερώων, ἐπέστη τῇ Ναζαρέτ, καὶ τῇ Παρθένω προσελθὼν, τῆς ἀφράστου οικονομίας ἀποφητὶ δηκόνει τὸ μήνυμα. Τοῦτο τῆς πρὸς ἀνθρώπους θείας καταλλαγῆς τὸ μυστήριον. Τοῦτο πανηγυρίζομεν σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συνάφειαν, τὴν τοῦ προσλήμματος* θέωσιν, τὴν τῆς εἰκότος ἡμῶν ἀναμόρφωσιν, τὴν

εις τὸ κρείττον ἄλλοίωσιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ὕψωσιν καὶ ἀνάβασιν.

Διὰ τοῦτο χαρᾷ χαίρει τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις* ταῖς θεαῖς περὶ ἡμᾶς καταλλαγᾷς ἐπισπένδεται. Φίλον γὰρ αὐταῖς πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐπανόρθωμα καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀμείνω κατάστασιν πρόοδος καὶ ἀνάβασις. Καὶ γὰρ εἰσι λίαν συμπαθεῖς καὶ φιλάνθρωποι, ἅτε « εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι τῶν μελλόντων κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Τοιγαροῦν ἀγγαλιάσθω τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ ἡ φύσις σκιρτάτω. Ὁ οὐρανὸς γὰρ ἔξανοίγεται, ἡ γῆ τὸν Βασιλέα τοῦ παντὸς ἀφανῶς ὑποδέχεται. Ναζαρέτ, τὴν Ἑδέμ μιμουμένη, τὸν τῆς Ἑδέμ φυτουργὸν ἐγκολπάζεται. Ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχатиάν, τῷ μόνῳ ἄλλοι ἔξ αὐτοῦ γεννηθέντι μνηστεύεται· καὶ Γαβριὴλ τῷ μυστηρίῳ διακονεῖ καὶ τῇ παρθένῳ ὑποφωνεῖ τὸ Χαῖρε, ἵνα τὴν χαρὰν ἣν ἡ προμήτωρ ἀπώλεσεν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀδάμ ἡ ἐκ Δαβὶδ ἀνατείλασα, δι' ἑαυτῆς ἀνασώσεται. Σήμερον ὁ τῆς δόξης πατὴρ εἰς οἶκτον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔλθων, τὴν ἐν Ἀδὰμ φθαρεῖσαν φύσιν ἰλέω κατοπτεῦει τῷ βλέμματι. Σήμερον τῶν αὐτοῦ παναγάθων σπλαγχνῶν ὁ τῆς εὐσπλαγχνίας δοτὴρ ἀνακαλύπτει τὴν ἄβυσσον καὶ διοχετεῦει τῇ φύσει τὸν ἔλεον, ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψας θαλάσσης. Ἐπρεπε γὰρ τῷ « ἔξ οὐ καὶ δι' οὐ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε », ἔλεω τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχαίας ἀρᾶς τὴν καταδίκην ἀμείψασθαι· δόξη τε τῇ ἑαυτοῦ παραδοξάσαι τὴν ἀδοξήσασαν ἐν Ἀδὰμ φύσιν καὶ ἀληθεία τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐπίκρημον συμβουλήν ἀποσείσασθαι, ἧς ἔργον ἡ πρώτη παράβασις τοῦ Ἀδαμίου πλάσματος τὸ παράπτωμα...

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 97, σ. 881 - 883)

Ἀνδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ὁ Ἱεροσολυμίτης

3. ΒΙΟΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Ὁ συγγραφεὺς ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν ἀπὸ τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου μέχρι τοῦ Ρωμανοῦ.

α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεῶν

ἰη'. Οἱ μὲν οὖν μετὰ Συμεῶν περὶ εἰρήνης διελέγοντο, ὁ δὲ αὐτοὺς ἀπεπέμψατο, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ἐζήτηε θεάσασθαι. Παρὰ πολλῶν δὲ ἐπεπληροφόρητο περὶ τε τῆς αὐτοῦ φροντίσεως καὶ ἀν-

δρίας καὶ συνέσεως. Ὁ τοῖνον βασιλεὺς ἐπὶ τούτου σφόδρα ἠγαλλιάσατο· ἐπόθει γὰρ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ στήναι τὰς καθ' ἑκάστην ἐγγινομένης τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις. Ἀποστείλας οὖν ἐν τῷ Κοσμιδίῳ* αἰγιαλῷ κατεσκεύασεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὄχυρωτάτην ἀπόβασιν, ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρην διεκπλέουσαν ἐν αὐτῇ προσορμίζεσθαι. Περιφράξας οὖν αὐτὴν πάντοθεν διατείχισμα μέσον γενέσθαι προσέταξεν, ἐν ᾧ ἀλλήλοις ἔμελλον ὀμιλεῖν. Ἀποστείλας οὖν Συμεῶν τὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναὸν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ* ἐνέπρησεν καὶ τὰ περίξ αὐτοῦ σύμπαντα, δῆλος ὢν ἐντεῦθεν, μὴ τὴν εἰρήνην θέλων, ἀλλ' ἐλπῖσι μετεώροις τοῦτον ἐξαπατῶν.

ιβ'. Παραγενόμενος δὲ ἐν Βλαχέρναις ὁ βασιλεὺς ἅμα Νικολάῳ τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ ἀγίᾳ σορῶ εἰσήλθε καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν εἰς εὐχὴν, εἶτα πρηνὴς πεσὼν τὸ ἅγιον ἔδαφος ἐκείνο τοῖς δάκρυσιν κατέβρεχε, τὴν πανάχραντον Θεοτόκον ἀντιβολῶν τὴν ἀκαμπτὴ καὶ ἀμείλικτον τοῦ τυράννου καὶ ὑπερηφάνου Συμεῶν καρδίαν μαλάξας τὰ πρὸς εἰρήνην συνθέσθαι. Τὸ ἅγιον οὖν κιβώτιον διανοίξαντες, ἔνθα τὸ σεπτὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τεθησαύρισται ὠμοφόριον, καὶ τοῦτο ἐκείθεν ὁ βασιλεὺς ἀνελόμενος καὶ ὡσπερ τινὰ θώρακα ἀδιάρρηκτον περιβαλλόμενος, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ἄμωμον Θεοτόκον, οἷα περικεφαλαίαν τινὰ περιθέμενος, ἔξῃσι τοῦ ναοῦ ὄπλοις ἀσφαλῆσι περιφραξάμενος. Τὸν σὺν αὐτῷ οὖν στόλον ἀσπίσι τε καὶ ὄπλοις ἀσφαλῆσι κατακοσμήσας τὸν ὠρισμένον τόπον κατέλαβε συνομιλῆσαι τῷ Συμεῶν.

κ'. Πέμπτη οὖν ἡμέρα ἦν, ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ἰθ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός, δ' δὲ τῆς ἡμέρας ὥρα. Παρεγένετο Συμεῶν πλῆθος ἄπειρον ἐπαγόμενος εἰς πολλὰς διηρημένον παρατάξεις, τῶν μὲν χρυσασπίδων καὶ χρυσοδοράτων, τῶν δὲ ἀργυροασπίδων καὶ ἀργυροδοράτων, τῶν δὲ πάσῃ ὄπλων χροῖᾳ κεκοσμημένων, πάντων πεφραγμένων σιδηρῶ, οἱ μέσον αὐτῶν διειληφότες τὸν Συμεῶν ὡς βασιλέα εὐφήμουν τῇ τῶν Ρωμαίων φωνῇ. Πάντες δὲ οἱ τῆς συγκλήτου βουλῆς τοῖς τείχεσι ἐφῆστῶτες ἐθεώρουν τὰ δρώμενα. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὴν ψυχὴν βασιλικὴν τῷ ὄντι καὶ μεγαλόφρονα, καὶ θαυμάσαι τὸ τοῦ φρονήματος ἀκατάπληκτον* καὶ τὸ τῆς ἀνδρίας παράστημα, ὅπως τοσαύτην πολεμίων ὀρῶν ἐπιφορὰν οὐ κατεπλάγη καὶ ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ὡσπερ ἐκ φίλων χωρῶν πλῆθος τὴν ψυχὴν οὕτως ἀτρεμῆς ἀπήει, μόνον οὐχὶ τοῖς πολεμίοις τῶν ὑπηκόων διδούς ἀντίλυτρον.

κα'. Πρῶτος οὖν ἐν τῇ ρηθείᾳ ἀναβάθρα καταλαβὼν τὸν Συ-

μεών ἐξεδέχετο. Ἐπεὶ δὲ ὄμηρα ἐξ ἀμφοτέρων ἐλήφθησαν τῶν μερῶν, καὶ τὴν ἀποβάθραν οἱ Βούλγαροι διηρευνήσαντο ἀκριβῶς, μήπω τις δόλος ἢ ἐνέδρα τυγχάνει, κατήλθε Συμεών τοῦ ἵππου καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσῆλθεν. Ἀσπασάμενοι δὲ ἀλλήλους εἰρήνης λόγους ἐκίνησαν.

Εἰπεῖν δὲ λέγεται τὸν βασιλέα πρὸς Συμεών : « Ἀκήκοά σε θεοσεβῆ ἄνθρωπον ὄντα καὶ Χριστιανὸν ὑπάρχειν ἀληθινόν, βλέπω δὲ τὰ ἔργα μηδαμῶς τοῖς λόγοις συμβαίνοντα. Ἴδιον μὲν γὰρ θεοσεβοῦς ἀνδρὸς καὶ Χριστιανοῦ τὸ τὴν εἰρήνην ἀγαπᾶν καὶ τὴν ἀγάπην ἀσπάζεσθαι, εἶπερ ὁ Θεὸς ἀγάπη καὶ ἔστιν καὶ λέγεται, ἀσεβοῦς δὲ καὶ ἀπίστου τὸ χαίρειν σφαγαῖς καὶ αἵμασιν ἀδίκως ἐκχεομένους. Εἰ μὲν οὖν ἀληθὴς χριστιανὸς ὑπάρχεις, καθὼς πεπληροφορήμεθα, στήσόν ποτε τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὰς τῶν ἀνοσίων αἱμάτων ἐκχύσεις, καὶ σπείσαι μεθ' ἡμῶν Χριστιανῶν εἰρήνην, Χριστιανὸς καὶ αὐτὸς ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ μὴ θέλε μολύνεσθαι Χριστιανῶν δεξιὰν αἵμασιν ὀμοπίστων Χριστιανῶν. Ἄνθρωπος εἶ καὶ αὐτὸς θάνατον προσδοκῶν καὶ ἀνάστασιν καὶ ἀνταπόδοσιν. Σήμερον ὑπάρχεις, καὶ αὔριον εἰς κόνιν διαλυθήσῃ. Εἰς πυρετὸς ἅπαν κατασβέσει τὸ φρύγαμα*. Τίνα οὖν λόγον δώσεις τῷ Θεῷ ἐκεῖ ἀπελθὼν ὑπὲρ τῶν ἀδίκων σφαγῶν ; Ποίῳ προσώπῳ τῷ φοβερῷ καὶ δικαίῳ ἐνατενίσσεις κριτῆ ; Εἰ πλοῦτου ἐρῶν ταῦτα ποιεῖς, ἐγὼ σε κατακόρωσ τοῦ ἐπιθυμουμένου ἐμπλήσω· μόνον ἐπίσχες τὴν δεξιάν σου. Ἄσπασαι τὴν εἰρήνην. Ἀγάπησον τὴν ὁμόνοιαν, ἵνα καὶ αὐτὸς βίον ζήσης εἰρηνικὸν καὶ ἀναιμακτον καὶ ἀπράγμονα, καὶ οἱ Χριστιανοὶ παύσονται ποτε τῶν συμφορῶν, καὶ παύσονται τοὺς Χριστιανούς ἀναιμεῖν*· οὐ θέμις γὰρ αὐτοῖς αἶρειν ὄπλα κατὰ ὀμοπίστων ».

Τοσαῦτα οὖν εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἐσίγησεν. Αἰδεσθεῖς οὖν Συμεών τὴν τούτου ταπεινώσιν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ, κατένευσε τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους διεχωρίσθησαν, δώροις μεγαλοπρεπέσι τοῦ βασιλέως δεξιωσαμένου τὸν Συμεών.

κβ': Ὁ δὲ τότε συμβέβηκε διηγήσομαι, τεράστιόν τι καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα συγκρίνειν εἰδόσι παράδοξον. Δύο φασὶν ἀετοὺς τῶν βασιλέων ὀμιλούντων ἄνωθεν αὐτῶν ὑπερπτήναι κλάγξαι τε καὶ πρὸς ἀλλήλους συμμεῖξαι, καὶ παραντικά διαζευχθῆναι ἀλλήλων, καὶ τὸν μὲν εἰς τὴν πόλιν διελθεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θράκην διαπτήναι. Τοῦτο οἱ ἀκριβεῖς τὰ τοιαῦτα σκοποῦντες οὐ καλὸν ἔκριναν οἰωνόν· ἀσυμβάτους γὰρ ἐπὶ τὴν εἰρήνην ἀμφοτέρους διαλυθήσεσθαι ἔφασαν. Συμεών δὲ τὸ

αὐτοῦ στρατόπεδον καταλαβὼν τοῖς ἑαυτοῦ μεγιστᾶσιν τὴν τοῦ βασιλέως ἀπήγγειλε σύνεσιν καὶ ταπεινώσιν, ἐξεθείαζέ τε αὐτοῦ τὸ εἶδος, τὴν τε ρώμην καὶ τὸ ἀκατάπληκτον* τοῦ φρονήματος.

β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ν'. Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ ια', ἰνδικτικῶνος* ιε', κατέπλευσαν οἱ Ρῶς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πλοίων χιλιάδων δέκα. Ἀπεστάλη δὲ κατ' αὐτῶν μετὰ τριήρων καὶ δρομώνων, ὅσα καὶ ἔτυχον ἐν τῇ πόλει, ὁ πατρικίος Θεοφάνης ὁ παραδυναστεύων καὶ πρωτοβεστιάριος* καὶ τὸν τε στόλον προεντρεπίσας τε καὶ ἐτοιμασάμενος, καὶ νηστεῖα καὶ δάκρυσιν ἑαυτὸν κατοχυρώσας ὡς μάλιστα, τοὺς Ρῶς προσεδέχετο, καταναυμαχῆσαι αὐτοὺς μέλλων.

Ἐπεὶ δὲ ἐκείνοι κατέλαβον καὶ πλησίον τοῦ Φάρου ἐγένοντο, οὗτος πρὸς τῷ τοῦ Εὐξείνου Πόντου στόματι παρεδρεύων ἐν τῷ Ἱερῷ λεγομένῳ ἀθρόον τούτοις ἐπέθετο. Καὶ δὴ πρῶτος τῷ οἰκίῳ δρόμῳ διεκπλεύσας τὴν τε σύνταξιν τῶν Ρωσιακῶν πλοίων διέλυσεν καὶ τῷ ἔσκευασμένῳ πυρὶ πλείστα κατέφλεξε, τὰ δὲ λοιπὰ ἐτρέψατο εἰς φυγὴν, ὡς ἀκολουθῶς καὶ οἱ λοιποὶ δρόμωνες καὶ αἱ τριήρεις ἐπεκδραμοῦσαι τελείαν εἰργάσαντο τὴν τροπήν, καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα κατέδυσαν αὐτανδρα, πολλὰ δὲ κατέτρωσαν, πλείστους δὲ ζῶντας συνέλαβον. Οἱ περιληφθέντες οὖν εἰς τὸ τῆς Ἀνατολῆς μέρος εἰς τὰ Σγῶρα λεγόμενα καταπλέουσιν.

Ἀπεστάλη δὲ καὶ τότε Βάρδας ὁ Φωκᾶς διὰ γῆς μετὰ ἵππέων ἐγκρίτων παρατρέχειν αὐτοὺς. Καὶ δὴ τούτων σύνταγμα ἱκανὸν ἀποστείλάντων πρὸς τὰ τῆς Βιθυνίας μέρη ὥστε τὰ πρὸς τροφήν καὶ τὴν ἄλλην χρεῖαν αὐτοῖς πορίσασθαι, περιτυχῶν τῷ τοιοῦτῳ συντάγματι ὁ εἰρημένος Βάρδας ὁ Φωκᾶς κακῶς τούτους διέθηκε, τρεψάμενος καὶ κατασφάξας αὐτοὺς. Κατήλθε δὲ τηνικαῦτα καὶ Ἰωάννης μάγιστρος* καὶ δομέστιχος* τῶν σχολῶν ὁ Κροκόας μετὰ παντὸς τοῦ τῆς Ἀνατολῆς στρατεύματος, καὶ τούτων πολλοὺς διέφθειρεν*, ἀποσπάδας τῆδε κάκεισε καταλαμβάνων, ὥστε συσταλέντας αὐτοὺς δεῖε τῆς αὐτοῦ ἐπιθέσεως μένειν ἀθρόως ἐπὶ τὰ οἰκεῖα πλοῖα καὶ μηδαμοῦ διατρέχειν κατατολμᾶν.

να'. Πολλὰ δὲ καὶ μέγιστα κακὰ οὗτοι διεπράξαντο πρὸ τοῦ τὸ Ρωμαϊκὸν σπράτευμα κατελθεῖν. Τό τε γὰρ Στενὸν λεγόμενον ἄπαν ἐν-

έπρησαν, και οὐς συνελάμβανον αἰχμαλώτους τοὺς μὲν ἀνεσταύρουν, τοὺς δὲ τῇ γῆ προσεπατάλευον, τοὺς δὲ ὥσπερ σκοποὺς ἰστώντες βέλεσι κατετόξευον· ὅσους δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου συνελάμβανον, ὀπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες ἤλους σιδηροῦς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεπήγνυον· πολλοὺς τε ἀγίους ναοὺς τῶ πυρὶ παραδεδώκασι.

Χειμῶνος δὲ ἤδη ἐνισταμένου καὶ τροφῆς ἀποροῦντες, τὸ τε ἐπελθὼν στράτευμα δεδιότες τὰς τε ναυμαχούσας τριήρεις, ἐβουλεύσαντο τὰ οἰκεία καταλαβεῖν. Καὶ δὴ λαθεῖν τὸν στόλον σπουδάζοντες, Σεπτεμβρίῳ μηνί, ἐ' ἰνδικτιῶνος, ἀντιπλεῦσαι ὠρμηκότες ἐπὶ τὰ Θρακῶα μέρη παρὰ Θεοφάνους πατρικίου ὑπαντήθησαν· οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν αὐτοῦ ἐργηγορωτάτην καὶ γενναίαν ψυχὴν.

Εὐθύς οὖν δευτέρα ναυμαχία συνάπτεται, καὶ πλεῖστα πλοῖα ἐπόντωσεν καὶ πολλοὺς τούτων ἀπέκτεινεν ὁ εἰρημένος ἀνὴρ. Ὀλίγοι δὲ μετὰ τῶν πλοίων περισωθέντες καὶ ἐν τῇ τῆς Κοίλης περιπεσόντες ἀκτῇ νυκτὸς ἐπελθούσης ἔφυγον. Θεοφάνης δὲ ὁ πατρίκιος μετὰ νίκης λαμπρᾶς καὶ τῶν μεγίστων ὑπέστρεψε τροπαίων, καὶ ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑπεδέχθη καὶ παρακοιμώμενος* ἐτιμήθη.

(J. P. MIGNE, *Patrologia Graeca*, τ. 109)

Γεώργιος Μοναχός

4. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

μθ'. Ὁ ζητῶν ὅπως τῇ τῶν Πατρῶν ἐκκλησίᾳ οἱ Σκλαβηνοὶ* δουλεύειν καὶ ὑποκεῖσθαι ἐτάχθησαν, ἐκ τῆς παρουσίας μανθανέτω γραφῆς.

Νικηφόρος τὰ τῶν Ρωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι ἐν τῶ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐννοήσαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὀρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικοὺς καὶ Σαρακηνοὺς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατος τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλευόνται εἰς συμβιβάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξει αὐτοῖς. Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα

στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν Κάστρω Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὡς καὶ πρῶην καταμηνηθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλευσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκῆτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γινῶναι εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγός, παραγγεῖλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνη τὸ φλάμουλον*, ὅπως γινῶσιν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸ φλάμουλον. Καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκῆτορες ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον, καὶ νομίσαντες ἕξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν πρωτόκλητον ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν.

Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτοῦς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσε τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τὴν προνομήν* καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τᾶλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῆ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπίσκοπὴν* καὶ συμμαχίαν καὶ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἀπο-

στόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὠράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τρεπούμενος αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβασμίον αὐτοῦ ναόν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· «ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι* εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ἧ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκῶς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον* ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει.

Ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν κατὰ τὸν προφήτην γινῶ γενεὰ ἢ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου, καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου.

Ἐκτοτε δὲ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβηνοὶ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς βασιλικούς καὶ πάντας τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἀποστελλομένους πρέσβεις ὡς ὁμήρους διατρέφουσιν, ἔχοντες ἰδίους καὶ τραπέζοιους καὶ μαγεῖρους καὶ πάντας τοὺς παρασκευάζοντας τὰ τῆς τραπέζης βρώματα, τῆς μητροπόλεως εἰς ταῦτα μηδὲν καινοτομουμένης, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Σκλαβηνοὶ ἀπὸ διανομῆς καὶ συνδοσίας τῆς ὁμάδος αὐτῶν ἐπισυνάγουσι τὰς τοιαύτας χρεῖας. Ἐποίησε δὲ καὶ σιγίλλιον Λέων ὁ ἀείμνηστος καὶ ἀοίδιμος βασιλεὺς λεπτομερῶς περιέχον τὸ τί ὀφείλουσιν παρέχειν οἱ αὐτοὶ ἐναπογραφόμενοι τῷ μητροπολίτῃ, καὶ μὴ ἀπαργυρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ ἢ ἄλλως πως κατ' ἐπίνοιαν ἄδικον ζημιουῖσθαι αὐτούς.

(Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, τ. 3)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

5. ΑΠΟ ΤΗΝ "ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ" ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Αί πρό τῆς Ἀλώσεως διαπραγματεύσεις

« Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ... »

Ἐπισημειώσας* οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπεμψεν (ὁ Μωάμεθ) ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ :

« Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπηρητίσθαι, καὶ καιρὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθῆν* πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις ; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν ὁσῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ; ».

Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ :

« Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἀπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἐχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοφον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναι σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθεῖς* ; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γὰρ γνώμη πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν ».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνοὺς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὤρισε διαλαλίας* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρεῖζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον

ἅπαντα θησιχυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν*.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834 κεφ. 39)

β) Ὁ θρῆνος

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα τῆς «Βυζαντινῆς Ἱστορίας» τοῦ ὁ Δούκας ἐκσπᾶ εἰς θρῆνον, εἰς τὸν ὅποιον ἐκφράζει τὸν πόνον καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν καὶ ἀπαριθμεῖ τὰς γενομένας καταστροφὰς τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων.

᾽Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλή ! ᾽Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν ! ᾽Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός ! ᾽Ω πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμὰς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς ! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσε ; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος ; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἄτινα ἀσπαζόμενοι ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄραν ; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λείψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων ; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα ; Αἱ ἀγυαί, τὰ περιαιυλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἀγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἀγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. ᾽Ω τῆς ζημίας ! *Ἔθεντο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλω τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

᾽Ω ναέ ! ὦ ἐπίγειε οὐρανέ, ὦ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὦ θεῖα καὶ ἱερά τεμένη*, ὦ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὦ βίβλοι ἱεραὶ καὶ Θεοῦ λόγια, ὦ νόμοι παλαιοὶ τε καὶ νέοι, ὦ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλω, ὦ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὦ Θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὦ διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὦ παιδαγωγαὶ ἡμιθέων ἡρώων, ὦ πολιτεία, ὦ δῆμος, ὦ στρατός, ὑπὲρ μέτρον* τὸ πρῖν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. ᾽Ω οἰκία καὶ παντοδοπαὶ παλάτια καὶ ἱερά τεῖχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα

καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνώ, τὸν Ἱερεμίαν* ἔχων ἔξαρχον* τῆς ἐλεεινῆς τραγωδίας...

Οὗτοι οἱ θρηνοὶ καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἶμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῶ προφήτη ὑπέδειξε. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλήσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν... Φρίξον ἥλιε, καὶ σύ, γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῆ ἐγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμέν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράζομεν : « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου... ».

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί ; Ἱματισμὸς πολυτελής, σκευὴ ἀργυρᾶ, χρυσοῦ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσσάτου* πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἓνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*... Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμόν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγῆσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βιβλίοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἀργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρέδιδουν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέθη ἐψῶντες ἦσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834)

6. ΧΡΟΝΙΚΟΝ

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του

Ἀκούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὥσει ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστί· μετ' ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὐριον ὁ ἀμπαῖς* ἠτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. Ἡμεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως καθ' ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκες τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ « Κύριε ἐλέησον » μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἰκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδῶσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' ἰλεως γενήσῃται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρᾳ τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους* καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἀρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναϊότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὄφιν τὸν ἰόν* ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσερά τινα ὀφείλεται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσταί ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

» Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἦν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκίῳ αἵματι ἡμῖν ἔδωρῆσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενωμένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλότων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα ».

(J. P. MIGNE, *Patrologia Graeca*, τ. 156)

Γ' ἐρώτησις Φρατζῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΥΧΗ

(Διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων)

Ἄπο ρυπαρῶν χειλέων,
ἀπὸ βδελυρᾶς καρδίας,
ἀπὸ ἀκαθάρτου γλώττης,
ἐκ ψυχῆς ρερυπωμένης,
δέξαι δέησιν, Χριστέ μου,
καὶ μὴ παρωσάμενός μου,
μὴ τοὺς λόγους, μὴ τοὺς τρόπους,
μηδὲ τὴν ἀναισχυντίαν,
δός μοι παρρησίαν λέγειν,
ἃ βεβούλημαι, Χριστέ μου.
Μᾶλλον δὲ καὶ δίδαξόν με,
τί με δεῖ ποιεῖν καὶ λέγειν.

Ἥμαρτον ὑπὲρ τὴν πόρνην,
ἧ μαθοῦσα ποῦ κατάγεις,
μύρον ἐξωνησαμένη,
ἤλθε τολμηρῶς ἀλείψαι
Σοῦ τοὺς πόδας τοῦ Θεοῦ μου,
τοῦ δεσπότου καὶ Χριστοῦ μου.

Ὡς ἐκείνην οὐκ ἀπώσω
προσελθοῦσαν ἐκ καρδίας,
μηδ' ἐμέ βδελύξῃ, Λόγε·
Σοῦ δὲ παράσχε μοι πόδας,
καὶ κρατῆσαι καὶ φιλῆσαι,
καὶ τῶ ρείθρω τῶν δακρύων
ὡς πολυτιμῆτῳ μύρῳ,
τούτους τολμηρῶς ἀλείψαι.
Πλύνον με τοῖς δάκρυσί μου,
κάθαρον αὐτοῖς με, Λόγε.

Ἄφες καὶ τὰ πταισμάτά μου.
 Οἶδας τῶν κακῶν τὸ πλήθος,
 οἶδας καὶ τὰ τραύματά μου,
 καὶ τοὺς μώλωπας ὄρφῃς μου.
 Ἄλλὰ καὶ τὴν πίστιν οἶδας,
 καὶ τὴν προθυμίαν βλέπεις,
 καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀκούεις.
 Οὐ λανθάνει Σε, Θεέ μου,
 Ποιητά μου, Λυτρωτά μου,
 οὐδὲ σταλαγμὸς δακρῶν,
 οὐδὲ στεναγμοῦ τι μέρος,
 οὐδὲ κίνημα καρδίας.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τόμ. 96)

Ἰωάννης Λαμασκηνός

2. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἐκ τοῦ Ὁγδοῦ Λόγου)

Στὸ Χάρο ὀμπρὸς ἡ ἀνδρεία τίποτις δὲν ἀξίζει,
 τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρῆζει*.
 Τινὰς* δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύστικον τὸν κόσμον
 βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χῶρις πόνο.
 Ὁ Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
 μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τους βγάνει,
 ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
 καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τὸ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
 οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελᾶ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία,
 μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τ' ἀκρίτη
 ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
 Ἄν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γρικήσετε καὶ τοῦτον
 τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλιοῦτον.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη
 παλάτι εὐμορφὸ ἔκτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει

καὶ περιβόλι εὖμορφο μὲ δένδρα στολισμένο
 ἔκαμεν στὸ παλάτι τοῦ εὖμορφα ῥδινιασμένο*,
 καὶ ἐκκλησίαν ἔκτισεν τ' ἁγίου Θεοδώρου
 τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
 καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκεύη ἔφησέν του,
 φελόνια* καὶ ἱερὰ πολλ' ἀφιέρωσέν του.
 Ὡσὰν τὸν ἐτελείωσεν, στὴν Ῥωμανία πηγαίνει,
 γιὰτ' ὁ πατέρας τοῦ ἄμαθεν Ἀμιρᾶς* ἀποθαίνει.
 Ἀποθαμένον βρῖσκει τον, κλαίει, πολλὰ θρηνηῖ τον,
 μὲ παρρησίαν περισσὴ τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
 Ἐκάλεσεν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερομονάχους,
 διάκονους καὶ ἱερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.
 Τὸ λείψανον ἀψάλασιν μὲ πλείστην παρρησίαν·
 ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κηροδοσίαν*·
 στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
 καὶ ὅταν τὸ ἐθάψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὀλιγούτζικον καιρὸν θάπτει καὶ τὴν μητέρα
 καὶ θρηῖνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 καὶ ἔμεινε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνθήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατρός καὶ τῆς μητρός του
 ἀνδραγαθίης ἤκαμεν ἄμετρες μοναχὸς του,
 ὥστε νὰ ἴθην ἀκούσωσιν, ὁ Διγενὴς ἐφάνη,
 ὅλοι τους νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τοὺς πιάνη.
 Οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
 ὅλοι τὸν ἐτρομάζωσιν καὶ φεῦγαν ἀπ' ὀμπρός του.
 Ἀλλὰ κι αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἔμελλε ν' ἀποθάνη,
 γιὰτὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τότε πάρ' ἐφάνη.
 Ἀρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενὴς ἀνδρείος,
 γιὰτὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζῆ πάντ' αἰδίως.
 Τέσσαρες κράζει ἰατροὺς γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἂν φοβᾶται γιὰ θάνατον εὐθύς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ἰατροὶ μὲ βότανα καὶ μὲ ἰατρικ' ἄλλα
 ἐνάντια στὴν ἀρρωστιά ἐπήγαιναν μεγάλα.
 Ἀλλὰ στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
 γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ἰατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.

Ὡσάν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
 καὶ τὴν γυνή του Εὐδοκίᾳ πλησίον του τὴν κράζει.
 Λέγει τῆς: « Γλυκυτάτη μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
 καὶ τὸ πικρὸ ποτήριον θανατοκόντεπέ* μου.

Ὡ χέρια μου καὶ ποῦ ὅστενε, Χάρου ν' ἀντισταθῆτεν
 καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατήτεν ;
 Μὰ δὲν δυναοῦστεν, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
 κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».

Ταῦτ' ἄλεγεν ὁ Διγενῆς, ἡ δὲ γυνή του πάλι
 κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψη τῆς μεγάλης.

Ὁ Διγενῆς μὲ προσευχὴ ἔδωσε τὴν ψυχὴν του
 εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στὴν ἡγῆν* του.

Ἡ δὲ γυνή, ὡς εἶδενε αὐτὸν νεκρωμένον,
 ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην του χωρὶς πνεῦμ' ἀπλωμένον,
 πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὦ μέγα θαῦμα —
 ξεψύχησένε καὶ αὐτή, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἅμα
 καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἔτρομάσαν,
 τὸ πράγμα ὅπου ἔγινεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.

Ἐσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοι τε καὶ δουλίσκες,
 βράγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὁμοῦ μὲ τὶς παιδίσκες.

Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
 τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μὲ παρρησίαν,
 καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
 καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
 Τὸ δὲ ταχὺ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
 εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
 κοὶ κλαίγοντας ἔλέγασιν μὲ πικραμένα λόγια
 τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μοιριολόγια :

« Ὡ πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξεριζωθῆτεν
 καὶ σεῖς, βουνά, θρηνήσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
 τί ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τ' ἄξια παλικάρια
 ἐκεῖνον ὅπου ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.

Ὡ Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
 αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης ; ».

Ταῦτα ἐκεῖνοι εἶπασιν, ἔπειτα ἐδιαβῆκαν,
 ἐκεῖνο ὅπου ἔπρεπεν μὲ τιμὴ τὸ ἐποῖκαν.*

Ἐφήκεν λοιπὸν ὄνομα σ' ὄλην τὴν οἰκουμένην
ὁ Διγενὴς νὰ τὸν ἴπαινοῦν ὄλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris 1880, σελ. 232 ἐξ.)

3. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Διὰ τοῦ κατὰ συνθήκην τούτου ὀνόματος καλεῖται ἡ ἐκτεταμένη ἔμμετρος χρονογραφία, ἡ ἀφηγομένη τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν (1204) ὑπὸ Γάλλων εὐγενῶν ἰδρυθέντων ἐν Πελοποννήσῳ τιμαριωτικῶν κρατιδίων. Τὸ χρονικὸν διαιρεῖται εἰς δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον πραγματεύεται κεφαλαιωδῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καί, ὑπερπηδῶν χρόνον ἑκατὸν ἐτῶν, τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) μετὰ τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων συμβάντων. Τὸ πολὺ μακρότερον δεύτερον μέρος, ἡ κυρίως χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Σαμπλίττ καὶ Γοδεφρέδου Βιλλαρδουίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ χρονογράφου, ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1292. Ἐπεισοδιακῶς μνημονεύονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰ τελευταῖα πίπτουν εἰς τὴν γ' δεκαετηρίδα τοῦ ἰδ' αἰῶνος. Συγγραφεὺς τοῦ ἔργου εἶναι γασμουῖλος (ἤτοι προελθὼν ἐκ γάμου ἐλληνοφραγκικοῦ) ἢ ἐξελληνισθεὶς Φράγκος, σύγχρονος τῶν ἱστορουμένων καὶ καλῶς γνωρίζων τὰ τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν: τοπογραφικὴν, κοινωνικὴν, ἐκκλησιαστικὴν ἱστορ. Τὸ ἔργον, μεγίστης ἱστορικῆς σημασίας, στερεῖται πάσης λογοτεχνικῆς ιδιότητος.

Κρουμβάχερ - Σωτηριάδης, α' Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας
τ. Ι', σ. 100 ἐξ.

Ἐπει ἂν εἶσαι γνωστικὸς κι ἐξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγροικος* εἰς τὴν γραφήν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζης*,
πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπου εἶπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκαταλέξα,
ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιον εἶπα τὸ τῆς Συρίας,
ὡσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,

τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκεινοὺς ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι,
ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σέ καταλέξω
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὁμοίως καὶ τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχῃς ὄρεξιν νὰ ἀκούης πράξεις καλῶν στρατιωτῶν,
νὰ μάθῃς καὶ παιδεύεσαι, ἃ λάχῃ νὰ προκόψῃς.
Εἶ μὲν ἐξεύρεις γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκῃς,
εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζου*
κι ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσῃς*,
ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαίων,
ὅπου ἤλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου τὰ σέ λέγω.

Ὁ κόντος* ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας*,
ὅπου σέ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασάτζο ἐκεῖνο
μετὰ τοὺς ἄλλους ἕτεροὺς εὐγενικοὺς ἀνθρώπους
ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον,
ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετάνον
εἰς τὰ φουστάτα* ὅπου εἶχασιν ἐτότε οἱ πελλεγρίνοι*,
καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σέ τὸ ἀφηγήθην.
Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφοὺς δευτέρους ἀπὸ αὐτον.
Κι ὡσὰν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι,
ὅπου ὑπαγαίναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν* τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
κι ἐκέρδισαν τὴν Ρωμανίαν κι ἐγένησαν ἀφέντες,
βουλήν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο ἀυταδέλφοι,
νὰ μείνῃ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν* τους,
κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ὡς τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἢ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο ἀυταδέλφους
ὁκάτι ἐπιδειξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους.
Κι ἰσιάστηκαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ
ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο —μισίρ Γουλιάμος ἄκω*,
εἶχεν καὶ ἐπὶ κλην* ὁ λόγου του,* τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε —

νά εὔρη φουσάτα ὅσα ἤμπορεῖ νά ἐπάρη μετὰ ἐκείνον, κι ἐκεῖνος νά ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νά ἔχη κουγκεστήσει* κάστρον καί χώρας τίποτε νά τὰ ἔχη ἰγονικά του. Ὁ κόντος γάρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε, καί εἶπεν του : « Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν* ἐγὼ ἐνεμένω ἀφέντης εἰς τὰ κάστρον μας κι εἰς τὸ ἰγονικόν μας, ἔπαρε τὸ λογάριν μας καί τὰ κοινὰ μας ὅλα κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου, ὁμοίως καί τοῦ πατρός μας, κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νά εὐτυχῆσῃς ».

Ἐν τούτῳ ἐπερισώρεψεν κι ἐρόγεψεν* φουσάτα εἰς τὸν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἦλθαν πολλοὶ μετ' αὐτὸν οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἔπαιρναν κι ἐρχόντησαν μετ' αὐτὸν, ἄλλοι τινές, ὅπου ἦσασι κι ἐκεῖνοι φλαμουριάριοι*, ὅπου ἦσαν πλούσιοι ἄνθρωποι, ἦλθασι μετ' ἐκείνον, ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νά ἔχη κουγκεστήσει. Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλευτικά νά ὀρμώσουν, κι εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἐχρῆζαν. Τὸν Μάρτιον μῆναν ἦλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει, κι εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην ἐκέισε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν, ὅπου ἐνὶ ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κὰν δεκαπέντε μίλια· εὐθέως καστέλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια. Ἐτότε γάρ ὅπου λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκείνον ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καί περιέχει, τὸ λέγουν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν, οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ*, μόνον δώδεκα κάστρον. Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπέσω ἐκ τὰ καράβια, κὰν δύο ἡμέρες ἐνεμειναν ἕως οὗ νά τὰ ἀναπάψουν. Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν· τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καί τὴν χώραν, τὰ τριπουτσέτα* ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν, τοὺς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν· κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καί τοῦ θαρσέου* πολέμου, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πήρασιν, ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ κάστρου
 καὶ εὐθὲς ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν
 μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἔδικά τους,
 ὁ κατὰ εἰς τὸ ὀσπίτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἔδικόν του.
 Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πήρασι, τὲς φύλαξες ἐβάλαν,
 τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἶθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
 ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμόζει·
 κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
 Βουλὴν ἀπῆραν μ' ἐκείνους τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
 ὀποῦ τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
 κι εἶπαν κι ἐσυμβουλέψαν τοὺς τὸ πῶς ἔνι ἡ Ἀνδραβίδα,
 ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
 ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κείτεται εἰς τὸν κάμπον,
 οὔτε πύργους, οὔτε τειχεὰ ἔχει κανόλως ἴσ' αὐτῆν.
 Ἐν τούτῳ ὀρμήσασιν ἐκεῖ, ὀλόρθα ὑπαγαίνουν,
 ἐξάπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσατού*·
 κι ἀφότου ἐπλησίασαν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα,
 κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἐξέβησαν μὲ τοὺς σταυροὺς ὁμοίως μὲ τὰς εἰκόνας
 οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
 καὶ ἦλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέστη* ἐκεῖνον.
 Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
 ὤμοσεν κι ὑπισκῆθη τοὺς νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
 οὔτε ζημίαι νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἰγονικά τους,
 τιμὴν, δωρεὰς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.
 Ὅλοι τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοι του ν' ἀποθάνουν.
 Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
 βουλὴν ἐπῆρεν μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσατέψῃ*.
 Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλή στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
 διὰ τὸ ἔνι κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
 καὶ ἔνι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
 ὀλην τὴν Πελοπόννησον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
 Ἐπεὶ, ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
 ὀλα τὰ κάστρη τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως

ἄνευ σπαθίου καὶ πόλεμου θέλουσιν προσκυνήσει.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλή ἐκείνη ὅπου σέ λέγω,
ὄρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στήν Ἄνδραβίδα
καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
καὶ ὄρισεν τὰ πλευτικά* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
κι ἐκεῖνος μὲ τὸν ἕτερον λαὸν γὰρ τοῦ φουσάτου
εἰς τὴν Βοστίτσαν ἔδραμεν κι ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκέισε εἰς τὴν χώραν
τὸν γύρον τένταῖς ἔστησαν, ἐπιάσαν τὲς κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἐπάνω εἰς ὄρος·
βουνὶν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ ;
ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
μὲ πύργους γὰρ καὶ μὲ τειχεὰ καλὰ περικλεισμένη.
Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ τότε ὅπου σέ γράφω
ὀκάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερός στρατιώτης,
κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι·
ὡς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
ἐκ μέρους γὰρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,
Σγουρόν τὸν ὀνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπὶ κλην·
κι ὡς ἐπληροφορέθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἀπὸ τὴν χώρα ἐξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδιά,
ὡσαύτως καὶ τὸν λῖον* λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου·
κι ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκέισε εἰς τὴν χώραν
μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέμῃ*.

Ἀφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκέισε ὁ Καμπανέσης,
ὡσάν σέ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
κι ἔβαλεν τὰ φουσάτα του καὶ περιεγύρισέ τιν.
Ἄφηκεν κι ἀναπαύτηκαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν·
ἐπὶ τῆς αὐρίου γὰρ τὸ πρῶι, ὡσάν ἐξημερῶσεν,
ἔδωκαν τὰ σαλπύγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
Τὰ τριπουτσέτα ἐσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
κι οἱ τζάγρες* οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἰδοῦν τὸ ποῖος τοξεύει.

Τὲς σκάλες ὅπου εἶχασιν ἔστησαν εἰς τοὺς τοίχους,
 κι εὐθέως ἀπέσω ἔσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.
 Ὅσοι ἐπαρεδόθησαν ἔλεημοσύνην ἠῦραν
 οἱ δὲ πού εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
 Ὁ Σγουρὸς γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅπου ἦτον,
 ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea, edited in two parallel texts from the MSS,
 of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.

*Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Κοπεγχάγης, στίχ. 1340 - 1485)

ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΥ ΚΟΡΝΑΡΟΥ

4. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἶναι φανταστικὴ καὶ ἐξελίσσεται εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας. Ὁ Ρήγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ἡράκλη, βασιλέως τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης φθάνει ὁ Ἐρωτοκρίτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν, ἔπειτα ἀπὸ μονομαχίαν μὲ τὸν Ἄριστον, ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βλαχίας.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

Ὅλα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
 κι οἱ δυὸ Ρηγάδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

ΡΗΓΑΔΕΣ

Μά τ' Ἄστρον, μά τὸν Οὐρανό, μ' Ἀνατολή καὶ Δύση,
 καὶ μά τῆς Γῆς, πού τὰ κορμιὰ θεὸ νὰ μᾶς καταλύση,
 καὶ μά τὸν Ἥλιον τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνη,
 ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἔτοῦτο ὅπ' ἐγίνη,
 κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
 βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ,τι καιρὸν κι ἄ ζοῦμε·
 καὶ πάλι ἂν ἀποθάνωμε, πάντα ἢ κληρονομία μας
 νὰ κάνη ὅ,τί ν' αἶναι στὸ χαρτί καὶ λὲν τὰ γράμματά μας.

ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὡσὰν ἀμνόξασι κι οἱ δυό, φιλευτικά μιλοῦσι,
 πιάνουνται κι ἀγκαλιάζονται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
 καὶ δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,
 τό 'να φουσατό* χλώμιανε, στ' ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου.
 Στέκου οἱ Ρηγάδες καὶ θωροῦ, βαρὰ ν' πολλὰ ἢ καρδιά ντως
 βλέποντας πῶς σέ δυὸ κορμιά κρέμετ' ἢ βασιλεία ντως.
 Ἄριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καὶ μεγάλο.
 κι εἰς τὰ φουσατά καὶ τὰ δυὸ σὰν κεῖνο δὲν εἶν' ἄλλο,
 τοῦ μπάρμπα ντου 'τον τ' ἄλογο, πάντα τὸ καρβαλκεύγει,
 δὲν εἶχε χρειὰ νὰ τὸ κεντᾶ καὶ νὰ τὸ δασκαλεύγει.
 Δὲν ἦτον ἄλλο σὰν αὐτὸ σ' ὄλη τὴν Οἰκουμένη·
 ὡσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ὡσὰ λιοντάρι μπαίνει.
 Δὲν ἦθελ' ὁ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξη τ' ἄλογόν του,
 μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρη τὸ δικόν του.
 Φοροῦσιν ἄρματα διπλά, σκουτάρια* σιδερένια,
 καὶ τὸ σημάδι τῆ μαλιᾶς* ἐστέκαν κι ἀνιμένα.
 Ἦγεμε ὁ κάμπος τ' ἄλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
 θωροῦ, 'ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυὸ λιοντάρια.
 Σήμερο πολεμοῦσινε, σήμερο καλεστῆκα,
 δυὸ παλικάρια, πού στη γῆς ταίριν ντως δὲν ἀφήκα·
 κι ὡς ἀγροικῆσαν κι ἠπαιξεν ἢ σάλπιγγα ἢ πρώτη,
 ἐφέιστη κι ἐλυγίστηκεν ἢ ὁμορφὴ ντως νιότη· *λετρηφ*
 στὰ μιὰ μερὰ ἔσκεκεν ὁ γεῖς, στὴν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,
 χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ' ἄρματὰ ντως λάμπου.
 Χτυποῦν τὰ πόδια ντως στὴ γῆς, τὴ σκόνη ἀνασηκῶνου,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καὶ δριμῶνου*.
 Ἡ γλώσσα μὲς στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τό 'να καὶ τ' ἄλλο ἀγρίευγε σὰν κάνει τὸ λιοντάρι·
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιὰ τ' αὐτιὰ σαλεύγου,
 καὶ νὰ κινήσου βιάζονται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.
 Ἡ σάλπιγγα δευτέρωσε τῆ μάχης τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τῆνε φυσᾶ στὸν Ἄδη,
 κι ἦτονε Χάρος ἢ λαλιά, ἢ ἀντιλαλιά ὄλον αἶμα,
 πού ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοὶ καὶ τὰ φουσατά τρέμα.

Σ' έναν καιρό τὰ δύο θεριά με μάνιτα κινήσα,

πού φοβηθήκασι πολλά στὸν κάμπο ὅσοι κι ἂν ἦσα.

Ἡ σκόνη πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἔσειστη,

κι ἐφώνιαζ' ὄλος ὁ λαός, κι ἤκλαψε κι ἐθρηνίστη·

καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιά ὡσὰ γυαλὶν ἐρράγη, *ἡ καρδιά*

δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιά* τὸ πρᾶμα πῶς νὰ πάγη.

Θωροῦσι δυὸ χρυσοῦς αἰτούς, πρεπιά* στὴν Οἰκουμένη,

κατέχουν κι ἕνας ἀπ' αὐτοὺς σήμερον ἀποθαίνει,

καὶ πασανεὶς παρακαλεῖ συχιά τὸ ριζικόν του,

νὰ τοῦ βουηθήσου οἱ οὐρανοὶ ὀγιά τὸν ἐδικόν του.

Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι

ἀξάφνου, καὶ με τὴ βροντὴ φυσώντας πολεμοῦσι,

μάχονται με τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,

τοὶ ψιχαλίδες τοῦ γιγαλοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,

ἕνας φυσᾷ ἀπ' Ἀνατολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύση

πάσκει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήση,

ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γρικήθη,

ὄντες τοὶ πρῶτες κονταρὲς ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.

Ἐσπίασαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκατὸ γενήκα,

καὶ τὰ κομμάτια ἔς τς οὐρανοὺς ἐφτάξαν κι ἑκαῖκα,

κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα,

τὰ ξάζουν*, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.

Ὡσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, πού ὀμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*

κι ἀπόκεις ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει,

καὶ με βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ με φωτιά κινήση,

κάμη τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση,

ἔτσι κι ἐκεῖνα τὰ σπαθιά ἰβράζου, κεντοῦν περίσσα, *ἰβράζου*

βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέκι ἦσα.

* Ἀπονα πολεμοῦσινε κι ἀλύπητα βαρίσκου,

πηδοῦν, μουγκρίζου τ' ἄλογα, κι ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου.

Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει

ὁ Ρῶκριτος, καὶ με πολλὴν ἀντρεία τὸ χαμηλώνει.

* Ἀριστος πού 'το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,

σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴ μερὰ τοῦ μύτης,

ἦβαλε τὸ σκουτάριν* του ὀγιά νὰ τὴ βλεπίση,*

μὰ ἡ κοπανιά ἔτο' ἀλάβωτο δὲ θε νὰ τὸν ἀφήση,

και τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὡς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 και κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἔλιγη*,
 κι ἔφάνη σου ἤστραψ' οὐρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοικτη,
 ὄντε μὲ τόσην ἀντρεία καὶ μάνιτα τὴ ρίκτηι,
 και γλήγορος σ' ἕναν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ἄριστος τὴ χέρα πὼς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότη τὸ σπαθὶ ἀμπώθει* ὅσον ἐμπόρει,
 και βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον ὁποῦ θώρει,
 και τ' ἄρματὰ ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάι,
 κι ἐβούθηθησεν ἡ μοίρα ντου και ξώφαρσα* τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνου δὲν ἐγρίκα,
 και πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ και ματωθῆκα.
 Ἐτρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσατά,
 κι ὦρες τοῦ ἐνοῦς κι ὦρες τ' ἄλλου πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
 Στέκουν μὲ πόνου και θωροῦν ὄλοι μικροὶ μεγάλοι,
 και κάθα* εἰς στὸν ἀγαπᾶ νίκος ἐπαρακάλει.
 Τ' ἄλογα πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν και σταματίζου,
 καθὼς τῶς ἀρμηνεύασιν ἐκεῖνοι πού τὰ ῥίζου,
 κι ὦρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πὼς νικᾷ τὸν ἄλλο,
 κι ὦρες τὸν Ἄριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιὰ μεγάλο.
 Κι ὡσὰν τς ἀνέμους πού ῥς τση/γῆς τὸ βάθος εἶν' χωσμένοι,
 και πάσκου νὰ βγουν ἀπὸ κεῖ φυσώντας θυμωμένοι,
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τσι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὄξω δὲν τς ἀφήνει,
 και πλιὰ μανίζου, πλιὰ φυσοῦ και πλιὰ δριμώνου* κεῖνοι,
 και γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τὴ δύναμη ντως βάνου,
 κι εἰς τό ἔβγα ντως πολλὲς φορὲς σεισμὸ μεγάλο κάνου,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη.
 και νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλη.
 Κάνουν τὴ γῆ σιγοτρομᾶ τὰ νέφη και βροντοῦσι,
 κι εἶναι μεγάλη ταραχὴ ἐκεῖ πού πολεμοῦσι.
 Και κάθε ὦρα ὁ πόλεμος ἀγριεύγει, δυναμώνει,
 και τῶ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ κλαίει κι ἀναδακρύνει.
 Πλιὰ ἀργὸς φαίνεται ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει Ἄριστος πλιὰ γλήγορος και τ' ἄλογο βουηθᾶ του·
 κιανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ τσι δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύει*,

καλά* και νά το* δυνατό και γλήγορο και κείνο,
 σ' όλα δέν ἦτονε σωστό, ὡσάν τ' Ἀρίστου κείνο,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρεία τῆς χάρης,
 ἀπόσωνε σ' ὅ,τι ἤλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καρβαλάρης.
 Ἄρχισαν κι αἱματώνουντα σ' ἓνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνος δέ γρικοῦ, οὐδέ φόβο οὐδέ κόπο.
 Ἔνας τὸν ἄλλον τως ἔπαινε, ἐκεῖ πού πολεμοῦσι,
 τίς νά νικήσῃ ἀπὸ τσι δυὸ δέν ξεύρουσι νά ποῦσι.
 Μέσα ντου λέει ὁ Ἄριστος, ἡ μοίρα νὰ βουηθήσῃ,
 και ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὄχθροῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλεϊ,
 γιατί ἔς μαλιάν* εὐρίσκετο παρὰ ποτέ μεγάλη,
 και μ' ὄλο πού ἔσαν ἄφοβοι, και φόβο δέν κατέχου,
 ποιὸς νά νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνοιαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στέκουν και θωροῦ τὴν ἀναπνιά κρατίζου,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δέ σφαλίζου.
 Δὲ στρέφονται νὰ δοῦν ἄλλοῦ, τούτῃ ἡ δουλειὰ ἡ μεγάλη
 δέν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μερὰ οὐδ' εἰς ἄλλη,
 μόνον ἐκεῖ πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
 στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σάν τοῦτο δέν ἐγίνῃ.
 Ἄριστος, πού ἔχε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῆ στὴ μάχῃ,
 κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δέν τό ἔλπιζε νὰ λάχῃ,
 ἤριξε τὸ σκουτάριν του, και μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,
 και κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,
 ἔς δύο μέσα κόψειν ἤθελε τὸ σιδερὸν ἀμόνι.
 Σύρνεται ὀπίσω ὁ Ρώκριτος και βάνει ὀμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νὰ μὴ τότε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ ἔχεν εἶσται κέρينو, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπος πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισὸ πομένει,
 και κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου, ἔς δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δέν ἐγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγή* νὰ τρώγῃ.
 Ὁ Ρώκριτος ὡσάν αἰτὸς ἀπὸ τῆ σέλα βγαίνει,
 πεζέφνει, και τὸν Ἄριστον ἤστεκε κι ἀνιμένει.
 Ἐκεῖνος πάλι, νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὄχθρον του,
 γιὰ τὰ πρεπά* τῆς ἀντρεῖας πεζέφν' ἐκ τ' ἄλογόν του.

Ἐμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου :

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
καὶ γιὰ ντροπὴ μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
τόση ὥρα νὰ σὲ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σὲ νικήσω·
περμάζωξε τὴν ἀντρεία, βάλε τὴ δύναμή σου,
λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδιάση
ἕνας μας θὲ νὰ σκοτωθῆ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάση,
κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώση,
γὴ αὐτὸ γὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσει.

« Ἐρωτόκριτος» (ἐκ τοῦ Δ) (ἐκδ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΛΑΙΔΟΥ)

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον, ὅπου διέμενε. Νοσήσας δὲ δεινοτάτην νόσον καὶ αἰσθανόμενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐψυχορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύπης τῆς. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἄσματα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἡττηθεὶς ἐν πάλη πρὸς τὸν Χάρον· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγὴ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τοῦτου ἐμφαίνουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἕχνη τινὰ διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ὁ Διγενὴς κατάκειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζου δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ ὅποια ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐ-

του. Εἶτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του καί, ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγάς, ὁ Χάρος ἐλλογεῖ πανταχοῦ τὸν Διγενή, ἢ ὁ Διγενὴς κτίζει κάστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εὔρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει· ἢ ἀκούσας παρὰ φίλου του ὅτι ἐπερᾶν ἄγνωστος ἦρωας (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἂν καὶ ἐπιθανάτιος, προσκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἠττᾶται.

Εἰς τὴν κατωτέρω Κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἔξματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτῃ ἡ ἐπίδρασις τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἔξμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελίζει ὄρη, δισκέυει μὲ ὄγκῳδεῖς λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.

N. Γ. Πολίτης

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.
 Βροντᾶ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τόνε σκεπάση,
 πῶς θὰ σκεπάση τὸν αἰτὸ τῆ γῆς τὸν ἀντρειωμένο.)
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκελίζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
 χαράκι* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιᾶ* ξεκούνειε.
 Στὸ βίτσιμά* ἴπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια.
 Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μὲ χωσιᾶ* μακρὰ τόνε βιγλίζει*,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ του πῆρε.)

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔξμα, ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, νικηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φθονερός ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ ψυχοπομποῦ, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτῃ ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτῃ θὰ πεθάνῃ.
 Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
 νὰ ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νὰ ῥθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου
 νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κι ἐπῆγαν καὶ τὸν ἠῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.

Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.

—Σὰν τί νὰ σ' ἠῦρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης ;

—Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,

συχάσετε, καθίσετε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.

Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,

πού κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,

παρὰ πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,

κι ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,

μὲ τετραπίθιμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.

Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταράχια,

νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.

Καὶ τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμου

κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.

Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,

πόχει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·

μὲ κράζει νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια

κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρῃ τὴν ψυχὴ του.

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·

κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,

κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάρωντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακὴ παραλλαγή)

Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ μὲς μολυβένιον πύρκον*,

μέσ' ἄσημένιον πάπλωμα, μὲς προύντζενον κρεβάτιον.

Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,

θέλουν νὰμποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν κ'αὶ πάλε κροφοοῦνται*.

Ἐναν κοντὸν κοντούτσικον κ'αὶ χαμηλοβρακάτον

βάλλει τῆδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καὶ χαιρετᾷ του.

—Καὶ γειά σου, γειά σου Διενή, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά* σου,

- ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ' αἰ τὰ γεννητικά* σου.¹ Ἄππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι, θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν κ' αἰ πάλε κροφοοῦνται*.
- Κ' αἰ ἄς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ* φοοῦνται.
Κ' αἰ στήννει τάβλες ἄρκυρές*, ψουμιὰ σιμιαλλένα*, ὦτσα* τὰ προτσοκούταλα* ἦτουν καὶ χρουσωμένα*.
- Τρῶτε κ' αἰ πίννετ', ἄρκοντες, κ' αἰ ἐγιῶ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στοὺς πέντε δρόμους, κάουρας* ἔβασίλεψεν κ' αἰ τρώει τοὺς ἀνθρώπους.
Φτερινίστηρκάν* τὰππάρου* μου, πάνω 'ς βουνὸν ἡβκαίννω κ' αἰ κάμνω* ἔτσα τὸν κάουρον κεῖ κάτω στὸ λιβάϊν* κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* του ἔννια σκάλες λιβάϊν, κ' αἰ πάνω στὴρ ραχούλλαν του σκύλλος* λαὸν κ' αἰ τρέχει.
- Καὶ γειά σου, γειά σου, κάουρε, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου, ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ' αἰ τὰ γεννητικά σου.
Σηκῶννει τὸ κοντάριν του τὸ περευλοημένον*, ἡ Παναγία κ' αἰ ὁ Χριστὸς πάνω ζωγραφισμένος.
Μιὰν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε καὶ ἐκόπην τὸ κοντάριν, κ' αἰ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον, κ' αἰ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον, κ' αἰ μὲ τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει του τὸ κοντάριν.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ' αἰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ' αἰ βκάλλει τὸ σπαθίν του, κ' αἰ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον κ' αἰ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον, κ' αἰ μιὰσ σπαθκιάν τοῦ ἔδωσε κ' αἰ ἐκόπην τὸ σπαθίν του, κ' αἰ μὲ τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει τού το κ' αἰ κείνον.
- Χάμνα με, χάμνα, κάουρε κ' αἰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
—Ἐσ* σε χαμνῶ, ἄ Διενή, γιὰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
Ἄννοιξεν τὲς ἀγκάλες του κ' αἰ τὸθ Θεὸδ δοξάζει.
—Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού 'σαι στὰ ψηλωμένα, ἀπὸ γινώσκεις τὰ κρυφὰ κ' αἰ τὰ φανερωμένα.
τὴδ δύναμιν πού μῶδωσες, κάουρος μου τὴν παίρνει.
Ἦρτεβ βουλη ἡ πού τὸθ Θεόν, ἡ πού τοὺς Ἄϊς*, Ἄντζέλους: Ἐ
—Τάνα* εἰς τὴν κοζούλλασ* σου, κ' ἔχει ἄρκυρόφ φηκάριν,

1. Οἱ δύο στίχοι, ὁμηρικῆς φιλοφροσύνης χαιρετισμὸς, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς προγόνους τοῦ ἥρωος. Κατὰ λέξιν δὲν ἐξηγεῖται οὐδ' ὑπὸ τῶν ἐντοπίων.

κ'αὶ μέσ' ὅς ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρόμ μαχαίριν,
 κ'αὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον πού κάτω στοῦ ἀρφάλιν*,
 τότες νὰ δῆς τὸν κάουρον χαμαὶ μαλλιά κουάριν*.
 Σκοπᾶ εἰς τὴν κοξούλλαν του, βρίσκει ἀρκυρόφ φηκάριν,
 κ'αὶ μέσ' ὅς ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρόν μαχαίριν,
 κ'αὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον πού κάτω στοῦ ἀρφάλιν,
 κ'αὶ ἔππαισεν ὁ κάουρος χαμαὶ μαλλιά κουάριν.
 Τότες λαλεῖ ὁ κάουρος : « Δὲν ἔν' ἡ δύναμή σου,
 Διενή, ὀπού μ' ἐνίκησε, ...
 εἶναι τὸ θέλημαθ Θεοῦ ἐσοῦ κ' ἐνίκησές με,
 κ'αὶ τώρα πού μ' ἐνίκησες, ἐν νὰ σοῦ παραντζεῖλω·
 πιάσε τὲς δακκαννοῦρες μου κ'αὶ κάμες τὲς μιὰτς τσάππαν*,
 κ'αὶ δῶσ' τοῦ τοίχου νὰ ραῆ, τοῦ τοίχου νὰ χαλάση,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νὰ γείρη νὰ πουζυάση*,
 καὶ πιάσε τὴν καυκάλλαμ μου κ'αὶ κάμε τὴν μιὰν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίνει τῆς, οὔτε κακὴ πουμπάρτα*.
 Φτερνιστηρκάμ τάππάρου μου, πάνω ὅς βουνὸν ἠβκαίννω,,
 κ'αὶ βλέπω τὸν Σαρακηνὸν κεῖ κάτω στοῦ λιβαῖν·
 σὰν τὸ παμπούλλιν* κάθεται, σὰν τὸ βουνὸν κοιμάται,
 κ'αὶ μέσα στὰ ρουχούνια* του φοράεσ* χιχινίζουν,
 κ'αὶ μέσα εἰς ταῦκία* του περτίκια* κακαρίζουν,
 πάνω εἰς τὴν ραχούλλαν του ζευκάρκα διολίζουν*,
 πάνω στὴν κεφαλούλλα του ἕνερόμυλοι γυρίζουν,
 πάνω στὰ χεροπάλαμα σκύλλοι λαοῦς* κ'αὶ τρέχουν.
 —Γεῖά σου, γεῖά σου, Σαρακηνέ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά σου.
 Μιὰν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε ἔπο κάτω στήμ μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα κ'αὶ ἑκατὸν κεντίτες*,
 ἐξέβηκεν ἦτ τοππουζιά πάνω σὲ πέντε μίλια.
 Ὁξηφαντώνναν ἀρκοντες κ' ἐππέσαν τὰ ποτήρκα :
 —Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.
 Ὁνας ἀπὸ τὴμ μέσην τους σηκώστην κ'αὶ λαλεῖ τους :
 —Οὔτε στράφτει, οὔτε βροντᾶ, οὔτε χαλάζιρ ρίβκει,
 ἔμ ματσουκιά* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνὸς τὴν τρώει.
 Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μιὰν, τελειώνει τον κ'αὶ κείνον.

«Κυπριακὰ Χρονικὰ» τ. 1, 1923, σ. 145 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φό-
νου Ἄκριτου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηνῶν ἢ Ἀπελατῶν*, εἶ-
ναι σύνθητες εἰς τὰ ἀκριτικά ἄσματα. Ἰδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τού-
του παρουσιάζουν τὰ ἄσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ
Ἀνδρονίκου Γιάννου.

Κάτου στήν ἄσπρη πέτρα καὶ στὸ κρυὸ νερό,
ἐκεῖ κείται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
κομμένος καὶ σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.
Τὸ αἷμα του σὰ βρῦση χύνονταν στὴ γῆς,
καὶ γιατρεμὸ δὲν εἶχεν ἢ βαθιὰ πληγὴ.

Τοῦρκοι τὸν παραστέκουν καὶ Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν,
κι ἀπάρθена κοράσια τὸν μοιρολογοῦν :

— Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναίκα, γιὰ νὰ σ' ἔκλαιγαν ;

— Θαρρῶ πὼς εἶχα μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
κι ἡ δόλια μου ἢ γυναίκα νὰ την πόρχεται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.

— Γιάννο μου, δὲν σοῦ τό εἶπα, δὲ σ' ἀρμήνευα,
μὲ χίλιους μὴν τὰ βάνης καὶ μὴν πολεμᾶς ;

— Σῶπα, καλὲ γυναίκα, καὶ ντροπιάζεις με.
Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀντρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός.
ποὺ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες ποὺ πολέμαγα.
Δὲν ἦσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ,
ἑπτὰ χιλιάδες ἦσαν κι ἐγὼ ἀμοναχός·
κι ἀπ' τὴν ἑπτὰ χιλιάδες ἕνας γλίτωσε.
ποὺ ἔχε λαγοῦ πιλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
Στὰ νέφια νέφια πάει, στὰ νέφια περπατεῖ,
στὸν οὐρανὸ πετοῦσε, στ' ἄστρον ἐχάνονταν.
Μιὰ σαΐτιά μου παίζει μέσα στὴν καρδιά,
τὴ δύναμή μου κόβει κι ὅλη τὴν ἀντρεία.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυὸ καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νὰ ἔβγη ὁ βασιλέας.
Φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
«Πάψετε τὸ Χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἄγια,
- 10 παπάδες πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστήτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψη.
Μὸν' στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά, νὰ ἔρθοῦνε τρία καράβια,
τὸ ἕνα νὰ πάρη τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν Ἁγία Τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν ! ».
Ἡ Δέσποινα τaráχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρύζης,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλι δικὰ σας εἶναι ».

N. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ»

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἑπόθεσις τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἐρωφίλης (γραμμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ).

Ἀφότις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλόγονου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἡγούου τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδί τ' ὄνομα Πανάρετος, ὁποῦ μονογενὲς καὶ ὄρφανόν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὄλον ὁποῦ δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδί τοῦ Θρασύμαχου, ὁμοῦ ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὁμάδι μετὰ τὴν κορασίδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενῆς καὶ αὐτῆ.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μετὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας ἠύξανε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικὰ ἤθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὁποῦ ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουδάτα*. Ὁ ἔρωσ ὁμοῦ τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσὰ τῆς κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγένη αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κἀνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὄχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἓνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρὸς του διὰ κανίσι*, τὸ ὁποῖον θεωροῦσα μετὰ μέγαν τρόμον ἢ Ἐρωφίλην καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλπιοψύχησεν ἀπὸ τὸν καημὸν τῆς καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μετὰ τὸ ἴδιόν τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὄλον τὸ καλᾶτι ἀπαραιύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα ὅθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῆ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατώντας. Ἔτσι ἔμεινε κρημὸν τὸ βασίλειόν του ἐν τῷ ἅμα ἀνεπίστως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σικὰ ἢ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Πράξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ βασιλιᾶ μιλεῖ

Ἄποῦ τὸν Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένον, μετὰ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τούτη τὴν ὥρα βγαίνω

στο φῶς τῆς μέρας τὸ λαμπρό, καὶ τοῦ καθάρου κόσμου
τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῆ τὸ φῶς μου,
γιατὶ τ' ἀμμάτια, πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
στὴ λάμψη τώρα στέκουσι τοῦ ἡλίου θαμπωμένα·
μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
τῆ γῆς τὴ μυρωδιὰ γρικῶ καὶ τὸν γλυκύν ἀέρα.

Ἦ κόσμε καλορίζικε, τόπε χαριτωμένε,
τῶ ζωντανῶ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε
ἀπ' ὅσους κι ἂ σ' ἐχάσαμε κι ὀγιάντα* δὲν μποροῦμε
κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορὰ πάλι νὰ σὲ θωροῦμε !
Μ' ἀνέν καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι
τοῦ ἡλίου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψη νὰ θωροῦσι·
βουναὶ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
τὴ Μέμφη τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα...
σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κληρονομιά δική μου,
καὶ μόνη αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου !
Ἦ τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλό, 'ς τοῦτο τὸ τιμημένο
παλάτιν ἐγεννήθηκα, 'ς τοῦτό 'μαι ἀναθρεμμένο
μικρὸ παιδί σ' ἀνάπαυες κι εἰς ἐτιμὲς μεγάλες
κι εἰς πλήσιες καλορίζικιες πάντα περισσιες ἄλλες.
Ἦ τούτῃ τὴν γῆν ἐπάτησα 'ς τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
τσὶ πόρτες, 'ς τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα
πολλῶ λογιῶ παινέματα, σὰν εἶν' συνηθισμένοι
νὰ 'ν' ἐκ τὸν κόσμο οἱ βασιλιοὶ πάντα τως τιμημένοι...
Ἦ ψευτικότερες θωριές, κι ἀσύστατή μου μοίρα,
'ς τοῦτον τὸν τόπον ἀκομὴ τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
κι ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὄχι ποτὲ ἀπ' ὄχτρο μου,
μ' ἀπού τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,
τοῦτον πού στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
τούτῃ τὴν ἀξαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

Ἦ τῶν ἀθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα*,
καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερο δὲ παίρνειτ' ἀπὸ μένα ;
Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μὲ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος !

Μὰ κείν' άπου δέν έφτανε όλη τουϊ κόσμου ή χτίση
 ξάφνου σέ λίγ' ό θάνατος τόπό 'θελε σφαλίσει !
 Γιατί άδερφός μ' άνέγνωρος σέ τουϊτο μιάν ήμέρα
 τό σπίτι μ' έθανάτωσε με τή δική του χέρα,
 δίχως καμιάς λογιjs αίτιά, μόνο για να μου πάρη
 τή βασιλειά που μόδωκε μόνο τουϊ Ζεϋ ή χάρη·
 και δυο μικράκια μου παιδιά πολλά μ' άγαπημένα
 στον "Αδη τότες τό ζιμιό* έπεψε μετά μένα·
 και κείν' άπ' έχω πλιότερο και πλιά παρά μαχαίρι
 μόδωκε πόνο στην καρδιά, παντοτινό του ταίρι
 έκαμε τή γυναίκα μου· ώ θεέ, και πώς έμπόρειες
 τόσες μεγάλες άπονιές κάτω στη γη κι έθώρειες !...
 Και μετά κείνην έκαμε μιά θυγατέρα μόνο
 για να γρικηση σήμερα πρίκα* πολλή και πόνο,
 καθως όρίζου οι ουρανοι και θέλ' ή δικιοσύνη
 τουϊ Ζεϋ, όπ' ανεγδίκιωτα κρίματα δέν άφήνει,
 μ' άνέν κι άργή καμιά φορά τήν παιδομή* να δωση,
 για να 'χη ό φταιστής τίβοτας καιρό να μεταγνώση,
 πάλι θυμάται κι έρχεται με δύναμη μεγάλη
 τήν ώρα που λιγότερα τήν καρτεροϋσιν άλλοι·
 για τουϊτο τουϊ Φιλόγονου τήν άτυχιά τήν τόση
 με θάνατο πρικότατο σήμερα θα τελειώση !

.....

Τουτ' άποφάσισεν ό Ζεϋς σ' αυτους να κάμη όμάδι,
 και τουϊτο έγρικηθηκε σ' όλους ζιμιό* στον "Αδη,
 και τόση μόδωκε χαρά κι έτσι πολλ' άρεσε μου,
 που τ' "Αδ' ή παιδομή γιαμιά μόλειψε φαίνεται μου.
 Κι ό Πλούτωνας πως χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 'ς τουϊτον τον κόσμο ν' ανεβώ μ' όρισε άπου τον κάτω,
 για να μποροϋσι σήμερα τ' άμμάτια του να δοϋσι
 τό σκοτωμόν του τον πρικύ, πλιότερα να χαροϋσι.
 "Εν τον* έδω που πρόβαλε... να τότε δω φοβοϋμαι,
 και τήν πληγή που μόκαμε στο στήθος μου νητροϋμαι*
 μη ξαναοίξη να γενή κι έδα σαν τότες βρύση,
 και τούτους όλους αίματα τσι τόπους να γεμίση.

Σ κ η ν ή Ε'

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ

Ἄπ' ὅσες χάρες οὐρανόσ, γῆ ἢ μπορεμένη φύση
 γιὰ στόλισιν ἐβάλθηκε τ' ἀνθρώπου νὰ χαρίση,
 πλι' ἄξια καὶ πλιὰ καλύτερη δὲν τόδωκε σὰν κείνη
 τς ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη·
 γιατί δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτη νὰ ψηλῶνη
 τς ἀνθρώπους γληγορύτερα καὶ νὰ τσι μεγαλῶνη·
 τούτ' ἤκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμέν τα
 καράβια κ: εἰς τῆ θάλασσας τσι στράτες ἔβαλέν τα·
 τούτη τσι ποταμούς περνᾶ καὶ τὰ βουν' ἀνεβαίνει,
 τούτη μὲ πλήσια δύναμη 'ς τσι ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτη τὰ κάστρη πολεμᾶ, τούτη νικᾶ, καὶ τούτη
 μόνια τση δίδει τσι τιμές καὶ τὰ μεγάλα πλοῦτη,
 τούτη τὸ φόβο δὲν ψηφᾶ, τὸν Ἄδη δὲ φοβᾶται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στή γῆ λογαῖται.
 Τούτη κι ἐμένα βασιλιὸ μ' ἄξιωσε, τούτη μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὀρίζω,
 κι ἴσια μου καλορίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
 νίκες καὶ πλοῦτη καὶ τιμές πᾶσ' ὦρα μου πληθαίνουν,
 χαρὲς πολλὲς στὸ σπίτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνουν.
 Μιὰ μόνο μου βασάνιζε ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
 τῆ θυγατέρας μου ἢ παντρειά... τῶρα τὸ ριζικὸ μου
 τήνε τελειώνει, σὰ θωρῶ, καὶ τούτη πλι' ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀπὸ λόγιαζα καλλιὰ· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πῶς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τὴ δικὴ μου μοιάζει,
 μηδὲ τῆ μπόρεσῆς μου πλιὸ μπόρεση δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω 'ς τς Ἐρωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τση παντρειά νὰ ξαναπῶ ἀπατός μου*.

Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀπὸ στέκεις 'ς τς οὐρανοῦσ, κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω
 τς ἀθρώπους ὅλους συντηρᾶς, τὰ λόγια πού καυχᾶτο

καλά περίσσια γρίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
 γρήγορα... μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγένη !
 Καὶ πρίκες ἀπὸ δὰ κι ὄμπρὸς τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
 κι ἄς εἶν' αὐτὲς οἱ προξενιὲς ἢ ὕστερη χαρὰ του.
 Κι ἐσὺ ἐκ τὸν Ἄδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιά μεγάλη,
 σὰ μ' ἔταξες, κι ἄς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
 μάνιτες, πρίκες, βάσανα, κλάιματα καὶ θανάτοι,
 κι ἔρημ' ἄς γένη σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι !

.....

ΧΟΡΟΣ

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τῆ δόξας πείνα,
 τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβειὰ καταραμένη,
 πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρὰ πομεῖνα,
 πόσ' ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
 πόσες συχνὲς μαλιῆς* συναφορμά σας
 γρικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη !
 Στὸν Ἄδην ἄς βουλήση τ' ὄνομά σας,
 κι ὄξω στὴ γῆ μὴν ἔβγη νὰ παιδέψη
 νοῦ πλιὸν ἀνθρωπινὸν ἢ ἀτυχία σας·
 γιὰτὶ ἀποκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
 κιανεὶς στὸν κόσμον δαίμονας νὰ ῥηῖτε,
 τς ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψη.
 Τὴ λύπηση μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε,
 μακρὰ τὴ δικιοσύνη ξορισμένη*,
 κι οὐδὲ πρεπεὶ μὴδ' ὄμορφο θωρεῖτε.
 Γιὰ σᾶς οἱ οὐρανοὶ ἔναι σφαλισμένοι,
 κι ἐδῶ· στὸν κόσμο κάτω δὲνμποροῦσι
 νὰ στέκουν οἱ ἀθρῶποι ἀναπατημένοι.
 Μὲ τς ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι
 κι οἱ φίλοι τσι φιλιές τως ἀπαρνιοῦνται,
 καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι.

.....

ΧΟΡΟΣ

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀπὸν μὲ τῆ φωτιά σου τῆ μεγάλη
 σ' ὄλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολιζει 'ς μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὄλη τῆ γῆ ἢ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τῆ στράταν τση νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶς ἔμακραίνης τῆ θωριά σου,
 μὲ χιόνια καὶ βροχὲς τῆ γῆ ποτίζεις,
 γιὰ νὰμποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾶς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμον, ὄλη τῆ γῆ μ' ἄθους* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾶς, καρπούς πληθαίνεις,
 μεστῶνεις πωρικά, γεννᾶς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὄλες τσι πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πῶς κάνεις, ὄλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στῆ γῆ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ἂν εἴν' ὀμπρὸς τῶν ἀμματιῶ σου,
 γῆ ἐσὺ τὰ κάνεις ὄλα, γῆ ἀπὸ σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνου,
 καὶ νὰ χαθῆ ποτὲ μπορεῖ κιανένα ;

Ἐκδοσις Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

(Ἄ π ὀ σ π α σ μ α)

Ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» εἶναι δραματοποίηση τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου τῆς Π. Διαθήκης. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου ὁ Ἄγγελος ξυπνᾷ τὸν Ἀβραάμ καὶ τοῦ φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ νὰ θυσιάσῃ τὸ ἴδιον του

τὸ παιδί, τὸν Ἰσαάκ. Ὁ Ἀβραάμ, γεμάτος ἀγωνία καὶ ὕστερ' ἀπὸ πάλῃ ἐσωτερικῆ, ἀποφασίζει στὸ τέλος πὼς δὲν μπορεῖ νὰ παραβῆ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ γονατισμένος προσεύχεται. Ἀλλὰ ἡ Σάρρα ξυπνᾷ, ἀνησυχεῖ, καὶ ζητᾷ νὰ μάθῃ τί συμβαίνει· ὅταν ὁ Ἀβραάμ ἀναγκάζεται νὰ τῆς τὸ πῆ, ἐκείνη λιποθυμᾷ. Τὸν Ἀβραάμ, ποὺ κλονίζεται καὶ πάλι, ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ στὴν ἀρχικὴ του ἀπόφαση ὁ Ἄγγελος. Ὁ Ἀβραάμ δίνει διαταγὴ στοὺς δούλους νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴ θυσία. Ἡ Σάρρα στὸ μεταξὺ συνέρχεται καὶ θρηνεῖ τὸ παιδί τῆς ποῦ θὰ χάσῃ.

Σ Α Ρ Ρ Α

Ἐννιά μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη*
 ἔς τοῦτο τὸ κακορίζικο καὶ σκοτεινὸ κουφάρι·
 τρεῖς χρόνους, γιέ μου, σοῦ ἴδιδα τὸ γάλα τῶ βυζῶ μου
 κι ἐσύ ἔσουε τὰ μάτια μου κι ἐσύ ἔσουε τὸ φῶς μου.
 Ἐθώρουν κι ἐμεγάλωνες ὡσὰ δεντροῦ κλωνάρι
 κι ἐπλήθαινες στὴν ἀρετῆ, στὴ γνώμη καὶ στὴ χάρη·
 καὶ τώρα, πέ μου, ποιά χαρὰ βούλεσαι νὰ μοῦ δώσης ;
 ὡσὰν βροντῆ, σὰν ἀστραπῆ θὲ νὰ χαθῆς, νὰ λιώσης !
 Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω ;
 ποιὸ θάρρος ἔχω, ποιά δροσιά, στὰ γέρα μου τὰ πίσω ;
 Πόση χαρὰ τ' ἀντρόγυνον ἐπήραμεν ἀντάμι,
 ὄντα μᾶς εἶπεν ὁ Θεὸς τὸ πῶς σὲ θέλω κάμει !
 Καημένο σπίτι τ' Ἀβραάμ, πόσες χαρὲς ἐξώθησ*,
 παιδάκι μ' , ὄντας ἔπεσες στὴ γῆ κι ἐφανερῶθης !
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σὲ θλίψες ἔς μιὰν ἡμέρα,
 πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰ νέφη στὸν ἀέρα !

Τέλος ἡ Σάρρα πείθεται ν' ἀποσυρθῆ καὶ λέγει :

Πάγω ἔς τόπον ἀπόκρυφο νὰ σηκωθῆ ἐκ τὸ στρῶμα,
 μιὰν ὦρα .θὲ νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Πολὺ ὠραία εἶναι ἡ σκηνὴ ὅπου ὁ Ἀβραάμ ξυπνᾷ τὸν κοιμισμένο Ἰσαάκ, λέγοντάς του πὼς θὰ πᾶνε νὰ κάμουν θυσία σ' ἓνα περιβόλι μακριά.

Ι Σ Α Α Κ

Τίς εἶν' ἐπά ; τίς μοῦ μιλεῖ ; τίς μέ κουνεῖ ; ἄς μ' ἀφήση·
νυστάζω καὶ ζαλιζομαι, κι ἦρθε νὰ μέ ξυπνήση.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἐγώ 'μαι ὅπου σέ κράζω·
δουλειὰ σέ θέλω βιαστική, γιὰ κείνο σέ σπουδάζω.

Ι Σ Α Α Κ

Μὴ μέ ξυπνήσης καὶ ἄσι με, ὕπνο γλυκύν κοιμοῦμαι,
νύκτα 'ν' πολλή, κι ἄς θέσωμε, καλέ, ν' ἀναπαγοῦμε.
Μὴ μέ ξυπνᾶς, νὰ μέ χαρῆς, νὰ ζήσης, ἀφεντάκη*,
μὴ μέ πειράζης, ἄφης με νὰ κοιμηθῶ δαμάκι*.

Α Β Ρ Α Α Μ

Θωρῶ καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ ὁ ὕπνος τὸ ζαλιζει·
τάχα γροικᾶ τὸ τέλος του, γιὰῦτος παραμανίζει* ;
Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι,
θυσία θεὸ νὰ κάμωμε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

Ι Σ Α Α Κ

ᾠφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἄς μέ 'θελες ἀφήσει
καὶ μέ τὴν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἐγώ 'θελα ξυπνήσει.

Α Β Ρ Α Α Μ

Σάρρα, ἄμ κάμε προσευκή, δέηση στὸ Θεό μας
καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιὰ στὸν ἀπομισεμό* μας·
κι ἀνιμένε μας νὰ 'ρθωμε, κι ἂν τύχη νὰ γυρίσω
ὀμάδι μέ τὸν 'Ισαάκ, νὰ σέ παρηγορήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Μὲ τῆς καρδιάς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,

μ' ὅ,τι ἐγδοχή* στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακισμένοι,
 ὅπ' ἀνιμένουν τσῆ φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήση,
 νὰ ἔμπη μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίση,
 νὰ τῶσε* δώση θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 μὲ τέτοιους ἀντεροσπασμούς* σήμερον ἀνιμένω·
 μὲ τέτοιοι ἀποκτυπημόν, ὄντα μοῦ κατακροῦσι*,
 θέλ' ἀνιμένει τὸ πικρὸ μαντάτο νὰ μοῦ ποῦσι.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ἔλα νὰ πᾶμε, τέκνο μου, μὴ στέκωμε, νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσης σήμερο καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

Ι Σ Α Α Κ

Ὁ λογισμὸς μου δὲν μπορεῖ κι ὁ νοῦς νὰ τὸ γρικήση,
 γιὰ ποιὰ ἀφορμὴν ἢ μάνα μου δὲν ἦρθε νὰ μὲ ντύση.
 Ἐσὺ ποτὲ δὲ μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλλια,
 ἄμ ἔντυνέ με ἡ μάνα μου μὲ χάχα καὶ γέλια.
 Καὶ τώρα ποιὰ 'ν' ἡ ἀφορμὴ κι ἡ μάνα μου μ' ἀφήκε,
 κι εἶδα τὴν μὲ βαριά καρδιά στὴν κάμαρα κι ἐμπήκε ;

Α Β Ρ Α Α Μ

Μᾶς ὀρδινιάζει* τὸ φαητὸ πού θε νὰ μᾶς ἐδώση,
 νὰ πάρωμε στὴ στράτα μας ψωμί, κρασί καὶ βρώση.

Ι Σ Α Α Κ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾶς νὰ πᾶμε ;
 στὸ σπίτι δὲ γυρίζομε ἀπονωρὶς νὰ φᾶμε ;

Α Β Ρ Α Α Μ

Θυσίαν θε νὰ κάμωμε, κι εἶναι μακρὰ δαμάκι
 εἰς ἓνα τόπον ὄμορφο, εἰςὲ ψηλὸ βουνάκι·
 γιὰ κείνο εἶν' ἡ μάνα σου σὰν κακοκαρδισμένη,
 γιὰτ' εἶπα τῆς ξωμένομε,* καὶ μὴ μᾶς ἀνιμένη.

Ι Σ Α Α Κ

Πήγαιν' ὀμπρός, πατέρα μου, κι ἐγὼ ἀκλουθῶ σου ὀπίσω,
μὰ θεὸς νὰ δῶ τὴ μάνα μου, πρὶ παρὰ νὰ κινήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι ἀπαντοχὴ μου,
παρηγοριὰ καὶ ζήση μου, ἄγωμε* στὴν εὐκὴ μου.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα, τὰ τόσα σου φιλιὰ σ' ἔγνωια πολλὴ μὲ βάνου,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνου.
Ποιά πίκρα σ' εὔρε ξαφνικὴ καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις*
κι ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφή ὅλον μὲ πασπατεύγεις ;

Σ Α Ρ Ρ Α

Δὲν ἔχω, γιέ μου, τίβοτις, μὴ γνοιιάζεσαι, νὰ ζήσης,
καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὶ ἄμε νὰ προσκυνήσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου στὴν ξεφάντωση πὰ νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῶ δεντρῶ μὲ μυρισμένα φύλλα·
ἄ λάχη καὶ ἄλλο τίποτας ὁμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
κι ἄ μὲ γυρέψη ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιά* γιγαέρνω*.

Σ Α Ρ Ρ Α

Τοῦτα τ' ἀπίδια μοῦ ἔχασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργιτοῦ* τὰ φύλαγα, παιδάκι μου, γιὰ σένα·
καὶ βάλε τα στὸ στήθος σου καὶ φά τα ὄντε διψάσης·
ὡσὰν τὸ μέλ' εἶναι γλυκιά, πιάσ' νὰ τὰ δικιμάσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις

Εἶντα κακὸ μού μελετᾶς κι εἶντα μού προφητεύγεις;
 Παράξενο μού φαίνεται, σ' ἔγνοια μεγάλη μπαίνω·
 τάχ' ἀνεβαίνω τὸ βουνί, μὰ κάτω δὲ γιαγέρνω*.

*Αρχίζουν νὰ πορεύονται πρὸς τὸν τόπο τῆς θυσίας. Ὁ Ἰσαάκ εἶναι ἀνυποφίαστος· οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ κακοῦ προσπαθοῦν ν' ἀλλάξουν τὴ γνώμη τοῦ Ἀβραάμ. Φτάνουν τέλος στὸ βουνὸ καὶ ἐτοιμάζονται τὴ θυσία. Ὁ Ἰσαάκ μαθαίνει πιά ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πατέρα του τὴν τραγικὴ ἀλήθεια καὶ ξεσπάει σὲ θρῆνο· στὸ τέλος προσεύχεται στὸ Θεὸ μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια :

Καὶ ποῦ μὲ κράζεις, κύρη μου, νὰ ῥθω νὰ γονατίσω,
 ὅς ποιοὶ γάμο, ὅς ποιά ξεφάντωση καὶ θῆς νὰ προθυμήσω ;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

*Αόρατε, λυπήσου με, Ἄναρχε, πόνεσέ με,
 καὶ πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
 σπλαχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατειά τως,
 δῶσ' μου ζωὴ νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τως.
 Μ' ἂν ἔν* καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
 πέψε τσῆ φύσης θάνατο σήμερο νὰ μὲ πάρη,
 νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
 νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
 νὰ μὴ γρικῆσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου,
 μὴ δῶ τρομάρα φοβερὴ κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
 Γονή, ἀπείς* μεταθεμὸς* δὲν εἶν' κι ἐλεημοσύνη,
 ἀπείτις* ἔτσι τ' ὄρισεν Ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
 μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισημό μου,
 νὰ μὴ θελήσῃς ἄπωνα νὰ κόψῃς τὸ λαιμό μου·
 μὰ σφάξε με κανακιστά, συργουλιστά* κι ἀγάλια,
 γιὰ νὰ θωρῆς τὰ δάκρυά μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
 νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῆς, νὰ δῶ ἀνὲ λακταρίζης
 καὶ τὸ φτωχὸ τὸν Ἰσαάκ γιὰ τέκνο ἃ γνωρίζης.
 Καὶ σὰν τaráξω νὰ μὲ δῆς σὰν πρόβατον ὀμπρὸς σου,
 ἀπάλυνε τὴν ὄρεξη καὶ πάψε τὸ θυμό σου·
 καὶ μὴ θελήσῃς ἄπωνα κι ἄλλο κακὸ νὰ πάθω,

μηδὲ μὲ βάλης στὴ φωτιά, μηδὲ μὲ κάμης ἄθο*.
 Ὡσὰν μὲ σφάξης, μὴν καγῶ, μὴν κάμης τέτοια κρίση,
 μὴν τὸ γρικήση ἢ μάνα μου καὶ κακοθανατήση.
 Τὸ σφάμα καὶ τὸ σκοτωμὸ βαστάζει τότε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἢ μάχαιρα νεκρώνει της τὰ μέλη.
 Μάνα μου, καὶ νὰ πρόβαινες νὰ μ' εὔρισκες δεμένο,
 καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴ φωνὴ καὶ νὰ σοῦ πῶ « ἀποθαίνω ».
 Συμπάθιο νὰ σοῦ ζήτηνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
 νὰ σὲ σφικταναγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
 Μάνα μου, πλιὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νὰ μὲ ντύσης,
 νὰ μὲ ξυπνήσης σπλαχνικὰ καὶ νὰ μὲ κανακίσης.
 Μισεύγω σου καὶ χάνεις με, σὰ χιόνι ὄντας λύση
 καὶ σὰν ὄντας κρατῆς κερὶ καὶ ἄνεμος τὸ σβήση.
 Ἐκεῖνος ὅπου τ' ὄρισε νὰ ἔναι παρηγοριά σου,
 καὶ πέτρα τῆς ἀπομονῆς νὰ κάμη τὴν καρδιά σου.
 Γονὴ μου, ἂν καμιὰ φορὰ σοῦ ἔφταιξα σὰν κοπέλι,
 συμπάθησε τοῦ Ἰσαὰκ καὶ νὰ μισέμη θέλει.
 καὶ φίλησέ με σπλαχνικὰ, καὶ δῶσ' μου τὴν εὐκὴ σου,
 καὶ τάξε πῶς καμιὰ φορὰ ἤμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἢ χέρα σου νὰ κόψη τὸ λαιμό μου
 καὶ πῶς νὰ τότε δυνηθῆς τὸν ἀποχωρισμό μου ;
 Τὴ χάρη ὅπου σοῦ ζήτησα, σήμερο κάμε μού τη,
 ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαὰκ σκιὰς τὴ βολὰν* ἐτούτη.
 Ἄνάδια μου νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι
 καὶ σίμωσέ μου το κοντά, νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρη, μὴ σφίγγης τὸ σκοινί, ἄς το ἀχαμνὸ δαμάκι*
 καὶ μὴ μὲ βιάζης κι ἄσι με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
 Ἐκεῖν' ἢ χέρα ὅπου πολλὰ μ' εἶχε κανακεμένο,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο δὲ μ' εἶχε μαθημένο.
 Γιὰ νὰ θυμᾶσ' ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλι σοῦ δίδω,
 σήμερο τὴ μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τση, παρηγόρα την κι ἄς εἴστε πάντ' ὁμάδι
 καὶ πέ τση πῶς ὀλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν Ἄδη.
 Ὅ,τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δῶστε τα τοῦ Ἐλισέεκ, τοῦ γειτονόπουλού μας.
 τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,

καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸ ποῦ τὰ ἄχω φυλαμένα
 γιὰτ' εἶναι συνομίληκος καὶ συνανάθροφός μου,
 φίλον καλὸ καὶ σπλαχνικὸ τὸν ἡῦρα στὸ σκολεῖό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῆς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδᾶρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἐλισεέκ νὰ τάξης.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικὸ καὶ φίλο.
 Κύρη μου, ὅπου μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲ μὲ λυπᾶσαι ;
 Ὡ πλάστη μου, βοήθα μου· μάνα μου, καὶ ποῦ νὰ ἔσαι ;

* Ἀλλὰ ἐνῶ ὁ Ἀβραὰμ ἐτοιμάζεται νὰ χτυπήσῃ μὲ τὸ μαχαίρι τὸν Ἰσαάκ, ἐμφανίζεται ὁ Ἄγγελος, ποῦ τοῦ ἀναγγέλλει πὼς ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστη του καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴ θυσία. Ὅλοι ἐπιστρέφουν χαρούμενοι σπῆτι, ὅπου, μαζὶ μὲ τὴ Σάρρα, εὐχαριστοῦν καὶ ὑμνοῦν τὸ Θεό.

[Γραμμένο γύρω στὰ 1630—1640 πιθανὸν
 ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Βιτσέντζο Κορνάρο]

Χαράκι. πρὸ ἐν μμ (ἡθογρ.—ἡχογραφία)
 ἔγραψε δραματικὰ ἐπὶ χειρ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελᾷς, ὦ φθονερέ τῆς ἑλληνικῆς δόξης; Ναί, καί εἶναι ἀλήθεια πῶς καί ἡ φήμη καί ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγάται, τοῦτος νὰ θαυμάζη τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δέν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καί τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτίνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσται σκότος καί κάρβουνα; Δὲν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καί ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καί Πλάτωνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καί προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος; Τοῦτοι, λέγω, καί ἄλλοι μύριοι δὲν εἶναι Ἕλληνες;

Ποῖον γένος ὡσὰν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δείξη εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὅπου, τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα, ἦτον ἡ κόρη καί τὸ φῶς τῶν Μουσῶν; Ἐνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὄσους στίχους, τόσα ρόδα καί ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καί τὴν γλυκύτητα; Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον, καί τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος;

Ὁ Δημοσθένης, ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καί ἡ στολή* τῶν ρητόρων; Ὁ Εὐκλείδης*, ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὄσους ἔκαμε κύκλους, καί ὑψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὔρηκε τρίγωνα καί τετράγωνα σχήματα; Ὁ Ἴπποκράτης*, ὁ Γαληνός*, θεοὶ τῆς ἱατρικῆς τέχνης, ὅπου, χωρὶς νὰ κλέβουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκροὺς, καί μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπότιζαν τὴν ζωὴν;

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τούς πολέμους ἄλλος ἄρης, καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδί τοῦ μεγάλου Διός; Καὶ τέλος ὁ Θεουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ τὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὄχι ὀπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἤρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα;

Ποῦ ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θεοῦ Πλάτωνος; Ποῦ οἱ Περιπατικοί* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων; Ποῦ οἱ στοεὶς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων; Πόθεν οἱ Λυκουῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἕως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὥσάν νὰ μὴ ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ τὰν κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νὰ ἰδῆς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαβγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος; Ἄλλ' ἀκούω τί λέγεις: Ὑστερον, ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἡ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις*, πονηρέ, διατί ποτὲ δὲν ἄστραψε περισσότερο, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὰς ἀκτῖνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστιανικὴ πολιτεία. Τούτη ἄς εἰπῇ πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτάς τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαοὺς, χῶρες, βασιλεία, καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὰς τρικυμίας τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὰς ἀστραπὰς τῶν ἠκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τὰς βροντὰς τῶν τυράνων ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ τὰ μὴ μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὅπου ξεριζώνοντας ἀπὸ τὰς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀκάνθας τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα ὅπου στολίζει τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα; Ὁ στέφανος ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὅπου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἔλ-

ληνικούς κήπους; Τὸ σκῆπτρον ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἄθαναῖοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασιλῆιοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ὀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασιλεία, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει;

Μίλησε καὶ Ἐσὺ, ὦ Οὐρανέ! Εἶπέ καὶ Ἐσὺ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἑλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φοράν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων; Ποῦ εἶδες τὰ ὄρη πετρῶδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἄνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδὰμ χωρὶς ἑμαρτίαν καὶ πταισμά, ὅσους μονάζοντας;

Πόθεν ἐξερίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσης τοὺς ἰδίους σου κήπους; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίση μὲ ἐκεῖνα ὁ Παράδεισος; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, γιὰ νὰ ραντίσης μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσης μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον; Ποῖος παρὰ ἡ Ἑλλάδα σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὐμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅπου σοῦ ἐζωγράφισαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν* μὲ τὸ αἷμα ὅπου ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τὲς ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἂν ὁ Ἐωσφόρος* σὲ ἔγδυεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἑλληρικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανόσ, ἀμή, χωρὶς καμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος - ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα.

«Τέχνη Ρητορικῆς», Ἐνετίησι, 1681, σ. 54 κ. ἑξ.

Φραγκίσκος Σκοῦφος

2. ΕΚ ΤΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματος μου

Ἡ πατρίδα μου ἢ ψεύτικη, ἢ γήινη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἄρτης καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἢ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ὁμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὄλους, εἶμαι ὁμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πῶς ἐγὼ εἶμαι ἄξιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστός μου με καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχίαν Του.

Τὸν Χριστὸν μας λοιπὸν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ με καθάριση ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ με δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστὸν μου παρακαλῶ νὰ με ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγὼ τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἄνισως, ἀδελφοί μου, ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πῶς μόνος ὁ Χριστός μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἤθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὄχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστός μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. Ὅταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὄχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχη καὶ σᾶς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἴσθε πάντα ἔτοιμοι καὶ διωρθωμένοι. Ἐπειτα ἂν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνῃ εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτὲ δὲν ἔχει

γ) Περι φιλεργίας καὶ πλοῦτου

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μὲ τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλης δῶσε καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράζεις τὸν παράδεισο. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνηῖτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ μὲ ἄδικον διάφορον* τῶν ἄσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὠφελεῖ, ὅτι φωτιά εἶναι καὶ σᾶς καίουν... Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολῦτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἔχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἔτσι τὸ ἤξεύρετε. Ἄπὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαιρώμεθα καὶ περισσότερο τὴν Κυριακὴν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἑξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήινα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζόμαστε τὰς ἀμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχὴν μας, ὅπου εἶναι ἢ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὄχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὔτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακὴν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχη θέλεις νὰ πουλήσης πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγῃς εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλὰ δῶσε το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχοὺς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιὰ σας νὰ μαθαίνουν ἐλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἐλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσης ἐλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἠμπορεῖς

νά καταλάβης ἐκεῖνα ὅπου ὁμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας. Καλύτερα, ἀδελφέ μου, νά ἔχης ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου, παρά νά ἔχης βρύσες καὶ ποτάμια. Ὅποιος Χριστιανός, ἄντρας καὶ γυναίκα, ὑπόσχεται μέσα στὸ σπίτι του νά μὴν κουβεντιάσῃ ἀρβανίτικα, ἄς σηκωθῆ ἑπάνω νά μοῦ τὸ πῆ καὶ ἐγὼ νά πάρω ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὸν λαιμόν μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἐγεννήθη ἕως τώρα, καὶ νά βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανούς νά τὸν συγχωρήσουν καὶ νά λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, ὅπου ἂν ἔδινε χιλιάδες πουργιὰ δὲν τὴν ἔματάβρισκε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ' σ. 437 ἑξ. *Κοσμάς Αἰτωλός*

3. ΔΙΔΑΧΗ Τῆ ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ Εἰς τὸ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

« Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου »
(Ματθ. κς')

Δύο μεγάλα καὶ παράδοξα θαύματα εἶδεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον· ἓνα Θεὸν νά κατέβῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν νά γένη ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον νά ἀνέβῃ νά ἀποθάνῃ ἑπάνω εἰς ἓνα σταυρόν. Τὸ ἓνα ἐστάθη ἔργον μιᾶς ἄκρας σοφίας καὶ δυνάμεως, τὸ ἄλλο ἔργον μιᾶς ἄκρας φιλανθρώπου ἀγάπης· πλὴν καὶ τὰ δύο ἔλαβον περιστατικὰ πολλὰ διάφορα. Εἰς τὸ πρῶτον θαῦμα, ὅταν ὁ Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, ἔκαμε κοινὴν πανήγυριν ὅλη ἡ κτίσις : ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἔπαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εἰς τὴν γῆν ἐχόρευον διὰ τὰ εὐαγγέλια τῆς σωτηρίας καὶ τῆς χαρᾶς· καὶ βασιλεῖς ἦλθον ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἐπροσκύνησαν μὲ δῶρα τὸν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εἰς τὸ δεύτερον θαῦμα, ὅταν ὁ θεάνθρωπος ἀπέθανεν ἐσταυρωμένος, ὡσὰν κατάδικος, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, ὁ ἄνω καὶ κάτω κόσμος ἐθρήνησεν· ὁ οὐρανὸς ἐσκέπασε μὲ βαθύτατον σκότος τὸ πρόσωπον· ἡ γῆ ἐσειέσθη ἐκ θεμελίων ἀπὸ τὸν τρόμον, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν. Ἐκεῖνη ἐστάθη μία λαμπρὰ νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· ἐτούτη μία σκοτεινὴ ἡμέρα, ἀφορμὴ λύπης, καὶ ἀδημονίας· εἰς ἐκείνην ἔκαμεν ὄσσην εὐεργεσίαν ἐδύνετο νά κάμῃ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον· εἰς ἐτούτην ἔκαμεν ὄσσην παρανομίαν δύναται νά κάμῃ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγῃς, ὦ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Περὶ λυπὸς ἔστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλά, ὅσα δὲν ἐβάσταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἐδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδιά. Καὶ ἀληθινὰ, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἐξετάζω νὰ εὕρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εὕρισκω καὶ τὸν πόνον του εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην του εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Κάιν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἄδικος φόνος τοῦ Ἄβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἔμελλε νὰ θυσιασθῇ ἀπὸ τὸν Ἄβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἀληθινὰ ἐθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ νὰ σφαλισθῇ ὡσάν πταιστήτης εἰς μίαν φυλακὴν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὡσάν κατάδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνεςις τοῦ Δαβὶδ· ὁ ἴδιος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπήκοοί του νὰ τὸν ἀπαρτήσωσιν, οἱ δοῦλοι του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια νὰ ἀνεβαίῃ εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παρατημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν σταυρόν, συντροφεμένος ἀπὸ τὶς βλασφημίες καὶ ὄνειδισμοὺς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶ διὰ νὰ λάβῃ ἄτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστὰς, τοῦτο δὲν εἶναι ἕνα ἐλεεινότερον θέαμα ; Ὁμολογῶ πῶς πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰὼβ ἑστερημένου ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἕνας τύπος, μία σκιὰ τῶν πόνων καὶ τῶν πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅπου ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀγίων μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὅποια ἔχαιρεν ἡ ψυχὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι

πάθος και σώματος και ψυχῆς· ὄλον πάθος χωρὶς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὄλος ἀτιμία, μαρτύριον ὄλον λύπη, και λύπη θανάσιμος : « Π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἔ ς τ ι ν ἠ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

Ἐγὼ ἤξεύρω, διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουσι τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδὴ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς συμπάθειαν και εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπόν, διότι τοιοῦτον σκοπόν δὲν εἶχε και ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλην ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, και ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· ἔμαρτωλοί, ὅσοι ἔως τῶρα εἰσθεν ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω και ἐγώ, τὴν ἀμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, και κλαίετε ὁμοῦ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, τῶν ὁποίων ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλάψετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὁποῖον λέγει παραπονεμένος : « Π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἔ ς τ ι ν ἠ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

[Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἐξιστόρησις τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ]

Ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁποῦ εἰς τὴν σημερινὴν θλιβερὰν ἱστορίαν ἠκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαμβάνετε ποῖον νὰ ἐστάθη ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὁποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανή : « Π ε ρ ἰ λ υ π ὄ ς ἔ ς τ ι ν ἠ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ » ;

Ἐγὼ λέγω πῶς δὲν ἐστάθη κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὁποῦ ἔδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχὴν, ὡσὰν ἡ λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, και ἄρνησιν τῶν ἰδίων του μαθητῶν, και ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τόσην καταφρόνησιν και ἀτιμίαν, ὁποῦ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον και μῖσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὁποῦ ἔδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσὰν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μαστιγες, ὁ σταυρὸς και ὁ ἴδιος θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδαξε πῶς τὸ ὄνειδος και αἱ κατηγορίαι, ὁποῦ μᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι μακαριότης· « μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὄνειδίσουσιν ὑμᾶς »· αὐτὸς ἐδίδαξε πῶς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμεσθε τὸν θάνατον : « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθέννας μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακι-

νήση μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιᾷ τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ; Ἄλλο : Ἡμεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀγίων μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδία, παρθένους ἀπαλὰς, ὅπου τρέχουσι μέσα εἰς τὲς φλόγες, ὅπου ψάλλουσι χαρμωσύνως μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπου ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυροὺς, ὅπου καταφρουοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἓνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενική ψυχὴ ὅπου νὰ ἐπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει « Π ε ρ ί λ υ π ὄ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν λογιᾶσωμεν πῶς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπου προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπηῖται τέτοιας λογῆς ; Ἀκούσατέ το : Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἄνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἕως τὴν ὑστερὴν σταλαματιὰν τὸ ἄχραντον αἷμα· ὑπάγει νὰ ἀποθάνῃ ὡσὰν ἓνας κατάδικος ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· « εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ». Καὶ προβλέπει μ' ὄλον τοῦτο, πῶς οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι χάνονται· προβλέπει πῶς, μ' ὄλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημηθῆται, τὸ αἷμα του νὰ καταπατηθῆται, ὁ σταυρὸς του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (φαίνεται μοι νὰ λέγη), τέτοιος ἐπονείδιστος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὄλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ Ἄδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; ὦ, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Π ε ρ ί λ υ π ὄ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

Μὰ ἂν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λυπηθῆται τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλίμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερο, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα « π ε ρ ί λ υ π ὄ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ». Χριστιανός, θέλει νὰ

είπη ἄνθρωπος ἐξαγορασμένος μετὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῇ ἄνθρωπος, ὅπου εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῇ ψυχὴ σεσημειωμένη καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μά, ἀπὸ τοιούτους Χριστιανούς, πόσους κερδαίνει καθ' ἑκάστην ὁ διάβολος ; πόσους δέχεται καθ' ἑκάστην ἢ κόλασις ; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχὲς κερδεμένες μετὰ τὸσον κόπον ; Καὶ τοῦτο, τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὅποιον ἔλεγε « περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Ὅταν ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον ἄρχισε νὰ λυπηθῆται καὶ ν' ἀδημονῆ, τοῦτο δὲν ἔκανε διὰτὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μά διὰτὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὄχι τὸ βᾶρος τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βᾶρος τῶν ἐμαρτιῶν μας, ὅπου ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ιδρώσῃ τὸ αἷμα. Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἐξαγοράσω (φαίνεται μου νὰ ἔλεγε) ἀνθρώπους, ὅπου ἔπρεπε αἰωνίως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν Ἄδην· καὶ ὡσὰν τοὺς ἐξαγοράσω μετὰ τὸσους πόνους, μετὰ τὸσα πάθη, μετὰ τὸσον αἷμα, μετὰ τὸσην ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἓνα νὰ με πωλῆ ὡσὰν ὁ Ἰουδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ με ἀρνήται ὡσὰν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιπορεύσεις καὶ ψεύματα· τοῦτον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραββᾶν, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν ὄρεξιν· ἐκεῖνον νὰ με μαστιγῶνῃ μετὰ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκός· καὶ ὅλοι νὰ με σταυρώνουσι μετὰ κάθε λογῆς ἐμαρτίαν. Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν, ἀπὸ ἐκεῖνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῆ ἄλλοις εἰς τὸν σταυρόν ; Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμα μου, ὅπου ἔχυσα ὅλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινώνητοι ; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσιν καὶ εἰς τὰς στράτες καὶ εἰς τὰς καπηλεῖας μικροὶ καὶ μεγάλοι ; Ὡ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεσθαι ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὡσὰν μία ἀπλή ἱστορία ; καὶ θέλει παρησιάζεσθαι ὁ σταυρὸς μου ὡσὰν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνες ὅπου φαίνονται εἰς τὰ θέατρα ; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα ; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανα ; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαριστοὺς ὅπου ἢ δὲν γνωρίζουσιν, ἢ δὲν θέλουσι τὴν εὐεργεσίαν μου. Ἄχ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Ἄχ, διὰ τοῦτο

«περίλυπος ἔστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου».

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπου εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισαίδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθένας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἦλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀπεθαμένου πατρός των· ὁ ὁποῖος τεχνεῖται νὰ τοὺς συμβάσῃ, μὰ μὲ ἓνα τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὄλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός τους καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἓνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει : « καθένας ἀπὸ ἐσᾶς ἄς ρίψῃ τὴν σαίταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸν σῶμα, καὶ ὅποιος βαρέσῃ καλύτερα ἐκεῖνος νὰ εἶναι βασιλεὺς ». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαίταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὅμοιον κάνει καὶ ὁ δεύτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν ; Ἔρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαίταν του, μὰ θεωρώντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· « καὶ ἐγὼ » λέγει, « δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεὺς· παραιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαϊτεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀπεθαμένου μου πατρός ». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής ; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἐγὼ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱοὺς. Τοῦτο ὅπου θεωρεῖτε εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσετε τὲς σαῖτες, ρίψετε, λαβώσετε, πληγώσετε, ἂν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγῆς. Ἀλίμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοὶ ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτη ἡ πρώτη σαίτα, ὅπου τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλὴν ; εἶναι τῆς ἐωσφορικῆς* ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδέτου κενοδοξίας, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτη ἡ ἄλλη, ὅπου τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν ; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅπου φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἐκείνη, ὅπου τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας ; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ὀργαγῆς, ὅπου κάνουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι... Ἀλλὰ ποῖος ἤμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅπου πέφτουσιν ὡσάν χαλάζι, τὲς ὁποῖες ρίπτουσι οἱ κατάκρισες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιορκίαι καὶ βλασφημίαι τῶν Χριστιανῶν ; Ἐλάτε, ἐλάτε, σαϊτεύετε, χορτάσετε, τὴν

ὄρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀπεθαμένου πατρός σας, ἐλάτε, παιδιά, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, ὅπου νὰ ἔχη καρδίαν ἀνθρώπου ; νὰ ἔχη ἀγάπην υἱοῦ ; εἶναι τάχα κανεὶς ὅπου νὰ λυπᾶται μὴν τὸν λαβώσῃ ; Ποῖος εἶναι τοῦτος ; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. Καὶ ποῦ ἠκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία ; ὁ υἱὸς νὰ λαβῶνῃ τὸν πατέρα, καὶ πατέρα νεκρὸν ; ὅπου εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἐσταυρωμένον ;

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θεοῦ ἑσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις ; « Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι ». Πῶς ; Ἄφες αὐτοῖς ; Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐτούτην τὴν ὥραν· ἄς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἴσως θέλουσιν ἰδῆ μίαν φορὰν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθοῦσιν... Ἄφες αὐτοῖς. Ἄς εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις. Μὰ ὡς τόσον, ἄς παύσωσιν οἱ σαῖτες, ἄς τελειώσουσιν αἱ ἔμαρτιαί, ἄς φανῇ ἕνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἕνας ἀναστεναγμός, ἕνα δάκρυον. Καρδιά τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις ; Ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ. Καρδιά τοῦ ἑμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι ; Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν.

« Διδαχαί », α' ἔκδοσις, Βενετία 1720

Ἑλλίας Μηνιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῆ τις νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διὸς, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἥρωας τιμῶν ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμούς τῆς Εὐτέρπης*, τῆς Ἐρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτῆνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὅποια ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἠθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς γνώμας ; Ὁ Θραξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν τοῦ ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω του ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας. Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀΐδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τὴν Εὐρυδίκτην, τὴν φιλότατην τοῦ σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργάνου των κατεκλήλουν* καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν, εὐρύθμως καὶ ἁρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλά πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φίλανθρώπους δελφίνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὔρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειπέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πραγματικὴν καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἄλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθειά, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ μουσικὴ τόσῃν ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμαῖ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

« Πραγματεία περὶ μουσικῆς », Τεργέστη 1868

Εὐγένιος Βούλαρις

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἄ π ό σ π α σ μ α)

Ἄμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἑμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἑμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀνταπόδοσιν καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἑμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμὸν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ᾖ σκληροκάριος, αἰσθάνεται τῆς ἑμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἐστὶν ἵνα ὅπῃ ποτε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἑμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμία ἐλπίς ἐστὶν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἑμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἐστὶν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἐστὶ καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἑμαρτίαν, διαστρέφει ἢ διεφθαρμένη προαίρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἢ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἑμαρτημάτων.

Ἄνθρωπέ, διατί ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου; Σὺ βέβαια ἀγανακτεῖς, ἢ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἢ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπὸν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῇς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστής δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. Ἄλλο δὲ τὸ δάνειόν ἐστὶ καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψίαί, αὐτὴ ἐστὶ χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῆς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατί ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης; ἐὰν δὲ ὀνομάζῃσαι εὐεργέτης, διατί ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐχάρισας; Ὅταν λέγῃς, ὅτι εὐεργετεῖς, ἔπειτα δὲ ζητῆς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτὴς καὶ ἀπατεῶν, τότε

ἀπατᾶς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὐσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῶ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῶ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἢ τέλειος πραγματευτής.

Ἔστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσώτερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐηργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταραττει, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἐσμέν, ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμμένη ἐστὶν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἔννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον οἱ ἔθνικοὶ καὶ εἰδωλολάτραι· τοῦτο ταραττει καὶ ἐστὶν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γινώσκουμεν τί ἐστὶ εὐεργεσία, καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ ποῖόν ἐστὶ τῆς εὐεργεσίας τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπειν ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεῖ μαθαίνει τίς ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποῖα ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεῖ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστὶν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εὐτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεῖ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· « Ὅταν ποιῆς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φῶναι τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους » (Λουκ. 18' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ; « Μὴ ποτε » λέγει, « καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα » (αὐτόθι). Ἄκουεις πόσον μακρὰν διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως ; Ἄκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· « ἀλλ' ὅταν ποιῆς δοχὴν*, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς » (αὐτόθ. 13)· ἰδοὺ πῶς ἐκσπᾷ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιοῦτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία δείκνυσιν εὐθύς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποῖαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπη τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. « Καὶ μακάριος », λέγει,

« ἔση· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γὰρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων » (αὐτόθ. 14). Ὅστις οὖν εὐεργετῇ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἐξευτελίζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπη εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. « Καὶ ἂν ἀγαθοποιῆτε », λέγει, « τοὺς ἀγαθοποιούοντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν ; » (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶν ἐστερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος ; Διότι οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις· ἐργασία ἐστὶν αὕτη τῶν ἐμαρτωλῶν ἀνθρώπων· « καὶ γὰρ οἱ ἐμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι » (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθὴς εὐεργεσία ἐστὶν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδευεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἐμαρτωλῶν.

« Κυριακοδρόμιον », α' ἔκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς.

Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν νὰ εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιὰς τους ! Δὲν θὰ ἦτο πλεόν εἰς τὸν κόσμον ὁ ἓνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἦτο πλεόν ὁ ἓνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλεόν τὸν ἓνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχη τὴν τράπεζαν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποὺ θὰ εἶχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιὰς μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσην ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἄφινε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἑκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλεόν ἔριδες καὶ μάχες ; Ποῦ νὰ εὕρης πλεόν τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν ; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἤθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ὀρπαγή, ἡ πλεονεξία, ὁ φθός-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτο πλεόν « ἔχω » καὶ « ἔχεις »· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κἄν φόβου. Φθονερός δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ ; Ἐπίβουλος δὲν θὰ εὐρίσκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ ; Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἓνας οὐρανὸς θὰ ἐγίνετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἑκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξερριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτεῖες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὐτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλὰ.

Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθύς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθύς παρρησιάζει τοὺς ὠραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς τῆς. Οἱ ξένοι εὐρίσκουν ὑποδοχὴν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνοὺς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὀρφανοὺς ἀντίληψιν, εἰς τὲς χῆρες προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὐρίσκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταραττονται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ ; Ποῖος ὑμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην ;

Ἡ ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαῖα διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ τροφή διὰ τὴν ζωὴν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαῖαν καὶ τόσον εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατὶ τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν ; Διατὶ ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐρίσκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας...

Ὡ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἦλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακά ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ.
 *Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ
 κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

« Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν » *Νικηφόρος Θεοτόκης*

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

« Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ». Τὴν αὐτὴν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνώρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὸ χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλοῦτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχῃ νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπα δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἤδειαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῆ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. « Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιουτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασι τὰ ἦθη σαπρῶς καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικὸν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἀήρ εὐπνότερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφिमώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λειβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον, ἐν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεῦει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιουτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπιζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτεῖας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὄχι ἅπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης...

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχη τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν; Ἕλληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποῖα τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ κατάστασις αὐτῆς. Ἡ πατρίς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσούτους χρόνους ἐβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἄγαρ*. Ὡ φίλη πατρίς, ὦ Ἑλλάς! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνεαι τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος;

« Περὶ φιλογενείας », 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων

8. Αἱ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(Ἀ π ό σ π α σ μ α)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθήναι, ἡ ὁποία τῶρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπου ποτὲ ἦτον εὐφορη καὶ τῶρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιοῦτους ἄνδρας.

Εἶναι εἰς μίαν τοποθεσίαν καλή, ἀπολαύει ἓνα ἀέρα ὑγιεινόν. Τὰ περίξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὄλον ὅπου καὶ τῶρα ἤμπορεῖ τινὰς* νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαεξ χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαιοὺς*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετές, μ' ὄλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὅπου εἶχεν, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατικὴ.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσώζονταν ἕως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὀλόκληρος· μιὰ μπόμπα ὅμως, πού εἶχαν ρίξει οἱ Βενεζιάνοι καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε τὸ 1687. Σώζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. Ὅσα ὅμως ἤμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα πού σηκώνονται.

« Γεωγραφία Νεωτερικὴ »

Γρηγόριος Κωνσταντῆς - Δανιὴλ Φιλιππίδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἄρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὅπου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζῶχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχησμένοι, καὶ ὄχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τοὺς ἕνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδεια νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι : πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὄχι ὁ ἓνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα

ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν μπορῆ νὰ μᾶς τὴν πᾶρη ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἤμπορῆ νὰ μᾶς ἐγγίζη, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. "Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι. "Ὅταν πταίση τινάς, ὅποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ Νόμος εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἤγουν δὲν παιδεύεται ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια-ἴσια.

*Ἄρθρον 4. 'Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρᾳ ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἔγινεν· ἤγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεῦται· αὐτὸς λέγεται Νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύση. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὅπου ὑπερασπίζεται· ἤγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας· κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ μᾶς πᾶρη δυναστικῶς τίποτε· αὐτὸς εἶναι ὁ Νόμος, ἐπειδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. 'Ὁ Νόμος εἶναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πρᾶγμα εἶναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ ἐκεῖνο ὅπου μᾶς βλάπτει.

Ἄρθρον 5. "Ὅλοι οἱ συμπολίται ἤμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφίκια. Τὰ ἐλεύθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπήν· ἤγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἤμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. 'Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴ ὄντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴ ἠξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

*Ἄρθρον 6. 'Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κἀνῃ ὅλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὐτὴ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἐλευθερία εἶναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν Νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἕως ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

*Άρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμοὺς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζώμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἶδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ, Τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπὰ, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. Ὅταν ἐμποδίζωνται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πὼς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ Τυραννίαν, ἢ πὼς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος Δεσποτισμοῦ, ὅπου ἀπεδιώξαμεν.

Άρθρον 8. Ἡ σιγουρότης εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις* ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἤγουν, ὅταν βλάβη τινὰς ἔνα μόνον ἄνθρωπον, ἢ πᾶρη ἀδίκως τίποτες ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξη.

Άρθρον 9. Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύη τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοικοῦ εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύη· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

Άρθρον 10. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ ἐγκαληται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακῶνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ Νόμος· ἤγουν ὅταν πταισῇ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὄχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ. Κάθε κάτοικος ὁμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθὺς καὶ νὰ πηγαίη νὰ κριθῇ· διατὶ ἂν ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίη εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταιστής· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ Νόμος κράζη κανένα ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούη νὰ πηγαίη, ὄντας σίγουρος ὅτι δὲν παιδεύεται* ἂν εἶναι ἄθῶος.

*Άρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα ὅπου ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου ὅπου δὲν ἔπταισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ Νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πὼς εἶναι μόνον ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν τὸ ὅποῖον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτόν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἄδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ τὸ ἀποβάλλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

Ἄρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ὑπογράψουν, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ἐκτελέσουν, ἢ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τὲς τελειώσουν, λέγοντές τες πὼς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἶδισιν ἢ διοίκισιν, εἶναι πταίσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

Ἄρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος ὅπου φαίνεται πὼς εἶναι ἀθῶος, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πὼς ἔπταισεν, ἐν ὧσφ νὰ βεβαιωθῆ πὼς εἶναι πταίστης, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῆ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβρισμοί, δαρμοί, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἐν ὧσφ νὰ κριθῆ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῆ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ Νόμος. *Ἡ ἀποφάντις δὲν εἶναι ἀποδείξις ἐνοχίας*

Ἄρθρον 14. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῆται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἰπῆ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῆ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἓνας Νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμη ἐκεῖνος τὸ πταίσμα. Ὁ Νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσει ἐγκλήματα, ἅπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρὸν ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῆ, λέγεται Τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος Νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία. Ἦγουν ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἓνα βόδι)· δὲν ἦτον κανένας Νόμος ὅπου τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας Νόμος ὅπου νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγὴν· ἐξεδόθη ἔπειτα Νόμος νὰ μὴν ἀρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἀρπας δίδει ὀπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἔβρισε πὼς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακῆ. *Ἡ ἀποφάντις προηγουμένη πρὸς δικαιοσύνην κοινῆς ἢ ὀνυδίας*
Ἐπιβαρύνεται ὁ ἄνθρωπος βλ. β. 61
Ἀκολουθοῦν 21 ἄκομη ἄρθρα καθορίζοντα τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου
ἔχει προκαθαρμένον νόμον

« Ἐλευθερία, Ἰσοτυμία, Ἀδελφότης »

Ρήγας Φεραῖος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ὁ θρυλικὸς χορὸς τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῶα, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρῦων, ὁ Δῆμος Δρᾶκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας, Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἰδικοὺς των διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουλγαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν, παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφόδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὁμως στιγμὴν ἐγένετο ἡ παράδοσις, εἰς ἓκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ :

— Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμῃ ὁ Βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ δὲν γλυτώνεις;
— Δὲν εἶναι ἄξιος ὁ Βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιᾶσῃ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ὅπου δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξεληθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρήλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκαυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανῆς ἐγένετο, ἰστάμενος ὄρθιος ἐπὶ τι κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος. . .

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπου οὐ δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ

ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρῖτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὃ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῆ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ* Πασᾶς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφα του, καταφρονήσας τοὺς ὀμήρους, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν. . .

Πλησίον ὄντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμόν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἐχθροί, ὀπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὀρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὀρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγωσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσιν ἢ νὰ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

— Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ Πασᾶς ; Ἐὰν αὐτὸς παραβαίῃ ἀσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὁμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσῃ, ἐνόσφ ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἑτέρου ὁμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἑρμουίαν δὲν θέλει λείπει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγωσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πράξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλῆν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ Βεζίρη, διορίζουσιν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὄρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἄλλ' ἄντι τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἄ-

προσδοκῆτως πρὸς τὰ πλάγια τῶν τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ Βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα τῶν ὅλων, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ Ὑψηλότης του περὶ τῆς διαμονῆς τῶν καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών των. Τότε ἠνεώχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφωσιωμένων, τότε ἠσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβάς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πατρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἄλλ' ὅλα ἦσαν ἤδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὄπλων ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματώδεις ἐχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὡσεὶ ἐξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατησχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἥρωϊκὸν καὶ στιγμιαίον θάνατον. Ἀναβᾶσαι ἐπὶ τινος κρημνώδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερά καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἔπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὄπλων...

« Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας », 1815

Χρειτόφορος Περραιβός

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

« Μείζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω ».

Σοφοκλέους « Ἀντιγόνη »

Ἄδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εὐρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἄλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξιωματικοὶ τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπειδὴ ἡ χαρὰ σας εἶναι κοινὴ χαρὰ

δλων τῶν Γραικῶν· ὑγιαίνετε, ἐπειδὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, μὴ τὰ νομίσετε συμβουλὰς ἰδικὰς μου, ἀλλ' ἐλεινολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε· διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἤθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριψεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγὰς της, μᾶς βᾶφει μὲ τὰ αἵματά της, μᾶς βρέχει μὲ τὰ δάκρμά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἕνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἴδιαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια :

« Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλέον εὐτυχὴς, μήτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἀνθρώποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὐρέθη, εἰς ἐκείνους πρῶτους ἠκούσθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτοι ἐξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὗρηκαν καὶ αὖξησαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτοῦς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστά γῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἴδους καὶ πάσης τάξεως ἀνθρώποι, τόσοι μεγάλοι, τόσοι παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἃν δὲν εἴχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλοουργίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, καὶ νόμους εὗρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς

κραταιούς και μεγάλους βασιλείς, εις ἔθνη και ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναριθμητὰ τῆς Περσίας στρατεύματα, ἢ ὅποια τότε ἦτον ἢ πλατυτέρα, ἢ κραταιότερα, και φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰκουμένης· και εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς και θαλάσσης και τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, και τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοιάριον νὰ φύγη μὲ μεγάλην του κατασχύνην ἠνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγηθῆ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὁποίους πρότερον τόσο οὐτιδανούς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἤλπιζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς και ἀνίσχυρον ἀρνίον.

Ἄλλὰ, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὧ τέκνα μου ἀγαπητά, ὄντες ἄνθρωποι ἔπταισαν και αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα και σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατώρθωσαν, ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοιοίας, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν και νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπεύρωσιν κατὰ πᾶσαν πόλιν και χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Και τί συνέβη ἐκ τούτου; Ὡς τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὀλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχονοία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἑλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἀφρονες, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, και ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν και τοῦ πλοῦτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἐλευθερίας, και ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, και τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Και μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ και δυστυχεστάτα φρονήματα πῶς ἦτον πλέον δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῆ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ και ἡ χρηστομάθεια. Ὅθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι και περίφημοι Ἕλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Και τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσο δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν κἂν* και αὐτοὶ Ἕλληνες. Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὄχι ἀκωμῆ τόσο ἐλεεινόν· διότι οἱ

τότε Ρωμαίοι ἦσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ' αὐτῶν ἠξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς Οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἑλληνας.

Ἄλλ' ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ρωμαῖοι, πταῖσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Ἑλληνας ἡ διχονοία· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλησιν τῶν Καισάρων τῆς Ρώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχροτέρος εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἂν* ποῖαν παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἐσφῆζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότης κἂν ποῖα αἰδώς, ἥτις τοὺς ἠνάγκασε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγόν. Ἄλλ' οἱ δεσπότες τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὄχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβώδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἐσᾶς, ὧ τέκνα μου, τοὺς Γραικοὺς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, ὄνομα τὸ ὁποῖον μῆτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἤρμοζεν, ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θρακῆς, Βουλγάρους, Ἰλλυριῶν, Τριβαλλοῦς, Ἀρμενίου καὶ ἄλλους τοιοῦτους τρισβαρβάρους δεσπότης τῶν ὁποίων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὅσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἠφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἔχασαν ἕως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὀνομασθέντες Ρωμαῖοι· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βασιτάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἂν τὴν ἄδειαν νὰ θρηνώσι τὰς συμφορὰς των, ἦτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἂν τοὺς τυράννους των καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἦσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες ὁμόθησκοι καὶ ὁμό-

γλωσσοί τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κἄν ποίαν συνείδησιν, κἄν τινα θεοῦ φόβον. Καί ἂν ἡ καρδία των ἔγεμεν ἀπό φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἠναγκάζοντο νά κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἠγαπημένα, ὀνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλίαν κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποίαν νά περιγράψω μῆτε φωνῆ πλέον μ' ἔμεινε μῆτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί ! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ Ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἄλλὰ τοὺς ἐκρημνισαν τίνες ; Τύρανοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἐκείνους· καὶ οἱ ταλαίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νά ἀναψύξωσιν*, ἔκλιναν ἐλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νά ποθήσουν τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἐθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρὸν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἓνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ἕσα τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ἢ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῆ νά βρέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἐκεῖνά μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχοῦ, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἐπέσει ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἐλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρὰ μου φορέματα, πῶς αἰμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἐξήρανε τοὺς μαστοὺς μου, ὥστε μῆτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νά σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινοὺς στεναγμούς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἐβρόγχιασε καὶ αὐτός μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μῆτε φωνῆ διὰ νά σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἢ δυστυχεστάτη σας μητῆρ, ὑποφέρετε νά ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα ; Ὑποφέρετε νά ἀκούετε τοὺς στεναγμούς, νά θεωρῆτε τὰ δάκρυά μου, νά μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μου ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωὴν ; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς

ἀφήκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τώρα ὁ καιρὸς τῆς ἐδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ὀρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρὸν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμίνας, ἀπὸ Ἑρωας, ἀφοῦ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμη τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρωσ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἤλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἰμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἐπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὁποῖαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὄχι ὡς Τοῦρκοι, ὄχι ὡς κεραυνὸς ἐξολοθρεύων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος, ὅταν φωτισθῆ, θέλει βέβαια ἐδικήσῃ καὶ τὰ ἰδικά μου αἵματα. Μ' ὄλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐδικήσιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ἰατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγὰς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε ; κινουσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἔλεινῆς μητρὸς σας, τοὺς ὀφθαλμοὺς σας αἰ πληγαὶ καὶ τὰ αἵματα εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία ; ἢ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθὴρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας ; »

«Σάλπισμα πολεμιστήριον» (1801)

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

...Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τ' ἄλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται παπάς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν

Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερινοσθῆ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. Ὅταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξύ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὀλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνηθες.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἐὰν τὸν καλέσῃς μὲ τὸν κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἐξήκοντα τέσσαρα ταξίδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὅποιον ταῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἐξήκοντα τέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἕλληνας τις περιηγητῆς, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάκια. Μόλις τ' ἄκουσεν ὁ Παπατρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησε ἔκστατικός.

— Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

— Τὴν Ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθη· καὶ ἡ ἔκστασις του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλή, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάκια ἦτο δυνατόν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἔξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἕλλνων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελᾷ τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπατρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἐὰν παρῶν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: « Τὰ διαβόλοπουλα, τόσον μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα ».

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσιμον Παπατρέχαν. Ναί ! σεβάσιμος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὄλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῆς πόσον εἶναι φιλόανθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς

συμβουλεύει, όταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδεῖαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβητος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὴν ὁποῖαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἐνεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο! — Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερά ὁ φιλόανθρωπος παπὰς ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχύτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγγίνοιαν* σου τὴν ἐξήγησιν. Ποῖαν, εἶπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὀμήρου ἢ ποιήσεις μὲ τὴν θαυμαζομένην ἀπὸ τὸν Δαυὶδ ποιήσιν τοῦ κόσμου· εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικὸς μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου :

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὁμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς, Δέσποτά μου ;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ αἰμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἐδαπάνησεν, ὡς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν νὰ ἀπανθίσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρεωζομένους εἰς τὸν Ὅμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβητον ὅτι, ἂν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . (ἀπαριθμήσας ὀκτῶ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ

γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι, πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς — ἀπεκρίθη — ἀπ' ὅσους ὠνόμασες, ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱεροὺς καὶ σεβασμίους μὴδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω τώρα ὅ,τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὄλην μου ζωὴν· ἢ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτητης ;

— Ἄλλ' ἔάν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆν τὴν ἰδικὴν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποῖαν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἄγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποῖαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπέ τις νὰ ἐλπίζη βοήθειαν ; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξιν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπὰς δύο γρόσια.

— Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλειότερα ἂν εἶχα, πλειότερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῆ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποῖαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθης πῶς ἐφέρθη εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ παπᾶ· τὴν ἔλαβα, ἄσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου Βολισσινὴν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους τῆς, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἀφῆνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέμετρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῆ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφη-

μέριος. Τί κάμνει ὁ καλός σου Παπατρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῆ ἄντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφήνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῆς πόσην ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῆ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν :

—Ἐγὼ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὅποῖον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ; Συνέκλαυσα κι ἐγὼ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν παπαῖ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγὼ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλόανθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅπου κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μῆτ' ὁ Ὅμηρος, μῆτ' ὁ Εὐστάθιος,* δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνην ταύτην. . .

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δείξῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἠθελαν εἶσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἦθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἢ ἀμαθία παρὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἀνθρώπον χρηστὸν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν

ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἷτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδευτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καί, ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὀλότελα ἠλίθιον, φοβούμενος τὴν πτώσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾷ νὰ περιπατῆ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν κρατῆ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅ,τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἄν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἀρρωστεῖ ἢ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν του τὴν ψυχὴν...

(Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραψωδιῶν τῆς Ἰλιάδος Α' ἔκδ. Παρισίων, 1811 — 1820).

Ἄδαμάντιος Κοραῆς

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

(Ἐσταχυολογήθησαν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου)

1. Ο ΠΕΖΟΠΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

(Παράδοσις τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ ἱστορικὴ ἀνάμνησις τοῦ πεζοπόρου ἀγγέλου τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος παραμένει ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω λαϊκὴν παράδοσιν, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς τώρα εἶναι οἱ Τούρκοι καὶ ὄχι οἱ Πέρσαι.

Στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε μιὰ φορὰ μεγάλη μάχη. Τοῦρκοι πολλοὶ με ἄρμενα* πολλὰ ἦρθαν νὰ σκλαβώσουν τὴ χώρα καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ περάσουν στὴν Ἀθήνα. Δὲν ἐπῆγαν γραμμὴ στὴν Ἀθήνα, γιατί οἱ Ἕλληνες ἐφύλαγαν μετὰ πολλὰ πλεούμενα καὶ τρικάρτα τὸν Πειραιά. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λίγοι ἐμπρὸς στὴν ἀμέτρητη δύναμις τοῦ ἔχτροῦ. Ἐσυναχτήκαν ἀπ' ὅλα περίγυρα τὰ χωριά καὶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, κι ἔπιασαν πόλεμο φριχτό. Ἄν τοὺς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τοὺς σπᾶσαμε· δὲ θὰ ἰδοῦν τὴ στράτα νὰ φύγουν.

Ἐπολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴ ἕως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ ἔχτροί, ἀλλὰ πλέον ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ Ἕλληνες. Τὸ αἶμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἕως τὰ ριζὰ τοῦ Βρανᾶ καὶ ἕως τὸ Μαραθῶνα ἀντίκρου. Ἔσυρεν ὡς τὴ θάλασσα κι ἔβασε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καὶ κακὸ ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Τοῦρκοι ἔτρεξαν νὰ γλιτώσουν στὰ καράβια. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐκυνήγησαν κι ἐκεῖ, τοὺς κατὰσφαξαν, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔχτροὺς δὲν ἐγύρισε πίσω.

Ἔτρεξαν τότε δύο νὰ φέρουν τὴν εἶδηση στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἓνας ἔτρεξε καρβαλάρης, ὁ ἄλλος πεζὸς κι ἀρματωμένος. Ὁ καρβαλάρης ἐπῆγεν ἀπὸ τὸ Χαλάντρι· ὁ πεζὸς ἔπιασε τὴ Σταμάτα.* Φτεροπόδαρος ἀνέβηκε τὸν Ἀφορεσμό* καὶ κατέβηκε στὸ χωριό. Καθὼς τὸν εἶδαν οἱ γυναῖκες ἔτρεξαν κοντὰ του· « σταμάτα! » τοῦ φώναζαν, « σταμάτα! ». Ἦθελαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιὰ στιγμή νὰ πάρη φύσημα, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό*· ἐκεῖ ἐπῆγε νὰ ξεψυχήσει, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νὰ πέσει. Ἀντρειεύεται τότε καὶ παίρνει βαθιὸ ἀνασασμό, καὶ μιὰ καὶ δύο, ἔφτασε τέλος στὴν Ἀθήνα.

—Ἐνίκησαμε! εἶπε καὶ ἔπεσε εὐτὺς καὶ ξεψύχησε.

Ὁ καρβαλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δὲν ἐφάνηκε!

Ἐκεῖ ὅμως, ποὺ σταμάτησε ὁ πεζοδρόμος κι ἐκεῖ ποὺ πῆρε ἀνάσα, ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καμώματός του. Τὸ πρῶτο χωριὸ τ' ὀνόμασαν Σ τ α μ ᾶ τ α, τὸ δεύτερο Ψ υ χ ι κ ὄ.

2. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις τῆς Βιζύης Θράκης)

Ὅταν ὁ Βασιλεὺς στὴν Πόλη ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἁγία Σοφία, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο ποὺ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς κι ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποὺ ἔπαιρνε τ' ἀντίδερὸ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχη τὸ χέρι, ἔπεσε τ' ἀντίδερὸ χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρῖσκει. Ὅταν ἄξαφνα βλέπη μιὰ μέλισσα μὲ τ' ἀντίδερὸ στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελί-

σια να τὰ τρυγήση, γιά να βρεθῆ τ' αντίδερο. Καί ἄλλος κανεῖς δέν τό 'βρε, παρ' ἤ ὁ πρωτομάστορας, πού σ' ἕνα κυφέλι εἶδε ἀντί γιά κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησιά πελεκητή καί στήν ἅγια Τράπεζα τῆς τὸ αντίδερο. Τὴν εἶχε φτιασμένη ἢ μέλισσα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀντί-δερου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὴ τὴν ἐκκλησιά ἐπαρουσίασε ὁ πρωτομάστορας στὸ βασιλέ, καί ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἅγια Σοφία.

3. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις πανελληνίως)

Τὴν ἡμέρα πού πάρθηκε ἡ Πόλη, ἔβαλαν σ' ἕνα καράβι τὴν ἅγια Τράπεζα τῆς Ἅγια - Σοφιάς, νὰ τὴν πάη στὴ Φραγκιά, γιά νὰ μὴν πέση στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἄνοιξε τὸ καράβι καί ἡ ἅγια Τράπεζα ἐβούλιαξε στὸν πάτο. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καί κύματα κι ἂν εἶναι γύρω. Καί τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, πού εἶναι πάντα ἐκεῖ, καί ἀπὸ τὴν εὐωδία πού βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθηκαν καί νὰ τὴν ἰδοῦν στὰ βᾶθη τῆς θάλασσας.

4. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' Α·Γ· ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

'Απόξω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Καλαμαριάς εἶναι μιὰ θέση, πού ἦταν ἄλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησία τ' Ἀι-Γιωργιοῦ. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, πού χάλασε, δέκα δώδεκα κολόνες μαρμαρένιες. Αὐτὲς τὶς κολόνες πολλοὶ πασιάδες καί μολάδες* καί καθῆδες* τὶς ἐσήκωσαν πολλές φορές ἀπὸ κεῖ καί τὶς ἔφεραν μέσα στὴ χώρα γιά νὰ τὶς βάλουν σὲ κανένα χτίριο πόχτιζαν. Ἄλλὰ τὴ νύχτα σηκωνόνταν πάντα οἱ κολόνες ἀπὸ κεῖ πού τὶς πῆγαιναν, καί γύριζαν στὴν πρώτη τους θέση.

Τὸν περασμένο χρόνο τὶς ἐπῆρε πάλι ἕνας καδῆς. Τὴ νύχτα ὅμως εἶδε ἕναν καρβαλάρη, πού κρατοῦσε ἕνα κοντάρι μακρὺ, καί τὸν φοβέρισε πὼς θὰ τὸν σκοτώσει, ἂν δέν τοῦ 'βανε ὄρκο πὼς θὰ

τις πάγη νὰ τις βάλη στὴ θέση τους. Ὁ καδῆς ἐφοβήθη καὶ ὀρκίσθη νὰ κάμη ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καρβαλάρης. Καὶ πραγματικῶς τὴν ἄλλη μέρα τις πῆγε στὸν τόπο, ποῦ τις εἶχε πάρει.

5. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοσις Ἀττικῆς)

Κάτω ἀπ' τὴ βορινὴ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ, στὴν ἀνατολικὴ ράχη, εἶναι μιὰ σπηλιά, ποῦ λέγεται σπηλιά τοῦ λεονταριοῦ. Γιατὶ σ' αὐτὴ κατοικοῦσε τὸν παλαιὸν καιρὸ ἓνα φοβερὸ λεοντάρι, ποῦ ἔφερεν μεγάλη καταστροφὴ γύρω. Ἀπὸ αὐτὸ ἐμποδίζονταν οἱ Χριστιανοὶ νὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ποῦ εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καὶ ἡ ἐκκλησιὰ ἔμενε ἔρημη καὶ ἀλειτούργητη πολλὰ χρόνια.

6. ΟΙ ΚΟΛΟΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΥ

(Ἀθῆναι)

Ὁ βόιβοδας* τῆς Ἀθήνας ἔριξε μιὰ κολόνα ἀπὸ τις τέσσερεις, ποῦ ἦσαν χωριστὰ ἀπὸ τις ἄλλες, γιὰ νὰ πάρη τὰ μάρμαρα νὰ τὰ βάλη στὸ τζαμί κοντὰ στὴν ἀγορὰ, ποῦ τό ἔχτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τὸ φουρνέλο νὰ τὴν γκρεμίσουν καὶ δὲν μπόρεσαν, καὶ στὸ τέταρτο φουρνέλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολόνες ποῦ ἦσαν κοντὰ τῆς, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τὴν ἀδερφή τους. Καὶ ὁ κόσμος δὲν μπορούσε νὰ ἡσυχάσῃ τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ φοβερὰ κλάματα, ὅσο ποῦ ὁ βόιβοδας, ποῦ ἔγινε ὕστερα πασὰς τοῦ Ζητουνοῦ*, ἐφαρμακώθη καὶ πέθανε. Καὶ τότες ἔπαψαν τὰ κλάματα.

7. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀθῆναι)

Ὅταν ὁ μυλόρδος* ἐπῆρε τὴ μία ἀπὸ τις ἑξι κόρες τοῦ Καστροῦ, ἄφησε παραγγελία στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καὶ τις ἄλλες τὴ νύχτα. Ἀλλὰ κεῖ ποῦ πῆγαιναν νὰ τις βγάλουν,

τις ἀκοῦν νὰ σκούζουν λυπητερά καὶ νὰ φωνάζουν τὴν ἀδερφή τους. Οἱ Τοῦρκοι τρομασμένοι ἔφυγαν, καὶ μὲ κανένα λόγο δὲν ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν νὰ τὶς βγάλουν. Καὶ ἄλλοι πολλοὶ κάτω ἀπὸ τὸ Κάστρο τὶς ἀκούγαν τὶς μαρμαρένιες κόρες νὰ κλαῖν τὴ νύχτα γιὰ τὴν ἀδερφή τους, πού τοὺς τὴν πῆραν.

8. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σπάρτη)

Κοντὰ στὸ Μιστρά, σὲ μιὰ ψηλὴ θέση, πῶχει ἀπὸ κάτω ὅλο τὸν κάμπο τῆς Σπάρτης, ἦταν ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι, τὸ μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δὲν ὑπάρχει πλέον· εἶναι λίγα χρόνια, κάποιος παλιάνθρωπος εἶχε ἀνάψει φωτιά ἐκεῖ κοντά, καὶ δὲν ἐπρόσεξε καὶ ἀναψε τὸ κυπαρίσσι καὶ κήκε.

Αὐτὸ τὸ κυπαρίσσι ἔχει τὴν ἱστορία του. Ἐπὶ Τουρκίας ἓνας πασιὰς πῆγε σ' αὐτὴ τὴ θέση νὰ διασκεδάση. Ἔβαλε καὶ τοῦ ᾠησαν ἓνα σφαχτό, καὶ κάθισε κι ἔφαγε. Εἶχε μαζί του καὶ ἓνα βοσκό, ἓνα νέο παλικάρι χριστιανόπουλο, καὶ τὸν ὑπηρετοῦσε. Γιὰ μιὰ στιγμή τὸ παιδί ἔριξε τὴ ματιὰ του καὶ παρατήρησε ἐκεῖνο τὸ ὠραῖο θέαμα, τὸν κάμπο μὲ τὶς πρασινάδες καὶ τ' ἄφθονα νερά, καὶ τὰ βουνὰ γύρω, τὸν ἔπιασε τὸ παράπονο κι ἀναστενάξε. Τὸ εἶδε ὁ πασιὰς καὶ τὸν ρωτᾷ:

— Μπρὲ Ρωμιέ, τί ἔχεις κι ἀναστενάξεις;

— Τί νὰ ἔχω, πασιὰ μου, τοῦ λέει· συλλογίζομαι πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη ἦταν δικά μας μιὰ φορὰ καὶ μᾶς τὰ πήρατε· μὰ τὸ λένε τὰ χαρτιά μας καὶ ἔχω τὴν ἐλπίδα μου στὸ Θεό, πὼς μὲ καιρὸ πάλι δικά μας θὰ γίνουν.

Ἐπὶ πασιὰς θύμωσε:

— Μωρέ, τί τσαμπουνᾶς αὐτοῦ; τοῦ λέγει.

Καὶ ἐρπάζει τὴν ξύλινη σούβλα, πού εἶχαν ψήσει τ' ἄρνι, καὶ τὴν καρφώνει στὴ γῆ.

— Νά, τὸ βλέπεις αὐτό; λέγει. Ἄν αὐτὸ τὸ ξερὸ παλούκι βγάλῃ κλαριά, τότες νὰ ἔχετε ἐλπίδα πὼς θὰ ξαναπάρετε πίσω αὐτὰ τὰ μέρη.

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ σούβλα ρίζωσε στὴ γῆ καὶ ξαναβλάστησε

καί φούντωσε καί θέριεψε, κι ἔγινε τὸ περήφανο κυτταρίσι, πού γνωρίζαμε. Καί ἐπειδὴ ὁ πασιὰς ἔχωσε τὴ σούβλα στὴ γῆ ἀπὸ τὴ μύτη, δηλαδή ἀπὸ τὴν κορφή, ἔβγαλε τὸ κυτταρίσι τὰ κλαριά του γερμένα πρὸς τὰ κάτω, ἔγινε θηλυκὸ κυτταρίσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ παροιμίαι καὶ οἱ παροιμιακὲς φράσεις, πού παραδίδονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ εἶναι πολυτιμώτατοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολὺ ἀψευδέστεροι ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα, τὶς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Εἶναι ζωντανὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, πού κλειοῦν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὴν πείρα του, τὶς ἀντιλήψεις του, τὴν παρατηρητικότητά του, τὸ σκαπτικὸ καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμα του. Ἐκφράζουν πάντοτε μιὰν ἀλήθεια σημαντικὴ, μὲ ἀλληγορία, μεταφορὰ καὶ ρυθμὸ, πού δείχνουν φαντασία καὶ ποιητικότητα. Ἄλλοτε διαπιστώνουν τὴν πραγματικότητα, τοὺς νόμους πού κυβερνοῦν τὴ ζωὴ ἢ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (κυρίως παροιμίαι), ἄλλοτε ἐκφράζουν γνώμες, πρακτικὲς ἀλήθειαι, βγαλμένες ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ δίνου συμβουλὲς καὶ ὁδηγίαι (γνωμικὲς παροιμίαι), ἄλλοτε πάλι ἀπτηχοῦν ὀρισμένα καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννήθηκαν καὶ τὰ ὁποῖα στὸ μεταξὺ λησμονήθηκαν (ἀνεκδοτικὲς παροιμίαι). Πάντοτε ὅμως ἔχουν δροσιά, χάρη, παραστατικότητα καὶ πολλὴ εὐφυΐα.

Ὁ σοφὸς μελετητῆς τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ Ν. Γ. Πολίτης ἔχει συγκεντρώσει τὶς περισσότερες παροιμίαι σὲ 4 μεγάλους τόμους. Ἀπὸ τὸν πλούσιο αὐτὸ θησαυρὸ σταχυολογοῦμε καὶ παραθέτομε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατὰ τὸ εἶδος τους.

N.A.K.

- 1) Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲ σμίγει.
- 3) Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυὸ γελοῦν, κάτι ξέρουν· ἕνας γελᾷ, τρελὸς εἶναι.
- 5) Δυὸ κεφάλια σ' ἕνα φέσι δὲ χωροῦν.
- 6) Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.
- 7) Ἐχει ὁ τοῖχος αὐτιά, κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούριο κοσκινάκι μου καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἶν' τὰ βουνὰ νὰ βρέχη, νὰ χιονίζη.

- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκό σά μέλι.
- 11) "Όσα ξέρει ό νοικοκύρης, δέν τά ξέρει ό κόσμος όλος.
- 12) Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σέ άχυρώνα
κι ένας κουφός τού έλεγε : τήν άκουσα πού έβρόντα.
- 13) "Όποιος βιάζεται, σκοντάφτει.
- 14) "Όποιος δέ βλέπει πού πατεϊ, στή λάσπη θε νά πέση.
- 15) Χωρίς κουπιά και άρμενα «"Αγιε Νικόλα βόθηα με»!
- 16) "Η τριανταφυλλιά κάνει και τριαντάφυλλα κι άγκάθια.
- 17) Κάλλια έργάτου κέρδος παρά άκριβοϋ βιός.
- 18) "Αλάτι πάει στήν άλυκή και φρύγανα στο λόγγο.
- 19) "Όποιος δέν κάνει από λόγου του και πετυχαίνει από άλλο,
κακό ψυχρό 'ναι τó καλό κι άς είναι και μεγάλο.
- 20) "Αξιός στο φαγι κι άγλήγορος στον ύπνο.
- 21) Τó νερό τού "Απριλιου είναι πλοϋτος τού κόσμου.
- 22) Τή Γέννηση τήν άβρεχη, τά Φώτα χιονισμένα
και τή Λαμπρή βρεχούμενη, τά πάντα ευτυχισμένα.
- 23) Κάλλιο γνώση παρά γρόσι.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΟΥ

Σάν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποία
ἦτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε : — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στὴν ἔρημία;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω γὼ χωρὶς ἐσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνῃ
πίσω του ὁ νικητὴς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνῃ.

Καὶ μέ, τοὺς υἱοὺς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει*
νὰ μᾶς σύρῃς αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους!

Φραγκ. Κολομλῆς

(* Ἄνθη εὐλαβείας, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετάστασιν τῆς θεομήτορος Μαρίας παρὰ τινων τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου τροφίμων.) Ἐνετίησι, 1708

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ὡς πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὲς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιῆς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά;
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

τούς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τούς συγγενεῖς;
Κάλλιό ’ναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.

Τί σ’ ὠφελεῖ κι ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά;
Στοχάσου πὼς σέ φένουν καθ’ ὥρα στὴ φωτιά.
Βεζιρῆς*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθῆς,
ὁ τύραννος ἀδίκως σέ κάνει νὰ χαθῆς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ,τι κι ἂν σοῦ πῆ
κι αὐτὸς πασχίζει πάλι τὸ αἷμα σου νὰ πιῆ.
’Ο Σοῦτσοσ* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβῆς*,
Γκίκας* καὶ Μαυρογένης*, καθρέπτης εἶν’ νὰ ἰδῆς.
’Ανδρεῖοι καπετάνιοι, παπάδες, λαϊκοὶ
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μὲ ἄδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ’ ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
ζωή καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμιὰ ἀφορμή.

’Ελάτε μ’ ἓνα ζῆλον σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν
νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾶ τὴν συνδρομὴν σας μὲ μητρικὴ φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὄρισμόν.
’Ο νόμος νὰ ’ναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγὸς
καὶ τῆς πατρίδος ἓνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
Γιατὶ κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τὴ σκλαβιά·
νὰ ζῶμεν σὰν θηρία εἶν’ πιὸ σκληρὴ φωτιά.
Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλὰ στὸν οὐρανὸν
ἄς ποῦμε ἀπ’ τὴν καρδιά μας ἐτοῦτα στὸν Θεόν :

« Ὡ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σὲ Σὲ
στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἔλθῶ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλεύω, μήτε νὰ πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξίματά τους νὰ μὴν παραδοθῶ.
’Ενόσω ζῶ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θὲ νὰ ’ναι σταθερός.

Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν,
 ἀχώριστος νὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
 Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράφη ὁ οὐρανὸς
 καὶ νὰ μὲ κατακάψη, νὰ γίνω σὰν καπνὸς ».

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότον καὶ βοριά
 γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ἴχωμεν μιὰ καρδιά.

Ἐτυπώθη εἰς ἴδιον φυλλάδιον, Βιέννη, 1797

Ρήγας Βελεστινίλης (Φεραῖος)

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
 ἑορτάζει ἢ οἰκουμένη·
 ἢ φλογέρα ἀχολογáει·
 τὸ φθινόπωρο βοῖζει,
 χορευτὰ πανηγυρίζει
 καὶ τ' ἀμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μὲς στὴ βρύση
 τὸ κρασί μας νὰ δροσίση·
 καὶ στρωθῆτε καταγῆς,
 στὴν ἀράδα ὡς τὸν πάτο
 εἰς τὸν ἴσκιον ἀποκάτω,
 πρὸς τὰ χεῖλη τῆς πηγῆς.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
 ἐπιδέξια μὲ τὸ χέρι
 κι ἀπὸ πάνω τεχνικά,
 τὸ ἀρνάκι μας λιανίστε
 καὶ τὸν τρύγον μας ἀρχίστε
 νὰ χαροῦμε φιλικά.

«Λυρικά» Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1811

Ἄθ. Χριστόπουλος

4. ΣΤΟΛΙΔΙΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
ὁ Νούλας βρίσκονταν ἀπελπισμένος,
τὶ δὲν ἐγένονταν νὰ καταφθάσουν
σκουτιὰ ὀλοκαίνουργα νὰ τοῦ τοιμάσουν.
Νὰ πάη δὲν ἔστεργε, καθὼς φοροῦσε,
κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: « καὶ τίς ἡ χρεία
νὰ καταθλίβῃσαι χωρὶς αἰτία ;
Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε ;
Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολίδια
μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
Κι ἐγὼ ἐκίνησα μὲ τὰ παλιά μου,
μηδὲ κὰν διάλεξα τὰ πλιὸ καλά μου».·
Ὁ φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίση
τὸν ἰσχυρόγνωμο νὰ καταπείσῃ.
Χαμένα ἀπόσταινε τὸν λάρυγγά του.
Ἐκεῖνος ἤθελε τὴν φορεσιά του.

Κριτὴ μὲ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
τὴ γνώμη μου ἔδωκα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
Καὶ πρὸς τὸν σύμβουλο εὐθύς τηρώντας,
παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας :
« Κρένεις* ἐξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσου.
Ἄν πάγη ἀστόλιγος καὶ δὲν φαντάξῃ,
ποιὸς τὸν στοχάζεται νὰ τὸν κοιτάξῃ ; »

« Ἄπαντα ». Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

Ἰωάννης Βηλαρᾶς

5. Ο ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης !
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει.

Ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι !
μὲ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια !
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει !

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε, μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στὴ θανὴ του,
ἂν ἀπόμνησκειν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη !
Παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει, θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνοι του αὐγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴν ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβεν ὡστόσο !
μὲ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορὰ του !

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήση,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδυ
 μὲ νερό καὶ παξιμάδι.

« Ποιήματα »

Ἰωάννης Βηλασᾶς

6. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ὡσὰν γλυκόπινοο
 Δροσάτο ἀεράκι
 Μέσα σὲ ἀνθότοπο
 Κεῖο τὸ παιδάκι
 Τὴν ὕστερη ἔβγαλε
 Ἄναπνοή.

Καὶ ἡ ψυχούλα του
 Εἰς τὸν ἀέρα
 Γλήγορα ἀνέβαινε
 Πρὸς τὸν αἰθέρα
 Σὰν λιανοτρέμουλη
 Σπίθα μικρή.

Ὅλα τὴν ἔκραζαν,
 Ὅλα τ' ἀστέρια,
 Κι ἐκεῖνη ἐξάπλωνε
 Δειλὴ τὰ χέρια,
 Γιατὶ δὲν ἤξερε
 Σὲ ποῖο νὰ μπῆ.

Ἄλλὰ, νά, τοῦ ἔδωσε
 Ἐνα ἀγγελάκι
 Φιλὶ ἀθάνατο
 Στὸ μαγουλάκι,
 Ποῦ ἔξαφνα ἔλαμψε
 Σὰν τὴν αὐγή.

Διονύσιος Σολωμός

7. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

('Απόσπασμα)

Ἐλαμπε ἄχνά τὸ φεγγαράκι — εἰρήνη
 Ὀλην, ὄλη τῆ φύση ἀκίνητοῦσε,
 Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημη τὴν κλίνη
 Τ' ἀηδόνι τὰ παράπονα ἀρχινοῦσε·
 Τριγύρω γύρω ἡ νυχτικὴ γαλήνη
 Τῆ γλυκύτατη κλάψα ἠχολογοῦσε·
 Ἀπάντεχα βαθὺς ὕπνος μὲ πιάνει,
 Κι ὀμπροστά μου ἕνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στὸ ἀκρογιάλι ἀναπαύσονται ὁ γέρος·
 Στὰ παλαιὰ τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκὰ γλυκὰ τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριὰ μαλλιά του ἐσκόρπαι τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τὸ πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τὰ μάτια ἐστριφογύριζε σβημένα·
 Ἀγάλι γάλι ἀσηκώθη ἀπὸ χάμου,
 Καὶ ὡσάν νά 'χε τὸ φῶς του ἤλθε κοντὰ μου.

Διονύσιος Σολωμὸς

8. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

('Απόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἡ κιθάρα
 Καὶ σὲ τούτῃ τὴν ἄφραστη ἀρμονία
 Τῆς καρδιάς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρᾳ·

Γλυκὲ φίλε, εἶσ' ἐσύ, πού μὲ τῆ θεία
 Ἐκσταση τοῦ Ὁσσιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτὸς ἐμψυχεῖς τὴν ἡσυχία.

Κάθισε γιά νά ποῦμε ὕμνον στά κάλλη
 Τῆς Σελήνης· αὐτήν ἐσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλὸς* ποιητῆς συχνά νά ψάλλη.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποὺ ἀκουμβοῦσε
 Σὲ μίαν ἐτία, καὶ τὸ φεγγάρι ὡστόσο
 Στά γένεια τὰ ἱερά λαμποκοποῦσε.

Ἄπ' τὸ Σκοπὸ* νά το, προβαίνει· ὦ, πόσο
 Σὺ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις!
 Ὕμνον παθητικὸν θεῖ νά σοῦ ὑψώσω·

Παθητικὸ σὰν ἐσένα, ὅταν λαμπίζης
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καὶ τὸ φῶς σου
 Σὲ ταφόπετρα ὀλόασπρη ἀποκοιμίζης.

Διονύσιος Σολωμὸς

9. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρὸς προφήτης ἔριξε σὲ κορασιά τὰ μάτια
 Καὶ στοὺς κρυφοὺς του λογισμοὺς, χαρὰ γιομάτους, εἶπε :
 « Κι ἂν γιά τὰ πόδια σου, Καλή, κι ἂν γιά τὴν κεφαλὴ σου
 κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσοὶ στεφάνι ὁ ἥλιος,
 δῶρο δὲν ἔχουνε γιά Σέ, καὶ γιά τὸ μέσα πλοῦτος.
 Ὅμορφος κόσμος ἠθικὸς ἀγγελικὰ πλασμένους ! ».

Διονύσιος Σολωμὸς

10. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

1

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἄργοφουσοῦσε

τόσο γλυκό στο πρόσωπο τ' αέρι,
 πού λές και λέει μές στῆς καρδιάς τὰ φύλλα :
 γλυκιά ἢ ζωὴ και ὁ θάνατος μαυρίλα.

2

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι και κόρες,
 ὄλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
 μέσα στές ἐκκλησίες τές δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοιξετε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστά στούς Ἁγίους και φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκά χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε « Χριστὸς ἀνέστη » ἔχθροι και φίλοι.

3

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 και βρέφη ώραία στὴν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τές ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι
 ἀπὸ τὸ φῶς πού χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἀγιοκέρι
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στο χέρι.

« Τὰ εὐρισκόμενα », ἔκδοσις Ἰ. Πολυλά, Κέρκυρα, 1859 *Λιοντίσιος Σολωμός*

11. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τὸ σπαθὶ κοντὰ στὴν κούνια σου, καλό μου,
ἀλλὰ τὸ χέρι δέν εἶναι πού τὸ ᾽σφιγγε στὴ νίκη.
 Μακρὺς ὁ λάκκος π' ἀνοιξε και κλεῖ τὸ γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρὶς αὐτὸν μάχης καπνοὶ σκεπάζουν·
ἀλλ' αὐτὸ τώρα πού κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὔριο θὰ γίνῃ δύναμη πού ὁ λογισμὸς κινάει,

και στήθι άντρίκειο θά σταθῆ στές σαϊτιές τῆς μοίρας.
 Βρέχει τὰ βέλη της αὐτῆ στα ὕψη τῶν άνδρείων,
 πού ἐκεῖ στημένοι στερεοὶ λάμπουν στή μάχη θεῖοι.
 Χαρές και πλούτη νά χαθοῦν, και τὰ βασιλεια, κι ὅλα,
 τίποτε δέν εἶναι, ἄν στητῆ μέν' ἡ ψυχή κι ὀλόρθη.
 Ὅλα τὰ ἐρείπια γύρω της κοιτᾶ χαμογελώντας,
 κι ἀνθοὶ σ' αὐτά, παντοῦ κι ἀργά, βλασταίνουν ὡς τὸν τάφο·
 φυτρώνει και στο σκότος του τοῦ Παραδείσου τ' ἄνθι.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπούδαξε, μὴν ἀργοπορῆς βάρος νά γίνης τρόμου
 ἐκεῖ πού οἱ χεῖμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικά βρυχίζουν.
 Ἄλλὰ τὸ χέρι σου ζωστὸ πλιὰ στο λαιμό μου γύρω
 δὲ θά 'ναι τότε, ἀλλὰ σ' αὐτὸ τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.
 Τῆς Μοίρας ἔσ' οἱ δύνამες, ὅσο τρανές κι ἄν εἶναι,
 κι ἄν πέσης σύ στὸν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὅπως
 τῆς κούνιας τὰ κινήματα πού τώρα σὲ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάνα μείνης.
 Θὰ ζώση ἐκείνη τὸ σπαθὶ μέσ στο βυζὶ ἀποκάτου,
 κι ἐμπρός ! σημαία και σπαθί, ψυχή, ψυχή και νίκη !
 Τὴν ψυχή μέσα μου γρικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
 και χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφουν Ἄμαζόνες.
 Ἄντρες, γυναῖκες εἶν', κανεὶς δὲ θὰ ρωτᾶ στή μάχη.
 Κοίτα τούς λάκκους ! — ἀλλὰ τί μπορείς σύ νά κοιτάξης;
 Ἄπειρους λάκκους, ἄπειρους γεμίζουν οἱ νεκροὶ μας·
 πέφτουμ' ἐμεῖς, τὸ ἔργο μας γιὰ τὴν πατρίδα μένει,
 και σ' ὅλα ζῆ τὰ στήθη μας τούτ' ἡ πνοὴ και μόνη,
 πού φλόγα γίνεται φριχτὴ καθολικοῦ πολέμου,
 πού κάθε γῆ και θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
 πού ζώνει ἐσὲ και σκίρτημα και τῆς κουνιάς σου δίνει.
 Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχὴ χαρᾶς γιὰ τὸ καλὸ πού θά 'ρθῆ !
 Γλυκὰ κι ἡ τύχη μου γελᾶ, γιὰτὶ ἡ στιγμὴ 'ναι τούτη
 πού τ' ἀκριβὰ σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
 τὸ χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νά λάμπη, σ' ὅλα τ' ἄλλα
 ἀβέβαιο και τρεμάμενο, ἄλλ' ὅχι και σ' ἐμένα.
 Ἐλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάχνων μου γλυκὸ βλαστάρη· θέλω
 γιὰ μιὰ στιγμὴ γοργὰ 'π' αὐτὸ τὸ σπῆτι νά μακρύνω·

θέλω τὸ μέτωπ' ὁ καπνὸς τῆς μάχης νὰ σοῦ ὕγιζη,
πλατιά τὸ στήθος σου, βαθιά, νὰ πνέξη* ὀλέθρου φλόγα.

(Μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου, «Ἱταλικά ποιήματα», Ἀθήναι, 1921)

Διονύσιος Σολωμὸς

ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

12. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(Αί 16 πρώται στροφαι)

1

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
πού μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

3

Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
πικραμένῃ, ἐντροπαλῇ
κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
« ἔλα πάλι », νὰ σοῦ πῆ.

5

Δυστυχῆς ! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές
περασμένῃ μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

7

Κι ἔλεες « πότε, ἄ ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἔρμιες ; »
καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές !

9

Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα,
ξέρω, ὅτι ἔβγαινες κρυφά
νὰ γυρεύεις εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

2

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρώτα ἀνδρειωμένῃ,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά !

4

Ἄργιε νὰ ἴθῃ ἐκείνη ἡ μέρα
καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τὰ ὄσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιὰ,
ἓνα ἐκτύπαιε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

8

Τότ' ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς τὰ κλάιματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἶμα,
πλῆθος αἶμα ἑλληνικό.

10

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἔξανάλθες μοναχὴ·
δὲν εἶν' εὐκολες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεῖα τὲς κOURTALĤ*.

11

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
 ἄλλ' ἀνάσαση καμιά,
 ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
 καὶ σέ γέλασε φρικτᾶ.

13

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι
 καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
 ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
 ποὺ τὴ δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

15

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
 κάθε τέκνο σου μὲ ὀρμή,
 ποὺ ἀκατάπαυστα γυρεῦει
 ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανά.

12

Ἄλλοι, ὀμέ! στὴ συμφορὰ σου
 ὅπου ἐχαίροντο πολὺ,
 « σῦρε νὰ ἔβρης τὰ παιδιὰ σου,
 σῦρε », ἔλεγαν οἱ σκληροί.

14

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
 ἢ τρισάθλια κεφαλή,
 σὰν πτωχοῦ ποὺ θυροδέρνει
 κι εἶναι βάρος του ἡ ζωή.

16

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
 καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
 χαίρε, ὦ χαίρε, Ἐλευθεριά.

Διονύσιος Σολωμός

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Ἔσοι κάστρα κι ἂν εἶδα καὶ περπάτησα,
 σὰν τῆς Ὠριάς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγισα.
 Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
 σαράντα ὀργιές τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατὺ,
 μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
 μὲ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἀργυρὰ κλειδιά,
 καὶ τοῦ γυαλοῦ ἢ πόρτα στράφπει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
 δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.

Κι ἓνα σκυλι Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμινῆς παιδί,
 στὸν Ἀμιρά* του πάει καὶ τὸν προσκυνάει.

— Ἀφέντη μ' Ἀμιρά μου καὶ σουλτάνε μου,
 ἂν πάρω γὰρ τὸ κάστρο, τί εἶν' ἡ ρόγα* μου;

Π. ΜΑΝΤΖΑΡΟΣ
 Μορφή ἐννοητος
 Διὸν Σολωμός.

- Χίλια άσπρα* τήν ήμέρα κι άλογο καλό,
 και δυό σπαθιά άσημένα για τόν πόλεμο.
 —Ουδέ τ' άσπρα σου θέλω κι ουδέ τά φλωριά,
 ουδέ και τ' άλογό σου κι ουδέ τά σπαθιά,
 μόν' θέλω γώ τήν κόρη, πού 'ναι στα γυαλιά.
 —'Ωσαν τό κάστρο πάρης, χάρισμα κι αυτή.

Πράσινα ρούχα βγάζει, ράσα φόρεσε.

Τόν πύργο πύργο πάει και γυροβολάει,
 στην πόρτα πάει και στέκει και παρακαλεί.

- Για άνοιξε, άνοιξε, πόρτα, πόρτα τής 'Ωριάς,
 πόρτα τής μαυρομάτας τής βασίλισσας.
 —Φεύγα άπ' αυτου, βρέ Τουρκε, βρέ σκυλότουρκε.
 —Μά τó Σταυρό, κυρά μου, μά τήν Παναγιά,
 έγω δέν είμαι Τουρκος, ουδέ Κόνιαρος,
 είμαι καλογεράκι άπ' άσκηταριό.
 Δώδεκα χρόνους έχω όπ' άσκήτενα,
 χορτάρι έβοσκούσα σαν τó πρόβατο,
 κι ήρθα να πάρω λάδι για τις εκκλησιές.
 Για άνοιξετέ μου να 'μπω του βαρόμοιρου.
 —Να ρίζουμε τσιγγέλια να σε πάρουμε;
 —Τά ράσα μου είναι σάπια και ξεσκίζονται.
 —Να ρίζουμε τó δίχτυ να σε πάρουμε;
 —Είμαι άπό τήν πείνα κι άντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μιá κόρη, πάει, τόν άνοιξε.

“Όσο ν' άνοιξη ή πόρτα, χίλιοι έμπήκανε,
 κι όσο να μισανοίξη, γέμισ' ή αύλή,
 κι όσο να καλοκλείση, ή χώρα πάρθηκε.

“Όλοι χυτήκαν στ' άσπρα, όλοι στα φλωριά,
 κι εκείνος εις τήν κόρη πού 'ναι στα γυαλιά.

K. I

Κι ή κόρη άπό τόν πύργο κάτω πέταξε,
 μήτε σε πέτρα πέφτει, μήτε σε κλαριά,
 παρά σε Τουρκου χέρια και ξεψύχησε.

2. ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Σαράντα πέντε μάστοροι κι ἑξήντα μαθητάδες,
γιοφύριν ἐθεμέλιωναν στῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.

Ὀλημερίς τὸ χτίζανε, τὸ βράδυ ἐγκρεμιζόταν.

Μοιριολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητάδες :

— Ἄλιμονο στοὺς κόπους μας, κρίμα στὶς δούλεψές μας,
ὀλημερίς νὰ χτίζουμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμιέται!

Πουλάκι ἐδιάβη κι ἔκατσε ἀντίκρυ στὸ ποτάμι,
δὲν ἐκελάηδε σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χελιδόνι,
παρὰ ἐκελάηδε κι ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα :

— Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἀνθρώπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει
καὶ μὴ στοιχειώσετε ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναίκα,
πὸρχεται ἀργὰ τ' ἀποταχὺ καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.

Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.

Πιάνει μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλί τ' ἀηδόνι :

Ἄργα ντυθῆ, ἀργὰ ἀλλαχτῆ, ἀργὰ νὰ πάη τὸ γιόμα,
ἀργὰ νὰ πάη καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Καὶ τὸ πουλί παράκουσε κι ἄλλιῶς ἐπῆγε κι εἶπε :

— Γοργὰ ντυσου, γοργὰ ἀλλαξε, γοργὰ νὰ πᾶς τὸ γιόμα,
γοργὰ νὰ πᾶς καὶ νὰ διαβῆς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Νὰ τηνε κι ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.

Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζεται ἡ καρδιά του.

Ἄπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει :

— Γειά σας, χαρά σας, μάστοροι κι ἐσεῖς οἱ μαθητάδες,
μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἶναι βαργωμισμένος* ;

— Τὸ δαχτυλίδι τόπεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα,
καὶ ποιός νὰ μπῆ καὶ ποιός νὰ βγῆ τὸ δαχτυλίδι νὰ ἔβρη;

— Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κι ἐγὼ νὰ πᾶ σ' τὸ φέρω,
ἐγὼ νὰ μπῶ, κι ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νὰ ἔβρω.

Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στὴ μέση ἐπῆγε.

— Τράβα, καλέ μ', τὸν ἄλυσσο, τράβα τὴν ἄλυσίδα,
τὶ ὅλον τὸν κόσμον ἀνάγειρα καὶ τίποτε δὲν ἔβρα.

“Ενας πιχάει με τὸ μυστρί, κι ἄλλος με τὸν ἀσβέστη,
παίρνει κι ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.

— Ἀλίμονο στή μοίρα μας, κρίμα στοῦ ριζικό μας!
Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κι οἱ τρεῖς κακογραμμένες,
ἢ μιὰ ἄχτισε τὸ Δούναβη, κι ἡ ἄλλη τὸν Ἄφραττ*,
κι ἐγὼ ἢ πλιὸ στερνότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ὡς πέφτουν τὰ δεντρόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.

— Κόρη, τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρρα δῶσε,
πόχεις μονάκριβο ἀδερφό, μὴ λάχη καὶ περάση.
Καὶ αὐτὴ τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρρα δίνει :
— Ἄν τρέμουν τ’ ἄγρια βουνά, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ἂν πέφτουν τ’ ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες,
τὶ ἔχω ἀδερφό στή ξενιτιά, μὴ λάχη καὶ περάση.

(Διμῶδες)

Διμῶδες

3. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλι καὶ παραπονεμένο,
ἢ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἄχω τὸν καημό σου.
Νὰ στείλω γράμμα χάνεται, δὲ βρίσκει τὸ παιδί μου,
νὰ μάθη ὅσα νὰ τοῦ πῆ διψάει ἢ καρδιά μου,
νὰ στείλω μῆλο σέπεται, λουλουδί μαραγκιάζει*,
νὰ στείλω καὶ τὸ δάκρυ μου σ’ ἓνα ψιλὸ μαντίλι.
Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρὸ καὶ κυκλογυρισμένο,
αὐτοῦ ψηλὰ πού περπατεῖς καὶ χαμηλὰ μᾶς βλέπεις,
δὲν εἶδες που τὸ γιόκα μου τὸν πολυαγαπημένο;
Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καὶ τὰ δικά μου κλαίγουν;
Τίνος τὰ χεῖλη τοῦ μιλοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν;
Ἄνάθεμά σε, ξενιτιά, γιὰ τὰ κακὰ πού κάνεις.
Ξενίτεψες τὸν ἄντρα μου κι ἔκαμες νὰ χηρέψω,
Ξενίτεψες καὶ τὸ πουλί μ’ τώρα δώδεκα χρόνους.

Διμῶδες

4. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τὴν ξενιτιά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἶν' τὰ ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτιά πρέπει νὰ βάνη μαῦρα,
γιά νὰ ταιριάξῃ ἢ φορεσιά μὲ τῆς καρδιάς τὴ λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένη μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδῶνι μαραγκιάζει*.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά, καὶ καίνε τὸ μαντίλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένη μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τὴ χαραυγή, γιατί ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τὰ μικρά καὶ τὰ γλυκοβυζαίνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

5. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

Α'.

Ἔγινε, ποὺ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.
Μικρὸ - μικρὸ σοῦ τό ἄδωκα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι,
κι οἱ κλῶνοι του ν' ἀπλώνονται σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση.

B'.

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, Ὕπνε μου, τρεῖς βίγλες* θὰ τοῦ βάλω,
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
 Βάλλω τὸν ἥλιο στὰ βουνά, καὶ τὸν αἰτὸ στοὺς κάμπους,
 τὸν κύρ Βοριά τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε κι ὁ αἰτὸς ἀποκοιμήθη
 κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερὸς στῆς μάνας του πηγαίνει :
 —Γιέ μ', ποῦ 'σουν χτές, ποῦ 'σουν προχτές, ποῦ 'σουν τὴν ἄλλη
 (νύχτα ;

Μήνα* μὲ τ' ἄστρι μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,
 μήνα μὲ τὸν αὐγερινό, πού 'μεστ' ἀγαπημένοι ;
 —Μήτε μὲ τ' ἄστρι μάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,
 μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, ὅπου 'στ' ἀγαπημένοι.
 Χρυσὸν ὑγιὸν ἐβίγλιζα στὴν ἀργυρὴ του κούνια.

Γ

Χήνα μου, ἄπλωσ' τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
 αἰτέ μου, τὰ φτερούγια σου, ν' ἀπλώσω τ' ἀγοριοῦ μου,
 κι ἐσύ, ἀηδόνι μου χρυσό, στὴν κούνια νὰ καθίσης
 μὲ τὴ γλυκιά σου τὴ φωνὴ νὰ μοῦ τὸ νανουρίσης,
 καὶ σὰν τὸ ἰδῆς νὰ κοιμηθῆ, τὰ μάτια του νὰ κλείση,
 τρέξε, τὸν Ὕπνο φώναξε νὰ μοῦ τὸ σεργιανίση.

*Ἐλα, Ὕπνε, καὶ πάρε το, πὰν' το στὰ περιβόλια,
 καὶ γέμισε τοὺς κόρφους του τραντάφυλλα καὶ ρόδα·
 τὰ ρόδα θὰ εἶν' τῆς μάνας του καὶ τ' ἄνθη τοῦ κυροῦ του,
 καὶ τὰ χρυσὰ τραντάφυλλα θὰ νὰ εἶναι τοῦ νονοῦ του.

Δ'.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,
 κοιμήσου, πού νὰ σὲ χαρῆ ὁ νιὸς πού θὰ σὲ πάρη.
 Κοιμήσου πού παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ χρυσά σου,
 στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

Κοιμήσου πού σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη,
καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαράντα δυὸ μαστόροι·
στὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό, στὴν ἄκρη τὸ παγώνι.

Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ' ἄγγόνι.

Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγγάρη,
νὰ σοῦ τὰ κάνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιά πανιά σου,
ἡ Παναγιὰ ἢ δέσπωνα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

6. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Λεβέντης ἐροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια
μὲ τὸ μαντίλι στὸ λαιμό, τὸ βαροκεντημένο.

Εἶχε τὸ φέσι του στραβά καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
κι ἔστριφτε τὸ μουστάκι του καὶ ψιλοτραγουδοῦσε.

Κι ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
καρτέρι πάει καὶ τόβαλε σ' ἓνα στενὸ σοκάκι.

—Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλῶς τον τὸ λεβέντη.

Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;

—Ἀπὸ τὴν μάντρα μου ἔρχομαι, στὸ σπίτι μου πηγαίνω.

Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμί καὶ πίσω νὰ γυρίσω.

—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.

—Χωρὶς ἀνάγκη κι ἄρρωστιά ψυχὴ δὲν παραδίνω.

Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ὄλωνι,

κι ἂ μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου,

κι ἂ σὲ νικήσω πάλι ἐγώ, πὴγαينه στὸ καλὸ σου.

Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ὡς τὸ βράδυ,
κι ἐκεῖ στὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, πού τρέμ' νὰ βασιλέψη,
ἀκοῦν τὸ νιὸ πού βόγγιζε καὶ βαριαναστενάζει.

—Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω

τὶ ἔχω γυναῖκα παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέππει,

τὶ ἔχω παιδί κι εἶναι μικρὸ κι ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.

-Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγιέται
καὶ τ' ἄρφανό πορεύεται κι ἡ χήρα κυβερνιέται.

7. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Ὅταν σηκώνουν τὸ νεκρὸ

α)

Αὐτοῦ πού βούλεσαι νὰ πᾶς κι ὅπου ξεπερατιέσαι,
ἂν ἔβρης νιοὺς χαιρέτα τους, καὶ νιὲς κουβέντιασέ τους,
κι ἂν ἔβρης καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παργόρησέ τα.
Μὴν κάμης νιὲς νὰ κλάψουνε καὶ νιοὺς ν' ἀναστενάξουν,
μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάνα.
Μὴν πῆς πὼς ἔρχεται Λαμπρὴ, πὼς ἔρχονται γιορτάδες.
Πὲς τοῦ Χριστοῦ πὼς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχη,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' αἰ-Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
Πὼς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ τίς γλυκὲς μανάδες,
οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀντρόγενα τὰ πολυαγαπημένα.

Τὴ σόφρησι
καὶ μὴν
νεκρὸς βρῶν
πρόβο τῶν
πὰ τῶν ἡμερῶν

* * *

β)

Εἶχα μηλιὰ στὴν πόρτα μου καὶ δέντρο στὴν αὐλὴ μου,
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι ὀλόχρυσο κι ἦμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στὸ σπίτι κρεμασμένο.
Τώρα ἡ μηλιὰ μαράθηκε, τὸ δέντρο ξεριζώθη,
κι ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, κι ἐκείνη μαύρη ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε καὶ τσακίστη,
τ' ἀσημοκάντηλο ἔσβησε, τὸ σπίτι δὲ φωτάει.

* * *

γ)

Δὲ σόπρεπε, δὲ σόμοιαζε στὴ γῆ κρεβατοστρώση,
μόν' σόπρεπε, μόν' σόμοιαζε στοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιές, σὲ τρεῖς νεραντζοπούλες,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω στὸ λαιμό σου.

Ἡρόδοτος, παίζων καὶ γίνων καὶ ἀρχὸν στοὺς ἡμερῶν

8)

Ποιός ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ράιση,
 νὰ εἰπῶ τραγοῦδι χλιβερό καὶ παραπονεμένο·
 μηδ' ἀπὸ χῆρες τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπὸ παντρεμένες,
 τοῦ Χάρου ἢ μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.
 « Πόχουν παιδιά, ἄς τὰ κρύψουνε, κι ἀδέρφια ἄς τὰ φυλάξουν,
 γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύψουνε τοὺς ἀντρες,
 γιατί ἔχω γιὸ κυνηγητή, γιατί ἔχω γιὸ κουρσάρο·
 οὔλο τίς νύχτες περπατεῖ καὶ τίς αὐγές κουρσεύει,
 κι ὀπόβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυὸ κι ὀπόβρη δυὸ τὸν ἕνα
 κι ὀπόβρη κι ἕνα μοναχό, κεῖνον τὸν ξεκληρίζει».
 Μὰ νὰ τον καὶ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβαλάρης.
 Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τ' ἄλογό του,
 σέρνει στιλέτα δίκοππα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
 στιλέτα, τὰ 'χει γιὰ καρδιές, σπαθιά, γιὰ τὰ κεφάλια.

8. ΒΑΪΤΙΚΑ

α') Στὸ νοικοκύρη

Ἐφέντη, ὄντας γεννήθηκες σὲ θρέφαν τὰ λιοντάρια,
 καὶ βγῆκες ὁ ξεδιαλεχτὸς μέσα στὰ παλικάρια.
 Ἄλλοι κουρσεύουν μὲ σπαθιά, κι ἄλλοι μὲ τὰ δοξάρια,
 κι ἐσύ, τί θάμα εἶν' αὐτό! κουρσεύεις μὲ τὸ μάτι.
 Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαϊτιά πύργους ξεθεμελιώνει,
 πύργους καὶ πετροπήγαδα κι αὐλὲς μαρμαρωμένες.

β') Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ

Ἐφέντη μου, στὰ σπίτια σου χρυσὲς καντῆλες φέγγουν,
 φέγγουν στοὺς ξένους νὰ δειπνοῦν, στοὺς ξένους νὰ πλαγιάζουν,
 φέγγει καὶ μιά στὸ τ. αἶρι σου νὰ στρώνη νὰ κοιμᾶστε
 ἀπάνου στὰ τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στὰ μιμίτσια*,
 νὰ πέφτουν τ' ἄνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
 καὶ τὰ κορφολογήματα τριγύρω στὸ λαιμό σου.

9. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δὲν τρώτε καὶ δὲν πίνετε ;
 Μήνα* καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Στέλνουμε στοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν ;
 Μαγείρισσες εἶν' κι ἄλλες καὶ τς ἀλλάζουμε.
 Μήνα κι ἡ καφονύφη δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Ἡ νύφη μας αὐτὴ 'ναι, δὲν ἀλλάζεται.

10. Κ Λ Ε Φ Τ Ι Κ Α

Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες
 ὄλονυχτὶς κουρσεύανε καὶ τὴν αὐγὴ κοιμῶνται,
 κοιμῶνται στὰ δασὰ κλαριά καὶ στοὺς παχιούς τοὺς ἴσκιους.
 Εἶχαν ἀρνιά καὶ ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,
 μὰ εἶχαν κι ἕνα γλυκὸ κρασί, πού πίν' ν τὰ παλικάρια.
 Κι ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κι ἕνας τὸν ἄλλον λέει :
 « Καλὰ τρώμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδάμε·
 δὲν κάνουμε κι ἕνα καλὸ, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μας ,
 —ὁ κόσμος φκιάνουν ἐκκλησιές, φκιάνουν καὶ μοναστήρια,—
 νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε στῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
 πού θὰ περάση ὁ βόιβοντας* μὲ τοὺς ἄλυσωμένους·
 νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νὰ βγῆ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει
 π' αὐτὴ τό 'χει μονάκριβο στὸν κόσμο ξακουσμένο ».

* * *

Ἐνάθεμά τα τὰ βουνὰ μὲ τὸ ζακόνι* πόχουν,
 τὸ καλοκαίρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
 καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἀνοιξη πολὺ ροδαμισμένα*.
 Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μὲς στὸν ἀπάνω κόσμο,
 ἡ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουν καὶ γλεντᾶν καὶ ρίχνουν στὸ σημάδι,

γυρίζουν και στη σούγλα τους τὰ παχουλά τὰ κριάρια·
πόκει οἱ Τοῦρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καημένα,
κι ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει, δὲ χορεύει,
μόν' τ' ἄρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
« Τουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο,
πολλές φορές μὲ γλίτωσες, βόθηα καὶ τούτ' τὴν ὥρα,
νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα, νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσήμι ».

* * *

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται,
μόν' πρέπει τους στὴν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ νὰ λειτουργιῶνται,
πρέπει νὰ κρέμονται ψηλά σ' ἀραχιασμένο πύργο,,
νὰ τρώη ἢ σκουριά τὸ σίδερο κι ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

11. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

(Ἱστορικὸν)

Τὸ ἔθνος διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων
μετὰ τὴν κατασολὴν τῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπιδρα-
μόντων ἄλβανικῶν σιφῶν.

Τὰ παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
ποτέ δὲν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες !
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τῆ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριά δὲν ἔχει !
Ἀφήνει ἡ μάνα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τῆ μάνα,
χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

12. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α΄.

Τρία μπαϊράκια φαίνονται 'ποκάτω ἀπὸ τὸ Σούλι.
Τὸ 'να 'ναι τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τ' ἄλλο τοῦ Σελιχτάρη,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.

Μιά παπαδιά τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα.

—Ποῦ 'στε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιά, ποῦ 'στε νοὶ Μποτσαραῖοι ;

'Αρβανιτιά μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώση.

—'Ας ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲ μᾶς κάνουν.

'Ας ἔρτουν πόλεμο νὰ ἴδουῖν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χάιδως.

Κι ὁ Κουτσονίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι* :

—Παιδιά, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρειωμένα,
γιατ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες.

'Ο πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τὰ τουφέκια.

Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας :

—Παιδιά μ', ἦρθ' ὦρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἄς πάψη τὸ τουφέκι !

Κι ὄλοι ἔπιασαν καὶ σπάσανε τὶς θῆκες τῶ σπαθιῶ τους,
τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.

'Αλλοὶ ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν : « Πασά μου, ἀνάθεμά σε !

Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαίρι,

ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῆδες κι 'Αρβανίτες.

Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμοβο, δὲν εἶν' ἡ Λαιμποβίτσα,

ἐδῶ εἶν' τὸ Σούλι τὸ κακό, ἐδῶ εἶν' τὸ Κακοςούλι,

πού πολεμοῦν μικρὰ παιδιά, γυναῖκες σὰν τοὺς ἀντρες,

πού πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιο παλικάρι ».

Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθί στὸ χέρι :

—'Ελα, πασά, τί κάκιωσες καὶ φεΐγεις μὲ μενζίλι* ;

Γύρισ' ἐδῶ στὸν τόπο μας, στὴν ἔρημη τὴν Κιάφα,

ἐδῶ νὰ στήσης τὸ θρονί, νὰ γένης καὶ σουλτάνος.

B'.

Τῆς Δέσπωσης

(25 Δεκεμβρίου 1803)

Ἄχος βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μῆνα* σὲ γάμο ρίχνονται, μῆνα σὲ χαροκόπι ;
 Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
 ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.
 Ἄρβανιτιά τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλά τὸν πύργο.
 -Γιώραγαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σούλι:
 Ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασαῖ, σκλάβα τῶν Ἄρβανίτων.
 -Τὸ Σούλι κι ἂν προσκύνησε κι ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες* δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
 Δαυλι στὸ χέρι νάρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει :
 -Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μ', μαζί μου ἐλάτε.
 Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάμανε κι ὅλοι φωτιά γενήκαν.

13. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

Ἐπὶ τῇ ἀπεμπολήσει τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν
 εἰς τοὺς Τούρκους τῆ 28 Ἀπριλίου 1319.

A'.

-Μαῦρο πουλάκι, πύρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρυ μέρη,
 πές μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, πού τὰ βουνὰ ραγίζουν ;
 Μῆνα* τὴν πλάκωσε Τουρκιά καὶ πόλεμος τὴν καίει ;
 -Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δὲν τὴν καίει.
 Τοὺς Παργινούς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
 κι ὅλοι στὴν ξενιτιά θὰ πᾶν νὰ ζήσουν οἱ καημένοι.

Τραβοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιά. δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια,
 μοιριολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπαδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τὲς ἐκκλησιές τους.
 -Βλέπεις ἐκείνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ πού βγαίνει ;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκαλα, κόκαλα ἀντρειωμένων,

πού την Τουρκιά τρομάζανε και τὸ βεζίρη κάψαν.
 Ἐκεῖ ἔναι κόκαλα γονιοῦ, πού τὸ παιδί τὰ καίει,
 νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπηδες*, Τουῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
 Ἄκοῦς τὸ θρήνο τὸν πολύν, ὅπου βογκοῦν τὰ δάση,
 καὶ τὸ δαρμό* πού γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια ;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τῆ δόλια τὴν πατρίδα,
 φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τῆ γῆ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

Β΄.

Τρία πούλια ἔπι τὴν Πρέβεζα διαβήκανε στὴν Πάργα,
 τὸ νὰ κοιτάει τὴν ξενιτιά, τ' ἄλλο τὸν Ἀι-Γιαννάκη,
 τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιρολογαίει καὶ λέει :
 — Πάργα, Τουρκιά σὲ πλάκωσε, Τουρκιά σὲ τριγυρίζει.
 Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.
 Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια*.
 Ἐφευγαν Τουῦρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
 κι οἱ Λιάπηδες* δὲν ἤθελαν νὰ ἔρτουν νὰ πολεμήσουν.
 Εἶχες λεβέντες σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
 πότρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.
 Τ' ἀσπρά* πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἀσπρά πουλοῦν κι ἐσένα.
 Πάρτε, μανάδες, τὰ παιδιὰ, παπάδες τοὺς ἀγίους.
 Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφήστε τὸ τουφέκι,
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τὰ κιβούρια,
 καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
 Τουῦρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τουῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.

14. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
 νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμιό* λιθάρι,
 νὰ γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.
 Μαηδέ* ἔγειρα, ἠδὲ πλάγιασα, μαηδὲ τὸν ὕπνο πῆρα,
 κι ἀκῶ τὰ πεῦκα νὰ βογκοῦν καὶ τὶς ὀξυὲς νὰ τρίζουν,
 κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούσας,
 καὶ τὸ ἔλεγε λυπητερά σὰ μαῦρο μοιρολόγι.

- Τὸ τί ἔχεις, περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι ἀναστενάζεις ;
 Μὴν εἶν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα ;
 —Δὲν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
 μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
 πού τοὺς χάλαιε ὁ Ἄλλη-πασὰς στὰ Γιάννενα, στὴ λίμνη.

Τὰ πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω δημῶδη ἄσματα ἐσταχυολογήθησαν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτου «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑ-Γ' ΜΗΝ

(5 Μαΐου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἔκθαμβον κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὄλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὅποια αἱ δύο αὐταὶ γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὅποια χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὐταὶ γενεαί, αἱ ὅποια ὡς δύο ἑξαίσια φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροικίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως με δῶρα τοιαῦτα, ὅποια φειδωλεύεται ἡ ἰδία φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἠδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὐταὶ ὅσα ἔργα κατώρθωσαν, ἀντίτερα τῆς συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτικὴ, εἶθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι !

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ὅς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἠδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὐταὶ νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὄν ἀπετείνοντο ὄρον. Τῷ ὄντι, τίς ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπῆθανατίζετο, ὅσον ἀπῆθανατίσθη ; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν ση-

μερινήν μας πολυπαθή, αλλά πολυένδοξον γενεάν, χωρίς τούς όποιους, τίς δύναται νά εΐπη, ότι θα εύδοκίμει όσον εύδοκίμησεν ό μέγας τής πατρίδος άγών ;

Έκ του άριθμού τών άνδρών τούτων είναι και ό προκείμενος νεκρός. Άρχηγός, όχι όπαδός τής έπαναστάσεώς μας, αυτός μετά τών ένδόξων Γερμανού και Λόντου* έφώναξε πρώτος τήν 25ην Μαρτίου από τήν ιεράν μονήν τής Λαύρας : « Έλληνες, λάβετε πνεύμα έλευθερίας ! » Έφώναξε, και ή φωνή του έγινε πνεύμα έλευθερίας, και τό πνεύμα τής έλευθερίας έξηπλώθη εις όλην τήν γήν και εις όλην τήν θάλασσαν τής Έλλάδος, και ή Έλλάς έγινε έλευθερά.

Τίς τόν έκίνησεν εις τό μέγα τούτο έργον ; Δίψα τάχα έξουσίας, πλούτου ή έπισημότητος ; *Όχι βέβαια· διότι ήτο έκ τών δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων και έπισημοτέρων τής Πελοποννήσου. Τόν έκίνησεν άρα άλλο τι, τό όποίον αισθάνονται μόνον αί μεγάλοι ψυχαί· και ή ψυχή του Ζαΐμη ήτον τοιαύτης φύσεως ψυχή, διότι ήτον ψυχή οίκογενείας, ή όποία και άλλοτε, άν και άτυχώς, ύπέρ έλευθερίας τής πατρίδος έμεγαλοπραγμόνησεν. Η άδοξία άρα τής πατρίδος, ή όποία ταράττει πάντοτε τās μεγάλας ψυχάς, χωρίς νά δύναται ούτε ή άπόλαυσις όλων τών καλών του κόσμου τούτου νά τās άναπαύση, αυτή έκίνησε τόν άνδρα τούτον εις τό μέγα τής έπαναστάσεως έργον.

Τά στενά όρια του έπιταφίου λόγου, και τό όλιγόωρον τής προμελέτης μου δέν με δίδουν καιρόν νά δείξω δια τών ύπέρ πατρίδος πράξεών του τό μεγαλειον τής ψυχής του άνδρός, διότι εις δείξιν τούτου έπρεπε νά διέλθω μαζί σας τήν πολιτικήν ζωήν του, και ή πολιτική ζωή του είναι όλη συνδεδεμένη με τήν ιστορίαν τής έπαναστάσεώς μας. Δια τούτο περιορίζομαι νά έλκύσω τήν προσοχήν σας εις ένα και μόνον περιστατικόν, τό έξής :

Εύφημεί, και δικαίως, ή παλαιά ιστορία τήν αναφιλίωσιν του Άριστείδου και του Θεμιστοκλέους δια τήν σωτηρίαν τής κινδυνευούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικής άρετής και έπίσης εύτυχές και ώς προς τά άποτελέσματά του μάς παρουσιάζει ή νέα μας ιστορία μεταξύ δύο ένδόξων πρωταγωνιστών μας, του Ζαΐμη και του Καραϊσκάκη, έχθρευομένων προς άλλήλους, καθώς όλοι γνωρίζομεν.

Έπνεε τά λοΐσθια ή πατρίς μετά τήν πτώσιν τής ήρωϊκής πό-

λεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας τῆς, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατωρικὴν κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. Ἄμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατωρικὴ αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἰδοῦ, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει... ποῖον; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμφηφεὶ· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προϋπαντᾷ ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενος: « Ἡ πατρίς », τῷ λέγει, « ἀπαίτησί ἡμερον τὴν ἐνωσίμας ». « Τὴν ἀπαίτησιν », ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὅποιος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὄλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα.

Ἡ πρᾶξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; Ἄλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός!

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνηῶ τὴν ὥραν ταύτην νικώμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνησῶ, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθανάτους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τῶν τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τῶν ἐλευθέρων!

Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτῆν τῆς πατρίδος τῶν Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κηδείαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς τῶν στο-

λισμένας με τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἂν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὄλην κατήφειαν, ὄλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἣ ὁποία τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἂν καὶ φαίνεται γήϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρῆνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγοι »

Σπυρ. Τρικοῦπης

2. ΚΘ' ΜΑ·Ι·ΟΥ

Ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς ἀλησμόνητος εἶχε μείνει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις ἡ θλιβερὰ ἐκείνη 18 Ἰουλίου τοῦ 390 π.Χ. καθ' ἣν οἱ Γαλάται ὑπὸ τὸν Βρέννου* ἐπόρθησαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Ρώμην. Ἡ ἀπαισία ἐκείνη Ἀλλιάς* ἡμέρα ἐτάσσετο μεταξύ τῶν ἀποφράδων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Αἰωνία Πόλις, ἐκπλύνασα παλαιὰς ἥττας, ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν δαφνῶν τῶν μεγάλων ἐκείνων νικῶν, δι' ὧν ἡ Ρώμη εἶχεν ἀναδειχθῆ κυρία τῶν ἡπείρων. Τὰ ἔθνη, ὅσα ἐνθυμούνται καὶ σέβονται τὸ παρελθὸν αὐτῶν, ἐκεῖνα καὶ μόνα εἶναι ἄξια νὰ παρασκευάσωσι τὸ μέλλον. Τὸ δὲ παρελθὸν δὲν σύγκειται μόνον ἐκ νικῶν καὶ δόξης, ἀλλὰ καὶ ἐκ συμφορῶν, ὧν ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἀκόμη ἐπιβλητικώτερα. Ἄν ἡ αἴγλη τῆς δόξης λαμπρύνῃ, ἀλλ' ἡ ἀναπόλησις παρελθούσης κακοδαιμονίας διδάσκει τὰ ἔθνη· καὶ πρὸς ἀποτελέσει τῆς ἐθνικῆς εὐτυχίας προαπαιτεῖται, πλὴν ἀγῶνος μακροῦ καὶ ἐργασίας ἀνεन्दότου, διδασκαλία πολλὴ καὶ συνεχῆς.

Τοιαύτας σκέψεις φέρει καὶ ὀφείλει νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν παντὸς Ἕλληνας ἡ σημερινὴ Ἀλλιάς ἡμέρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ἣν ἔπεσε πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ ὁ τελευταῖος τοῦ Βυζαντίου βασιλεὺς καὶ ἐπορθήθη τῶν πόλεων ἡ πόλις καὶ ἡ Βασιλίς. Ἐληξεν ἀλθρῶς, τὴν ἀποφράδα ἐκείνην Τρίτην, τὸ μαρτύριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς τελευτᾷ ὁ βίος ἐτοιμοθανάτου φθισιῶντος, καθ' ἃς ἡμέρας διανοίγεται ἡ φύσις πρὸς τὸ ἔαρ καὶ τὴν ζωὴν.

Ἡ πόλις, ἦν ὁ αὐτοκράτωρ, ὀλίγας πρὸ τῆς μοιραίας τελευτῆς ὥρας, προσφωνῶν τὰ θύματα τῆς αὔριον, ἀπεκάλει βοηθὸν καὶ σκέπη τῆς πατρίδος, καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀκούχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, ἔγινε λεία τῶν βαρβάρων. Οἱ ὀλίγοι γενναῖοι, οἵτινες δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ περιφέρουν τὴν εἰκόνα τῆς Ὀδηγητρίας περὶ τὰ τεῖχη τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν ἀγῶνα ὑπεράνθρωπον « ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος », ὡς αὐτοὶ ἐφώνουν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσουν τὴν Πόλιν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ὡς ἤλπισαν μὲν αὐτοί, ἤλπισε δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ. Ὁ ναὸς ὁ ἱερός, ὅστις εἶχε παραστῆ μάρτυς τόσης δόξης καὶ τόσης λαμπρότητος τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐμολύνθη ὑπὸ ποδὸς βαρβαρικοῦ· καὶ τὸ κονίαμα τοῦ βαρβάρου νικητοῦ ἀπέσβεσε τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ μεγάλα μεγαλωστὶ ἠπλώθησαν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου*, ὑψηλότερος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ τρούλλου τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου ἤρθη ἔξωθεν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐν μέσῳ παντοίων βαρβαρικῶν προσατημάτων, ὁ μιναρὸς* τοῦ Μωαμεθανοῦ. Τέλος, ὁ ὑστατος τῶν Παλαιολόγων ἔπεσε μάρτυς μετὰ τῆς πόλεως, ἦν εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν ὁ Ἑλληνισμός, ὡς βασιλεὺς Ἑλλην καὶ Χριστιανός.

Ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι φανεροὶ καὶ εὐδιάκριτοι οἱ δύο οὔτοι χαρακτῆρες, ἐμφαινόμενοι προδηλότατα κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ νυκτὶ τῇ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὁ βασιλεὺς, πορευθεὶς εἰς τὸν μέγαν τῆς Ἀγίας Σοφίας ναόν, ἔκλινε τὸ γόνυ προσευχόμενος, καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, οἶνοι καθιερώων ἑαυτὸν ἐν τῇ ὑψίστῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν. Ἄλλ' ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ, ἠκούσθη ἀπὸ τῶν βασιλικῶν χειλέων τοῦ προωρισμένου θύματος ἐξερχομένη ἡ λέξις « Ἕλληνες », δι' ἧς προσεφώνησεν ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς συναγωνιστὰς καὶ συμμάρτυρας. Αἱ δύο αὗται πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ κοινωνία ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκείνῃ λειτουργίᾳ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὸ γλυκὺ ὄνομα δι' οὗ ἐκάλεσε τοὺς περὶ αὐτόν, εἶναι ἡ ἀλησμόνητος διαθήκη τῆς πιπτούσης Αὐτοκρατορίας, ἣτις ἐχαρακτήριζεν ἑαυτὴν ὡς χριστιανικὴν ἅμα καὶ ἑλληνικὴν. Τὸ Βυζάντιον δὲν ἔσχεν ἴσως πάντοτε σαφεῖ, σαφεστάτην, τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἑλληνικοῦ του χαρακτῆρος· ἡ βασιλεία του ἐπὶ μακρὸν ἐπωνομάζετο βασιλεία τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ

τὰ χεῖλη τῶν μελλοθανάτων δὲν ψεύδονται· καὶ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πράξεων ἐκείνων καὶ λόγων, ἀπέπλυνε πᾶσαν παραγνώρισιν καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ Βυζαντιοῦ τὴν ἐπίσημον σφραγίδα τοῦ ἀψευδοῦς αὐτοῦ χαρακτῆρος. Ἐξήνεγκε τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ βυζαντιακοῦ προγράμματος καὶ ἀνεπέτασε τὴν ἀληθῆ σημαίαν τοῦ Βυζαντιοῦ, ἐφ' ἧς συνηδελφωμένα ἀναγνωρίζονται τὰ ὀνόματα Ἑλλὰς καὶ Χριστός.

Ζοφερά καὶ καυσώδης ἦτο, συμφώνως πρὸ τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἀνακαλυφθῆν Σλαβονικόν* χρονικόν, ἡ ἑσπέρα τῆς 28ης Μαΐου. Ὅταν δὲ ἐπροχώρησεν ἡ νύξ, βαρέα καὶ μελανὰ νέφη ἠθροίσθησαν ἄνω τῆς πόλεως δίκην ἐπιταφίου σαβάνου, ἐπικρεμαμένου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Παλαιολόγων.

Ἄγρυπνος καὶ ἀνήσυχος ὁ Μωάμεθ κατελήφθη ὑπὸ δέους ἐπισκοπήσας ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ τὸν οὐρανόν. Καλέσας δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἓνα τῶν δοκιμωτάτων του οὐλεμάδων*, εἶπερ τινὰ καὶ ἄλλον εἶδὸτα τὰ μυστήρια τῶν οὐρανῶν, ἠρώτησεν ἂν τὰ πυκνὰ νέφη τὰ σωρεύμενα ὑπερθεν τῆς πόλεως προεμήνουν τι.

—Ναί ! ἀπεκρίθη ὁ οὐλεμάς. Εἶναι μέγα προμάντευμα. Προμηνύουν τὴν πτώσιν τῆς Σταμπούλ.

« Καὶ τότε — προσθέτει τὸ χρονικόν — ἀπὸ τῶν συννέφων δὲν προῆλθεν ὑετός*, ἀλλὰ κατέρρευσαν μεγάλαι σταγόνες ὕδατος, ὧν ἐκάστη εἶχε μέγεθος σχεδὸν ὀφθαλμοῦ ταύρου ». Ἐπειτα δέ, ὡς διηγοῦντο τινὲς τῶν ἐπιζησάντων εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βροχὴ αἵματος ἐρράντισε τὴν πόλιν, μικρὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τελευταίου κρισίμου ἀγῶνος.

Ὅτως ἡ παράδοσις τῶν μεταγενεστέρων παρελάμβανεν εἰς τὰς διηγήσεις αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταπλήξεως καὶ τῶν δειμάτων*, ἅτινα εἶχον καταλάβει τὴν ψυχὴν τῶν ἀτυχῶν ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευούσης.

Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκίνησε μὲν βεβαίως τὴν Χριστιανικὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκίνησεν αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ τῶν Παπῶν, εἰς μάτην χάριν τοῦ ἔθνους, περιβαλλόμενος τὴν πορφύραν τοῦ Καρδιναλίου, ὁ Τραπεζούντιος Βησσαρίων* ἠγωνίζετο νὰ μετατρέψῃ εἰς ὄπλα τὰς εὐλογίας τῶν Ποντιφικῶν καὶ μεταβάλλῃ εἰς στρατευομένην ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ιδέας τὴν θεολογοῦσαν Ἐκ-

κλησίαν. Ἐνῶς δέ, τέλος, ἡ μέλλουσα* τῆς Δύσεως μετεβάλλετο εἰς ἀδιαφορίαν, ὁ ἤδη δουλεύων Ἑλληνισμός, πληγείς καιρίως καὶ στένων, ἐθρηνώδει βαρύθυμος τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως. « Μακάριοι νῦν οἱ τεθηκότες, ἔλεινοι δὲ οἱ ζῶντες καὶ θρήνων ἄξιοι » ἀνεβόα Ἀνδρόνικος* ὁ Κάλλιστος. Ὁ δὲ ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ θρήνου* τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ ἡ ἡχώ τῶν πενθίμων σκέψεων, εἰς ἃς εἶχεν ἐμβάλλει τὸ ἑλληνικὸν σύμπαν ἢ ἀποφράς Τρίτης τῆς 29ης Μαΐου 1453 :

*Ἐκεῖν' ἡ μέρα, ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀστροποκαημένη
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολεῆς*, τῆς μαυρογελασμένης,
τῆς θεοκαρβονόκαντης, πουμπαροδογαλασμένης.*

Ἀργότερον, ἐθρήνει τὴν Ἄλωσιν διὰ στίχων ἀρχαϊκῶν Ἀντώνιος* ὁ Ἐπαρχος καί, ἐν τῇ δημῳδει, ὁ Σερραῖος Παπα-Συναδινός*. Ἀλλὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν ποιητικῶν τούτων θρήνων, οὓς ἔγραψαν λόγιοι καὶ ἡμιλόγιοι, ὑπήρξεν ἡ ὀδύνη, ἣν ἐξεδήλωσεν ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅστις ἐθρήνησεν τὴν Ἄλωσιν ποιητικώτατα, οἷον εἰς ῥαντίσας τοὺς αὐτομάτους αὐτοῦ στίχους διὰ τοῦ ἰδίου ἐκείνου αἵματος, ὅπερ περιέβρεξε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν τελευταίαν νύκτα, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς ὁ χρονογράφος τοῦ Σλαβονικοῦ χρονικοῦ. Αὐτοσχέδιοι ποιηταί, ὧν τὸ ὄνομα ἐλησημονήθη, τέκνα γνήσια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑψωθέντος εἰς ποιητικὸν Ἱερεμίαν* τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, ἐθρήνησαν συγκινητικῶς τὴν μνήμην τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ἔρρανον τὴν πορφύραν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ψάλλων ἀκόμη ἐκείνους τοὺς στίχους, ἐνωτιζόμενος ἀκόμη ἐκείνων τῶν θρύλων, οἷον εἰς ἀκροᾶται τῆς ἀπηχήσεως τῶν τελευταίων ἐν κινδύνῳ κρουομένων σημάτων καὶ κωδῶνων τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἡ δημῳδὴ παράδοσις καὶ ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ περιέβαλον, ὡς ἔγραφον καὶ ἄλλοτε, τὸν τελευταῖον μάρτυρα διὰ μυστηριώδους τινὸς αἴγλης καὶ τὴν ὥραν τῆς πτώσεως διὰ τραγικῆς τινος περιπαθείας.

Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν παράδοσιν περὶ τῆς καλογραίας, ἥτις « ἔμαγειρευε ψαράκια στὸ τηγάνι » ; Παρορμουμένη νὰ παύσῃ τὸ ἔργον, διότι ἀλίσκεται ἡ Πόλις, ἀπεκρίθη :

*Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ βγοῦν καὶ ζωντανέψουν,
τότε κι ὁ Τοῦρκος θεὸς νὰ μπι κι ἡ Πόλη θὰ τουρκέψη.*

Ἄλλ' ἐν τούτοις :

*τὰ ψάρια πεταχτήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέβαν
κι ὁ ἀμηράς* εἰσέβηκεν ἀτός του καρβάλαρης . . .*

Περιοδικὸν « Ἐστία », 29 Μαΐου 1894

Σπυρ. Λάμπρος

3. ΑΙ ΑΡΔΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΞΗΡΑΝΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀπὸ τρισχιλίων ἐτῶν αἱ ἀρδεύσεις ἦσαν γνωσταὶ εἰς τὸν τόπον μας. Πάντως ὁμως δὲν γνωρίζομεν ποῖος ἐδίδαξε τὴν ἀρδευσιν εἰς τοὺς προγόνους μας, οὔτε ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία μᾶς παρέδωκε κανένα μῦθον, ἀνάλογον μὲ τὸν μῦθον τοῦ Τριπτολέμου, τοῦ διδάξαντος εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν σπορὰν τοῦ σίτου. Ἄλλ' ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι οὔτοι εὐρίσκοντο εἰς συχὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἡ ἀρδευσις διενηργεῖτο ἀπὸ παναρχαίων χρόνων, δὲν δυσκολεύεται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἀκόμη ἦτο γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι ἡ ὠφέλεια τῶν ἀρδεύσεων.

Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον τόσον σύνθητες πρᾶγμα ἦσαν αἱ ἀρδεύσεις ὥστε, ὅταν ἔλεγέ τις ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ἀρδεύεται ὑπὸ ποταμῶν καὶ ὅτι οἱ ἀγρόται περιμένουν τὴν βροχὴν διὰ νὰ ποτίσῃ τοὺς ἀγροὺς των, ἠπόρουσαν πῶς οἱ Ἕλληνες, ἀνθρώποι τόσον εὐφυεῖς, ἐπερίμεναν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο διὰ τὴν γεωργίαν στοιχεῖον καὶ πῶς δὲν ὑπέφεραν συχὰ ἀπὸ σιτοδείαν !

Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀνέκαθεν ἤκμαζε τὸ ἐμπόριον. Δὲν ἦσαν μακρὰν οἱ σιτοβολῶνες τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διατρέχουν τὸν κίνδυνον σιτοδείας.

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον ἔκαμεν ἐπίσης ἐντύπωσιν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀποδόσεων εἰς σῖτον, τὴν ὁποίαν παρουσίαζον οἱ ἀγροὶ τῆς Αἰγύπτου ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀγροὺς τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Αἰγύπτῳ ἀνάγκη νὰ καταπονῶνται ἀροτριῶντες τὴν γῆν, ἀλλὰ σπεύρουν ὅταν τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ σκεπάζουν τοὺς ἀγροὺς καὶ θερίζουν ἅμα ταῦτα ἀποσυρθοῦν. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀποκαλεῖ τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νεῖλου, διότι ὁ Νεῖλος εἶναι ὁ ποταμὸς, ὅστις τὴν ἐγέν-

νησε διὰ τῶν προσχώσεων του καὶ δὲν τὴν ἐγκατέλειψε κατόπιν, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν ζωογονῇ διὰ τῶν ναμάτων του.

Ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ νὰ κατασκευάζουν καὶ τεχνητοὺς ὀχετοὺς πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὕδατων τῶν ποταμῶν. Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν «Ἀνάβασιν» του διηγεῖται ποίας δυσκολίας συνήντησαν οἱ μύριοι κατὰ τὴν πορείαν των, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν αὐλάκων τούτων. Τόσῃν δὲ σημασίαν εἶχον τὰ ἔργα αὐτὰ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὥστε οἱ ἱστορικοὶ ἀποδίδουν τὴν παρακμὴν των εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν βαρβάρων.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ὕδατος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο ἐν τούτοις μικρότερα τῆς τῶν χωρῶν ἐκείνων καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Τὸ ὕδωρ ἦτο πάντοτε ἐλλιπὲς εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος. Τὸ πεδίου τοῦ Ἄργους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἦτο ἀκόμη «πολυδίψιον», οἱ δὲ χεῖμαρροι ἐπίσης συχνοί, ὡς καὶ σήμερον.

Λιβάδια διὰ βοσκὴν ζώων ὑπῆρχον μόνον εἰς ὅσας πεδιάδας ὑπάρχουν καὶ σήμερον (Ἄκαρνανίαν, Ἄργος, Ἡλείαν, Φθίαν), οἱ δὲ ἀπὸ θαλερὰς φυτείας καλυπτόμενοι τόποι, ὅσους μᾶς διηγεῖται ὁ Ὀμηρος, εἶναι ὅλοι κῆπτοι ἀρδευόμενοι ὑπὸ πηγῶν, ὡς λ.χ. εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς.

Ἐὰν ἔλθωμεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, βλέπομεν ἐπίσης πλείστας ἐνδείξεις τῆς ἀνάγκης τοῦ ὕδατος.

Ὁ Ἀριστοφάνης, περιφρονήσας ὅλους τοὺς τότε λατρευομένους θεοὺς, θεωρεῖ ὡς μόναν ἀληθινὰς θεότητας τὰς νεφέλας. Ὁ Πausanias περιγράφει ἄγαλμα ἐν τῇ Ἀκροπόλει, προκαλοῦν τὸν Δία «ἕιν». Ὁ Ξενοφῶν μᾶς γνωρίζει ὅτι ἐποτίζετο ὁ κέγχρος εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὃν τρόπον ἐπότιζον τοὺς ἀγρούς των οἱ Βαβυλώνιοι. Τέλος ὁ Θεόφραστος μᾶς γνωρίζει τὰ ἑξῆς :

«Πολυνδρία συμφέρειν τοῖς δένδροις κἀκείθεν φανερόν· ἐν γὰρ ταῖς ἐπομβραῖαις ἅπαν, ὡς εἰπεῖν, εὐσθενεῖ μᾶλλον ὅπου δὲ αἰεὶ μάλιστα μαλακὸς ἀήρ, ἐνταῦθ' ἢ βλάστησις καὶ εὐκαρπία γίνεται τῶν δένδρων ὡσπερ ἐν Αἰγύπτῳ.»

Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλέχθη μετὰ δισχίλια ἔτη, ὅτι ὄηλ. ἢ βλάστησις εἶναι συνάρτησις τῆς θερμότητος καὶ τῆς ὑγρασίας.

Δὲν γεννᾶται ἐπομένως καμμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλλη-
νες εἶχον σαφῆ ἐπίγνωσιν, ἴσως δὲ σαφεστέραν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους,
τῆς σημασίας τῶν ἀρδεύσεων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γεωργίαν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ χρησιμοποίησις τῶν ρεόντων ὑδάτων ἐν Ἑλλά-
δι δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἀτομικῆς ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου χρησιμοποίη-
σεως τούτων. Τὰ μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα τόσον μέγαν ρό-
λον ἔπαιξαν εἰς ἄλλους ἀρχαιότερους λαούς, ἦσαν ἄγνωστα ἐν Ἑλλάδι.
Διότι ἡ ἐκτέλεσις τούτων προϋποθέτει συνεργασίαν πολλῶν ἐνδιαφε-
ρομένων καὶ ὀργάνωσιν μὲ νόμους καὶ κανονισμούς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα,
ὑποδηρημένην εἰς πολλὰ ἄσπετα, μὲ πληθυσμὸν καὶ τοῦτον μηδέποτε
ὁμοιοῦσαντα, ἡ τοιαύτη συνεργασία ἀπέβαιεν ἀδύνατος.

Εἰς τὰς ὑπὸ ὁμοίον κλίμα χώρας, εὐρισκομένης εἰς τὴν ἀμέσως
πλησιεστέραν γεωγραφικὴν ζώνην, ὁ πολιτισμὸς συνέπεσε πάντοτε μὲ
τὴν ἀκμὴν τῆς γεωργίας. Ἡ ἀκμὴ δὲ αὕτη ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἐκτέ-
λεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων διὰ τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ ὕδα-
τα τῶν ποταμῶν Νείλου, Εὐφράτου, Τίγρητος, Ἰνδοῦ κλπ. Ἐκ τού-
των εὐκόλως κατανοεῖ κανεὶς διατί ἡ γεωργία οὐδέποτε ἠκμασεν εἰς
τὴν χώραν μας καὶ διατί ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, πλὴν μικρῶν ἐξαι-
ρέσεων (εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ ρέοντα ὕδατα
ἡ ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ὕγρασις εἰς τὸ ἔδαφος) δὲν ὀφείλει τὴν ἀκμὴν του
εἰς τὴν γεωργίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυ-
τιλίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται διατί ἐλάχιστοι μόνον συγγραφεῖς,
φιλόσοφοι ἢ πολιτικοί, ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὴν γεωργίαν, ἦτις ὀλίγι-
στα ἀπέδιδε, καὶ διατί ὁ ἱστορικὸς Ἡρακλείδης ἔλεγεν ὅτι « αἰσχρὸν
ἔστι περὶ τὴν γεωργίαν διατρίβειν ».

Ἐξαιρέσεις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γίνεται μόνον μὲ τὸν Ὅμηρον,
ὅστις ὄχι μόνον ἀρέσκειται περιγράφων γεωργικὰς ποιητικὰς εἰκόνας,
ἀλλὰ καὶ μᾶς καταπλήττει διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν περὶ γεωργίας γνώ-
σεῶν του καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἀκόμῃ. Αὐτὸ συμβαίνει, διότι
κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, πρὸ τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς, ὁ πληθυσμὸς
τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀραιότερος καὶ ἡ γεωργία ἐπῆρκει διὰ τὰς ἀνάγκας
τῶν κατοίκων τῆς χώρας. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου ἠκμαζε καὶ ἡ
κτηνοτροφία, ἦτις συνετήρει καὶ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς καὶ ἡ ὁποία
μετὰ τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μόνον διὰ τῆς ἐκτελέσεως
ἀρδευτικῶν ἔργων ἠδύνατο πλέον νὰ ἀναπτυχθῇ.

Εἶναι γνωστὸν ποῖαν θέσιν κατεῖχεν ὁ κτηνοτροφικὸς πλοῦτος εἰς

τὰς πατριαρχικὰς οἰκογενεῖας τοῦ Νέστορος, Πηλέως, Λαέρτου, Πελοπος κλπ. τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποῖαν μόνον μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν κτηνῶν ἐμετρεῖτο ὁ πλοῦτος ἐκάστου.

Ἐὰν τώρα ἔλθωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀποξηράνσεων, παρατηροῦμεν ἐπίσης, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀνέκαθεν ὑπέφερεν ἐκ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Δὲν ἀνατρέχουμεν εἰς τὴν Μυθολογίαν διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν μῦθον τῆς Λερναίας Ὑδρας ὡς ἀπόπειραν ἀποξηράνσεως τῆς ὁμωνύμου λίμνης. Γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἀγνοεῖ τὸ ἐπιβλαβὲς τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Οἱ ἀποστραγγιστικοὶ χάνδακες δὲν φαίνεται νὰ ἦσαν γνωστοὶ ἢ τοῦλάχιστον εἰς μεγάλην χρῆσιν.

Πέντε ἢ ἕξ αἰῶνας βραδύτερον βλέπομεν ὅτι ὁ Ξενοφῶν, ὅστις δὲν ἀπηξίου νὰ συνδυάζῃ τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς, ἀφοῦ μᾶς γνωρίζει ὅτι « δι' ὑγρότητα γῆς κίνδυνός ἐστι σήπασθαι τὰ φυτὰ », ἐπάγεται ὅτι, « ὡς πάντες γινώσκουσι, τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τὰ φρούς », πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων του ἦτο πασίγνωστος ἡ μέθοδος ἀποξηράνσεως τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν διὰ τὰφρων.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μικρῶν ἐκτάσεων, ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μεγάλα ἐκτάσεις σκεπασμένα ἀπὸ ὕδατα, ἰδίως εἰς τὰ κλειστὰ λεκανοπέδια, ὅπου, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία μὲ τὴν θάλασσαν, τὰ ὕδατα συνηθοῖζοντο εἰς τὰ χαμηλὰ σημεῖα καὶ ἐσχημάτιζον λίμνας καὶ ἔλη. Τοιαῦται λίμναι ὑπάρχουν καὶ σήμερον πολλαὶ εἰς τὰ ὑψίπεδα τῆς Ἀρκαδίας, εἰς τὴν Εὐβοίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλαχοῦ. Αἱ λίμναι αὗται εὐρίσκονται συχνὰ εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ρωγμὰς τοῦ ἐδάφους, τὰς λεγομένας καταβόθρας*, συχνὰς εἰς τοὺς ἀβεστολιθικοὺς ὄγκους τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν γεωλογίαν, ἀποτελοῦσας χαρακτηριστικὰ καρστικὰ φαινόμενα.

Λόγω τῆς υπάρξεως τῶν καταβοθρῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἐγέμιζαν ἀπὸ διάφορα ὑλικά καὶ ἔκλειαν τὴν ἐξοδὸν τῶν ὑδάτων, συνέβαιναν πολλαὶ αὐξομιώσεις τῆς στάθμης τῶν λιμνῶν. Οὕτως ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι πόλεις τινὲς εἶχον καταστραφῆ περίξ τῆς Κωπαίδος ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ὑδάτων τῆς, τὸ αὐτὸ δὲ διηγεῖται καὶ ὁ Πausανίας διὰ τὴν λίμνην Φενεόν.

Ἐκτὸς τῶν ζημιῶν αὐτῶν, θὰ εἶχον βεβαίως καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐσοδειῶν τῶν ἐκ τῆς κατακλύσεως τῶν ὑδάτων, καὶ ἴσως καὶ ἐλώδεις πυρετούς.

“Ενεκα κυρίως τοῦ λόγου τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς πολλὰ κρατίδια, ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν εἰδικῶν μηχανικῶν, δὲν βλέπομεν νὰ γίνεται ἔνωρις προσπάθειά τις πρὸς ἀποξήρανσιν τῶν ἐκτάσεων τούτων. Ἴσως καὶ ἡ ἔλλειψις πρακτικοῦ πνεύματος νὰ ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρχαίων προγόνων μας διὰ τὴν κατασκευὴν κοινωφελῶν ἔργων, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτοι προετίμων νὰ ἐξοδεύουν τὰ χρήματά των εἰς τὴν κατασκευὴν ὠραίων ναῶν καὶ ἀγαλμάτων.

Ἀργότερον ὅμως, ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχομεν δύο κλασσικά παραδείγματα προσπαθείας ἀποξηράνσεως λιμνῶν, τὸ τῆς Κωπαίδος καὶ τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Κωπαίδος ἐκλήθη, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ Στράβων, ὁ Χαλκιδεὺς Κράτης, ἀνὴρ μεταλλευτῆς, διὰ νὰ ἀποξηράνη τὴν λίμνην, τῆς ὁποίας τὰς ἐξόδους ἔφραξαν σεισμοὶ καὶ « συνέβη αὐξῆσθαι τὴν λίμνην μέχρι τῶν οἰκουμένων τόπων ». Ἐπομένως ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τοὺς ἔκαμε νὰ σκεφθοῦν τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης. Καὶ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐγένετο ἀπόπειρα ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ἐὰν κρίνη κανεὶς ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς τοιχοποιίας, ἣτις κατεσκευάσθη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πρανῶν τῶν ἀναχωμάτων.

Ἡ ἀποξήρανσις λοιπὸν ἐπεχειρήθη :

1) Διὰ κυρίων καὶ δευτερευόντων χανδάκων, ἀναχωρούντων ἐκ τοῦ κέντρου τῆς λίμνης.

2) Διὰ δύο περιφερειακῶν τάφρων μὲ μεγάλα ἀναχώματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ἐδέχετο τὰ νερά τοῦ εἰς τὴν λίμνην χυνομένου ποταμοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰ ὠδήγει εἰς μίαν κοινὴν κοίτην μετὰ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ. Ἡ δὲ ἑτέρα τῆς δεξιᾶς ὄχθης ἐδέχετο τὰ νερά ἄλλων ποταμῶν (Κοραλίου, Λόφη κλπ.) καὶ ἠνοῦτο μὲ τὴν ἄλλην, εἰς τρόπον ὥστε ἐσχηματίζετο ἓνα περιφερειακὸν ἀναχώμα, ὅπερ ἠμπόδιζε τὰ γῦρο νερά νὰ χυθοῦν εἰς τὴν λίμνην καὶ τὰ ἔφερον εἰς τὴν μεγάλην λεγομένην καταβόθραν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι, ὡσάκις τὰ ἀναχώματα αὐτὰ συνήντων καθ’ ὁδὸν καταβόθρας, κατεσκευάζοντο δευτερεύοντες κλάδοι, διὰ τῶν ὁποίων μέρος τῶν ὑδάτων ἐκενοῦτο καθ’ ὁδὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἠλαττοῦτο τὸ ποσοῦν τοῦ ὕδατος ποῦ θὰ ἐδέχετο ἡ μεγάλη καταβόθρα, ἀπεφεύγοντο οἱ κίνδυνοι ἀνεπαρκείας ταύτης καὶ ἠλαττοῦντο καὶ αἱ διαστάσεις τῶν ἔργων.

3) Ἐκτὸς τούτων, διακρίνονται ἐπίσης καὶ ἴχνη 16 φρεάτων εἰς

άποστασεις 100 - 200 μέτρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν κατασκευὴν ὑπονόμου 2400 μέτρων, 8 μέτρα κάτωθεν τῆς μέσης στάθμης τῆς λίμνης.

Τὸ δεύτερον παράδειγμα ἐκτελέσεως ἀποξηραντικῶν ἔργων εἰς Ἑλλάδα εἶναι τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων, δήμου Ἐρετριᾶς. Ποῦ εὐρίσκονται αἱ Πτέχαι δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἀκόμη. Πάντως ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν προβλέπεται ἡ ἀποξήρανσις τῆς λίμνης (δι' ὑπονόμου) φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ἐκ τῶν συνήθων ἐγκιβωτισμένων λιμνῶν ἐκ τῶν συναντωμένων συχνὰ εἰς Ἑλλάδα. Εἰς εὐρεθείσας δὲ στήλην εἰς Χαλκίδα κατὰ τὸ 1860 περιγράφεται ἐν συμβόλαιον, συναφθὲν μεταξὺ τῶν Ἐρετριέων καὶ ἑνὸς μηχανικοῦ - ἐργολάβου, Χαιρεφάνους ὀνόματι, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπόσχεται «ἐξάγειν καὶ ξηρὰν ποιεῖν τὴν λίμνην τὴν ἐν Πτέχαις». Εἰς τὸ συμβόλαιον τοῦτο περιγράφεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ὡς ἑξῆς :

Χάνδακες ἀγόμενοι ἐκ τῶν ἀγόνων, εἰ δυνατόν, τόπων διὰ νὰ μὴ χάνεται καλλιεργήσιμος γῆ, θὰ ἔφερναν τὰ ὕδατα εἰς δεξαμενὴν οὐχὶ μείζονα τῶν δύο σταδίων, ἐκ τῆς ὁποίας ταῦτα θὰ ἐπιπτον εἰς ὑπόνομον. Ἡ ὑπόνομος αὕτη προβλέπεται ὅτι θὰ δύναται νὰ κλείεται διὰ θύρας.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι προβλέπεται ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως. Ἡ ἀποξήρανσις αὕτη μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Fusino (Φουτσινο) τῆς Ἰταλίας, νοτίως τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐπεχειρήθη ἡ ἀποξήρανσις αὐτῆς δι' ὑπονόμου καὶ ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἐπιχωσθείσης τῆς ὑπόνομου, ἡ πεδιάς κατεκλύσθη πάλιν.

Δὲν γνωρίζομεν ἂν τὸ σχέδιον τοῦ Χαιρεφάνους ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Ὅπωςδήποτε ὁμως δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ θαυμάσωμεν τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων καὶ αἱ ὁποῖαι δεικνύουν μαζὶ μετὰ τὸ παράδειγμα τῆς Κωπαίδος, ὅτι ἡ τέχνη τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ἐλωδῶν ἐκτάσεων ἦτο πολὺ προχωρημένη ἀπὸ δισχιλίων ἡδὲ ἐτῶν.

Ε. Γανώσης

4. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὄπλων ἑλληνικῶν ἀρματολικῶν ομάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἱερόν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺν πρὸ τοῦ 1821 συνεείσθη ὁ Ὀλυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἑλλήνων ἀρματολῶν. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἔφρανε τὰ ὠραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλέοι πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὅταν ποτὲ γραφῇ πλήρης ἡ ἱστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματολῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρώσῃ ὁ ἀρματολισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ γερο - Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὅλα τὰ παλικάρια
νὰ μοῦ γνοιαστοῦν τὸ σπῖτι μου, τὴ δόλια μου γυναίκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού 'ναι μικρὸ κι ἀνήλικο κι ἀπὸ κλεφτιὰ δὲν ξέρει...*

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους προμάχους τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος,

τριῶ μερῶ περπατησιὰ νὰ πάρωμε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιὰ δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἠνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἡρωϊσμοῦ γλαφυρὰν εὐσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρῶην ψυχογιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτάτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῦρο ψυχοπαιδί.
Ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κονδοῦνια
κι ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.*

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἀρματολῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδοξότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἡπείρῳ ἄρχων ὁ Ἀληπασὰς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἀρματολῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὁμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

—*Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη,*
πρῶτος νὰ εἶσ' ἀρματολός, δερβέναγας νὰ γίνης.

Κι αὐτῆνος ἀποκρίθηκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλνει.

—*Ὅσὸ 'ναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασὰ δὲν προσκυνάει*
πασὰ 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.

Ἀρκεῖτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἀρματολίκια ἦσαν μόνον πέντε, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, αὐξηθέντα εἰς δέκα.

Ἄλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἀρματολοὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἐν ταῖς φάραξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἤδη φιλοπάτριδες τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας γόνοι, ἐν τοῖς πρώτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινλήν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγαλίστησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μνηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

Ὅτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὐρέθη ἐν μέσῳ ὀμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ

μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρις αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὧν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλοι δ' ἄλλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καὶ Ἑλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἐξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ ἀββᾶ Βαρθελεμύ* καὶ ὁ Ἡθικὸς Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ Ἑλληνικὴ ἔφημερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ἄσμάτων ἐμελλε νὰ ἐκτυπωθῆ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλιῳ.

Ὅποια δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθύς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστῃ καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου, ἅτε θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοὶ ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, πρῶην καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρῳ Ἀργέντῃ, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθεῖρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλοι ὑποπτοὶ, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἐτῶν εἴκοσι τεσσάρων, ἄγαμος φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, προσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρουντζίας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, ἔμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντῖνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος, ὢν ὑπήκοος αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐτῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἐξωρίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19ῃ Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἕξ, ὡς πρόξενος τῆς ἤδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τοῦτου δ' υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίσῃ Ὁλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἐλένης

Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δ' ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν αὐστριακοὶ ὑπήκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὡν ὑπήκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἐνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἐξήκοντα καὶ ἑνός.

Ἄλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὁμοίως ἐκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἦσαν ὑπήκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ σώσῃ αὐτούς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῆ ἄρεστή εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτούς εἰς αὐτήν, ἂν εὐρίσκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἄλλ' οἱ εὐτολμοὶ ἐκεῖνοι νεανίαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, ὧν τὰ σχέδια καὶ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει τὸ φρόνημα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτὴν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχρημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαραμείωτον ἠθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῆ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύστω ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἐταίρων, συγκινῶν καὶ συγκινούμενος; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἤδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἐκεῖνου τοῦ ὄνειρευομένου Ἑλλάδα ἐλευθέραν;

Πῶς ἠδύνατο νὰ λησμονήσωσιν ποτε ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ καὶ ὁ Τουρούντζιᾶς τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐν τινι καφενείῳ καὶ ἐν τινι πλατείᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἔθνευερτικῆς προκηρύξεως, ἅτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὄλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὡς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρά ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμειδία ἤδη εἰς αὐτούς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτὴν.

Ἴδου δι' ὁποίων εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἐμμανουὴλ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

Ὀλιγώτερον εὐσθενὴς εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλὰκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεταξύ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι ἠυχήθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πίεσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δὲ καὶ ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἄρνεϊται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἃ διισχυρίζεται ὁ Ἄμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχη αὐτῆς.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἰατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὐτὴ εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, καθότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ὑπὸ τὸν βαρβαρώτατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἐχθροῦ.

Πόσον προσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὐτὴ τοῦ εὐσθενοστάτου Μακεδόνα πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάντοτε ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ δὴ ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχη κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τούρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ τῶν καταθέσεων οὐχ ἤττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν ἀποδειχθῆ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέ-

ρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἐγκλημα καθοσιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτούς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεισῶν τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐζήτηε καὶ ἔλαβεν ὠρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐστριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννῃ τουρκικῆς πρεσβείας παρέλαβε τὴν πρωτὰν τῆς 16ης Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας ὀκτώ δεσμίους. Ἦσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, οἱ Χίοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἠπειρώτης ἱατρὸς Νικολίδης, ὁ Κύπριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεὺς Θεοχάρης Τουρουντζίας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἐφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίνον. Τὴν δ' ὑστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἐφθασαν τὴν 28ην Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καϊμακάμην* Βελιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγῆν.

Τὴν δὲ 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz (Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν τὰ ἑξῆς :

« Ὁ καϊμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φερμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φερμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτώ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῆ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλαν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνά τὰς λεωφόρους ».

Ἡ βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθὸν τὴν 11ην ἢ 12ην Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρυλοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἴγλης ἀληθμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνες. Καὶ ὅταν ἐπικλώσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρᾳ Μακεδονίᾳ εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστο-

ρίας ἀδελφούς Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρούντζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

« Λόγοι καὶ ἄρθρα »

Στ. Λάμπρος

5. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ἐν τῷ διανοητικῷ βίῳ ἔχει πάντοτε πολλήν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἂν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν, ἑτέρα οὐ μικρὰ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικὴν. Ὅθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διετυπώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

Ἐν τῷ δυτικῷ βίῳ ἤρχισεν νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθύς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ὡμοίαζε τῇ ἀληθείᾳ πολὺ μᾶλλον ἰππότης μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὀπλισμὸν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἰπποτῶν καὶ ὤκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐπραξε κατορθώματα, τὰ ὅποια κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν.

Ἄλλος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἀνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἦτο σκεῦος ὅλως ἰδιοφνές, κατὰ δὲ τὴν δίκαιαν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθῆς ἐσπέριος ἰππότης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ δίκαια ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἑλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐτῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἰπποτικὸι ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἄλλα τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσει φυσικῶ τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἤρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλειότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἄλλα ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσε" εἰς τὴν ἀναζωπύρῃσιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἤσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτυρησιν, ἧτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὁμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγγοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγγοκρατίας εἶναι τὰ πολλακίς παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα *Χρονικά τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων*. Καθὼς ὁμως ἡξεύρει ἤδη ὁ ἀναγνώστης, τὰ χρονικὰ ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ Ἑλληνοῦ γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλληνοῦ γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρὸς. Ἄληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνεόν ζῶην καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφήν εἰς τὴν τότε ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπέισακτον ἢ ὡς προῖον τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγγοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας, ἴσως ἤθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φράγκων κατελύθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

Ἄναμφισβήτητος ὁμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ

ἐπίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἰσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὄλην ἵπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διευτυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικά ἔπη καὶ ἄλλα ποιήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλείοτερα κατάκεινται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν Ἑρωτόκριτον; Ἄν ἡ παρούσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὄλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετοῦσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρον, «ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἑνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὤκειώθη πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὕτω ὁ Ἑρωτόκριτος, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἦθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθη, ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἵπποτικούς ἀγῶνας καὶ ἵπποτικά φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημονευθέντα ἕτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἑρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιάς*, τῆς Ἀξιᾶς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιάς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποίηματι εἰκονιζόμενος ἔρωσ ἔχει ζέσιν ἅμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἅμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ἰδιάζουσαν ἔμπνευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἵπποτικῆς κομποπρεπείας.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν Ἑρωφίλην τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη, οὔτε περὶ ἕτερά τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως.

Ἄλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν *Εὐμορφὴν Βοσκοπούλαν* τοῦ ἐξ Ἀποκορώνων *Νικολάου Δριμυτικοῦ*; Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων συμβαίνουσι τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωοποιούς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. Ὅσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἄν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ὀλιγώτερον γνωστός εἶναι ὁ *Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ*· καὶ ἐν τούτοις ὁ *Ἀπόκοπος* εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρεύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὀμιλουμένη, ὅπως ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνὴρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ *Ἀπόκοπος* κατάβασις εἰς Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσι τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὁμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημόδη τῆς ἑλληνικῆς ἠείρου ποίησιν.

Οὐδὲν ἦττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἐπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος *Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος** ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ἰδίως ἐν Ἐσκουριάλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ*, ζωγραφίαι ἅμα καὶ οἰκοδομήματα. Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἐξέλιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὅπως οὖν λόγων μετέχοντες Ἕλληνές τε καὶ Ἐνετοί, καθὰ εἶδομεν, ἀναγκαιῶς ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ἰθαγε-

νοῦς ἡμῶν βίου, ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἑπτανήσου, ὅπου ἐξηκολούθησαν νὰ παράγονται λόγου ἄξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ὁ ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰς τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἴσως τῶν ὄσων ἡ φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλὴν Ἡλίας Μηλιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς ἰταλικῆς τῶν Ἴονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἑνετίας φροντιστήριον, ἐκεῖ ἤρχισε παῖς ὢν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑνετίαν ἑλληρικῷ ναῷ τῇ 25ῃ Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνον λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περίφημος ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπίκλησις, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἄνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐμμήθη τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτον τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτον καλλιπεπτερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὥστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεῦτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὸν *Περὶ ἀγάπης* λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἐρινὺν τῆς διχονοίας.

« Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ἀναγράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένον τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρριψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; Ὅχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὄχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὄχι τώρα ἔγκαιρα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηνῶν· τὸ ἐκατάβαλεν ὀργὴ θεϊκή... ἔπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὁποῦ εἶναι ὁ στῦλος τῶν βασιλειῶν ».

Καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἅμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρᾳ, πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργεὶ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκο-

πος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἴταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοῖς ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἴτινες πολλάκις μὲν ἐξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσοῦτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἑτέρου Ἑπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ καθ' ἐκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν;

Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θεαλλώδεις ἐκεῖνας στροφάς. Ὡς ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δάντου δίστιχον:

Libertà vo cantando, ch' è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta

Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὀνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πιτράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡσὰν αὐτὸς ἑαυτὸν ὁμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ ἰταλισμοῦ συνδυασθέν-

τος έλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον καὶ παιδευσιν ἀνήκον ὁ τε ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς καὶ ὁ Μαρίνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετροῦπολιν τὸ κολοσσιαῖον βάθρον ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπήρξαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχῆσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἣτις ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἐξέλιπεν.

« Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους », τ. 4

Κων. Παπαρηγόπουλος

6. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΑΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποῖους ἐξῆσεν ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, ποὺ ὀδηγεῖ στοὺς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, ποὺ μεσολαβοῦν ἀπὸ τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ προσπάθεια νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὸ μεσαιῶνα καὶ νὰ ἀναμορφωθῇ ἐπάνω σὲ καινούριες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς. . . Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο αἰῶνων ποὺ ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς : « Ἡ Ἀναγέννηση » . . . Ἡ Ἀναγέννηση δεσπόζεται ἀπὸ τὴν τάση νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ νέο : Στὴν ἐκζήτησή της αὐτὴ ὠθεῖται ἀπὸ τὴ συναισθησιὴ ὅτι τὸ παρὸν δὲν τὴν ἱκανοποιεῖ. Ὁ πολιτισμὸς τοῦ μεσαιῶνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὶς νέες ἀνάγκες καὶ ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς. . . Ἀπορρίπτουν γενικὰ ὅλες τὶς ἀξίες, ποὺ ἴσχυαν κατὰ τὸ μεσαιῶνα, τὴ μεσαιωνικὴ ἐπιστήμη, τὴ μεσαιωνικὴ παράδοση, τὴ μεσαιωνικὴ τέχνη. . .

Ὁ Πλήθων ἐζοῦσε ἔντονα τὸ βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, ποὺ σημειώ- νεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ κρίση ποὺ ἐχείμαζε τότε τὸν πολιτικὸ βίον τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ γένους, ἦταν ἔντονα αἰσθητὴ στὴν ψυχὴ του. Ἡ ἀγωνία τῆς πάλης ποὺ διεξῆγε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Λατίνους, ἦταν κάτι ποὺ εἶχε συναισθανθῆ πολὺ πρῶιμα.

Πληροφορίες σχετικὲς μᾶς δίνουν ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγο, γραμμὴν στὰ 1414, τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στὰ 1416, καὶ τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουὴλ

Παλαιολόγο, γραμμένο κατά τὸ 1418. Ὁ Πλήθων βλέπει καθαρά τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου πού ἀπειλεῖ τὸ γένος καὶ προτείνει μέτρα γιὰ τὴ σωτηρία. Κατανοεῖ ὅτι γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειάζεται γενική ὀργανωτική ἀναμόρφωση τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά· κοινὴ κτήση τῆς γῆς καὶ διαίρεση τῶν πολιτῶν σὲ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις πού εἶχε κάμει ὁ Πλάτων στὴν « Πολιτεία » του. . .

Κατανοεῖ τὴ σπουδαιότητα πού ἔχει γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ κράτους ἢ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα καὶ ζητεῖ τὴν ὀργάνωση στρατοῦ ἀπὸ κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἐξυγίανση τοῦ νομίσματος, περιορισμὸ εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμάτων, ἀνταλλαγὴ ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἐξαγόμενα ἐντόπια εἶδη, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καὶ φορολογικὲς διευκολύνσεις γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ χρησίμων εἰδῶν. . .

Μὲ πραγματικὴ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ὀξυδέρκεια ἀντιλαμβάνεται τὴ σημασία πού εἶχε γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Πελοπόννησος :

« Ἄλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; νῆσός τε οὐσα τηλικαύτη ὁμοῦ καὶ ἠπειρος ἢ αὐτὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοικοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένους ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. Ὡστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ραδίως πρὸς τῆθε κρατεῖν¹»· δηλαδή :

(Ἄλλὰ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἠπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀρητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλάχιστη προπαρασκευὴ τὸν ἐχθρὸ πού θὰ ἔκανε ἐπίθεση. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουν οἱ κάτοικοί της ἐκστρατεῖες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. Ὡστε θὰ ἴμποροῦν εὐκόλα νὰ γίνωνται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας).

Ὁ Πλήθων αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ

1. Ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουήλ.

έλληνικοῦ γένους. Ἡ Πελοπόννησος εἶναι γι' αὐτὸν χώρα ποὺ διατηρήθηκε πάντοτε ἑλληνική· α' Ἐσμὲν γὰρ οὖν, ὣν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἑλληνες τὸ γένος, ὡς ἢ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἑλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἴ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτη τῆς Εὐρώπης προσεχῆς, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἑλληνες αἰεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὄτουπερ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προενορηκότων».

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στους ὁποίους εἴσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε Ἑλληνες κατὰ τὴν καταγωγή, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὔρη κανεὶς μὴν ἄλλη χώρα, ποὺ νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεία καὶ συγγενική στους Ἑλληνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Εὐρώπης ποὺ γειτονεῦει μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά ποὺ γειτονεοῦν πρὸς αὐτή. Γιατί εἶναι φανερό ὅτι οἱ Ἑλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴ χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχη κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν ὅτι ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν πραγματικὴ κατάσταση τοῦ παρόντος. Κατανοεῖ τὴ σημασία ποὺ ἔχει γιὰ τὸ κράτος ἡ στρατιωτικὴ ἀνασύνταξη καὶ ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, ποὺ προσιδιάζουν γενικὰ στὴ νοοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν οὐτοπιστικὴ* πτήση τῆς φαντασίας καὶ τὴ ρεαλιστικὴ* ματιὰ. Ἡ πολιτικὴ του ὀξύδερκεια τὸν βοηθεῖ νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι τὸ ἑλληνικὸ γένος δὲν εἶχε τίποτε νὰ ὠφεληθῆ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καὶ οἱ τιμές, ποὺ ἐπροθυμοποιήθηκαν νὰ τοῦ προσφέρουν κατὰ τὸ ἔτος 1438 στὴ Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνόδου γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν τὸν ἐπηρεάσαν καθόλου.

Ἄν γιὰ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχὴ πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος εἶναι ἐποχὴ τραγικῆς ἀγωνίας. Τὸ ἑλληνικὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμή εἶναι ἀναγκασμένο νὰ προασπίζη τὴν ὑπαρ-

ξή του διεξάγοντας αγώνες και προς τή δύση και προς τήν ἀνατολή. Τὰ ἑκατό χρόνια ἀπό τὸ 1350 - 1453, μέσα στὰ ὁποῖα ζῆ και δρᾷ ὁ Πλήθων, εἶναι γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος ὁ κρισιμώτατος αἰώνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοὶ τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἓνα μόνο ἀποτελεσματικὸ ὄπλο ἔμενε γιὰ τὸ ἔθνος, ἡ πνευματικὴ ἀναμόρφωσή του. Μὲ ἀκλόνητη πίστη στὴν πνευματικὴ ἀποστολὴ τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἀντλήσουν ἀπ' αὐτὸ καινούρια δύναμη.

Ὅταν ὁ Πλήθων ὀνομάζει τοὺς Τούρκους Παροπαμισάδας* και τοὺς ταυτίζει μὲ τοὺς παλαιούς Πέρσας, μέσα στὴν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα ὅτι ἡμποροῦσε τὸ Γένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων και τῶν Μακεδόνων. Στους αγώνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τὴ συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. « *Οἱ Παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου και τῶν μετ' ἐκείνου Ἑλλήνων ἐπιβουλενθέντες τε και κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μὲν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπηρεγημένων εἰσπράττουσιν, Ἑλληνας ὄντας, και νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἢ ἡμεῖς, τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν.* (Αὐτοί, δηλαδὴ οἱ Τούρκοι, ποὺ εἶναι ὡς πρὸς τὴν παλαιὰ τους καταγωγὴ Παροπαμισάδαι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου και οἱ μαζί μὲ αὐτὸν Ἑλληνας τοὺς ἐπιβουλεύθηκαν και τοὺς ἐνίκησαν, σὲ ἓναν ἀγώνα, ποὺ ἀποτελοῦσε πάρεργο μέρος τῆς προελάσεως ποὺ ἐπιχείρησαν τότε πρὸς τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρὸ, πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκηση, γιὰ τὰ παθήματα ποὺ ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σὲ μᾶς, ποὺ εἴμαστε Ἑλληνας. Ἐχουν τώρα αὐτοὶ δύναμη πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, και κάθε φορὰ σκέπτονται τὴν ἐξόντωσή μας). (Ὑπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πλήθων ἀποφάσισε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασή του αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν ὤθησε μιὰ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθῆ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ ἐξόρμηση γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθῆ πλη-

ροφορίες. "Ολος του ό βίος ήταν αφιερωμένος στην έξυπνηρήτηση τών κοινών. Τό έτος τής γεννήσεώς του πρέπει νά τοποθετηθή μεταξύ του 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητή γιά τή χρονολογία τής έγκαταστάσεώς του στην Πελοπόννησο δέν μās έχει παραδοθή. Από συνδυασμό γεγονότων καταλήγουν οί ιστορικοί νά τοποθετήσουν τήν άφιξη του στο Μιστρά γύρω στα 1414. 'Ιστορικά βεβαιωμένη είναι ή στενή του σχέση με τούς Παλαιολόγους, πού τόν έτίμησαν με δωρεές « δια τó ύψος τής έν αυτώ σοφίας και τών άλλων καλών τε και πλεονεκτημάτων, ών ό Θεός αυτώ έδωρησατο».

Τό σπουδαιότερο γεγονός τής ζωής του τό άποτελεί ή συμμετοχή του στη σύνοδο γιά τήν ένωση τών Έκκλησιών κατά τό 1438 και ιδιαίτερα ή διατριβή του κατά τό ίδιο έτος στη Φλωρεντία. 'Η επιδημία του στην Ιταλική αυτή πόλη είναι γεγονός πού έχει σημασία γιά τήν πνευματική έξελιση του δυτικού ευρωπαϊκού κόσμου. Για πρώτη φορά με τήν παρουσία του Πλήθωνος έρχεται ό δυτικός κόσμος σε γνήσια έπαφή με τήν πλατωνική φιλοσοφία. 'Ο ίδιος ό Πλήθων γίνεται άρχηγέτης τής Ιταλικής φιλοσοφικής άναγεννήσεως με τή συγγραφή τής πραγματείας του « Περί ών ό 'Αριστοτέλης προς Πλάτωνα διαφέρεται», πού έγράφηκε τήν έποχή εκείνη στη Φλωρεντία. 'Αλλά άκόμη σημαντικότερο γιά τήν πνευματική ιστορία τής Δυτικής Ευρώπης είναι τό γεγονός τής έπαφής του Πλήθωνος με τό δεσπότη τής Φλωρεντίας Cosimo de Medici (Κοσμάς ό Μέδικος). Σ' αυτήν όφείλεται ή ίδρυση τής πρώτης κρατικής 'Ακαδημίας, πού έγινε κατά τό 1470 από τόν Cosimo. 'Η σχετική μαρτυρία μās παρέχεται από τόν γνωστό μεταφραστή του Πλωτίνου και νεοπλατωνικό 'Ιταλό φιλόσοφο Marsilio Ficino. Στόν πρόλογο τής μεταφράσεως τών «Έννεάδων» γράφει ό 'Ιταλός σοφός τά ακόλουθα: «'Ο μέγας Κόσμο... κατά τόν καιρόν, πού έγινόνταν μεταξύ τών Έλλήνων και Λατίνων κατά πρωτοβουλία του Πάπα Έυγενίου σύνοδος, τόν Έλληνα φιλόσοφο, πού είχε όνομα Γεμιστός και παρώνυμο Πλήθων και ήταν ένας άλλος Πλάτων, πολύ συχνά τόν είχε άκροασθή νά μιλή γιά τά Πλατωνικά μυστήρια. Από τό διάθερμο (άπό ένθουσιασμό) στόμα του τόσο πολν είχε άμέσως έμπνευσθή, ώστε νά συλλάβη από τότε στο βαθύ του στοχασμό κάποιαν 'Ακαδημία, έχοντας σκοπό νά τήν ιδρύση σε κατάλληλη εδκαίρια». Έτσι ή μεγαλειέββολη σκέψη του Πλάτωνος γιά τήν ίδρυση ενός κρατικού

ιδρύματος αφιερωμένου στην επιστημονική έρευνα έριχνε στερεές ρίζες με τή μεσολάβηση του Πλήθωνος στο Ιταλικό έδαφος. 'Η φλωρεντινή 'Ακαδημία άναδείχθηκε τὸ πρότυπο, γιὰ νὰ ιδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ιδρύματα. Μὲ τὴν ίδρυσή τους κατανικήθηκε τὸ συντηρητικὸ πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Δ' Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δὲν ἔφερε κανένα εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος. Ὁ Πλήθων ἐξαναγύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ συνέχισε τὴ διδασκαλικὴ καὶ συγγραφικὴ του δράση....

Τὰ ιδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο εἶναι νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν γιὰ πατέρα τους. Τὸ ἑλληνικὸ γένος χρωστεῖ σ' αὐτὸν τὸ ξαναζωντάνεμα σὲ μιὰ τραγικὴ στιγμή τῆς ἔθνικῆς του αὐτογνωσίας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ζήλος του γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους τὸν ἔκαμε νὰ παραγνωρίσει τὴ σημασία ποῦ εἶχε γιὰ τὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ χριστιανικὸ βίωμα. Στὴν ἐκτροπὴ του ὅμως αὐτὴ τὸν ὠθησε ἢ συναίσθηση τῆς ἀγωνίας ἐμπρὸς στὴ δύσκολη ἱστορικὴ συγκυρία. Εἶχε τὴ σύνεση νὰ σκεπάζει μὲ τὸν πέπλο τῆς σιωπῆς τὰ τολμηρὰ ἀναμορφωτικὰ του σχέδια καὶ νὰ παρέχει τὴ ζωὴ του ὑπόδειγμα σεμνότητος καὶ ἀρετῆς. Ἄξιος ἐπαίνετης του ὁ μαθητὴς του καρδινάλιος Βησσαρίων*, ἐκφράζοντας τὸν πόνο ποῦ αἰσθάνθηκε τὸ Γένος γιὰ τὸ θάνατό του, τὸν κατατάσσει στὸν οὐράνιο χῶρο συγχορευτῆ τῶν ἀθανάτων «τὸν μυστικὸν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα Ἰακχον». Καὶ μὲ τὴν καρδιά γεμάτη ἀπὸ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια συνθέτει τὸ ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικὸ ἐπίγραμμα :

*Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοειδέας Ἑλλάς
προὔχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.*

*Ἄλλὰ Γεμιστός, ὅσον Φαέθων ἄστρων παραλλάσσει,
τόσον τῶν ἄλλων ἀμφότερον κρατέει.*

(Πολλοὺς θεόμορφους ἄνδρες ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάς, ποῦ προεξέχουν κατὰ τὴ σοφία καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές. Ὁ Γεμιστὸς ὅμως ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ὁ ἥλιος ἀπὸ τὰ ἄστρα).

Περιοδικὸν «Νέα Ἑστία» 1953 ('Ανατύπωση εἰς Κ. Δ. Γεωργούλη, «Λισθητικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μελετήματα»), Ἀθῆναι 1964, σσ. 131-147).

Κ. Α. Γεωργούλης

7. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

« Ὁ λαὸς ὁ μελετῶν καὶ γνωρίζων τὴν ἱστορίαν του κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περὶ τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὄρων τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης τύχης του ».

Πόσῃ ἀλήθειαν ἐγκλείει ἡ ἀποφθεγματικὴ αὐτὴ ρῆσις τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν « Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους » ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἱστορικός Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα ποὺ ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Ἕλληνες.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη καὶ παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, μὲ τὴν ἀσφαλῆ γνώσιν τοῦ παρελθόντος καὶ μὲ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας πράξεις, ποὺ ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αὐτὴ, ἡ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγάζουσα καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ « κεδνὰ* βουλευμάτα », τοῦ ὑπηγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ καὶ σκότιον τῶν μεταμεσονυκτίων ὠρῶν τελεσίγραφον καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἱστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν « νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα ».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἄναψε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν ὁποίαν ἀθρόα προσῆλθεν εἰς τὰ ὄπλα ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὰ « ὠκύπτερα τοῦ Ἡπειρώτου αὐτοῦ », ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του ὁ Πύρρος, ἐγγυωμένη καὶ ὀρκιζομένη ὅτι « οὐ καταισχνεῖ τὰ ὄπλα τὰ ἱερὰ καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει ».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευσε εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἄριστειδαί, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἢ προσωπικὰς δυσανεσκειάς, νὰ συστήσουν καὶ νὰ δώσουν τὸ παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπίκαιρος καταντᾶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτιοῦ ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ρωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθεὶς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ « ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας προφαινόμεθα νέφη », ἐξεφώνησε τὸν Αὐγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνον λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, « μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναιτο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβόμενοι σπασώξιν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις ».

Ἡ ἔθνικὴ συνειδησις καὶ ἡ ἔθνικὴ ψυχὴ, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναία καὶ εἰς τοὺς ἔθνικους ἐράνους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς συνδρομὰς καὶ εἰς τὰς εἰς εἶδη καὶ κοσμήματα δωρεὰς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεὰς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῆ ἐξ αὐτῶν εἰς κρίσιμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς Ἰμέρας, ἣτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμίνοσ τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακραίωνα ἱστορικὸν του βίου τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληροὺς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυσθῆ τῶρα οὐδενὸς θὰ εἶναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἄλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἰδικὴν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ἄς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποὺ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰῶνων τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκείνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὀρμητικὸν ποταμὸν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποὺ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινὸς μας ἀγὼν, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΚΑΡΙΟΥ

Ἦταν ἐκεῖνος, πού, παιδί, χάιδευε τὰ ὄπλα τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ μίαν ἐπανάσταση.

Ἦταν ἐκεῖνος, πού γεύτηκε τὴν πίκρα ὅλη ἐνὸς ἀτιμοῦ πολέμου.

Πολλούς, πού δὲν ἦταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε ἀναρίθμητες φο-
ρές καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικὰ χρήματα γιὰ ὄπλα
καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς
εἶπε, πότε μὲ φωτιά μεγάλη, πότε μὲ ψύχρα γινωμένη ἀπὸ μεγάλη
κούραση, τοὺς εἶπε γιὰ τὴ Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ γιὸς τοῦ βα-
σιλιᾶ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τὸν ἄκουε, οἱ πολιτικοὶ ἦταν ἀνή-
ξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἐξὸν ἂν κατὰ λάθος ἓνας εἶχε ψυχὴ ἑλληνικὴ μέσα
του, καὶ οἱ πατριῶτες ἄπιστοι. Εἶδε ἀνθρώπους πού φοβοῦνταν καὶ
ἄλλους πού δὲν τολμοῦσαν, ἄλλους πού δὲν ἤξεραν καὶ ἄλλους πού
δὲν πίστευαν, καὶ εἶδε τέλος ἄλλους πού κὰν δὲν ἄκουαν, καὶ κάποιους
σιχαμένους πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μίαν ἀπέραντη νύστα.

Ὅμως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τοὺς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τοὺς μίλη-
σε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νὰ τοὺς μιλήσουν, ὥσπου πείστηκαν μερικοὶ νὰ
κάμουν μίαν ἑταιρεία γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία
ἀνθρώπους νὰ ἰδοῦν. Ἔστειλαν τότε μερικούς, μαζί καὶ τὸν Παῦλο.
Ἄραγε ἔφεξε σὲ κανενὸς τὰ σωθικὰ ἢ ἐλπίδα πὼς ἴσως νὰ μὴν ξανα-
γυρίσουν πιά;

Ἄλλὰ ἐτοιμάστηκαν γοργὰ καὶ πῆγαν, καὶ οὔτε Τοῦρκοι τοὺς
ἔπιασαν οὔτε Βούλγαροι τοὺς σκότωσαν, ἂν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν
παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στὴν ἄμοιρη χώρα. Εἶδαν ἐκεῖνο πού
ἔλεγε ὁ Παῦλος, πὼς μποροῦσε δηλαδὴ νὰ γίνῃ δουλειὰ στὴ Μακεδο-
νία καὶ πὼς λαχταροῦσαν νὰ δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νὰ πολε-
μήσουν τοὺς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αὐτοὶ τοὺς γέλασαν
καὶ κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αὐτὰ πού εἶδαν ἦρθαν καὶ τὰ εἶπαν σ' ἐκείνους πού τοὺς ἔστει-
λαν. Μαζί τοὺς ὅμως ἦρθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν

στενόκαρδων. Κανένα εμπόδιο, καμιά δυσκολία δέν άφησαν πού νά μὴν ἔστησαν κατάντικρα στή θέληση τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι πού κατάλαβαν τάχα καὶ πείστηκαν πὼς ἦταν ἀνάγκη καὶ μποροῦσε νά γίνη κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἐφημερίδες γεμάτες λέξεις : « Δηموκόπτοι, μακεδο-νοκόπτοι, ἐκμεταλλεῦται τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι ».

Ἐπειδὴ ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νά δώσει ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Εἶχε τὸν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπὸν φορὰ βγῆκε στή Μακεδονία γιὰ νά προετοιμάση τελειωτικὰ τὰ πράγματα. Συνεννοήθηκε μὲ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἤβρε ταχυδρόμους, ὁδηγοὺς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικά παιδιὰ, παλικάρια, καὶ γύρισε πίσω γιὰ νά ἐτοιμάση καὶ τὰ ἄλλα καὶ νά βεβαιωθῆ ἂν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ τὸν ἀφήσουν ἢ δὲ θὰ τὸν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλὰ· τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγοὺς νά στείλουν ἀμέσως νά τὸν ὑποστηρίξουν. Ἄραγε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικὰ κανενὸς καμιά ἐλπίδα πὼς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους καὶ σὲ Βουλγάρους δὲ θὰ βασιοῦνταν πολὺν καιρὸ κι ἔτσι θὰ ἡσύχαζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀκράτητο; Τοὺς δύο τοὺς ἀρχηγοὺς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στή γυναίκα του : « Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὄλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τὸν ἀναλάβω ». Ἄλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιὰ του : « Κλαίω ἀκόμη καμιά φορὰ, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχῆς, θὰ περάση γρήγορα καὶ αὐτὸ . . . Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ. . . Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν δέν μπορῶ νά περιγράψω ». Καὶ πάλι ἔγραφε : « Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας*. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, πού ὑποφέρνουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νά κάμουν νά τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καὶ πὼς θέλει νά φέρνωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν « ζήτω ». Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ νά πάγη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε

καί οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπό κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὡς τῆ γραμμῆ καί ἐκεῖ περίμεναν τῆ νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους καί πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερό καί ἀνήφορος, δάση καί λαγκάδια καί ρεματιές θεοσκοτεινά καί ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι καί ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωί, βρέθηκαν ἀντίκρουσ' ἕναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καί τῆ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καί πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἕνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο· καί ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν βλάχους, καί ἄλλους μὲ τὸ καλό, ἄλλους μὲ τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καί ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καί ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καί δάση· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπὸ τὴν κακοτοπιά καί τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καί ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κὰν τῆ δημοσιὰ πού πάγει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τῆ θερμῆ, μόλις μπορούσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἕναν τὸν ἄφησαν σ' ἑνὸς βλάχου στάνη νὰ γιαιτρευτῆ. Ψωμί καί γάλα καί κρέας μὲ τῆ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καί συχνὰ ἔμεναν χωρὶς· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλὲς ἔμεναν δίχως νερό. Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος, πού τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοί τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γέρο - Ἀντρούλης γυρίζει καί λέγει :

— Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τόνε βαστᾷ.

Ὅ,τι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καί τὰ παιδιά του. Ἔνας βοσκὸς, πού πῆραν γιὰ ὁδηγό, τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδί ἀπὸ ἕνα πεῦκο καί ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καί ὁ Παῦλος ἕνα καί τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἕνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιά του, μιὰ μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ἕνα κομμένο πεῦκο. Καί ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ, ἂν θὰ ξαναδῆ ποτέ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

Ὅλη νύχτα περπατοῦν στὸ βουνὸ καί, ἅμα κατὰ τὸ πρωί ἔφθασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν μ' ἕνα κρῦο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἕνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλαν ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἦβραν καί προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, πού βα-

στὰ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἔλειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸ τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἄντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορές κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἄλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαβγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ἔστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρα. Ἔστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βρασανίζει, οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίσει, ἐκείνη ποὺ μ' ἓνα καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει, καὶ τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

Ἔρχονται ἀπὸ χωριά ἄντρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ πρσφύλαξη τὰ μάτια νὰ μὴ δοῦν καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόμο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά, καὶ σωστὴ νὰ ἦταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δήμιος. Καὶ ὅμως εἶπε : γιὰ τὴν πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης μὲ τὰ

έννια παλικάρια του, που ώς την ώρα εκείνη έμενε κρυμμένος στο χωριό από το φόβο των Βουλγάρων· γιατί, ύστερα από τον καπετάν Βαγγέλη οί Βούλγαροι αυτόν ήθελαν νά ξεπαστρέψουν. "Αμα είδε τον Παύλο είπε: «Τώρα, που έχω πλάτες, θα τους πάρη ό διάβολος», και τους όδηγήσε όλους άμέσως στο λημέρι, σ' ένα δάσος από όξυές, κοντά στο χωριό του. Τυλίχτηκαν στις κάπες τους, που είχαν γίνει μολύβι από τή βροχή, και πλάγιασαν στη λάσπη, ενώ έβρεχε δυνατά. "Υστερα από τρεις ώρες ζύπνησαν κατακομμένοι και μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα από το νερό που ήταν στα τσαρούχια τους μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμί, σά λάσπη γινωμένο από τή βροχή, ώσπου νά στείλη ό Ζήσης στο χωριό νά φέρουν ψωμί, έλιές, κρεμμύδια και κρασί· τους άφησε και άναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ή πυκνή καταχνιά έκρυβε τον καπνό· αυτή ή φωτιά ήταν ή μεγαλύτερη χαρά άφότου έφυγαν από τήν Έλλάδα. "Εκεί έρχονται όλοι οί πρώτοι του χωριού και τους φιλουύν σά σωτήρες.

Φεύγουν νύχτα και πηγαίνουν σ' άλλο χωριό, όπου έπρεπε νά βρούν και νά σκοτώσουν τους δολοφόνους ενός παπα· και πάλι γράφει στη γυναίκα του ό Παύλος: «Δέν θα λησμονήσω ποτέ πόσον υπέφερα σήμεραν τó άπόγευμα. Διαρκώς ήρώτων τον έαυτόν μου έαν είχαν δικαίωμα έγώ νά συλλάβω οίονδήποτε άνθρωπον, όσονδήποτε κακούργος και αν είναι, νά τον τραβήξω από τήν οικογένειάν του και νά τον φονεύσω. Και διαρκώς άπήντων, όχι, όχι! . . . Μά τήν αλήθειαν, πολύ θα αγαπώ και τήν πατρίδα και τó γένος, διότι, αν και ύποφέρω, αν και κλαίω, θα αφήσω νά γίνη εκείνο τó όποιον άπεφασίσθη».

'Αλλά εκείνη τή φορά δέν έγινε τιμωρία, γιατί ό χειρότερος από τους κακούργους είχε ξεφύγει. Και τó παλικάρι χαιρείται σχεδόν και άνασαινει· καλεί μπροστά του τους άλλους δύο δολοφόνους σ' ένα σπίτι μαζί μέ τους δημογερόντους. Πρώτα μιλεί γλυκά, σά χριστιανός, στους χωριανούς και τους όνομάζει άδελφούς και τους λέγει για τήν εκκλησία και τον πατριάρχη, για τήν πατρίδα και για τους Βουλγάρους δολοφόνους. "Όλοι συγκινήθηκαν και δάκρυσαν. "Υστερα άλλαξε άπτότομα και τόνο και όψη και μέ πάθος φοβερίζει τους δύο δολοφόνους και τους δηλώνει πώς ήταν καταδικασμένοι νά σκοτωθοούν για όλα τά κρίματά τους, ότι εκείνο τó βράδυ ήταν νά διαταχθή και νά έκτελεσθή ό θάνατός τους, άλλ' ότι άνάβαλε τήν τιμωρία για νά τους δώση καιρό νά μετανιώσουν. Και άγάλι - άγάλι έπειτα έλαττώνοντας τήν

ὀρμή τοὺς συμβούλευε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθη ποτέ πῶς ἔξακολουθοῦν τῇ φριχτῇ δουλειᾷ ποὺ ἔμαθαν στῇ Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δύο μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Πρотоῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στῇ φτωχολογίᾳ τοῦ χωριοῦ καὶ γιὰτρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἐκτὸ χωριὸν σὲ χωριὸν πήγαινε καὶ ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποὺ μποροῦσαν νὰ τὰ βαστάσουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειᾷ καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτέ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφὰ γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, ποὺ ἄκουσαν τί γίνονταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

Ἐνας νέος φαρμακοποιός, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δὲ βίασταν, μόνον πήγε καὶ περίμενε τὸν Παῦλο σ' ἓνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νὰ τὸν ἴδῃ νὰ ἔρθῃ καὶ ἅμα ἦρθε τὸν ἀκολούθησε. Ἀλλὰ μιὰ μέρα φάνηκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Παύλου πῆραν ν' ἀνέβουν τὴ δύσκολη πλαγιά τοῦ βουνοῦ· αὐτὸς ἐρχόταν τελευταῖος, γιὰτὶ δὲ βιαζόταν νὰ κρύβεται καὶ μπροστὰ του πήγαινε ὁ νεοφερμένος ἐκεῖνος, ποὺ ἀσυνήθιστος στὸν ἀνήφορο καὶ στὸ βᾶρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. Ὁ Παῦλος τὸν ἐγκαρδίωνε καὶ τὸν βοηθοῦσε σπρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ κάτω ἔριχναν πυκνὲς μπαταριῆς κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδὴ ἦταν κοντύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Κόντευαν νὰ φτάσουν οἱ δύο τους σ' ἓνα κορφοβούνι, ποὺ θὰ τοὺς σκέπαζε, ὅταν ἓνα βόλι παίρῃ τὸν νέο καὶ πέφτει. Φωνάζει «βοήθεια».

Ὁ Παῦλος τὸν τραβᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπὸ πάνω τους βροχὴ τὰ βόλια, καὶ σέρνοντάς τον φέρνει ὡς τὴν κορυφὴ καὶ

τὴν προσπερνᾶ. Τότε κράζει τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν νὰ βοηθήσουν τὸ λαβωμένο· ἐκεῖνοι δὲν καταλαβαίνουν ἴσως, δὲν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινὸς τρέχει καὶ μαζί με τὸν ἀρχηγὸ σηκώνουν τὸν νέο, τὸν μεταφέρουν σὲ μιὰ σύδεντρη λαγκάδα καὶ τὸν κρύβουν καλά μὲς στὰ χαμόκλαδα.

Γιατρικὰ ὁ ἀρχηγὸς δὲν ἔχει νὰ τοῦ ἀφήσῃ· τοῦ λέει μονάχα :

— Κάμε κουράγιο καὶ θὰ ἔρθω πίσω.

Μὲ τὸ Λαμπρινὸ προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δὲν προχωροῦν, ἀλλὰ καὶ δὲν παύουν τὶς τουφεκιές. Καταχνιὰ κατεβαίνει μεγάλη ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ σκεπάζει κείνους ποὺ φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μαλώνει γιὰ τὴ βία τους. Εἶχε σκοπὸ νὰ κατεβῆ ἀργότερα νὰ περιμαζέψῃ τὸν πληγωμένο, ἀλλὰ κατὰ τὸ βράδυ γυναικες τοὺς λέν πὼς ὁ στρατὸς ἔμεινε κάτω στὸ χωριὸ καὶ ἔβαλε σκοπούς. Τὶς παράγγειλε ὁ ἀρχηγὸς νὰ πᾶν νὰ βροῦν τὸν πληγωμένο καὶ νὰ τὸν περιποιηθοῦν· καὶ μὲ τὰ παιδιά του αὐτὸς ἔφυγε γοργὰ γιὰ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπ' ἄλλου βοήθεια. Ὁ νέος ξεψύχησε μὲς στὰ χαμόκλαδα.

Ὁ χειμῶνας ἤρχονταν βαρὺς ἀπὸ πάνω. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀφήνουν τὸν Μίκη Ζέζα χωρὶς βοήθεια, ἐνῶ τοὺς παρακαλεῖ κάθε μέρα νὰ τοῦ στείλουν καὶ τοὺς ἀρχηγούς ποὺ τοῦ ἔταξαν, καὶ τὰ ὄπλα, γιὰτὶ βλέπει πὼς ἓνας ἄνθρωπος, καὶ σιδερένιος ἂν εἶναι, μόνος δὲν μπορεῖ νὰ τὰ προφτάσῃ ὅλα. Κάποτε, πρὶν ἔρθῃ, πίστευε πὼς στὸ χέρι του ἦταν νὰ κάμῃ μόνος ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Ἡ κούραση πλακώνει ποῦ καὶ ποῦ τὴν ψυχὴ του τώρα. Βάλσαμο τοῦ πόνου εἶναι ἡ θύμησις μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ κεῖ, ποὺ τὸν ἐγκαρδιώνουν. Καὶ γράφει τῆς γυναικὸς του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του γράμματα :

« Πότε σᾶς συλλογίζομαι καὶ σᾶς ἐπιθυμῶ μὲ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε πάντοτε πάσχων τόσο πολὺ ἠθικῶς, ὥστε λησιμονῶ τοὺς σωματικούς κόπους καὶ πόνους».

Καὶ κάποτε στὴν ἄπονη μοναξιά ποὺ βρίσκεται, σὰ νὰ προβλέπη τὸ θάνατο. Ἐνα ἄστρο στὸν οὐρανο εἶναι τὸ μόνο πράγμα ποὺ ἀπόμεινε νὰ μποροῦν τὴν ἴδια στιγμὴ νὰ βλέπουν καὶ οἱ ἀγαπημένοι του καὶ νὰ τὸν πείθῃ πὼς ζοῦν ἀκόμη μ' αὐτὸν στὸν ἴδιον κόσμον.

Μιά βραδιά ἔφθασαν σ' ἓνα χωριὸ μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ

καί κατακουρασμένοι από μακρὺ καὶ δύσκολο δρόμο. Ὁ ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιά του σὲ μερικὰ σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλά· καὶ ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἓνα σπίτι μὲ τέσσερις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη ἂν ἤξερε ποῦ βρίσκονταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετὰν Εὐθύμης, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πὼς ἦταν στὸ Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νὰ βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νὰ στείλουν μὲ γράμμα στὸ Ζέλοβο. Ἐφεραν δυὸ χωριανούς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη λέγοντάς του νὰ ἔρθη ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Στάτιστα τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα καὶ ἔφυγαν. Τὸ πρωὶ ἦρθαν χωριάτες νὰ δοῦν τὸν καπετάνιο· τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τίς δουλειές τους καὶ ἂν περνᾷ στρατὸς ἀπὸ κεῖ· ἀποκρίθηκαν πὼς στρατὸς μένει σ' ἓνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. Ἐπειτὰ παράγγειλε νὰ ἐτοιμάσουν ἓνα σφαχτὸ καὶ νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια ποὺ ἔμεναν τὰ παιδιά· στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸ προεστοὺς νὰ φάγουν μαζί· τὸ ἀπόγεμα πῆγαν οἱ δυὸ αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ καπετάνιος.

Ἐξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρὰ καὶ λέει πὼς μιὰ γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

— Ἐ, θὰ περάσῃ, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναίκα καὶ λέγει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνᾷ στὰ καταλύματα νὰ εἶναι ἐτοιμοί, μὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανένας.

Ἐπειτὰ ἀπὸ λίγα λεπτὰ ἔρχονται δυὸ γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλά καί, ἂν θέλουν, νὰ φύγουν. Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν; νὰ πυροβολήσουν; Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μῆνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτὸς, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέση τους. Ἐρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανὸ καὶ κοίταζε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες ποὺ πήγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμιὰν ἀπάντησιν δὲν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατώτερα, φωνάζοντας : Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ο άρχηγός το τουφέκι του και πυροβολεί· ο χωριανός που ήταν κοντά του τραβά και αυτός· αρχίζουν και από το άντικρινό κατάλυμα να πυροβολούν. Οί Τουρκοί σκόρπισαν πιάνουν όμως θέσεις και πυροβολούν και αυτοί.

Οί πυροβολισμοί κόπηκαν· ο άρχηγός με τους δικούς του κατεβαίνει κάτω στην αύλη του σπιτιού και μπαίνουν σ' ένα μικρό στάβλο, γιατί επάνω δεν ήταν ασφαλισμένοι. Στάθηκε στην πόρτα και βλέπει ένα στρατιώτη που έρχεται κατά την αύλη· τραβά, και ο στρατιώτης πέφτει· ένα από τα παλικάρια του βγαίνει και παίρνει το τουφέκι του σκοτωμένου.

Άρχισε να νυχτώνη· ο άρχηγός προσεχτικά βγαίνει έξω με δυο από τα παιδιά του· οί άλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Άκούστηκε μιὰ τουφεκιά και ύστερα μιὰ φωνή :

— Με χτύπησαν, παιδιά.

Ήρχουνταν πίσω ο άρχηγός κατά το στάβλο· μπήκε μέσα και κάθισε σέ κάτι άχυρα. Φώναξε ένα από τους συντρόφους του και βγάζοντας από το λαιμό το σταυρό που φορούσε, είπε :

— Να το δώσης στη γυναίκα μου· και το τουφέκι στο γιό μου· να πής ότι το καθήκον μου το έκαμα.

Ξεζώστηκε κι έπεσαν λίρες από το κεμέρι του που το είχε τρυπήσει το βόλι, φάνηκαν αίματα, άρχισαν πόνοι και έλεγε :

— Σκοτώστε με, βρέ παιδιά· πώς θα μ' αφήσετε στους Τούρκους;

Όσο περνούσε ή ώρα, τόσο πονούσε δυνατότερα· όταν τον συνέπαιρνε φοβερός ο πόνος, σχεδόν βογκούσε και έλεγε :

— Πονώ, σκοτώστε με . . .

Και πάλι :

— Σκοτώστε με . . .

Και άλλοτε όνόμαζε τα παιδιά του.

Ό σύντροφος, που είχε έρθει κοντά του, είπε :

— Καπετάνιε, δέ σ' αφήνουμε στους Τούρκους.

Και έσκυψε και τον φίλησε στο στόμα· τα χείλη του ήταν ψυχρά. Και πάλι τον συνεπείρανε οί πόνοι δυνατοί κι έλεγε όλο πιό σιγανά :

— Πονώ, σκοτώστε με . . .

Δέν μπορούσε πιά να κουνηθῆ από τη θέση του· ούτε τα παιδιά του δεν όνόμαζε τώρα· ώσπου δεν άκούστηκε πιά φωνή . . .

« Μαρτύρων και Ήρώων αίμα »

Ίων Δραγούμης

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

(Ἀποσπάσματα)

Σ' ἓνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ὦρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπὸ τῆ φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καὶ τώρα κάθομαι στὸν πολὺ παλιὸ καὶ γνώριμο γυαλὸ κάτω ἀπὸ μιὰ δρῦ μεγάλη, ποὺ τὰ φύλλα τῆς τ' ἀναδεύει ὁ μπάτης* δροσερὸς καὶ μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστά, θάλασσα ποὺ τρεμολάμπει σὰ φόρεμα βασιλικὸ φασμένο μὲ χρυσαφένια ἄστρα, καὶ μαγνητίζομαι. Ἀριστερὰ κοιτάζω, θάλασσα ποὺ στολιζέται μὲ ζεστὰ μαβιά χρώματα. . . Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορά προσεχτικά, πέρα στὰ δεξιά, καὶ ἀγναντεύω, σ' αὐτὴ τῆ γνωστὴ ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια καὶ πολυαγαπημένη θάλασσα, ἐνὸς ψηλοῦ νησιοῦ μορφὴ εὐγενική, ποὺ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀκούγεται σὰ μουσική. Τὸ εἶχα ἀκουστὰ κι ἐγὼ καὶ στὸ χάρτη τὸ εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρῶτη φορά ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νὰ μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καὶ νὰ νιώθω αἰώνια μὲ τὴν ἴδια ἔνταση τὴν τωρινὴ εὐτυχία. Καὶ ὕστερα θέλω νὰ φωνάξω τὴν εὐτυχία μου, νὰ τῆς δώσω μορφὴ αἰώνια, ἀφοῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στὰ σωθικά μου. Καὶ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ δώσω μορφὴ στὸ αἶσθημα καὶ παθαίνομαι καὶ χαλῶ ἔτσι μοναχὸς μου τὴν ὠριμασμένη εὐτυχία μου ἀναταράζοντάς τὴν μὲ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

/ *

* Ἄλλη μέρα, σταχτερὸ ἀπόγεμα, σὲ ξένα ἀκρογιάλια. Ἦταν συννεφιά καὶ στάθηκα στὴν ἀκροθαλασσιὰ κοιτάζοντας τὴ φουσκωμένη θάλασσα, καὶ φυσομανοῦσε ἡ νοτιά, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ πάρῃ. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, ποὺ μὲ παίρνει κάθε ποὺ νιώθω πὼς εἶμαι μόνος στὸν κόσμο καὶ δὲν μπορῶ νὰ διακρίνω κανένα δεσμό μου μὲ κανένα ἄνθρωπο. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἴσως καμιά φορά ἡ γῆ, ποὺ στριφογυρίζει στὸ χάος ξεμοναχιασμένη ἀπὸ τ' ἄλλα σώματα, ποὺ καὶ αὐτὰ στριφογυρίζουν μέσα στὸ χάος, χωρὶς κανέναν δεσμό νὰ τὰ συνδέῃ ἀναμεταξύ τους. Καὶ εἶμαι τότε ξεριζωμένος ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ γίνομαι πράμα χαμένο στὸν κόσμο καὶ ἀνατριχιάζω. Τότε ἤθελα κάποια φωνὴ ἀγαπημένη νὰ μοῦ λῆι :

— Και ἂν εἶσ' ἔσθ' ἔρημος στὸν κόσμο, εἶμαι κι ἐγὼ μόνος· ἔρχομαι μαζί.

Μὰ κείνο τ' ἀπόγεμα τὸ σταχτερώτατο δὲν ἄκουγα καμιὰ φω-
νὴ καὶ πῆρα τὸν ἴσιο δρόμο μου πάλι καὶ περπάτησα στὴν ἀκρο-
θαλασσιά, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλι - ἀγάλι λύπη.

(Γενική ἐπιξερρωμένη - ἀφιερωμένη - μορφή)
[Ἔνα χειμωνιάτικο πρωὶ σηκώθηκα μὲ τὸν ἥλιο καὶ κοίταξα κατὰ
τὴ θάλασσα. Τὸ νησί ἦταν κάτασπρο ὡς κάτω καὶ ἡ ἀμμουδιά ἦταν
κι αὐτὴ χιονισμένη. Καὶ εἶδα πρώτη φορά, ἀπὸ τὴ ζεστασιά τοῦ ἥ-
λιου, τὴ θάλασσα ποὺ ἄχνιζε ἤσυχια.]

Ἡ ἴδια, μὲ τὴ νοτιά, τὶς περασμένες, ἔριξε καὶ σύντριψε στὰ βρά-
χια τοῦ κάβου ἕνα τρικάρταρο καράβι καὶ ἔπνιξε τοὺς ἀνθρώπους.
Δὲ βρίσκεις λογαριασμό μαζί της.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἄκουσα μιὰν ὁμιλία στὸ λιμάνι :

- Τί γίνεται ὁ Κρανιδιώτης;
- Δὲν εἶναι πιὰ καπετάνιος.
- Γιατί; Δὲν ἔχει πιὰ καράβι;
- Τὸ ἔχει τὸ καράβι του, μὰ πίνει καὶ τὸν κάνανε ναῦτη ἀπὸ κα-
πετάνιο.

— Ὅμως ἔχει καλὴ καρδιά ὁ Κρανιδιώτης· εἶναι καὶ παλικάρι.

— Τί τὰ θές; Ἡ θάλασσα δὲν παίζει.

Βέβαια ἡ θάλασσα δὲν παίζει. Μπορεῖ ὁ Κρανιδιώτης νὰ ἔχη
ἄδολη καρδιά καὶ νὰ εἶναι καὶ παλικάρι, μὰ ἡ θάλασσα δὲ δέχεται
πιωμένους καπετάνιους· ἅμα βαλθοῦν στὸ πιωτό, αὐτὴ τοὺς βάζει
στὴ θέση ποὺ τοὺς ταιριάζει, καὶ ἀπὸ καπετάνιους τοὺς κάνει ναῦτες
ἢ τοὺς πνίγει μὲ τὸ καράβι τους. Ἄς ἦταν τόσο αὐστηρὴ καὶ ἀλύγιστη
καὶ ἡ πατρίδα . . .

Μὲ τρικυμία ταξιδεύω πρὸς κάποιον τόπο· φυσομανᾶ ὁ βοριάς
καὶ ἀφρισμένες εἶναι οἱ κορφές τῶν κυμάτων. Στὸ κατὰστρωμα περ-
πατῶ καὶ βλέπω ἤσυχια τὴν αἰώνια θάλασσα καὶ σχεδὸν μὲ παίρνει ὁ
ἄγριος ὁ βοριάς καὶ λάμπει ἕνα ἄστρο. Εἶμαι κι ἐγὼ ἕνα ὄν σὰν τὰ
ἄλλα, ἴσος μὲ τὸ ἄστρο, μὲ τὴ θάλασσα καὶ μὲ τὸν ἀγέρα, μοναχικὸς
σὰν αὐτά, ἐλεύτερος καὶ νικητὴς. Τίποτε δὲ φοβοῦμαι καὶ τίποτε δὲ
βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στὸ κατὰστρωμα γελώντας, ἐπειδὴ χο-
ρεύουν γελώντας καὶ τὰ κύματα. Τρελάθηκε ἡ θάλασσα, τρελάθηκε

κι ἐγώ. Κι ἐγώ σήμερα νίκησα τὴ θάλασσα. Ἐνα δειλινὸ πέρασε τὸ πλοῖο μου ἀνάμεσα στὰ γνωρίμα νησιά. Πέρα, στὸ συννεφιασμένον οὐρανὸ, μόλις διακρίνεται ἕνα σκοταδιασμένο νησί, πού τὸ γνωρίζω. Ἄ, καὶ νὰ ἦμουν ἐκεῖ πάνω!

* * *

Μὲ καλοκαιρία ξαναπέρασε τὸ πλοῖο μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ νησιά, καὶ τὸ νησί αὐτό, πού τὸ εἶδα σκοταδιασμένο τὸ χειμώνα, τὸ δέρονουν ἀπαλὰ τώρα ὁ θαλασσινὸς ἀέρας καὶ τὰ νερά, τὸ λούζει ὁ ἥλιος, καὶ τὸ λιόγεμα ἰσκιώνουν οἱ ρεματιῆς καὶ φωτίζονται οἱ ξέρες, οἱ ράχες, μενεξεδέιες. Λαχταρᾶ πάλι ἡ ψυχὴ μου νὰ πάη κοντὰ στὸ νησί καὶ νὰ τὸ χαϊδέψῃ. Λαχταρῶ τὴν πρώτη ὥρα πού θὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὸ νησί, καὶ τὴν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σὰ θύμηση, θὰ μοῦ ἔρθῃ ἡ μυρωδιὰ τῶν χορταριῶν του καὶ τοῦ χώματος.

Καὶ εἶναι τὸ νησί ζωντανὸς βράχος ζωσμένος ἀπὸ πολλὴ θάλασσα.

« Σαμοθράκη »

Ἰων Λαγοῦμης

3. ΜΕ ΤΑ ΠΑΝΙΑ

Ὁ συγγραφεὺς περιγράφει ἐν ταξίδιον του δι' ἰστιοφόρου ἀπὸ Σκιάθου μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. (Ἀπόσπασμα).

Καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν ἦσθανόμην ἀμύθητον ἀγαλλίασιν, κοιτάζων τὴν ἐξαισιάν αὐτὴν τοῦ Αἰγαίου σκηνογραφίαν.

Ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἀπὸ τῶν Ἐρημονήσων καὶ ἡ σκούνα* προῆγε πάντοτε πρὸς τὰ ἔμπρός, χρονιάρα νύμφη, θαρρεῖς, καὶ ἔβγαινεν εἰς τὸν κάβο* τοῦ χοροῦ μὲ μανδήλι μεταξωτό, ἀσπρογάλαζο μανδήλι, τὰς γαλανὰς νησίδας, τὰς ὁποίας, ἰδοὺ γελώσας, προσπαθεῖ νὰ παρασύρῃ εἰς τὸν δρόμον τῆς τὸν ταχύν, γαλανὴν συντροφίαν.

Προχωρούσης τῆς ἡμέρας ὅμως ὁ ἄνεμος ἐκόπασε. Καὶ τέλος ἔσβησεν ὀλοτελῶς. Γαλήνη πλέον. Ἐπηξεν ἡ θάλασσα τὸ δειλινόν. Ἐπηξεν ἐκεῖ καὶ ἡ σκούνα ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους, ἀκίνητος, καθηλωμένη, μὲ τὰ πανιά κρεμασμένα ὡς ἐσθῆτας νὰ στεγνώσουν εἰς τὸ κύμα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡλίου.

Οἱ γλᾶροι ἐκλαβόντες αὐτὴν ὡς νησίδα καταπρασίνην τὴν περι-

τριγυρίζουν παίζοντας, διαγράφοντας ἐν τῇ ταχείᾳ πτήσει των ποικίλους ἀκανονίστους κύκλους, βυθίζοντας τὰ ράμφη των εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς διὰ νὰ δροσισθῶσι, κι ἐξαίφνης ἀνυψούμενοι πρὸς τὰς κόφας* καὶ τὰ χρυσὰ κορζέτα* τῆς σκούνας, καὶ πάλιν ἐπαναβυθιζόμενοι καὶ κολυμβῶντες ὀλίγας ὀργυῖας ὡς ἐκ χάρτου βαρκάκια μὲ ἀνοικτὰ τὰ πτερὰ, μὲ κλειστὰ τὰ πτερὰ, χιονῶδεις, βαμβακεροί, ζωηροί, ὅλοι ὁμοῦ, στολίσκος παίζοντος παιδίου, ἓνας - ἓνας, γῦρο - γῦρο, εἰς τὴν γραμμὴν, μακρὰν, ἐγγύς, ὡς νὰ ἐργάζωνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ κτίσωσι τὰς φωλεὰς των ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς λαμποκοπούσης ἐπιφανείας.

Χορὸς δελφίνων παρέκει, ἀνακύψας αἴφνης ἀπὸ τοῦ μαύρου βυθοῦ, διαγράφει μελαψὰς γραμμάς, ἀψιδωτὰς γραμμάς, κατρακυλῶντος ἀσκοῦ γραμμάς. Τοῦ πελάγους δὺται ἀμιλλῶνται, θαρρεῖς, εἰς τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις· ἀροτῆρες πελαγήσιοι ὀργώνουσι τὴν μαλακὴν ἐπιφάνειαν. Θεωρῶν τὸ κύμα ἀπὸ τῆς κωπαστῆς διακρίνω τὰ ψαράκια πάλιν, τρία - τέσσαρα κοπαδάκια, ψαράκια μικρά, τῆς πατρίδος μου ψαράκια, τὰ ὅποια μᾶς παρηκολούθησαν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Σκιαθου. Παιδάκια ὀρφανὰ, κυνηγοῦν τὴν μητέρα των φεύγουσαν. Καὶ πόσον ἀγάλλονται ὅπου τὴν κατέφθασαν. Προσκολλῶνται εἰς τὰ ὕφαλα μὴ τὴν χάσουν, ἀναπόσπαστα. Καὶ τὴν φιλοῦν καὶ τὴντσιμποῦν. Καὶ παίζουν εἰς τὴν ποδιάν της, θαρρεῖς, μαῦρα ματάκια, ἀπὸ χανδρίτσες ψεύτικα ματάκια.

* * *

Πυρίνη, κατακόκκινος ἡμικυκλικὴ ὀπή, καίει τώρα πρὸς τὴν δύσιν. Ὅπη καμίνου, ἔνδον τῆς ὁποίας ἀναρριπίζονται δυσθεώρητοι φλόγες. Οὕτω πυρίνους λάμψεις θὰ ἐξηκόντιζε καὶ ἡ φοβερὰ Βαβυλωνία κάμινος. Ἀφηρημένος πρὸς τὸ αἰφνίδιον θέαμα, νομίζω πὼς διακρίνω ἔνδον τῆς καιούσης καμίνου τοὺς τρεῖς Παῖδας ἄδοντας καὶ χορευόντας : «Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε πάντα τὰ ἔργα. . .». Στιγμὰς τινὰς διαρκεῖ τὸ φλογερὸν θέαμα ἐν τῇ ἀπλῇ κυανότητι οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ εἶτα σβέννυται αὐτοστιγμεί.

Ὁ ἥλιος ἔδυσε πλέον. Καὶ φλόγες καὶ κάμινοι ἐξαφανίζονται καὶ ἀπομένει περὶ ἡμᾶς τὸ πέλαγος σιωπηλόν, σκοτειδιαζόμενον. Χεῖρ ἄγνωστος ἤπλωσε περὶ ἡμᾶς καταγάλανον ἀερῶδη πέπλον, ὅστις ἔλαφρὰ - ἔλαφρὰ μᾶς ἐπεκάλυψε μετ' ὀλίγον ὡς νύξ. Κι ἐχάσαμεν πλέον τοὺς χρυσοῦς λοφίσκους τοῦ Ἄϊ - Στράτη μὲ τὰ κλιμακωτὰ ἀγριδιὰ του καὶ τὶς εὐμορφες ἀκρογιαλιές του.

Τὸ πᾶν ἐβυθίσθη μετ' ὀλίγον εἰς σκοτίαν. Σκοτίαν πού τήν αἰσθάνεσαι γυρό σου συνθλίβουσάν σε ὡς οἱ ὄχλοι τὸν Κύριον. Σκοτίαν ζωντανήν, ὑγρὰν σκοτίαν, τοῦ πελάγους σκοτίαν. Λεπτὴ ἀρωματώδης δρόσος ἐπιπλέει πανταχοῦ τῆς θαλάσσης, ἧς ὁ γλυκὺς ψίθυρος συγχέεται πρὸς τὸν μαλακὸν θροῦν τῆς πλεούσης σκούνας.

Ἄλλὰ προχωρούσης τῆς νυκτὸς ἀκούεται πέραν ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἀοράτου πόντου θορυβώδης αὔρα, ὡς νὰ σείωνται πρὸς δυσμᾶς ἀθέατα δάση ὑπὸ στυγνοῦ μαίστρου*, βοίζοντος ὑποκώφως, λέγεις καὶ κατέρχεται χείμαρρος ἀφανῆς ἀπὸ ὑψωμάτων. Προαγγέλλεται νυκτερινὸν μελτέμι. Βίαιος ἄνεμος πού παίρνει τὰ μεσάνυκτα. Ὑπὸ τὰς ἀστρολαμπὰς διακρίνομεν τὰς ρυτιδώσεις τοῦ πελάγους ὡς πτυχὰς ἠπλωμένης θόνης. Ὁ πλοίαρχος στηρίζει τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ὀσφύος ὡς Αἰγινήτικη λάγνηος*, βλέπων σύννουος πρὸς τὰ ἰστία, διατάσσει τοὺς ναύτας, μόλις ἀποδειπνήσαντας, νὰ στερεώσωσιν αὐτὰ τεζάροντες μαντάρια* καὶ μπράτσα, ὅπως εὐρεθῶμεν ἔτοιμοι εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἐπερχομένου ἀνέμου, ἀποστείλαντος ἤδη τὰς προφυλακὰς του, μερικὰ φουσκωμένα κύματα.

Καὶ ἰδοὺ αἰφνίδιαι ριπαὶ καταφθάσασαι, προσπίπτουσιν ἐπὶ τῶν ἰστίων, ἅτινα τινάσσονται κυματοειδῶς, ἐν ἡχηροῖς πλαταγισμοῖς, ὡς νὰ προσέκρουσαν ἐπ' αὐτῶν ἀγέλαι πτηνῶν νυκτοβίων καὶ κτυπῶσι τὰς πτέρυγὰς των. Τέλος κολποῦνται ἐν κραδασμοῖς καὶ παλμικαῖς κινήσεσι τοῦ σκάφους, ὅπερ μετὰ στεναγμὸν ἰσχυρὸν ἀνεκινήθη αἴφνης — ἐξηπλωμένον ὄλην τὴν ἡμέραν στὴν λιακάδα — καὶ ὡς προσωθηθὲν ἐρρίφθη ἀκούσιον εἰς τὴν ἀνοιγεῖσαν ὁδόν.

— Τὰ φανάρια σου!

Προστάσσει τὸν παῖδα ὁ πλοίαρχος, ἐπιβλέπων τοὺς ἐπὶ τῶν πλευρῶν μεγάλους τοῦ πλοῦ φανούς, ἐξέχοντας ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὡς δύο μεγάλα ὄμματα ἀλλοιθώρου τέρατος, πράσινον καὶ ἐρυθρόν.

Καὶ ἰδοὺ θρῆνοι ἀντηχοῦσιν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τῶν κορζετῶν θρῆνοι ἄρπας καὶ λύρας. Ὁδυρμοὶ καὶ γόοι αὐλοῦ φρυγικοῦ, τὸ φρύγιον* αὐλοῦντος. Μέλος νεκρώσιμον ἀοράτων πνευμάτων, ἐν νυκτίαις φοβεραῖς ὥραις ἐπικαθισάντων, θαρρεῖς, ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων τῆς νεῶς καὶ θρηνοῦντων ἐν ἰαχῇ τοῦ ἐρήμου πελάγους.

Ἀθέατα τελώνια, κρεμάμενα ἀπὸ τῶν πολυσχιδῶν σχοινίων τῶν ἀρμένων, ἀρχίζουσιν νὰ παίζουσιν τραγούδια τρελλά, τραγούδια μέθης, ἀποκριᾶς τραγούδια, τραγούδια χοροῦ, ζωῆς τραγούδια, θανάτου

τραγουδία. Μοιρολογούν γυναίκες ἐπὶ νεκρῶ κι ἐξαίφνης αἱ ἴδιαι καγ-
χάζουν ὡς αἱ Βάκχαι. Τώρα ἀλαλάζουν Τοῦρκοι ἐν ἐφόδῳ, τώρα ψαλ-
μοδοῦν ψάλται κηδεύοντες. Ἐκ τὰ σκολιὰ* ἐξάρτια*, ἀπὸ τὰ ὑψη-
λὰ παταράτσα*, ἀπὸ τὰ χιαστῶς συμπλεκόμενα μαντάρια, πανταχό-
θεν ἀντηχοῦσιν οἱ θρηνοὶ καὶ οἱ γέλωτες, ταχύπτεροι τοῦ μελτεμίου*
ἀπόστολοι, τὸ ὅποιον κατόπιν των, νά το, ἀφρίζει, ὠρύεται, μυκᾶται.

(Ἀκολουθεῖ λεπτομερῆς περιγραφή τῆς σφοδρᾶς τρικυμίας, κατὰ
τὴν ὁποίαν τὸ πλήρωμα ἀπτόητον ἀντεμετώπισε τὸν κίνδυνον καὶ κα-
τέρωθεσε νὰ διασωθῆ μετὰ τοῦ πλοίου του.)

* * *

Ἐξημερώσαμεν παρὰ τὴν Λῆμμον. Ὁ ἄνεμος ἠλαττώθη. Τὰ ἰστία
ὄλα πάλιν ἀνεπετάσθησαν καὶ ἔπαιζεν ὁ κόντρας* πρῶτῃ - πρῶτῃ γελαι-
στός, ὡς νικηφόρος ἀεροναύτης.

Ἡ θάλασσα ἔστρωσε. Καί, ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἔλαμπεν ἡ
σκούνα ὀλόκληρος, μυρίζουσα θάλασσαν καὶ ἄρωμα τοῦ πυθμένος.
Ἄδάμαντες κατεστάλαζον ἀπὸ τ' ἀκροστόλια* τὰ ὕδατα, ὁ πώγων
τοῦ ξυλίνου Ἡρακλέους ἐγυάλιζεν ὡς ζωντανὸς ἀνακινούμενος. Ὁ κα-
ραβόσκυλος, σειόμενος παταγωδῶς, ἐτίνασσε ἀπὸ τοῦ στυλῖνου τρι-
χώματός του τὴν θάλασσαν, βραχεῖς καὶ αὐτὸς τὴν νύκτα· ἀλλ' οἱ
ναῦται, τυλιγμένοι εἰς τὰς κηρόχρους νιτζεράδας* των μὲ τὰ κηρωτὰ
κασκέτα, κεκαλυμμένοι μέχρι τῶν ὠτων, μὲ τὰς χεῖρας ἀφανεῖς κρεμα-
μένες ὡς χηλὰς ὀστρακοδέρμου, μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς, ὠμοῖαζον πρὸς
καβούρους μὲ τοὺς ἀγκυλωτοὺς των μύστακας, ἀναμένοντες νὰ «σκαν-
τζάρη* ἡ βάρδια», ἵνα ξαλλάξωσιν. Ὁ σκοπὸς ὁ πρωραῖος, ἐσκυμμέ-
νος ἐκεῖ ἡμέρας ὑπὸ τὴν κιτρίνην νιτζεράδα του, ἔσταζεν ὄλος ὡς ἄρτι
ἀναδύσας ἐκ τοῦ βυθοῦ, ὁ δὲ πηδαλιούχος, μὲ τὴν μίαν χεῖρα κρατῶν
τὸν τροχὸν τοῦ πηδαλίου ἀσφαλῶς, μὲ τὴν ἄλλην ἀπέμασσε ἀπὸ τοῦ
πώγωνος καὶ ἀπὸ τοῦ μετώπου τὴν θάλασσαν, τὸν ἰδρῶτα τοῦ πα-
λαιόντος ναύτου. Καὶ εἰς ἓν τίναγμα αἰφνιδίου ριπῆς, τελευταίας τοῦ
ἐκπνεύσαντος ἀνέμου, ἀνακινήθη ἡ σκούνα, ἐφάνη ὅτι ἄρτι ἀναδύ-
σασα καὶ αὐτή, ἀνετινάσσετο ὡς ὁ караβόσκυλος πρότερον, ἀποβάλλουσα
τὴν ἄλμην, Ἄφροδίτη μὲ κομποὺς τιναγμοὺς ἀποσμήχουσα*
τὴν μακρὰν τῆς κόμην.

Μεγάλη άπλοϋται ή Λήμνος, μακρά καί χθαμαλή με ώραία άκρωτήρια, με μεγάλους καί βαθυκόλπους λιμένες, με χρυσοκιτρίνους άγρους θερισμένους, με εϋμορφες άκρογιαλιές. Χωρίς δάση, χωρίς χωριά, έρημος, θαρρείς, άκατοίκητος.

Ή από την Λήμνον έπειτα εις την Τρωάδα: καί από την Τρωάδα εις την πολύκωμον Ήμβρον, από την Ήμβρον εις την Τένεδον.

Βόλτες. Θαλασσινοί περίπατοι, αί ναυτικάί λοξοδρομιαί.

Συντροφιά με τους γλάρους.

ΉΩ! την άγάπησα την συντροφιάν την λευκήν των γλάρων. Είναι άθώα, ως είναι κάτασπρα τά πτερά των. Σε διασκεδάζουν χωρίς να σε κουράζουν. Άγάπη κουράζουσα, δεν είναι άγάπη. Σε συντροφεύουν χωρίς να σε ένοχλοϋν. Άθωρύβως καί σιωπηλώς. Εϋγενώς. Είναι καλόγνωμος ή συντροφιά τών γλάρων. Έμφανίζονται ενώπιόν σου εκεί όπου δεν τους περιμένεις. Ός παλαιοί σου φίλοι. Δεν έξίστασαι δι' αυτό, ως να τους άνεζήτεις μετά κόπου. Νομίζεις κι έπλευσες δι' αυτούς. Νομίζεις κι υπέφερες δι' αυτούς. Κι εκείνοι πάλιν ό,τι θέλεις διά να σε εϋχαριστήσουν. Χορεύουν, βουτοϋν, παίζουν. Προηγοϋνται, ως να θέλουν να σε οδηγήσουν εις τας κατοικίας των, τας δροσεράς, τας υγράς φωλεάς των, όπου τó κύμα φωσφορίζει φέγγον, όπου ή δρόσος είναι αίωνία. Κι ενώ προβαίνουν ταχύπτεροι, αίφνης ίστανται καί σε περιμένουν καί σε κράζουν με τά μονοσύλλαβά των, γλαριστί :

— Καλώς τόν φίλον μας! Καλώς τόν φίλον μας!

Κι ενώ περιμένουν, θωπεϋουν τόν άέρα με τας κυρτάς των ως δαμασκιά* πτέρυγας, καί φιλοϋν τó κύμα με τά ράμφη των. Πόθεν ήλθον; Ποϋ πηγαίνουν οί φίλοι μου, οί κάτασπροι γλάροι; Είναι γλάροι τής Μυτιλήνης; Είναι γλάροι τής Λήμνου; Τής Τρωάδος είναι οί γλάροι ή τής Τενέδου; Τους έβλεπον τάχα καί οί Άχαιοί;

ΉΩ! ή λευκή, ή καλή συντροφιά μου, οί γλάροι του Αιγαίου! Καταμεσής στο πέλαγος αναμένουν να χαιρετίσωσι τους ταξιδεύοντας. Άγγελοι του αίσιου πλοϋ, υπάρξεις ποθηταί εν τή κρυερῃ του πόντου έρημιά. Μειδίαμα γλυκῦ εν τή πικρῃ μοναξιά. Έλπις ότι εγγύς που ό κόσμος. Άφορμή μελέτης διά τόν σοφόν. Έμπνευσις διά τόν ποιητήν. Δουλειά διά τόν άεργον. Παραμυθία διά τόν ναύτην, όστις έπακκουμβῶν επί τής κωπαστής συνάπτει άφωνον διάλογον με τόν λευκόν πτερωτόν του σύμπλον. Ναύτης προς ναύτην. Θαλασσοδαρμένος προς θαλασσοδαρμένον. Γλάρος προς γλάρον.

Καί πετοῦν ἐνίοτε ὑψηλά. Πλησιάζουν εἰς τὰς κόφας* τοῦ πλοίου, τρέχουν γύρω καί χορεύουν περὶ τὸν θαλασσομάχον*, τὸν ξύλινον τῆς πρῶρας ἀδελφόν των, ὅστις βουτᾶ καὶ αὐτός, καθὼς αὐτοί, ὡς δίστομον στιλέτο κόπτον τὸ κύμα. Καὶ πολλάκις πολλοὶ - πολλοὶ περισυαχθέντες τριγυρίζουσι τὴν σκούναν ἐν χαιρετισμοῖς, μεγάλην γλαρίναν, μητέρα πολυπαθῆ τῶν λογικῶν γλάρων.

Ἐκόπασε πλέον ὁ σάλος· τὰ κύματα καταπονηθέντα καθ' ὄλην τὴν νύκτα, ἐπραῦθησαν. Ἡ θάλασσα γαληνιάζει πάλιν. Δευτέραν φοράν διερχόμεθα ἐγγυς τῆς πολυσχιδοῦς Λήμνου, ἡρέμα, ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς. Ἐπί τινος χρυσίζοντος λοφίσκου ὑπολευκάζει παρεκκλήσιον. Ὅλοι οἱ ναῦται, πρὸς αὐτὸ ἀτεινίζοντες εὐλαβῶς, κάμνουν τὸν σταυρὸν των.

— Ἄι - Νικόλα!

Λέγουσιν ὅλοι ἐγκαινιάζοντες τὸ ἄγνωστον παρεκκλήσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ θαλασσινοῦ των ἀγίου.

Μικρὰ βρατσέρα* πλέει παρὰ τὴν ἀκτὴν φοβισμένη, μετὰ τὸν σάλον ξετρυπώσασα.

Ἐπὶ τινος βράχον μοὶ φαίνεται πῶς διακρίνω τὴν σκιὰν τοῦ ἐκσφειδονισθέντος ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἄλλοτε χωλοῦ Ἡφαίστου, καὶ παρὰ τι σπήλαιον:

« Ὅρῳ κενὴν οἴκησιν ἀνθρώπων δίχα », τὴν οἴκησιν τοῦ Σοφοκλείου Φιλοκτῆτου· καὶ τινας συκᾶς ἀπέξω ἐκλαμβάνω ὡς ράκη, τὰ ὅποια ἦπλωσεν ἐκεῖ ὁ ἔρημος ἦρωας « βαρεῖας που νοσηλείας πλέα ».

« Διηγῆματα »

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

4. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Ὀκτωβρίου)

Ἦτανε νύχτα θεοσκότεινη. Ἐνα ὀλόμαυρο, πελώριο σύννεφο μὲ φοβερὴ κοιλιά σερνότανε πάνω στὴ φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιὰ τρυπίτσα γιὰ νὰ ξεφύγη τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανό, οὔτ' ἓνα ἀστέρι, οὔτ' ἓνα φῶς. Ἀπὸ τῆ μικρῆ, θαλασσόπληκτη αὐτῆ ξέρα ποῦ κατοικοῦμε, ὑψώθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καὶ χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἓνας ἐκπληκτικὸς πύραυλος. Τὸ «ΟΧΙ» τῆς Ἑλλάδος στὸν εἰσβολέα. Ἐκατομμῦρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τὸ θόλο, ποῦ

ὁ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, πού καταύγαζε τὸ στερέωμα· ἑκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμένες, ἀνάβλεψαν μὲ λαχτάρα. Καὶ τὰ παγερὰ δεσμὰ τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καὶ τὰ στήθη ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης εἶχεν ὡς τὰ τώρα, στὴν ἱστορία της, πολλὲς στιγμὲς μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αὐτὸ πού ὀνομάζουμε πρόοδο, ἠθικὲς πρὸ πάντων κατακτήσεις, ἠθικὴ ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δὲν πάει οὔτε μ' εὐθεΐα, οὔτε μὲ καμπύλη : εἶναι μιὰ τεθλασμένη, πού κατεβαίνει σὲ φοβερὰ Ναδὶρ*, γιὰ νὰ τιναχθῆ ἔπειτα στὰ πιὸ ἀπίστευτα Ζενίθ*. Ὁ σημερινὸς ξεπεσμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ θλιβεροὺς. Ὁ ὕλισμός, πού ἀλώνιζε τὴν Εὐρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχε μπολιάσει βαθιὰ τὶς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστη, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἴσθημα, εἶχε διαποτίσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψη καὶ εἶχε καλλιεργήσει μιὰ φρενιασμένη τάση πρὸς τὴ φιλοζωία καὶ τὴν ἀπόλαυση. Μὲ μιὰ λέξη : εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιὰ τὴ σκλαβιά. Πουθενὰ δὲν μπόρεσε νὰ σταθῆ ὄρθια ἡ ψυχὴ, ν' ἀντιτάξῃ τὴν ἥρωικὴ θέληση, τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, στὸ ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

Ἔθνη πού τὰ πιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, σὰν τὰ πιὸ ἀδύνατα καλάμια· κράτη πού τὰ θεωρούσαμε ἀνίκητα, συντρίφτηκαν σὰν ἀθύρματα· χῶρες, πού τὶς νομιζάμε λαμπρὰ προστατευμένες, πατήθηκαν· λαοί, πού τοὺς εἶχαμε γιὰ εὐγενεῖς καὶ ὑπερήφανους, δοκίμασαν τὶς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἀπαισιώτερους ἐξευτελισμοὺς. Ἀπὸ τὶς χιονισμένες περιοχὲς τῆς Σκανδιναβίας κι ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ ὡς τὶς ἠλιόλουστες ἀκρογιαλιὲς τῆς Μεσογείου, ὅπου καὶ νὰ γυρίσετε τὸ μάτι, δὲν ἀντικρίζετε παρὰ τὴ σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄγρια νύχτα, πού εἶχε συνθλίψει τὸν κόσμον, τινάχτηκε, γιὰ νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτάδια, ὁ πύραυλος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τὸ φῶς του ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά. Ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Μαραθῶνες καὶ τὶς Σαλαμίνας, πού σήκωσαν κατὰ τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητος τὸν ἥρωισμό τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἔρχεται ἀπὸ τὶς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τὰ κύματα τῶν Ἀράβων. Ἔρχεται ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τὸ μέγα σύνθημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σὲ μιὰ Εὐρώπη ἀντιδραστικὴ, σκλαβωμένη, σὰν τὴ σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώ-

νεται σ' όλες τις επικίνδυνες στιγμές τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑψώνεται πάντα ἀπὸ τὸ δικό μας ἔθνος — γιὰ νὰ δείξη στὸν κόσμον τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτὸς φωτίστηκε μιὰ φορά, τὸ τέλος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀμφίβολο: οἱ ἀλυσίδες θὰ σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθῆ στὸ φυσικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς — τὴν ἐλευθερία.

Ἐφημερὶς « Ἐστία », 1940

Σπίρος Μελάς

5. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ὁ Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἣτις εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Γύζη καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωση αὕτη σημαίνει ἄραγε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαίότερον ἢ ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἢ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομὴν, ἣν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχεν εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας;

Ὁ Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περιέργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἅμα, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὅπωςδήποτε ὀνομαστοί, ἔμειναν παντελῶς ἄγευστοι τῆς σχολιακῆς παιδείας. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὐρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφήν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν των καὶ τὴν εὐφάνταστο διάνοιάν των, ἐζήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐζήτηε ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδιασμάτων νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ὁθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἐξόχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ροπήν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὥρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρισίμους καὶ πολυταράχους τῆ καλλιτεχνία, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλ-

λιτεχνικῆς, ὅτε ἤρχισε νὰ διασαλεύηται ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἰδωλα, ἅτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάτρευσεν ὁ καλλιτεχνικός κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὁμως ἀκόμη ἐπικρατήσῃ τελείως καὶ τὰ ιδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀσαφείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλιστα αὗτος τὰς ὀμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλλῃ μὲ μορφήν κλασσικῆς ἰδανικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἰκανοποιεῖ τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς ὀρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἦσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἅτινα ἠνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ ὀλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ ἀληθὲς τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

Ὁ Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὀπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεὰν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων, ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἑκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν του μαθητῆς, διὰ τὴν ἄκραν δὲ κάλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του ἠγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἴδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεστὰι μεθυγραφικῆς* εὐφυΐας, δι' ὧν συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὄμιλον.

Ἡ ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος

άτυχημάτων. Στερηθείς τῆς ὑποτροφίας του ἔταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενῆς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισόδιόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῆ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ἄμα ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα καὶ διεδόθη ἡ εἶδησις αὕτη εἰς ὄλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας, εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὄλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῆ μετὰ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἅτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετέλεσεν, ἦσαν ἱστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Piloty, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηνέθησαν, δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Piloty καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ιδέας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμὸν. Χειραφετηθεὶς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠκολούθησε τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἔργα φέροντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφυίας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἄρχειται κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἕκτοτε καθηγητῆς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνείῳ.

* * *

Ὁ Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅστις ἀφιέρωσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυίαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Μετὰ θερμοτάτου ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθῆς ὅμως naturaliste, ὅστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι

τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦς τινος κύκλου, ἀλλ' ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλαῖ ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμένα κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ—οἷα εἶναι ἡ *Μελλόνιμος*, τὸ *Ἀγὸν τοῦ Πάσχα*, ἡ *Ὀρφανή*, τὰ *Κάλανδα*, τὸ *Μαγειρεῖον* καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὗτινος ὄχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἰονεὶ τυχαίας ἐκφάνσεις τεῦ ἰδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονούντες ὅτι ἡ ἀγροίκος τῆς ζωῆς ἔκφρασις εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, ἐμύζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὗρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἥτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ἰδιαιτέραν μαγείαν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἥτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὁμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηθευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολὴ καὶ αἰδώς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινὰ τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδὴ καὶ ἐμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδροῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ' ἐμπνεύουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοϊκῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατὴν.

Οὐδὲν ἤττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ

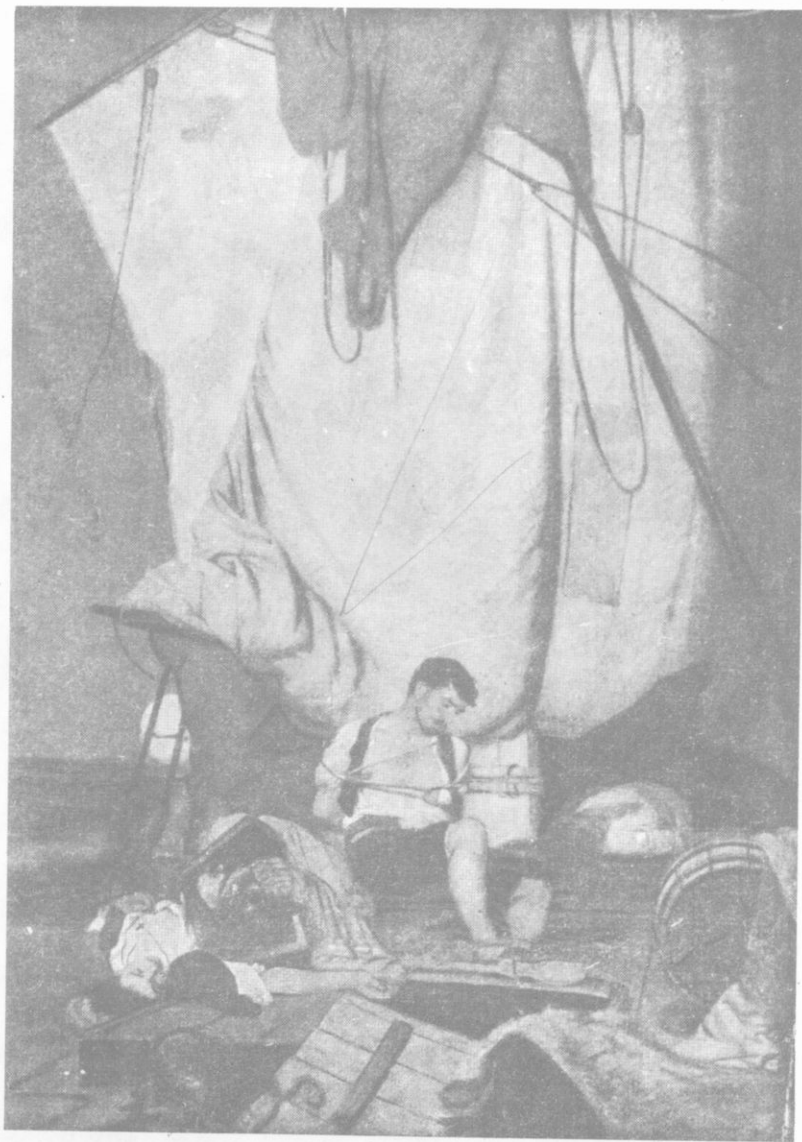
εὐφρόσυνον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπὰς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγειρεῖον, ὁ Κακὸς Ἔγγονος εἶναι εἰκόνες μεστὰὶ λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὀλόκληρον παρωχημένην τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἔθνικόν βίον ἀρχαιότερων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὄχι μόνον ποιητικῆς εὐαισθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθύς μελετητῆς καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἔναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου « *Τὰ μετὰ τὴν πειρατεῖαν* », ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἴδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι, λόγῳ ἐπιβολῆς, « *Ἡ Κλεμμένη* ». Σπῆλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ιδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεῖα μορφή, Ἑλληνίς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλοῦτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὀδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὄλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἅτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενωτέρων μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τοῦρκος καὶ ἀπαίσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεῖμπέκης, ὃν καθιστᾷ ἀπεχθέστερον ἢ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνθετος μουσικὸν ὄργανον τῶν Τοῦρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνιδα μὲ φιλάρεσκον μειδίαμα, πεποιθὼς εἰς τὴν μαγεῖαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν

Νικηφόρου Λύτρα

Τὰ μετὰ τὴν πειρατεία

Αυτά τα κείμενα είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (IEP) στην διεύθυνση <http://www.iep.gov.gr>.
Εάν θέλετε να μάθετε περισσότερα για την ιστορία της μουσικής και της εκπαίδευσής της, επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (IEP) στην διεύθυνση <http://www.iep.gov.gr>.

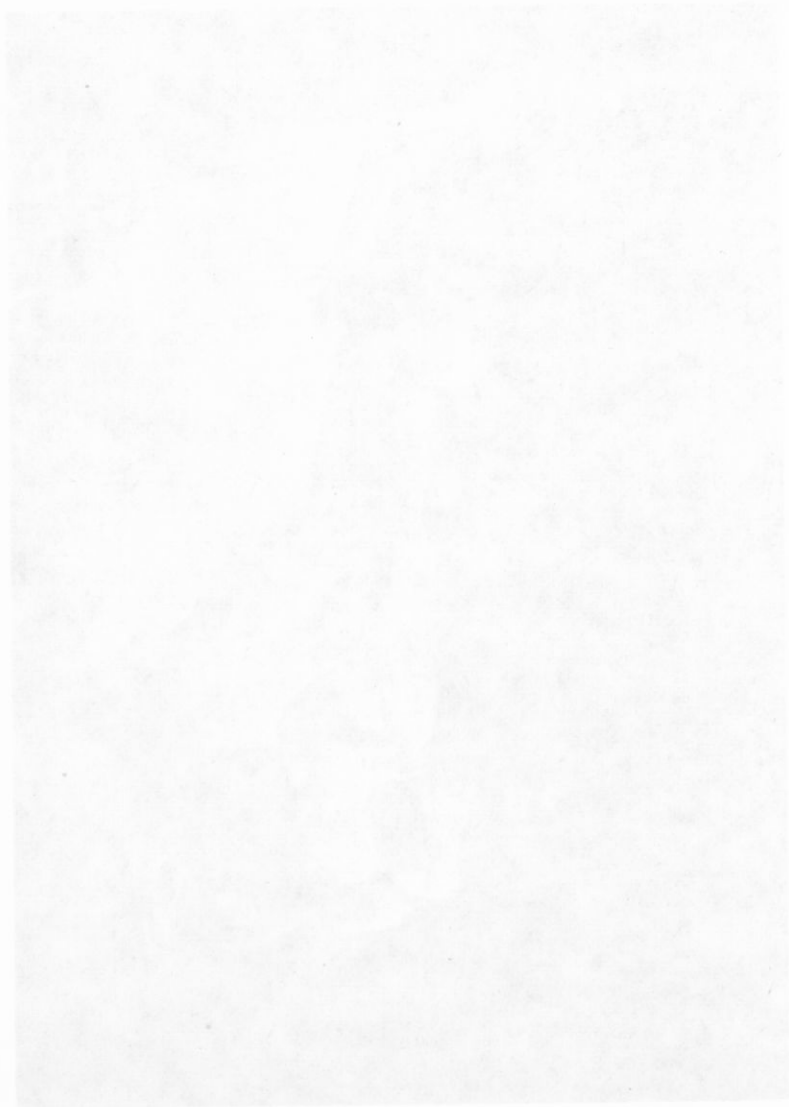

Ἡ Καραμάνη

Νικηφόρου Λύτρα

του λαλεί σαφή και ευληπταν γλωσσαι προς παντα πιατην, αλλα και

τῶν θελγήτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθηται ὁ γέρον Τούρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπότητος ὕφους καὶ μετὰ τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεϊμπέκη, ἀναμιμνησκόμενος τοὺς ἡρωϊκοὺς του χρόνους.

Τὶ ζητεῖ ὁμως ἡ νεαρά αὕτη καὶ περικαλλῆς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἥκιστα τιμητικοῦ ὀμίλου, τίς ἢ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἢ αἰτία τῆς θλίψεως τῆς γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζεϊμπέκη συσπειρᾶται αἰθίοψ τις, ὅστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἕνεκα βαρεῖας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὅποιου εἴδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἢ λαγνεία, ἣτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μορφῆς του ὑποτυποῦται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνας.

Ἐν τῷ βᾶθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἕτερος Τούρκος παρασκευάζων τὰ ὄπλα, πρὸς προσεχῆ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἔνοπλος καὶ ἡμικλινῆς κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὄπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἔχομεν ἐνώπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ τῆς ἀπαγωγῆς ἔκβασιν κάθηται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν « *Κλεμμένην* » Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα εἶναι μεστὴ δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὅποῖον ἐξέλεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. Ἡ παράστασις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἐπειδόσιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερόν, ὅπερ ὁμως, ἕνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ιδέας, καθιστᾷ τὴν ἐκ τῆς παραστάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηρὰν καὶ δραστικὴν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνας ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ' ἧς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνας ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. Ὅχι μόνον λαλεῖ σαφῆ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατὴν, ἀλλὰ καὶ

κινεί την φαντασίαν του, μετάγουσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὐτὴ δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι' ὄλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσει καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ιδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότητα τοῦ σχεδίου εἶναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὀπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ *Piloty*, ἔχει ὅμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάρους καὶ ἀτμοσφαιρας καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζει ἐκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνας του χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυίας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰ ἐξόχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. Ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης ὡς προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαραστάσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἠθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἠθους ἢ χαρακτῆρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτῆρες. Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακίῳ), πρὸς ὧν τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότητα τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἁρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. Ἀπαραμίλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἴδει πλαισίων τὰς σεπτὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθύ ποιητικὸν αἴσθημα τοῦ καλλιτέχου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν

Ἑλλάδα ὀλοφύχως ἠγάπησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τιοῦτος ὢν ὁ Λύτρας ἠδύνατο, πεπραιοκισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἔξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εὐρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προὔτίμησεν ὁμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὦν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερῶσθαι τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὄχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὀπωσδήποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι Ἕλληνες ἐμυήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἶπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιερῶμεν τὰς γραμμάς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὄχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἔξοχὴν τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ ὁ καλλιτέχνης ζῆ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιολογικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γενιᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὁμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἄσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θεῖαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἠσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσε ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἅπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὄχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθῆς καλλιτέχνης ὑπεύκτων εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὁρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιτέχνην ἐξειργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῆ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα των ἄριστα ὄχι μόνον εἰς τοὺς θνητοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ὄμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὄμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιερῶι καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θνητῶν τὸ ὄμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλῶται ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικὸν « Ἐστία » 1893, σ. 152 κ. ἑξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφοῦλης

6. Ο ΥΨΗΛΟΦΡΩΝ

Ὁ ὑψηλόφρων ὁμοιάζει κάπως τὸν ὑπερήφανο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὑπερήφανος, εἶναι ὑψηλόφρων. Εἶναι ἄνθρωπος ἀνωτέρων φρονημάτων καὶ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων. Ὁ χαρακτήρας του εἶναι ἐντιμότερος καὶ δὲν παραδέχεται νὰ κάμη τίποτε ἀγενές.

Ἡ ὑψηλοφροσύνη του εἶναι πόρισμα τῆς εὐγενοῦς διαθέσεως τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν ἠθικοπνευματικῶν προτερημάτων του.

Μὲ τοὺς κατωτέρους μᾶλλον εὐπροσήγορος.

Μὲ τοὺς ὁμοίους του εὐγενικός.

Μὲ τοὺς ἀνωτέρους του ὑψηλόφρων.

Ἄν ἔχη ἀνώτερη κυβερνητικὴ θέση, ἂν εἶναι ὑπουργός, ἂν εἶναι βασιλεὺς, ὁ ὑψηλόφρων χαρακτήρας του ἀναβιβάζει τὸ ἔθνος καὶ τὸ συσταίνει στὸν ἕξω κόσμον.

Ἄν εἶναι ιδιώτης καὶ ιδιωτεὺτὴ στοῦ σπιτίτου, θὰ κάμη σεβαστὴ τὴν οἰκογένειά του. Ἡ ζήλια καὶ ὁ φθόνος ἡμποροῦν νὰ τοῦ γαβγίσουν ἀπὸ μακρὰν, ἀλλὰ ποτὲ νὰ τὸν δαγκάσουν.

Δέχεται δημόσιες θέσεις καὶ δημόσιες τιμές, ἂν τοῦ προσφέρουν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν πηγαίνει γυρεῦσόντάς τες. Τὸ σιχαντερό ἐκεῖνο συνήθιον, τοῦ νὰ ζητῆ ἐμμέσως τιμητικὰς θέσεις καὶ τυχαίνοντάς τες νὰ λήθῃ ὅτι τίς δέχεται παρακαλεσμένος καὶ βιασμένος ἀπὸ τοὺς φίλους, τοῦ εἶναι ἀγνωστο. Ἡ δημόσια ὑπηρεσία ἔχει χρεῖα νὰ ὠφελῆθῃ ἀπὸ αὐτόν· αὐτός, καίτοι ἴσως πένης, δὲν ζητεῖ νὰ ὠφελῆθῃ ὑπηρετώντας.

Μπορεῖ, ἂν δὲν ἀγαπᾷ τὰ στρατιωτικὰ, νὰ πασχίσῃ νὰ τ' ἀπο-

φύγη, αλλά μιὰ φορά στρατιώτης, ἀποθνήσκει στὴ μάχη, ἀλλὰ δὲν φεύγει.

Ἄν εἶναι γυναίκα, ἡ ὑψηλόφρων τούτη, ἀπαξιοῖ τὴν καταβιβαστικὴν γυναικεῖα φιλαρέσκεια καὶ βάνει τὸ φιλότιμό της εἰς ἀξιοπρεπέστερα ἄλλα, εἰς τὴν μεγαλύτερην ἀνδρωσὴ τῶν φρονημάτων της, εἰς τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματός της, εἰς τὴν κάθαρση τῆς ψυχῆς της ἀπὸ δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις, εἰς τὴν σπουδὴ καὶ μελέτη ἀνωτέρων ὠφελίμων γνώσεων.

Ὁ ὑψηλόφρων χαρακτήρας δίνει κάτι τι πραγματικῶς ἀνώτερο στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λαοζαράτος

7. Η ΓΥΝΑΙΚΟΥΛΑ

Ἡ γυναικούλα εἶναι κι ἐκείνη ὄν ἀνθρώπινο, ἀλλὰ κατώτερης ἀνθρωπίνης ἀξίας. Ἔχει λίγες καὶ ποταπὲς ἰδέες καὶ λιγότερη ἀνθρωπιά.

Γεωγραφικὲς της γνώσεις εἶν' ἐκεῖνες τοῦ τόπου της, ἢ καὶ μόνης τῆς γειτονιάς της. Ἱστορικές, ὅσα θυμᾶται νὰ εἶδε μὲ τὰ μάτια της, ἢ ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά της. Θρησκευτικές, ἢ ἐκκλησία τῆς ἐνορίας της καὶ ὁ παπᾶς της. Ἐπιτηδευματικές, ἢ ρόκα της, τὸ σκαρτσούνι της, καὶ ἴσως-ἴσως καὶ τὸ κροσέ της...

Κοντὰ ὅμως σὲ τούτη τὴ γυναικούλα, ὀφθαλμοφανῶς κατώτερης κοινωνικῆς τάξεως, εἶναι καὶ ἡ γυναικούλα ἀνώτερης περιωπῆς. Τούτη ἔχει πλατύτερο ὀρίζοντα ἰδεῶν καὶ ἀνώτερη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ της, ἐπειδὴ τούτη, παρεχτὸς τῶν εἰρημένων γνώσεων καὶ πεποιθήσεων, κάνει καὶ τῆς ἔρχεται τὸ φιγουρίνο ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ ξέρει νὰ ντύνεται μὲ κομψότητα. Παίζει τὰ χαρτιά· ἴσως κίολα διαβάζει μυθιστορήματα. Ἔχει θεωρεῖο εἰς τὸ θέατρο, ὅπου ἡ δόξα καὶ ἡ ἀποθέωσή της. Δὲν ἐννοεῖ μουσική, οὐδὲ ξέρει τί γίνεται στὴ σκηνή... Καὶ βγαίνει ἐν θριάμβῳ ὅτι ἐσάστισε ὅλους μὲ τὰ σπάνιά της φορέματα καὶ μὲ τὰ λαμπρά της στολίδια.

Ἡ ὕστερη τούτη γυναικούλα, μὲ ὅλη της τὴν ὑπεροχὴ ἀπάνου στὴν πρώτη, ἔχει τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κεφαλιοῦ της γεμάτο κορδέλες, φιγουρίνια, συναναστροφές, τραπουλόχαρτα, μαγαζιά μὲ μόδες, κάπελα μὲ πιοῦμες* ... ἀλλὰ τόσο μόνο.

Καὶ ὁμως ἡ γυναικούλα τούτη κυβερνᾷ ἴσως τὸ ἀνθρωπάκι τὸν ἄνδρα τῆς καὶ ἀντάμα οἱ δυὸ τους ἀνατρέφουν τὰ παιδιὰ τους κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τῶν γονέων!... Ὅπου γυναικοῦλες καὶ ἀνθρωπάκηδες κάμνουν τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας, ἐκεῖ δὲν ἐχτιμοῦνται, παρὰ τὰ μηδαμινά, τὰ στάσιμα, τὰ γελοῖα. Οἱ λίγοι ἀνώτεροι κιτρινοφυλλιάζουσε καὶ μαραίνονται ἀποθαρρημένοι. Ἡ δὲ κοινωνία μένει πάντα εὐκαταφρόνητη καὶ ἀνάξια σύγχρονη τοῦ λοιποῦ ἐξευγενισμένου κόσμου.

« Ἴδου ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λαγκαράτος

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

« Παπαδιά μου, εἶπεν ὁ παπα-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὕπνος γλυκὰ-γλυκὰ. Μὲ τὴν ἀδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

— Νὰ τὸν πάρης καὶ νὰ τὸν καλοπάρης, παπά μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσης ὕστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερα. Καὶ οὔτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ ταράξῃ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπίρουνα, διὰ νὰ τὰ καθαρῖση, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἐξέχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μεταξὺ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἐστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἐστιατόριον καὶ αἴθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ξύλινοι καθέκλαι καὶ εἰς ψάθινος καναπές ἦσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. Ὁ καναπές ἦτο ἀντικρὺ τῆς ἐστίας. Ἐνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὁμως ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστώσα τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὀγκῶδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπητες μικρὸς διπλωμένους

εις τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστολίζεν ἑτέρα λιθογραφία, ἄνευ πλαισίου αὐτή, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστώσα, ὄχι πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἀποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδῆλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότη ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητήριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἐχωρίζετο ὀριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἕξω δρομίσκον καὶ εἰσῆρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις, ὁ παπα-Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερον ἐκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνῃ τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτά ἠγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἐξεδίπλωσε, τὸν ἠπλωσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῶ ἡ παπαδιά ἐξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπα-Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπαυσιν τὴν μεσημβρίαν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἦτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα. Ἐν ἑλλείψει ἄλλου ἱερέως, ἡ διακόνου, ἡ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σῆνηθες τὸν ὄρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὀρίων ἑνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὁποίου ὁ γείτων ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικός. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιά ἐπερίμενεν ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἄλλ' ὁ πεινασμένος παπὰς τὸ εὔρεν ἐξαιρετόν καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἴσως πρὸς αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ὁ μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστωσ μετρίαζόμενος ἀπὸ τὸ σκό-

ἡμερᾶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
 ἡμερᾶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
 ἡμερᾶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ

τος τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπή, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἔξω τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικὴν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετούσης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπαῖ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπητος, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὕπνον.

Μὲ ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθὴ του γενειὰς μόλις ὑπέκρυπτε μειδίαμα ἀφάτου ἀγαλλιάσεως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῆ κοιτὶς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνα των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρμόσυνον μυστικόν. Ἡ παπαδιὰ τὸ ἐξεμυστηρεῖθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἶπη εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.)

Καί, ἐνῶ ἐστήριζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσαι βαθμηδὸν μορφήν ὀνείρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελῶδει διελιξεί, μὲ τὴν εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εὐτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλασεν ὁ παπα-Νάρκισσος τὴν διπλῆν τιμὴν νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιοῦθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῆ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδιοκτίτου ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἣτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητήριον τῆς νήσου. Ἄλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ναρκίσσου, καὶ θεῖος του, ἦτο κατ' ἐξαιρέσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσεν τὴν νεωτέρα ἀυτοῦ καὶ μόνην ἀδελφὴν, ἐτέθη ὄρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρην, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὸ μέλλων ἱερεὺς, παιγνίδια του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισεν νὰ ὀμιλῆ, πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια π α π ἄ καὶ μ α μ ἄ, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίξῃ τὸ Κ Ὑ ρ ι ε Ἐ λ ἔ η σ ο ν. Μόλις ἠδύνατο νὰ περιπατῆ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῆ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ του ἱερουργουῦντος. Οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεπιόν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ ὠρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὀκτω-

ήχου*. Ἄλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παί-
ζειν ὁρμὰς τοῦ μικροῦ ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλλασσον χειροτονίας
ἄλλου εἶδους, ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρ-
ριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμούς ὑπὲρ τὸ δέον ζωηροῦς
μετὰ συνηλικιωτῶν του.

Ἄμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς
ρασοφόρος ἐξενιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνη ἡ πολλὴ σχέσις τὸ σέβας
τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς Ἄνδρον ἰδιωτέως
γέρων θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμα-
θοῦντος παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρ-
κοῦντα ὅπως ζήση ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπε-
στάλη ὁ Νάρκισσος. Ὁ Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, πα-
ραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δι-
καίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος
ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὄχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ἄν-
δρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρῶην Σαλμαθοῦντος,
ὅστις ἰδίως τὸν προῆλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

Ἐντὸς τοιαύτης προσφουῦς ἀτμοσφαιράς προητοιμάζετο ὁ νέος
διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν ὁ ἀναγνώστης ἐπρό-
κειτο νὰ προχειρισθῆ εἰς διάκονον, ὅτε ἦλθεν εἰς Ἄνδρον ἡ εἰδήσις,
ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖος του, οἱ δὲ συμπολίται του τὸν προσεκάλουν πρὸς
παραλαβὴν τῆς ἱεραῆς διαδοχῆς. Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα
ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οικογενεια-
κὸν προνόμιον. Ὁ πρῶην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν
στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε
μὲ τὴν εὐχὴν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὐρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν
χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέσται οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον,
καθόσον ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐκ βρεφικῆς σχε-
δὸν ἡλικίας θεώρει τὴν Ἀρετούλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκα του. Οἱ
γονεῖς τῶν δύο παιδίων ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ
τὸ ἡμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἡμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς
Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑπο-
θέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἄνδρον, ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς
συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτῶ ἐτῶν ἀπουσίαν εὗρε τὴν Ἀρετούλαν μεταβληθεῖσαν

εις νέαν κομψήν και ώραιάν, αλλά και ή ξαυθή κεφαλή του Ναρκίσσου δέν ήλαττοῦτο ώραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ηὐλόγησε τὸν γάμον, ἐχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον και πρεσβύτερον και ἐπέστρεψε πάλιν εις Ἄνδρον.

Πρὸ τριῶν ἡδὴ μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεύς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχήν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριόν των μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εις τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοιμάζε τὸν διάδοχον, οἱ ἄγροί του προεμήνυον εὐκαρτίαν, αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δέν ἠλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ ; Και ὁμως ἡ εὐτυχία του δέν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μία μεγάλη και διαρκῆς ἀνησυχία. Ὁ ἱερεύς παραμυθεῖ τοὺς ψυχωραγοῦντας και κηδεύει τοὺς νεκρούς ! Τοὺς νεκρούς ! Ἴδου ἡ σκέψις, ἡ ὁποία τὸν ἐβασάνιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιά ἐμαύριζε τὸν φαιδρὸν ἄλλως ὀρίζοντα τοῦ βίου του.

Ὁ τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχεν ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν' ἀσπασθῆ τὰ κλειστὰ ψυχρὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. Ἄληθῶς, παρενρέθη εις πολλὰς κηδεῖας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον ἱερέων πάντοτε, ἀνατραφεῖς οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἠδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῆ και νὰ μὴ λαμβάνῃ και οὗτος τὸ μέρος του εις τὰς νεκρωσίμους τελετάς ; Ἄλλ' ὁμως εὗρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφεύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὄμματα εις τὴν λαμπάδα ἢ εις τὸ ψαλτήριον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὀπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὁμηλικῶν του, ποτὲ δέν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἄπνουν τοῦ νεκροκραβάτου φορτίου, ποτὲ δέν ὑπήκουσεν εις τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εις τὴν σάρκα, ἐξ ἧς ἀπεχωρίσθη ἡ ψυχή.

Ἄλλ' ὁμως πῶς ἠδύνατο, γενόμενος ἱερεύς, νὰ ἀποφύγῃ ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφήν ; Ἡσθάνετο ὅτι δέν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξοικειωθῆ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἐξωμολόγησε πρὸς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἐξεμυστηρέυθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπέκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ὁ γέρων τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ και αὐτὸς καθὼς τόσοι ἄλλοι εις τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἱερέως παρὰ τὴν

κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεῶτος. Ὁ Νάρκισσος ἐπέισθη. Ἐπέισθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡδὴ μῆνας, ὀφέετοτε ἤρχετό τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῆ ἐπὶ πολὺ ἢ μὴ ἐμφάνις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσον του. Καὶ τώρα, ἐνῶ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὕπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξύ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων, ὅσαι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀναιμειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἐξομολογήσεως.

Ἄλλὰ βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὐταὶ ἐθολώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρεὶα ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσυχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ὑγιῆς ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσεν τὴν ἐργασίαν τῆς καὶ βαίνουσα ἀκροποδητή, διὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὸν ἄνδρα τῆς, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβεστήν ἐστίαν σκαμνίον, ἤνοιξε τὸ δέμα καὶ ἠπλωσεν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἦσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δείγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῆ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἐβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἶσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξύ τὸ βλέμμα καὶ ἐβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσυχῶς κοιμώμενον σύζυγόν τῆς.

Ἦχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψε νὰ ἀφῆσθαι τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπέικον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἔξωθεν, ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἠνοιχθη κατὰ τὸ ἡμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἄφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμόν, ἀλλ' ὁμως δὲν ἔπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στῆθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσι του περιέδεε μανδήλιον

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Νάρκισσου καὶ τὸ ἔργο τῆς παπαδιᾶς

βραμβακερόν, τοῦ ὁποίου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὀπισθεν πρὸς προ-
φύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. Ὑπὸ τὸ φέσι ἔλαμπον οἱ ζω-
ροὶ ὀφθαλμοὶ του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιᾶς ὀφρῦς.

Ὁ ἰδρῶς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χει-
ρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν
τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλάθιον σκεπασμένον μὲ
φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιά ἐγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀποφητὶ πρὸς τὴν θύραν.

—Καλημέρα, γερο-Θανάση, ἐψιθύρισεν. Ὁ παπὰς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρον προσπαθῶν ἀνεπι-
τυχῶς νὰ καταβιάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἦχον τῆς βραγχώ-
δους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ζυτηνῆση.

—Τί τρέχει ; τί τὸν θέλεις ;

—Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός ! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον ! Ὁ λεπρὸς ! ἐπανελάβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της—τὴν
φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν δυσχερῶν
καθηκόντων του—καὶ τὴν ἀπόστασιν ἕως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς
νήσου, ὅπου ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον—καὶ τὸν
πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκεῖνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανελάβεν ἡ παπαδιά, μὴ εὐρίσκουσα ἄλλας
λέξεις πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀδημονίας της καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχα
βλέμματα πρὸς τὸν καναπέ

Ὁ ἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὡς εἰς ὄνειρον. Τὸ
ἄνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὕπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμε-
νον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἰδέαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ
σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἶδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ
χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναῖκα του προσαγορευ-
ουσάν τὸν γερο-Θανάσην, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει... Ἄλλ' ἡ
τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεῦτερον τῆς συζύγου του
«Κύριε ἐλέησον» τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ἀνέκυψε τὴν κεφαλὴν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ
τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζομένης ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ
βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χεῖλη ἡμιανοικτὰ, ἔμε-

νεν ακίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο ἄραγε ; Ὅχι δὲν ἐσκέπτετο, ἀλλ' ἐφαινόετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἐλεεινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὠθούμενος ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ τὰ ἴδια τί ἐστι λεπρός. Ἐφαινόετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ' ἀπορίας τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρίγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔφυγε δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακρὰν τῆς καλύβης...

—Νὰ μὲ συμπαθήσης, παπά μου, εἶπεν ὁ γερο-Θανάσης. Σ' ἐξύπνησα. Ἄλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρός καὶ σὲ θέλει· καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρόμος ἕως ἐκεῖ. Ἴσως δὲν τὸν προφθάσης.

Ὁ παπα-Νάρκισσος ἠγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον, τὸ καλυμμαύχι καὶ τὸ ράσον μου.

Ἐπήκουσεν ἐκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερον ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζητηθέντα.

—Δὲν θὰ κάμης πεζὸς τόσον δρόμον, παπά μου, ὑπέλαβε θωπευτικῶς.

—Ὅχι, ὄχι, εἶπεν ὁ γερο-Θανάσης. Πηγαίνω νὰ εὔρω κτῆμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθης μαζί μου ; ἠρώτησεν ὁ ἱερεὺς.

—Καὶ βέβαια.

Ὁ γέρον ἀνεχώρησεν ἐσπευμένως πρὸς εὔρεσιν κτήματος, ὡς ὀνομάζουν εὐφήμως τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—Ἰδέ, ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῶ ἐνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ· ὁ γερο-Θανάσης εἶδε τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβοήθησεν, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἐκεῖ καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμη πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί ; Χάριν φιλανθρωπίας. Κι ἐγὼ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἐνὸς χριστιανοῦ ; Θὰ διστάσω, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου ;

Ἡ παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὕτη

πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερον ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ἐκεῖνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμμαύχιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς, τῆς ὁποίας τὰ πλευρά κατεΐχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον παλαιὸν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπὲρ ἄνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινε ἐλικοειδῶς, ὁ δὲ ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἦτο ἀνοικτόν, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης ἦ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ ἱερέως. Ὁ γερο-Θανάσης διαβαίνων διέδωκε τὴν εἴδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει. Καὶ ἔχαιρέτα ὁ ἱερεὺς τοὺς χωρικοὺς :

—Καλημέρα, κύρ Γιάννη.

—Ὦρα καλή, κυρὰ Θάναϊνα.

—Ἡ εὐχή σου, παπά μου.

Προφανῶς εἶχον πάντες διάθεσιν δι' ἐκτενεστέραν συνδιάλεξιν, ἀλλ' ὁ παπάς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἤνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερὸν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεῦος καὶ τὸ εὐχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξεν ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του, περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς ὀθόνης καὶ ἐξῆλθεν.

Ἐκλείε μόλις τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ γερο-Θανάση παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ ἱερεὺς πρόεβη εἰς προὔπαντησίν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐναπέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πορεία. Ὁ γέρον χωρικός παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἤδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὐσεβεῖς χωρικοί, γνω-

ρίζοντες τί ἔφερον ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ ἱερεὺς, ἔσταυροκοποῦντο ἐνῶ διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενον ἡ παπαδιά, σκιάζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς της. Μειδιάμα εὐφρόσυνον ἐπέλαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς θύρας καὶ ἠθέλησε ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ δὲν ἀνήρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὔτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν, ἐνῶ τὸν ἠτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπα-Νάρκισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαιμὸν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ, καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδιάμα τῆς παπαδιάς ἐσβέσθη ἅμα εἶδε τὴν συνοδείαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἐν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων της.

Ὁ δρόμος ἐξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἐλαιῶνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοὴν ἀέρος, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἤδη ἀργοὺς ἱστιοφόρους τροχοὺς των. Ἐκείθεν ἠπλοῦτο εὐρὺ ὄροπέδιον κατωφερές, ἀπολήγον εἰς βράχους ἀποκρήμνους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ γερο-Θανάσης καὶ τὸ κτῆμα του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοί, ξηροτρόχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἐχώριζον ἐκατέρωθεν τοὺς ἀμπελώνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελώνας ἀγροὶ θερισθέντες ἤδη. Πέρα τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὄροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λόφων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἐκλίνε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανῆ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκείθεν ἀπέραντος, ποικιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἦτο ἀληθῶς ὠραῖον τὸ θέαμα, ἀλλ' ὁ ἱερεὺς δὲν τὸ ἔβλεπεν. Ὁ νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὁποίους ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ γερο-Θανάση εἶχον κατ' ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θεὰ τῆς συζύγου του, εἶχον ὀπωσδήποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν ἔρημίαν τῆς ἐσοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἐπι-

ἡ μορφή αὐτῆς διὰ τὸν ἱερέα

τεινών ὁ διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου καὶ τῶν βημάτων τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῶ ὁ ἥλιος ἔκαιε τοὺς ὤμους του, εἰκόνες ἀπαίσιοι ἐξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων ὀφθαλμῶν του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φαντασίαν του, ἀλλ' ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο ὁ δυστυχῆς!

Δὲν εἶχεν εἰσέτι ὁμιλήσει, ἀλλ' οὐδ' ὁ συνοδοιπόρος του διέκοψε τὴν σιωπὴν. Ὅτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου, ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βᾶδισμα ζώου εὐρώστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως τὴν περίστασιν ἐρμодиαν πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἡλικίαν τοῦ γερο-Θανάση. Ἐπὶ τέλους ὁ ἱερεὺς ἀνέκυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν ρεμβασμῶν του. Ἦκουσε τὸν γέροντα ὀπισθὲν του ἀσθμαίνοντα, καὶ σύρας πρὸς τὸ στῆθος του τὸ σχοινίον ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρικός ἐπέσπευσε τὸ βῆμα καὶ ἤλθε πλησίον του.

— Τί ἔπαθες, παπά μου; Τί στέκεις;

— Θὰ κατέβω ν' ἀνέβης σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

— Καλέ, τί λόγος! Νὰ καθίσω ἐγὼ καὶ νὰ περιπατῆς ἐσύ!

— Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

— Ἐγὼ κουρασμένος! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκαλά μου κι ἔννοια σου! Ποῦ ἠκούσθη νὰ περιπατῆ ὁ παπὰς μὲ τὰ ἅγια καὶ νὰ πηγαῖν ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιότης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρὸς!

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπέικων εἰς τὴν ἠθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόνθου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ὂ ς, ἐπανέλαβε ζωηρῶς τὴν πορείαν. Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς ἐχαλίνωσε τὴν ὀρμὴν του διὰ ν' ἀκολουθῆ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρον καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

— Θὰ τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν; Τί λέγεις;

— Τί νὰ σοῦ πῶ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

— Πῶς τὸν ἄφησες; Πῶς ἦτο;

— Πῶς νὰ εἶναι; Ὡσὰν ἄνθρωπος ὁποῦ ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἤθελε νὰ μάθῃ ὁ ἱερεὺς! Πῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ψυχομαχεῖ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισεν. Ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον ἀπετροπιάζετο προτοῦ τὸ ἴδῃ. Ἦλπιζεν ὅτι ἡ ἐκ τῶν προτέρων περιγραφὴ ἤθελεν ἐξοικειώσει αὐτὸν πρὸς ὅ,τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπάλαιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τὸ ταπεινὸν αἶσθημα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὐγενές

αἴσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ γέρον ὠμίλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἢ προθυμία νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ψυχωρραγοῦντα λεπρόν, ἐπηύξανον τὴν ἐνδόμυχον τοῦ ἱερέως ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολίαν του.

— Διατί ἤλθες μαζί μου; ἠρώτησε μετὰ τινα σιωπὴν. Διὰ νὰ μὲ συντροφεύσης;

— Καὶ διὰ τοῦτο. Ἄλλ' ὄχι τόσον διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν παρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσύ, παπά μου, νὰ τὸν μεταλάβῃς καὶ ἔπειτα νὰ φύγῃς. Ἐγὼ θὰ μείνω. Ὁλην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος καὶ μόνος, ἄς ἔχη ἓνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει, ὁ κακόμοιρος!

— Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, γερο-Θανάση. Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογήσῃ! Ἄλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτέλεσω ἐγὼ. Ἐγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἠσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

Ἐξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσσετο πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημνα τῆς νήσου παράλια. Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ τῆν σκιάν τῆς τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν ὑπὸ τοὺς κλῶνας τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἐτῶν κατώκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βᾶρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ παρηγορίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὁρφανός, ἄκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτατος ἔτι ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς νόσου. Οἱ ὁμοχώριοί του τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βᾶρος, διὰ τὴν κοινότητα τῆς νήσου. Ὁ γερο-Θανάσης, τοῦ ὁποίου οἱ ὀλίγοι ἀγροὶ ἐκείνο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου. Ἄλλὰ δὲν περιορίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. Ἐβοήθει τὸν ἄθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν

καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖα του, προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλὰς. Ἔμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἄσθενῆ, ἐξοικειωθεὶς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθὲς νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενε ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. Ὁ γερο-Θανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἐπλησίαζεν. Ἐὰν χωρικός τις διέβαινε ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίοτε μακρόθεν, ἐναπέθετεν ἴσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὀμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

Ὁ περὶ τὴν καλύβην κήπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὀγκώδεις, ἐν εἶδει παραστάδων, ἐσημάτιζον τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξύ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκεῖ ἐπέζευσεν ὁ παπα - Νάρκισσος. Ὁ γερο - Θανάσης ἔδесе διὰ τοῦ σχοινοῦ τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. Ὁ ἱερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ' ὀλίγα βήματα ὁ χωρικός ἐστράφη.

— Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπά μου, νὰ ἰδῶ πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. Ἐλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσεν μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενε ὄρθιος τὸν γέροντα. Ἦτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μία ἐμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχὴν του.—ὦ! ἔὰν ὁ γέρον ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεσται!—Ἄλλ' ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμὸν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρὸν του, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχήλιου τὸ εὐχολόγιον ἤρχισε ν' ἀναγινώσκῃ τὰς ὠραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

Ἀνεγίνωσκε καὶ ὁμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἀργεῖ ὁ γερο-Θανάσης; Ἠθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. Ἠθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

Ἐπὶ τέλους ὁ γέρον ἐξῆλθε τῆς καλύβης. Ὁ ἱερεὺς τὸν ἠτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

— Ἦτον εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνή του. Ἐλαψαν τὰ σβησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ. Ἐλα, παπά, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβης.

Ὁ ἱερεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον, περιεβλήθη τὸ περιτραχήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἅγια καὶ ἐπορευθῆναι πρὸς τὴν καλύβην. Ἡ ὠχρότης του μόνη ἐμαρτύρει τὴν ταραχήν του. Τὸ βῆμα του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρες του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρὶν, δὲν ἐδίσταζε πλέον· ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμούς τῆς δειλίας ἢ συναίσθησις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρον, ὅστις τὸν ἠκολούθει παρὰ πόδας, ἔθιξεν ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. Ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἓνα πόδα ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν. Ἡ ξανθὴ του κόμη ἐκυμάτιζε λυτὴ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

— Παπά μου, μὴ ἐγγίσης τὸ μανδῆλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖνος μοῦ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸν ἰδῆς.

— Καλά, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθης μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κράξω. Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

Ὁ γερο-Θανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐπερίμενεν. Ἐμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἦπόρει πῶς ὁ ἱερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγη πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν. Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῆν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ τοῦ ανέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσιζῆ τὴν ἀτμόσφαιραν. Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετώσαι ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὕψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εὐτυχής, ἐνῶ ὁ λεπρὸς ἀπέθνησκεν ἐντὸς τῆς καλύβης του.

Αἴφνης ὁ γέρον χωρικὸς ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλαφρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν γυναῖκα τοῦ ἱερέως. Ἠγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

— Τί σοῦ ἦλθε νὰ κάμης, τόσον δρόμον πεζῆ, παπαδιά;

— Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ' ὀλίγον ἦλθα ἕως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπάς;

- 208
- Μέσα με τὸν λεπρόν.
  - Ζῆ ἢ ἀπέθανε;
  - "Ὅ,τι καὶ ἂν σοῦ πῶ σέ γελῶ.
  - Δὲν πηγαίνεις νὰ ἰδῆς;
  - Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπ' ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανέλαβε μετὰ τινος ἀνησυχίας.

- Θὰ νυκτωθῆτε ἐδῶ.
- Δὲν πειράζει. Ἔχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἤθελες νὰ ἔλθης;
- Ἔφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονός της ἐπιμελῶς διπλωμένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπα-Ναρκίσσου.

- Τί τὸ ἔφερες; Μὴ εἶναι κρύον νὰ τὰ φορέσῃ ἀπανωτὰ;
- Ἴσως χρειασθῆ, εἶπεν ἡ παπαδιά.
- Μετὰ τινα σκέψιν ὁ γερο-Θανάσης ἐπρόσθεσε.
- Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον;
- Ξέρω κι ἐγώ; Ἄρρώστια εἶναι. Ὅποιος φυλάγει τὰ ρούχα του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου.

- Κάθισ' ἐδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.
- Ὅχι, δὲν ἐκουράσθηκα. Νὰ πάγω μέσα, γερο-Θανάση;
- Νὰ μὴ θυμώσῃ ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἄνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔστρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην ἢ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς τὸ πρόσωπόν της. Ὁ γέρον τὴν ἐλυπήθη, ἢ συνεμερίζετο ἴσως καὶ αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

- Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγα-σιγὰ νὰ ἰδῶ.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὦτα ἀνὰ πᾶν βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. Ὁ ἱερεὺς ἔλεγέ τι ταπεινῆ τῆ φωνῆ. Μόλις ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ ὁ γέρον. Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαίνετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρόν προσηύχετο. Ἡ λευκὴ ὀθόνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ γερο-Θανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἔρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

Ὁ χωρικός ἀπεσύρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον.

Η ἀφιέρωσις τῆς παπαδίας

Ἡ παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφήν του.

- Τί εἶδες ; ἠρώτησε.
- Τίποτε.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ με βήματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυψωμένας χεῖρας ἐκράτει τὸ εὐχολόγιον καὶ τὸ ἄρτοφόριον. Ἐβάδιζε με ὀρθίαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλὴν, με τὸ βλέμμα ἤρεμον, ἐνῶ ἔσειεν ὁ ἀνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. Ἐφαίνετο ἄλλος ἤδη ἄνθρωπος!

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκείνοι δὲν ἐκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὁμιλήσῃ.

- Ἄνεπαύθη, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ γερο-Θανάσης καὶ ἡ παπαδιά ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

- Αὔριον τὸ πρωὶ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἐξηκολούθησεν.

Ἡ φωνὴ του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἤκουσεν ὁμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἤκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἠσύχως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἠσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντός τὴν ψυχὴν του.

- Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα ; ἠρώτησεν ὁ γερο-Θανάσης.
- Μείνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρωί.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἦτις ἔτεινε πρὸς αὐτόν τὸ ράσον :

- Καλὰ ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπεν. Ἐσκέπασα με τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντες ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

« Διηγήματα »

Δημήτριος Βικέλας

καὶ ἔφυγε εἰς τὸν σταυρὸν
καὶ ἔφυγε εἰς τὸν σταυρὸν
καὶ ἔφυγε εἰς τὸν σταυρὸν

2. Τ Ο Γ Ι Ο Υ Σ Ο Υ Ρ Ι

Α'.

Όταν τὸ πρωτάκουσα, ἤμουν παιδί στὰ σπάργανα. Καὶ σὰν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλικάρι, ἔλεγαν ἀκόμη γιὰ κείνο, μὲ τὸν ἴδιο θαυμασμό καὶ περισσότερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρεωμένο γιούσουρι, ποῦ βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου ! Τὸ γιούσουρι ποῦ ὥρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὡς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὥρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μὲ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μὲ τὶς ρίζες καὶ τ' ἀντιρίμματα* ! Κάτω στὸ νησί μας τὸ ἔχουν μόλογο* ! Γενιὰ σὲ γενιὰ τὸ παραδίνουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σὲ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰ σίδηρο, δυνατὸ σὰ λέοντας, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.

Ἐκεῖνοι ποῦ τὸ πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμηση τῶν ἀνθρώπων τώρα. Ἐκεῖνοι ποῦ ὄνειρεύτηκαν νὰ τὸ κόψουν, κοιμοῦνται ἀξύπνητα στὴ γῆ ἢ καὶ στὰ βάρη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι ποῦ πῆγαν γυρεύοντάς το, δὲ δευτέρωσαν τὸ σκοπὸ τους. Ἐχει, σοῦ λένε, κατιτὶ πλάνο κι ἐπίβουλο καὶ ἀλλάζει χρώματα καὶ ἀλλάζει σχήματα καὶ γλιστρᾷ σὰ χέλι καὶ θεμελιώνεται σὰν πύργος καὶ φωσφορίζει σὰν ὠκεανόψαρο, ποῦ λύνεται τὸ σῶμα μὲ τὸ πρῶτο ἀντίκρισμα.

Ἐγώ, ἀπὸ μικρὸς ποῦ τὸ ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτὶ παράξενο. Φόβος καὶ μαζί πείσμα. Καλά, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος Ἀράπης*, ποῦ ρουφᾷ τὰ πέλαγα καὶ φράζει τὰ ποτάμια μονάχα μὲ τὰ γένια του. Καλά, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξαντρου ἢ ἀδελφή, ποῦ γυρίζει τὴ θάλασσα καὶ στὸ πικρὸ ἄκουσμα βουλιάζει τὰ πλεούμενα σύψυχα μὲ τὴν οὐρά της. Καλά κι ὁ Ἄριστος* ποῦ σκοτώνει τὰ θεριά καὶ τὰ βουνα γκρεμίζει καὶ ξεριζώνει ρουπάκια* μὲ τὸ κοντάρι του. Μὰ ἓνα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου, καὶ νὰ κάνη τόσα θάματα ! Μπά, ντροπὴ μας !

Ἄκουα τοὺς ἄντρες, λεβεντοθρεμμένους, καὶ νὰ μιλοῦν γι' αὐτὸ μὲ τόσο σεβασμὸ, σὰ νὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸ Τρισυπόστατο. Τί διάβολο ! Ἐκεῖνοι μιὰ φορὰ ἔβαλαν τὰ στήθη τους ἐμπρὸς στὸ κανόνι τοῦ Τούρκου ! Πήδηξαν μὲ ἀναμμένο δαυλὶ στὶς μπαρουταποθηκὲς του ! Εἶδαν τὸ θάνατο χίλιες φορές, καὶ δὲν τόλμησαν νὰ ξεριζώσουν ἓνα δεντρί ! Δὲν μποροῦσα νὰ τὸ χωνέψω.

— Δέ μοῦ λές, πατέρα ; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτό τὸ γιούσουρι ;

— Ἐύλο, παιδί μου, σὰν καί τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. Ἄν θέλῃς νὰ τὸ μάθῃς, σύρε νὰ ἰδῆς τὴν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τὸ ἀρμάρι, βρίσκω τὴν πίπα του. Μιά πίπα χοντρή καὶ μεγάλη, μὲ ρόζους, μαύρη-κατάμαυρη, σὰν ἔβενος*.

— Μπά ! τοῦτο εἶναι τὸ γιούσουρι ; τὸ κόβουν λοιπόν ;

— Τὸ κόβουν, λέει ; Ἄφοῦ τὸ ἔχεις στὰ χέρια σου ! Ἔκοψα πῆγες, ὅταν ἤμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δὲν πᾶς λοιπόν νὰ κόψῃς καὶ τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου ;

Πέτρωσε εὐθύς τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τὸ πρόσωπό του. Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σὰ νὰ ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

— Ἄ ! εἶπε. Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Πῆγα μιὰ φορὰ κι ἐγώ. Μὰ λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τὴ μάνα σου.

— Ἄφοῦ κόβεται ! . . .

— Κόβεται, ὅταν εἶναι μικρό. Κάτω στὴ Μπαρμπαριὰ* εἶναι δάση ὀλάκερα. Ἐκεῖ πού ψαρεύουν τὸ σφουγγάρι, ἐρπάζουν καὶ κἀνα κλαρί. Ἔτσι κλεφτά, στὴν ὥρα πού κοιμᾶται. Ἄμα ὁμως ξυπνήσῃ, δὲν τὸ κόβει οὔτε ἡ ρομφαία τοῦ Ἀρχάγγελου.

— Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν κοιμᾶται ;

— Κοιμᾶται, μπορεῖ νὰ κάμῃ δίχως ὕπνο ; Μὰ ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά ! Ζῆ μὲ τοὺς αἰῶνες. Ποιὸς ξέρει ἀπὸ πότε ; Νὰ ἰδῆς τῶν παλαβῶν τὰ κόκαλα πῶς κρέμονται πολυέλαιοι ἀπάνω του ! . . .

Καὶ τὸ βλέμμα του κάπως δειλὸ στυλώθηκε ἀπάνω σὲ μιὰ στάμνα, πού ἔστεκε σπασμένη στὴν αὐλή· τὸ μέτωπό του σούφρωσε καὶ κέρωσε, λές κι ἔβλεπε ὄχιὰ νὰ προβάλλῃ ἀπὸ κεῖ.

— Ἐσύ, πατέρα, πῶς πῆγες ! Μὲ τὴ μηχανή ; ξαναρώτησα.

— Ὅχι, μὲ τὴν πέτρα*, σὰν τοὺς Καλυμνιώτες. Ποῦ μηχανές στὸν καιρὸ μας !

— Ἐγὼ σὰ μεγαλώσω, θὰ πάω νὰ τὸ κόψω· εἶπα μὲ πείσμα.

Ἐνόμιζα πῶς θὰ ἔλεγε ὄχι· πῶς θὰ φρόντιζε μὲ χίλια-δυὸ νὰ μ' ἐμποδίσῃ· πῶς θὰ μοῦ διηγόταν ἱστορίες τρομερὲς γιὰ ν' ἀπελπιστῶ. Τίποτα ! Μιά στιγμή μὲ κοίταξε συλλογισμένος, ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφή, σὰ νὰ μετροῦσε τὸ ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλὰ· σὰ μεγαλώσῃς, νὰ πᾶς· εἶπε μὲ τὴν πρώτη του ἀπάθεια.

Τώρα που είσαι μικρός, σύρε νά μάθης τή θάλασσα.

Β'.

Πήγα κι έμαθα τή θάλασσα. Ναυτόπουλο έγινα, έπειτα ναύτης. Είδα φουρτούνες, χιονιές, άγριοκαίρια. Πήγα και με σφουγγαράδικα στη Μπαρμπαριά. Μά και ναυτόπουλο και ναύτης και σφουγγαράς, δέν ξέχασα τó στοιχειωμένο γιούσουρι και τó λόγο που έδωκα στόν πατέρα μου. Μαζί με τó κορμί μεγάλωνε κι ó πόθος μέσα μου, σά νά τόν είχα στο αίμα μου. Έγώ ήθελα νά κόψω τó γιούσουρι, στην άνάγκη νά τó ξεριζώσω και νά τó σύρω πίσω άπό τó καίκι στο νησί μας. Θα τó ξάπλωνα στην άμμουδιά θρασίμι* και θα έβανα διαλαλητή νά διαλαλήση σε όλη τή χώρα: «Έβγατε, χωριανοί, νά ιδήτε τó μέγα θάμα ! Τó στοιχειό τής θάλασσας νικήθηκε άπό τού νησιού μας τó στοιχειό, τόν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν -τρίζουν τά βουνά ! Έβγατε, χωριανοί, νά ιδήτε και νά είπητε ! . . .» Θα έτρεχε άμέσως μελίσι ó λαός· θα έβλεπαν οί θαλασσογέννητοι και θα σταυροκοπούνταν· θα έβλεπαν οί γυναίκες και θα τρόμαζαν· τά παλικάρια και θα ζηλοφθονούσαν ! Θα δοξαζόμουν στο νησί.

Κι ένας τρόμος μυστικός, μιá λαχτάρα βασιάνιζε κάθε τόσο τήν ψυχή μου, μήν προλάβη άλλος και άρπάξη τή δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται ; Έλλά πάλι ήσύχαζα με τήν ιδέα πώς άλλος άξιότερός μου δέν ήταν δυνατó νά γεννηθῆ. Και άκόμη πίστεψα, πώς τó δεντρί εκείνο δέν θα καθόταν τóσους αιώνες εκεί στόν άνήλιαστο θρόνο του, παρά για νά γίνη μιá μέρα δικό μου παίνεμα.

Κι έτσι έκλεισα τά είκοσι χρόνια μου.

Ψάρευα τó σφουγγάρι με τή μηχανή τού καπετάν Στραπάτσου στην *Εγριπο*. Δώσε άπάνω -δώσε κάτω φτάσαμε και στόν κόρφο τού Βόλου. Άρπαξα τόν καιρό.

— Τί λές, καπετανίε ; Κάνουμε τήν άπόπειρα ;

— Ποιά ;

— Πάμε νά κόψουμε τó γιούσουρι ;

Γέλασε ó καπετάν Στραπάτσος· γέλασαν και οί άλλοι· γέλασα τέλος κι έγώ. Δέν τολμούσα νά κάνω τó σοβαρό.

— Τί λές ; μου κάνει· είσαι στα σύγκαλά σου ή νά στείλω για τόν παπά ; Άμή ! Πήγαν τóσοι και τóσοι και δέν έκαμαν τίποτα και θα κάνουμε έμεις ;

— Γιατί όχι ; Είμαστ' αδέξιοι έμεις ; "Επειτα — άκου νά σου εί-
πώ — έκεινοι πήγαν μέ τήν πέτρα*. Μιά βουτιά, κι άπάνω. Τί θές
νά κάμουν μέ μιιά βουτιά ;

— Μωρέ, κοίτα νά βγάλουμε τò καρβέλι και άφησε τά όνειρα !
μου λέει τέλος ό καπετάνιος.

Δέν άπελπίστηκα. Θα τόν καταφέρω στο ύστερο, σκέφτηκα.
Και άλήθεια, έδωκα — πήρα, τόν κατάφερα μιιά Κυριακή πού δέν ψα-
ρεύαμε.

— Τί λές, πάμε ; του κάνω.

— Μωρέ, ποϋ νά πάμε ;

— Για τò γιούσουρι.

— Και ποιός θα βουτήξει ;

— Έγώ βουτάω· γι' αυτό ρωτᾶς ;

Πήγαμε τέλος. Κοιτάζω μέ τò γυαλι* στòν πάτο· πουθενά
γιούσουρι ! Φέρνω μιιά βόλτα, δυό, τρεις· τίποτα ! "Αρχισα ν' άπελ-
πίζωμαι. Μιάν άπελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια τò άνάσταινα στη
φαντασία μου. τò έβλεπα μπροστά μου, πάλευα μαζί του, τò νι-
κοϋσα, και τώρα νά βγαίνουν όλα ψέματα ! Δέν μπορούσα νά τò
υποφέρω. Κάπου έπρεπε νά ύπάρχη, κάπου νά τò συναντήσω, θές
κάτω στους βυθούς, θές πέρα στο άκρογιάλι, θές άπάνω στα σύγνεφα.
Νά τò συναντήσω, νά μετρηθώ μαζί του κι ᾶς μέ καταλύση. "Ας κρε-
μαστοϋν και τά δικά μου κόκκαλα άπάνω του ὅπως και τών άλλων
παλαβών. "Οχι όμως νά μην τò γνωρίσω ποτέ στη ζωή μου ! Τότε
γιατί έζησα τόσον καιρό, γιατί έγινα είκοσάχρονος, γιατί έμαθα τή
θάλασσα, γιατί άνασκάλισα τούς βυθούς ; Μονάχα για τò καρβέλι ;

— Τραβᾶτε για τò λιμάνι· τραβᾶτε νά πιούμε και καμιά· είπε ό
καπετάνιος βαριεστισμένος. Οί γερόντοι λένε κάποτε παραμύθια.

Κρύος ιδρωτας μέ πήρε. "Αρχισαν νά θολώνουν τά μάτια μου.

— Καπετάνιε, του λέω, έχε ύπομονή. Νά φέρουμε μιιά βόλτα πάλι.

Οϋτε κείνος ὅμως, οϋτε οί λαμνοκόπτοι μέ άκουαν. Τò καικι
γύρισε κι έφυγε για τò λιμάνι βαριεστισμένο κι έκεινο. Έγώ κρεμα-
σμένος στην κουπαστή*, δέν έπαυα νά κοιτάζω ζερβόδεξα μέ καρ-
διοχτύπι μεγάλο, σά νά ζητούσα τής μάνας μου τά κόκκαλα. Μάταια
ὅμως ! Τò νερό πρασινογάλαζο έφτανε ως κάτω και μου έδειχνε ξερά
τά φύκια· ὄχτους έδω άπόκρημους, εκεί άμμόστρωτες άπλωσιές σου-
φρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακά για τίς νεραίδες. Τò γιούσουρι

ὅμως ὄχι· κανένα σημάδι γιὰ τ' ὄνειρεμένο μου δεντρί. "Ἐλεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλί καὶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατάστρωμα. Ἄλλὰ τὴν ἴδια στιγμή θολὸ σύγνεφο ἴσκιωσε μπροστά μου· πίσω ἔμεινε σὰ νὰ διάβηκε φάλαινα.

— Στόπ ! φωνάζω· σταθῆτε !

Στάθηκε τὸ καΐκι, γύρισε πίσω στὰ νερά του καὶ εἶδαμε ὅλοι σὰ χιλιόχρονη βελανιδιὰ νὰ κάθεται στὸν πάγκο*. Δὲν ἦταν λοιπὸν ψέμα, δὲν ἦταν παραμῦθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο* στὴ ζώση μου, ἓνα τσεκούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγκρυο μ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγαν οἱ γέροντές μας. Τί ὁ διπίθαμος Ἀράπης ! Τί Γοργόνα καὶ τί Ἄριστος ! Τοῦτο εἶναι τὸ θάμασμα ! ! Οἱ ρίζες του μελαψές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἔμπαιναν στὶς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τὶς ποδιές του, ἓνα σῶμα, θαρρεῖς, καὶ μιὰ δύναμη. Ἀπάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μὲ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κλειστοὺς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὀργιές ψήλωνε. Καὶ ἀπὸ κεῖ κλαδιὰ καὶ ἀντικλάδια μυριόριζα, καμαρωτὰ κι ὀλόισια ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλὰ καὶ χαμηλά, λές κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τὸν πλατύχωρο κόρφο μὲ τὸ δίχτυ τους. Ὀλόγυρα τὸ νερό, διάφανο, σὰ γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφή μαζί καὶ ταίρι, ἀνάσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμαρένιο βάθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσο, κρύα καὶ ἄπατη*.

Ἦβρα τὸ δέντρο στὸν ὕπνο του. Μὰ καὶ στὸν ξύπνω νὰ τὸ ἔβρισκα, τὸ ἴδιο ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ὀρπάξω ἓνα κλαδί καὶ νὰ βγῶ ἀπάνω, καλὰ. Μὰ ἐγὼ ἤθελα νὰ τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἔκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα τὸ τσεκούρι καὶ γκόπ ! τοῦ κατάφερα τὴν πρώτη. Ζύπνησε Ὀφισ... Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἓνας σίφουνας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λές καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέματα ἐπάνω μου. Τὸ νερὸ χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσο κι ἔχασα τὰ πάντα. Ἐκατσα χαμηλά, ὀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νὰ μὴ μὲ σύρουν. Καὶ εἶδα ἄξαφνα τοὺς ρόζους τοὺς κλειστοὺς νὰ γλαυκοπαίζουν σὰ μάτια ἀράπικα καὶ νὰ χύνεται ἀστρίτης* ἢ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στὰ κλαδιὰ τὰ λευκοπράσινα εἶδα νὰ κρέμονται τὰ σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, ποὺ τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μαζί του. Στὸ βροῦχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δὲν ἦταν

ἄλλος παρὰ τὰ κόκκαλα πού δέρνονταν μεταξύ τους, καί τὰ γυμνά ποδάρια λάχτιζαν μέ πείσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σά νά τοὺς ἔλεγαν :

— Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἄπάνω μου τσίμπαι ὁ καπετάνιος :

— Ἐλα τώρα. Ἐλα καί δέ θά κάμης τίποτα.

Δέ θά κάνω τίποτα ! Κι ἐγώ τὸ κατάλαβα. Μά καί μέ τί μουτρα ν' ἀνέβω ἀπάνω ; Ποῦ τὸ στοιχειὸ τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; Ἄ, ὄχι· ἂν δὲν κατέβαινα, καλά· μά τώρα πάει ! Μόλις ἔπεσε ὁ σίφουνας, σηκώνω τὸ τσεκούρι καί τοῦ καταφέρνω δεύτερη μέ ὅλη μου τὴ δύναμη. Πέτρα νά χτύπαγα, τὸ λιγότερο θά ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκληθρα δὲν ἄνοιξε. Ἄντι νά πάη μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυὸ πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σά νά χτυποῦσα σὲ λάστιχο. Πρέπει νά τὸ ξεριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τσιμπάω ἀπάνω :

— Ρίχτε μου τὸ λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τὸ σύνεργο. Ρίχνω πέρα τὸ τσεκούρι καί ἀδράχων τὸ λοστό. Ἀρχίζω τὶς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγώ δὲν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὦρες περνοῦσαν, κι ἐγώ μέ τὸ λοστό στὸ χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νά πάρω ἀνάσα ἢ καί νά ρίξω γύρω καμιὰ ματιά. Μποροῦσε τὸ σκυλόψαρο νά ριχτῆ ἀπάνω μου. Τέλος τσιμπάω πάλι :

— Ρίχτε μου τὴ γούμενα*.

— Μωρ' ἔλα πάνω· τσιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμοιος. Για σένα τὴ θές τὴ γούμενα ; Ἐχουμε καί ψιλότερο σχοινί. Ἐλα πάνω· θά σοῦ κόψω τὸν ἀέρα !

— Κόβεις τὸν ἀέρα, μά σχίζω τὸ λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα. Ἡ ξέχασες πὼς ἔχω τὸ λάζο μαζί μου ;

Τὰ χρειάστηκε ὁ καπετάν Στραπάτσος· μοῦ ἔριξε τὴ γούμενα. Πιάνω ἀπὸ μακριὰ καί θηλυκῶν καλὰ τὸν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στὸ ἄλλο πλευρὸ καί ἀρχίζω πάλι μέ τὸ λοστό τὶς ρίζες. Ἐκεῖνο δώστου καί γλαυκόπαιζε τὰ μάτια, σά νά ἤθελε νά μέ μαγνητίση. Ἐσειόταν καί τάραζε σὰν ψάρι· τὰ κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε - κείθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους νά μέ συλλάβουν. Μά ποῦ νά μέ συλλάβουν ! Καί ἂν δὲν ἤξερα καθόλου τὰ δολερὰ παιγνίδια του, κι ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ καμώματά του, τὰ σκέλεθρα πού ἔβλεπα σφηνωμέ-

να ψηλά ήταν αρκετά να μου δείξουν τον κίντυνο. Σε κάθε του ανάκλαδισμα στρείδι κολλούσα στα πλευρά του μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια, όλα δούλευαν σύγκαιρα. Και ο λοστός, άψυς*, ένα με το άλλο τ' αντιρίματα* τὰ ἔβγαζε ἀπὸ τὰ θαλάμια τους, τὰ χωρίζε ἀπὸ τὴν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές, κι ἄλλες φορές με σκληθρες ἀπὸ χάλαρα*, με φόρτωμα ἀπὸ κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα πὼς ἄρχισε νὰ λασκάρη. Ἔχανε τὸ στήριγμά του.

— Ἀπάνω ! τσιμπάω.

Μὲ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τὴν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ ! Πῆρε καὶ σούρπωνε. Ἀντίκρυ τὸ Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σὰν ἀπὸ λουλάκι. Τὰ χωριά του ἀσπρίζαν στὶς πλαγιές σκόρπια μάρμαρα. Στὸ Βόλο ἀναβαν τὰ φῶτα καὶ ὁ οὐρανός, ὀλοπόρφυρος ἀπὸ τὸ ἡλιοβασίλεμα, ἔβγαζε ἕνα-ἕνα, τρεμόφεγγα τ' ἀστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πὼς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρὸς μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιὰ στιγμή καὶ τὸ γιούσουρι καὶ τοὺς κόπους μου καὶ τὴ δόξα μου ἀκόμη.

— Τί ἀπόκαμες ; ρωτᾶει ὁ καπετὰν Στραπάτσος.

— Τώρα θὰ ἰδῆς, τοῦ λέω πηδώντας ἀπάνω. Ἔλα, παιδιά ! τὰ κουπιά σας. Τὸ δέντρο θὰ τὸ σύρουμε στὸ νησι ἀπόψε.

— Μωρέ, τί λές ! Δὲν ἔπαθες τίποτα ; Δέ σ' ἄγγιξε τὸ στοιχειό ;

Καὶ ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, με ψηλαφοῦν, σφίγγουν τὰ κρέατά μου, κινοῦν τὰ μπράτσα μου καὶ ἀκόμα δὲν πιστεύουν πὼς εἶμαι γερός.

— Μὰ τραβᾶτε, παιδιά, λέω· τὸ δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στὰ κουπιά· τραβοῦν μὲ δύναμη. Ναί ! Ἀντὶ νὰ σῆρη μπροστά, πίσω πῆγαινε τὸ καίκι μας.

— Μωρέ, μᾶς γελαῖς· λέει ὁ καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογαῖς πὼς ἔκοψες τὸ γιούσουρι ;

— Μά τὸν Ἄι - Νικόλα, τὸ 'κοψα, τοῦ κάνω· τράβα ! Τ' ἤθελες, νὰ τ' ἀποκόψω, γιὰ νὰ με πλακώση ἀπὸ κάτω ; Δυὸ τραβήγματα θέλει καὶ θὰ ῥθῃ με τὶς ρίζες του.

Ἀρχίζουμε πάλι τὸ τράβηγμα. Κάπου μιὰ ὥρα ἔτσι παιδευτήκαμε. Ἄκουες τοὺς σκαρμούς κι ἔτριζοβόλουν. Πείσμα ἐπιᾶσε τοὺς ναῦτες καὶ ἀντρειεύονταν σὰν ζωτικά. Ὁ καπετὰν Στραπάτσος ξετρελαμένος ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνια, ψυχὴ ἔδινε σὲ ὅλους με τὶς

φωνές του :

—'Ω - ώ... 'Ω - ώ !... Γειά σας, παλικάρια ! 'Ισα, λιοντάρια μου !... Ντροπή μας ! Μωρέ, 'Ισα, τίγρηδες !...

Και τὰ παλικάρια, τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωνα· βαθιὰ τὸ κουπί και τὸ ἔπαιρναν πίσω μὲ τόση δύναμη, πού ἔλεγες τώρα θὰ γίνη σύψαλα. Τέλος βαθὺ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανὸ κύμα καταπάνω μας. Τὸ καίκι πέταξε γοργόφτερο ἔμπρός. 'Αμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νὰ πιάνη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν κόρφο. Ἦταν τὸ γιούσουρι.

—Νὰ ἰδῶ ! κι ἐγὼ νὰ ἰδῶ !...

Τρέχουν ὅλοι στὴν πρύμνη νὰ γνωρίσουν τὸ στοιχειό. Τὸ βλέπουν και σταυροκοποιοῦνται φοβισμένοι.

—'Ἐμπρός ! λέω στὸν καπετὰν Στραπάτσο. Νὰ τὸ βγάλουμε ὄξω τώρα, πού νύχτωσε, πρὶν τὸ νιώσουν και μᾶς τὸ πάρουν οἱ Τοῦρκοι .

Γ'.

Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸν κόρφο, Γοργόνα ὀργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιά. Ὁ οὐρανὸς ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ συνορά του. Ἄδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τὸ κύμα ψήλωνε βουνοῦ, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κάτασπρο, θαμπὸ και ἄχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα και τί ἄτια ! Τί φῶκες και τί φάλαινες ! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιόνταν και ἀλάλαζαν στὸ σύσκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δὲν ἦταν θάλασσα ἐκεῖνη ἦταν θυμὸς και σεισμο, κατάρρα και χολή, φαρμάκι τῆς ἄβυσσος.

"Ὅμως τίποτα. Τὸ γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια πού ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τὸ ἄκουα νὰ δέρνεται κάποτε και νὰ ρουχιζίη*, σὰ ζωντανὸ πού παίρνει ἀνήφορο Ντροπή τὸ εἶχε πῶς νικήθη, και πᾶσχιζε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῆ. Μὰ ποιὸς τὸ ἄφηνε; Μέσα στὸ ἄγριο πέλαγο μιὰ ξεχώριζα ταρναριστὴ φωνή, τὴ φωνὴ τοῦ διαλαλητῆ· ἓνα γνώριζα αἶσθημα, τὸ θάμασμα τῶν γερόντων μας :

— Νὰ λεβεντονιός !

1. Ἡ παράδοσις ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας.

Μὲ τὸ χάρωμα εἶδα κατὰπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τὸ νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μὰ τρία γερά. Τὰ μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στὸ κουπί. Τὰ πρόσωπα σούρωσαν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τὸ μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατάμαυρα μαλλιά, σὰ νὰ κύλισαν στογὸς* τὰ χρόνια ἐπάνω μας. Ὁ καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα στὸν μπάγκο, ἔμοιαζε πτώμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινούσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σὰ μηχανές πού κάνουν ἀναίσθητα τὸ ἔργο τους. Μόνος ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα νὰ λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλές φορές πού τοὺς πῆρα. Μὰ τί νὰ κάμω κι ἐγώ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρά ἡ δύναμή μου. Τὸ κύμα ἐπίμενε νὰ ψηλώνη ἀκόμα, νὰ λιχνίζη* καὶ νὰ μᾶς βρέχη καὶ νὰ μᾶς κλυδωνίζη φοβερὰ.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολὸ τὸ πέλαγο, φιλόξενο τὸ νησί μας ἀντίκρυ.

—Ἄλα,* παιδιὰ, καὶ φτάσαμε! φώναξα.

Καὶ πηδῶ στὴν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλὰ τὸ λιμάνι, νὰ ἰδῶ τὴν ἀμμουδιά, ὅπου θὰ τὸ ρίξω θρασίμι*. Τὸ καΐκι πέταξε μέσα, δυὸ χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στὸν ἄμμο. Τρέχω στὴν πρύμνη καὶ ἀδράζω* τὴ γούμενα. Ὅιμέ!! Σχοινὶ κομματιασμένο κρατῶ μόνο στὰ χέρια μου!

Τί ἔγινε τὸ ἄκαρπο δενδρί ;... Κάτω βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στὸ θεόχτιστο πάγκο του, μὲ τὶς λεπιδωτὲς ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τὸν κορμό, κλαδιὰ καὶ παρακλάδια του περαδῶθε, λὲς καὶ πιάσει νὰ κλείση ὅλα στὸ δίχτυ του. Ἀκόμα τὸ παραδίνουν γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σ' ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰν σίδηρο, δυνατὸ σὰ λέοντα, ψυχωμένο καὶ ἀθάνατο σὰν στοιχειό.

Κι ἐγώ, ὁ Γιάννος ὁ Γκάμαρος, ἑβδομητάρης κι ἐτοιμόρροπος τώρα, δὲ θαλασσοδέρνομαι παρὰ γιὰ τὸ καρβέλι!

« Λόγια τῆς Πλώρης », 1899

* Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

3. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΙΩΡΓΗ

Τὸ ἀμάρτημα ποὺ θὰ διηγηθῶ ἔχει γίνεи στὴν Κόνιτσα, λίγα χρόνια πρὶν ἐλευτερωθῆ ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγὸ.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιὸ βορινὴ ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καὶ πρωτεύουσα τῶν « μαστοροχωριῶν », δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας ποὺ βγάζει τοὺς πλιότερους χτίστες τῆς Ἑλλάδας — γιὰτὶ οἱ χτίστες λέγονται γενικῶς « μαστόροι » ὄχι μόνον στὴν Ἡπειρο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλην τὴν χέρση Ἑλλάδα.

Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκιᾶς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι Ἑλληνα Μητροπολίτη. Εἶχε καμιὰ ἐξακοσαριά σπίτια, τὰ λίγο πλιότερα ἑλληνικὰ καὶ τὰ λίγο λιγότερα τούρκικα, ἢ τὸ σωστότερο τουρκοελληνικὰ, τρεῖς χιλιάδες ψυχές ἀπάνω-κάτω, μὲ ὄψη πλιότερο χωριοῦ παρὰ πόλης. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοὶ στὴν ἀντίληψη ἀπ' ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλη καὶ τὰ Γιάννινα χωριὸ κι ἔλεγαν κομπαστικά :

— Γιάννινα χωριὸ, Κόν'τσα κασαμπάς* !

Τὸ ἴδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβίτες γιὰ τὸ Μέτσοβό τους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβίτες τὸ πῆραν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπὸ τοὺς Μετσοβίτες, γιὰτὶ κι αὐτοὶ ἔλεγαν :

— Γιάννινα χωριὸ, Μέτσοβο κασαμπάς !

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δὲν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τοῦρκο στὰ σπλάχνα τῆς. Τότε ἴσως νὰ ἦταν μικρότερη καὶ νὰ μὴν ἦταν « κασαμπάς », ἀλλ' ἦταν χριστιανικὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καὶ πέρα. Ἐπειδὴ ὁμως τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τοὺς πιέζαν πολὺ καὶ τοὺς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, ποὺ ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ὑπόφερναν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ βραστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στὴν πίστη τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὁμως, μιὰ μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καμιὰ σαρανταριά Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανίτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγο-

ροχώρια για πλιατσολοί, κι επειδή τὸ ποτάμι τῆς Κόνιτσας δὲν εἶχε τὸ γεφύρι πόχει σήμερα κι ἦταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τὶς βροχές, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ περάσουν κι ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν στὴν Κόνιτσα. Ἔμειναν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες, τρεῖς μέρες μὲς στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἔπιναν τὰ καλύτερα φαγητὰ καὶ τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στὸ τέλος ὅτι τὸ ποτάμι ὅλο καὶ κατέβαζε καὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ περάσουν εὐκόλα γιὰ τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νὰ πλιατσολογήσουν τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. Ἄλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν καὶ μὲ ξυλά καὶ μὲ λιθάρια καὶ μ' ὅτι ἄρματα εἶχαν, καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτὸ ὅμως θὰ ἐπέφερε τὴν τέλεια καταστροφή τῆς Κόνιτσας, ἅμα θὰ μαθεύονταν στὸ Λεσκοβίκι τὸ φονικὸ πού 'χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιὰ νὰ γλιτώσουν τὴν καταστροφή καὶ τὸν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφὰ τὸν σιέχη* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, πού ἐνεργοῦσε τὲς ἐξωμοσίες τῶν χριστιανῶν, καὶ τούρκεψαν ὅλοι! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διακήρυξε ὁ σιέχης πῶς ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καὶ συμπαθισμένο, τώρα πού ἔγιναν Τοῦρκοι, κι ἂν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοὶ νὰ πάρουν τὸ αἷμα τους ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες, θὰ εἶχαν νὰ κάνουν μ' ἐκεῖνον καὶ μ' ὅλο τὸ Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐτὰ τους καὶ δὲν ταραχτήκαν πλιά.

Γενόμενοι ὅμως Τοῦρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφὰ, ὡς ἓνα διάστημα δυὸ γενεῶν, τὴ χριστιανικότητά τους καὶ χωρὶς νὰ χαλάσουν τὲς ἐκκλησιές τους, ἢ νὰ τὲς μεταβάλουν σὲ τζαμιά, ἔχτισαν ἰδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλὰ λίγο-λίγο, μὲ τὸν καιρὸ, ἀπόγιναν Τοῦρκοι, καὶ μοναχὰ διατήρησαν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὸν σεβασμὸ πρὸς κάθε χριστιανικὸ ἀγιωτικὸ καὶ πρὸς τοὺς παπὰδες μας καὶ φέρνονταν ἡπια πρὸς τοὺς χριστιανούς. Ἔτσι λοιπὸν σ' ἐποχὴ πού δὲν ὑπῆρχαν γιατροί, ὄχι μόνον στὴν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καὶ στὰ ξακουστὰ Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιατροὶ ἦταν οἱ παπὰδες μὲ τὴ «δύναμη τοῦ Θεοῦ», καὶ χριστιανοὶ καὶ μωαμεθανοὶ ἔτρεχαν στὲς ἐκκλησιές καὶ στοὺς παπὰδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τὰ τελευταῖα τὴ χριστιανικὴ τους συνήθεια νὰ προστρέχουν στὲς ἐκκλησιές μας καὶ στοὺς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι ὄχι στὰ τζαμιά τους καὶ στοὺς χοτζάδες τους. Τοῦρκοι λοιπὸν Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καὶ πρόσφεραν λάδια, κηριὰ καὶ λαμπάδες στὲς ἐκκλησιές, παράγγελ-

ναν λειτουργιές και προσφορές και προσκαλοῦσαν παπάδες στα σπίτια τους και τους διάβαζαν εύκες και παρακλήσες για να γένουν καλά. Γι' αυτό κι απ' όλους τους έλληνοεξωμότες οί Κονιτσιῶτες ὄχι μόνον δὲν μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ και τοὺς ἀγαποῦσαν και τοὺς προστάτευαν και τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοί προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριά χριστιανούς, πού βρίσκονται σήμερα στην Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγο κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια και πλιότερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικά να γένουν πλιότερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, και, Τούρκοι και Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὐτὴ ἡ ἔρμονία ἀνάμεσα Τούρκων και Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τὲς μέρες πού 'ρθε ὁ Σουλτάν Χαμίτης στὸν αὐτοκρατορικό θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως και σ' ὄλην τὴν ἄλλη Τουρκία, ἄλλαξαν και στὴν Κόνιτσα τὰ πράγματα. Ἡ κατασκοπεία εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονικὴ περιωπή, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικός φανατισμὸς στὸ κατακόρυφο. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεία γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλίμονο σ' ἐκεῖνον τὸν Τούρκο, πού θὰ καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι ἢ λαμπάδες σ' ἐκκλησιά, ἢ ὅτι προσκάλεσε παπὰ στὸ σπίτι του για θεραπευτικό διάβασμα! Ἀμέσως τζουρλάλι* ὅτι δὲν ἦταν γνήσιος και σωστός μουσουλμάνος, και τὸ λιγότερο πού 'χε να πάθη, θὰ ἦταν ἐξορία στὴ Συρία ἢ στὴν Ἀραπιά!

Ἀλλὰ κι οί παπάδες κιντύνευαν να τιμωρηθοῦν αὐστηρὰ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ Κυβέρνηση, ἂν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπὸ μουσουλμάνο λάδι, κηρί ἢ λαμπάδες για τὴν ἐκκλησιά, ἢ πήγαιναν να διαβάσουν παρακλήσες στα τουρκόσπιτα. Γι' αὐτὸ κι ὁ Μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διάταξε να μὴν ἔχουν πλιά, σὰν και πρίν, καμιὰ-σχέση με τὰ τουρκόσπιτα, γιατί ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἡ μαρτία να δίνουν «τὰ ἅγια τοῖς κυσί»—στα σκυλιά· κι ὅτι ἂν μάθαινε στὸ ἐξῆς ὅτι ἕνας παπάς μπῆκε σὲ τούρκικο σπίτι, κρυφὰ ἢ φανερά, θὰ τὸν ἔκανε ἀργὸ «πάσης ἱεροπραξίας». Ἔτσι τραβήχτηκαν οί παπάδες ἀπὸ τὰ τουρκόσπιτα, κι αὐτὸ βάσταξε για κάμποσον καιρό. Ἀλλ' οί Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, πού ἦταν συνηθισμένες, μ' ὄλην τὴν ἐγκατάσταση ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιατρῶν, να προστρέχουν, και στὴν παραμικρότερη ἀρρώστια, στοὺς παπάδες και στὲς ἐκκλησιές, προτιμοῦσαν να πεθαίνουν καλύτερα, παρὰ να δέχονται γιατρὸ

και να πάρουν γιατρικά. Κανέννας όμως παπάς δεν δέχονταν πλιά να πάη σε τούρκικο σπίτι, ούτε να δεχθῆ τούρκικα τάματα, φοβούμενος και τῆ μεγάλη κι ασυγχώρητη ἄμαρτία και τὴν τιμωρία κι ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα κι ἀπὸ τὴν τούρκικη ἀρχή, τὸ χειρότερο. Ἄλλ' ἢ παντοδύναμη βία δεν τ' ἄκουε αὐτὰ και τὰ ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιά νύχτα παρουσιάζεται στο σπίτι τοῦ παπα-Γιώργη ἕνας Τοῦρκος και τοῦ λέγει :

—Νὰ κοπιάσης, παπα-Γιώργη, στο σπίτι μου, πολὺ σε παρακαλῶ, νὰ μοῦ διαβάσης μία εὐκὴ στὴ γυναίκα μου, γιατί ἔχει δυὸ μέρες μὲ τοὺς πόνους και δεν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἀκόμα.

—Ἄλλὰ, εὐλογημένε... (Φτοῦ ! φτοῦ ! τὸν θεοκατάρατο τὸν Ἄγαρηνό*!, εἶπε μέσα του ὁ παπα-Γιώργης, γιατί ὀνόμασε «εὐλογημένον» τὸν ἀλλόπιστον Τοῦρκο)... Ἄλλὰ, ἀγά μου, φοβοῦμαι νὰ ῥθω, γιατί θὰ τὸ μάθῃ ὁ καϊμακάμης και θὰ μὲ κἀνῃ ἔξορία! Δὲν ἔρχομαι! Πήγαινε στὴν εὐκὴ τοῦ Θε... (Φτοῦ! φτοῦ! πάλε τὸν θεοκατάρατο τὸν Ἄγαρηνό!, ξανάειπε πάλε ἀπὸ μέσα του ὁ παπάς). Πήγαινε στο καλό, ἀγά μου! Πήγαινε στο καλό! Μὴ μὲ πάρῃς στο λαιμό σου!

Βλέποντας ὁ Τοῦρκος τὴν ἐπίμονη ἄρνηση τοῦ παπαῶ, ἔφυγε, ἀλλὰ σε λίγο ξαναγύρισε και τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα :

—Θὰ ῥθῃς, παπά! Ἄλλιῶτικα δεν γίνεται ! Πεθαίνει ἡ γυναίκα μου! Δεν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ και φωνάζει: «Φέρτε μου τὸν παπα-Γιώργη, ποὺ μὲ γλίτωσε και στὴν ἄλλη μου γέννα μὲ τὸ διάβασμά του!».

—Σὲ λυποῦμαι πολὺ, ἀγά μου, μ' αὐτὰ ποὺ μοῦ λές, ἀλλὰ δεν μπορῶ νὰ ῥθω... Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τὸν καϊμακάμη...

Τότε ὁ Τοῦρκος βγάζει μι' ἀστραφτερὴ μαχαίρα και τοῦ λείει :

—Τὴ γλέπεις αὐτὴν, παπά; Ἡ ἔρχεσαι, ἢ στὴν ἔχωσα στὰ στήθια!

Και πετοῦσαν τὰ μάτια του φώτιές. Τί νὰ ἔκανε τότε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ;

Ἄπ' τὴ μιὰ μεριά ἡ μεγάλη κι ασυγχώρητη ἄμαρτία, ποὺ θὰ πετοῦσαν τ' ἅγια στὰ σκυλιά, (τοῖς κυσί), ὅπως εἶχε εἶπει ὁ Μητροπολίτης, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος μὴν τὸ μάθῃ κι ὁ καϊμακάμης κι ὁ Μητροπολίτης! Ἐμπρὸς βαθὺ και πίσω ρέμα. Ἄλλὰ και «παπάς

δεμένος γράφει και ξεγράφει». Κι έτσι θέλοντας και μή, πήρε τὸ εὐχολόγι του, τὸ πετραχήλι του, ἓνα κηρὶ και λίγο θυμίαμα κι ἀκολούθησε τὸν Τοῦρκο, τρέμοντας ἀπὸ τὸ φόβο του. Φτάνοντας στὸ τουρκόσπιτο, διάβασε παράκληση, κι ὦ τοῦ θάματος, ὕστερ' ἀπὸ μισὴ ὥρα γέννησε ἡ Τούρκισσα!

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, κρυφὰ -κρυφὰ, τὸ ἔμαθαν ὅλες οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασάν Ζέλφου, δὲν μποροῦσε νὰ γεννήσῃ, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη νὰ τὴν διαβάσῃ, και μόλις τὴν διάβασε, γέννησε μιὰ χαρά...

Κι ἔλεγαν οἱ Τούρκισσες :

—Μωρέ, τί καλὸ διάβασμα ἔχει ὁ παπα-Γιώργης! Ἄμα διαβάσῃ, πιάνει ἀμέσως τὸ διάβασμά του!

—Βαλλάί*, εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος! Διαβάζει και τὸν ἀκούει ὁ Θεός!

—Τί πειράζει ποὺ εἶναι χριστιανός; Τὸν ἀγαπάει ὁ Θεός και τὸν ἔχει στὸ χουσμῆτι* του. Ὁ Θεός ἔπλασε και τοὺς Τούρκους και τοὺς Χριστιανούς. Ὅλους παιδιά του μᾶς ἔχει...

—Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει παίρει στὸ χουσμῆτι του...

—Πόσοι Τοῦρκοι εἶναι ποὺ παίρουν Χριστιανούς στὴ δούλεψή τους και δὲν παίρουν Τούρκους. Ἔτσι κι ὁ Θεός -- προσκυνοῦμε τ' ὄνομά του -- ἔχει πάρει τὸν παπα-Γιώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Κι ἔτσι ὁ παπα-Γιώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' ὄλο τὸ τουρκογυναικαρεῖο τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τὲς Τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους και στοὺς γονέους τους.

Ὁ παπα-Γιώργης μπαινόβγαινε τὲς νύχτες στὰ τουρκόσπιτα «γιὰ διάβασμα» και δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἓνα παιδὶ τοῦ καϊμακάμη και δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ κάνουν καλὰ οἱ γιατροί. Κιντύνευε και σώνονταν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Μιὰ χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναίκα τοῦ ὀνομαστοῦ Σιαχίν-μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιὰ μέρα :

—Καθμένη, Χατιτζέ-χανοῦμ! Δὲν φωνάζεις τὸν παπα-Γιώργη νὰ σοῦ διαβάσῃ τὸ παιδί σου νὰ γένη καλὰ;

—Τί λὲς αὐτοῦ, Χανοῦμ-ἔφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, ποὺ δὲν ἦταν Κονιτσιώτισσα και δὲν πίστευε στὰ χριστιανικὰ ἀγιω-

τικά. Πώς είναι δυνατό να κάνη καλά τὸ παιδί μου τὸ διάβασμα ἑνὸς γκιαούρη ;

—“Άκου με, Χανούμ-ἑφέντη! τῆς εἶπε πάλε ἐκείνη. “Άν θέλῃς νὰ γένη τὸ παιδί σου καλά, νὰ πάρῃς τὸν παπα-Γιώργη νὰ σοῦ τὸ διαβάση...

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἴσως καὶ μήνας, καὶ τὸ παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὄχι μόνον δὲν γένονταν καλά μὲ τὰ γιαιτρικά τῶν γιαιτρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στὴν ἀπελπισία της, μιὰ βραδιά, κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα της, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη καὶ τὸ διάβασε. Τ’ ἄρρωστο παιδί, ἑπτὰ-ὄχτῶ χρονῶν παλικαράκι, αἰστάνθηκε ἕναν ἑσωτερικὸ κλονισμό στὴν ἐμφάνιση τοῦ παπαῦ καὶ στὲς προφυλάξεις ποὺ μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπῆ κρυφὰ ὁ παπὰς τῆ νύχτα στὸ διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νὰ τρέμη. Ὁ παπα-Γιώργης τὸ καθησύχασε μὲ ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παράκληση, τὸ θυμιάτισε μὲ μωσχολίβανο, τὸ σταύρωσε μὲ τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ φεύγοντας εἶπε στὴν καϊμακάμαινα :

—“Ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ κι ὄχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἑμαρτωλοῦ, θὰ κάνη καλά τὸ παιδί σου...

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπα-Γιώργης, ἔτσι κι ἔγινε. Ἀπὸ κείνι τῆ νύχτα κόπηκε ἡ θέρμη τοῦ παιδιοῦ καὶ σὲ λίγες μέρες ἔγινε καλά !

Ἔμαθε κι ὁ καϊμακάμης τὴν αἰτία τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καὶ φανατικὸς μουσουλμάνος — γιὰτὶ δὲν ἦταν Κοινοσιώτης — καὶ δὲν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανούς, φώναξε κρυφὰ τὸν παπα-Γιώργη καὶ τὸδωκε δέκα λίρες κέρασμα καὶ συνάμα τὴν ἄδεια νὰ διαβάζη ἐλεύθερα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ μὲ μεγάλη προσοχὴ νὰ μὴν τὸ μάθη ἡ ἀστυνομία ἢ κανένας χαφιές*, γιὰτὶ τότε, ὡς καϊμακάμης, θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τὸν καταδιώξη.

Ἄλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μείνη γιὰ πολὺ κρυφὸ ἕνα πράγμα ποὺ τὸ ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριὰ κι οἱ πολλὲς καὶ χοντρές λαμπάδες ποὺ πήγαινε ὁ παπα-Γιώργης στὴν ἐκκλησιά, χωρὶς νὰ φανερώνη ἀπὸ ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοια στοὺς ἄλλους παπαδες καὶ στοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι ὁ παπα-Γιώργης βρίσκονταν σὲ σχέσεις μὲ τουρκόσπιτα καὶ διάβαζε κρυφοπαρακλησες σὲ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἂν ὄχι ἀπὸ κακία, ἀλλ’ ἀπὸ καθῆκον, νὰ καταγγείλουν τὸ πράγμα στὸν Μητροπολίτη.

Ὁ Μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μὲ τὰ ἥθη

καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εὐρισκόμενος στὴν Κόνιτσα, δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀν καὶ ἱκανὸς ἱεράρχης κατὰ τ' ἄλλα, καὶ ἅμα τοῦ καταγγέλλθηκε ὅτι ὁ παπα-Γιώργης διάβαζε παρακλήσεις σὲ τουρκόσπιτα («σταύρωσον! σταύρωσον!»), τὸν ἔκανε ἄργὸ «πάσης ἱεροπραξίας» ἐπ' ἀόριστον!

Σὰν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεσε στὸ κεφάλι τοῦ κατημένου τοῦ παπα-Γιώργη ἡ ἀδικη αὐτὴ καταδίκη καὶ θέλησε νὰ δικαιολογηθῆ στὸν Μητροπολίτη, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸν ἀκούσῃ ἐκεῖνος! Εἶχε γίνει θηρίο!

Ὁ παπα-Γιώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς καὶ ὑπόμενε μὲ χριστιανικὴ ὑπομονὴ τὴν ἀδικία ποῦ τοῦ ἔχε κάνει ὁ Μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του. Καὶ ἐνῶ, λίγα χρόνια πρὶν, ὅλοι οἱ παπάδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στὰ τούρκικα σπιτία, τώρα βρέθηκε νὰ θεωρηθῆ αὐτὸ «μεγάλῃ καὶ ἀσυγχώρητῃ ἁμαρτία» εἰς βάρος τοῦ παπα-Γιώργη.

Ἡ «μεγάλῃ καὶ ἀσυγχώρητῃ ἁμαρτία» τοῦ παπα-Γιώργη ἄρχισε ἀπὸ λίγο-λίγο νὰ μεγαλώνῃ, σὰν τὴν ψείρα τοῦ παραμυθιοῦ, ποῦ δὲν τὴν χωροῦσε οὔτε τὸ σπιτί, καὶ ἔλεγαν κρυφὰ ὁ κόσμος, γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τοῦρκοι:

—Διαβάζει εὐκὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τούρκικα τὰ σπιτία!
Ἄκοῦς ἐκεῖ ὁ τραγογένης!

—Δὲν εἶν' αὐτὸ μονάχα... ἀλλὰ μπαίνει καὶ διαβάζει καὶ στὰ τζαμιά!...

—Ἐγὼ ξέρω ὅτι μνημόνευε στὴν προσκομιδῇ καὶ ὀνόματα: Φατμέ, Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, ὅλες τὲς Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, καὶ εὐχόνταν μέσα στὴν ἐκκλησιά «ὑπὲρ ὑγείας καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν» τῶν ἄλλοπίστων!

—Ὅλα ἐκεῖνα τὰ πολλὰ κηριὰ καὶ ὅλες ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λαμπάδες στὴν ἐκκλησιά, ποῦ θέλουν χρόνια νὰ καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα!

—Τί ἀνακατεῦνται οἱ Τοῦρκοι στὰ δικά μας τ' ἀγιωτικὰ καὶ τὰ θρησκευτικὰ; Ἐμεῖς δὲν ἀνακατεuόμαστε στὰ δικά τους... Ἄν ἀναγνωρίζουν τὴ θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική τους, ἄς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν καὶ οἱ παπποῦδες τους ἄλλοτε!

—Τὸν ἀθεόφοβο τὸν παπα-Γιώργη! Ἄκοῦς νὰ μᾶς κἀνὴ τὴν ἐκκλησιά μισοτούρκικη!

Μήν μπορώντας πλιά να δικαιολογηθῆ ὁ παπα-Γιώργης, δὲν ἔβρισκε ἔλεος στὴ συνείδηση κανενὸς χριστιανοῦ. Ὡς τότε ζοῦσε τὸ σπίτι του μὲ τὴν ἐφημερία του καὶ μὲ τὸ πετραχήλι, καὶ τώρα τὰ ἔχανε καὶ τὰ δυό ! Ἔχανε, οὔτε πλιότερο οὔτε λιγότερο, τὸ ψωμί ἀπὸ τὸ στόμα του ! Τί νὰ γένη ; Τί νὰ κάνη ; Μόνον στὸ Πατριαρχεῖο μπορούσε νὰ κλαυτῆ καὶ νὰ βρῆ τὸ δίκιο του, ἀλλὰ δὲν ἦταν τόσο εὐκόλο νὰ πάη ἀπὸ τὴν Κόνιτσα στὴν Πόλη, στὸ Πατριαρχεῖο. Ἄλλὰ κι ἂν μπορούσε νὰ πάη, θὰ καταδέχονταν νὰ τὸν ἀκούσῃ ὁ Πατριάρχης ἢ νὰ διαβάσῃ τὴν ἀναφορά του ; Κι ἔκανε ὑπομονή.

— « Ὁ ὑπομείνας σωθῆσεται », ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τὴν εὐαγγελικὴν ῥῆση, κι εἶχε τὴν ἐλπίδα στὸ Θεὸ καὶ στὸ δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ τοῦ ἔχε ἀφαιρέσει τὸ πετραχήλι ὁ Μητροπολίτης ; Ἕνας Θεὸς τό ἔφερε ! Καὶ τὸ χειρότερο, ποὺ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ πονᾷ καὶ νὰ μὴν μπορῆ νὰ πῆ τί τὸν πονάει καὶ ποῦ τὸν πονάει ! « Ἄν σὲ βαρέσῃ ὁ Κατῆς, ποῦ θὰ πᾶς νὰ κριθῆς ; » λέγει μιὰ παροιμία. Ἄν μάθαιναν οἱ Τοῦρκοι τὴν τιμωρία του, καὶ μάλιστα ὁ καϊμακάμης, πού ἔχε ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια του, θὰ τὰ ἔχε ἄσκημα ὁ Μητροπολίτης μὲ τὴν τούρκικη Διοίκηση... Δὲν θὰ τοῦ ἔλεγε ἡ Διοίκηση « γιατί ἔκανες ἄργὸ τὸν παπα-Γιώργη ; », ἀλλ' εἶχε ὅλα τὰ μέσα νὰ τοῦ φέρῃ τόσα ἐμπόδια καὶ προσκόμματα στὴν ὑπηρεσία του, ὥστε ν' ἀναγκασθῆ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα τὸ γληγορότερο. Τὸ εὐκολώτερο ἀκόμα ἦταν ὅτι μπορούσε καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ στὸ Ὑπουργεῖο ὅτι εἶναι συνεννημένος μὲ τὸ ἑλληνικὸ κομιτάτο καὶ τότε ἀλίμονό του ! Αὐτὴ ἡ κατάστασις βάσταξε κάμποσους μῆνες ; πόβλεπε ὁ παπα-Γιώργης τὸ ψωμοκάρβελό του ἀπὸ μακριά, καὶ τοῦ φαίνονταν ὡς χαμένη κι ἄφραστη εὐτυχία, ὅταν κατὰ θεῖαν πρόνοιαν μετατέθηκε ἐκεῖνος ὁ Μητροπολίτης στὴν Ἀνατολή κι ἔρχονταν νέος Μητροπολίτης.

Ὡς φωτεινὴ ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αὐτὴ ἡ εἶδησις μέσα στὸ φοβερὸ σκοτάδι τῆς ἀπελπισίας ποὺ βρίσκονταν ὁ δύστηνος παπα-Γιώργης. Ἄλλ' ἂν εἶχε κι ὁ νέος Μητροπολίτης τὴν ἴδια ἀντίληψη τοῦ παλιοῦ τί θὰ γένονταν τότε ; Δὲν θὰ τοῦ ἔμενε τίποτε ἄλλο τότε, παρὰ νὰ πέσῃ στὸ ποτάμι ποὺ περνοῦσε μπροστὰ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ πνιγῆ !

Προσπαθοῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν καταδίκη του ἀπὸ μέρος

του Μητροπολίτη και δεν μπορούσε να παραδεχτή ότι ήταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εύκεις και παρακλησες στα τουρκόσπιτα. 'Αλλ' αυτό ύψωνε πλιότερο τὸ γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας και ταπεινῶνε τὸ τζαμί και στή συνείδηση τῶν Τούρκων και στή συνείδηση τῶν Χριστιανῶν ! Τὸ ἀντίθετο θὰ ἦταν κακό, ἂν τὸν προσκαλοῦσαν οἱ Τοῦρκοι νὰ πάη κι ἀρνιόνταν νὰ πάη, ἢ ἂν δέχονταν στὸ σπίτι του χότζα νὰ τοῦ διαβάζη ἐκεῖνος τούρκικες εύκεις και ντουάδες. Τὰ διαβάσματα πόκανε αὐτὸς δὲν εἶχαν ὡς σκοπὸ νὰ κάνουν τοὺς Χριστιανοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς Τούρκους Χριστιανούς. Καὶ στὸ κάτω-κάτω δὲν ἐπιζητοῦσε αὐτὸς νὰ πηγαίνει νὰ διαβάζη στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ προσκαλόνταν, κι ἂν ἤθελε ν' ἀρνηθῆ, δούλευε κι ἡ βία τῆς μαχαίρας ! Οἱ Τοῦρκοι πρόστρεχάν στὸ ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὄχι αὐτὸς στὸ ἔλεος τῆς τούρκικης. Καὶ συναρμολογώντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τὰ «ὑπὲρ» και τὰ «κατὰ», ἔφτανε στὸ συμπέρασμα νὰ ἐλπίζει ὅτι ὁ νέος Μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τὴν ἀπολογία του και δὲν θὰ τοῦ βρισκε φταίξιμο, ἢ, τουλάχιστον, θὰ τὸν λυπιόνταν και θὰ τοῦ δινε τὸ πετραχήλι του και τὴν ἐνορία του.

"Ὑστερα ἀπὸ κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι ὁ νέος Μητροπολίτης εἶχε φτάσει στὰ Γιάννινα και τὸ ἐπόμενο Σάββατο βράδῳ θὰ ἦταν στὴν Κόνιτσα.

Μιά ζέστη και μιὰ κρύο τοῦ ῥθε τοῦ παπα-Γιώργη ἠ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Μητροπολίτη. "Ἦθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιὰ νὰ ῥχη τὸν καιρὸ νὰ σκεφτῆ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθῆ καλύτερα. 'Αλλ' ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ῥχονταν τὸ Σάββατο ὁ Μητροπολίτης, καλῶς νὰ ῥχονταν.

Τέλος, ὁ Μητροπολίτης ἔφτασε τὸ Σάββατο στὴν Κόνιτσα μὲ τιμητικὴ συνοδεία τριῶν-τεσσάρων καβαλαραίων χωροφυλάκων ἀπὸ τὰ Γιάννινα, κατὰ τὰ συνηθισμένα. "Ὀλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Κόνιτσας και τῶν περιχώρων μὲ τὸν πρωτοσύγκελλο και τοὺς παπάδες «ἐπὶ κεφαλῆς», τὸν δέχτηκε μιστὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα. Παρακολούθησε ἀπὸ μακριὰ κι ὁ παπα-Γιώργης τὴ μητροπολιτικὴ ὑποδοχὴ σὰν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβούμενος μὴν τοῦ γίνη καμιὰ ἀποδοκιμασία, κι ἦταν σὰν νὰ πῆγε και σὰν νὰ μὴν πῆγε στὴν ὑποδοχὴ.

* * *

“Υστερα από τον έρχομό του Μητροπολίτη στην Κόνιτσα, πρόβαλε το σπουδαίο ζήτημα στον παπα-Γιώργη: τὸ νὰ παρουσιασθῆ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νὰ παρουσιασθῆ καὶ τί νὰ εἰπῆ καὶ πάλι δειλίαζε. Τῆ μιὰ στιγμή τ’ ἀποφάσιζε νὰ παρουσιασθῆ σήμερα καὶ τὴν ἄλλη τ’ ἀνάβαλε γι’ αὐριο. Αὐτὴ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνω-κάτω δυὸ βδομάδες, καὶ θὰ βαστοῦσε ποιὸς ξέρει πόσο, ἂν μιὰ μέρα δὲν ἐπέβαλε στὸν ἑαυτό του νὰ πάγη, καὶ γιὰ νὰ μὴν τ’ ἀναβάλλῃ πάλε, σὰν πρὶν, ὀρκίστηκε στὴν ἱεροσύνη του καὶ στὸ πετραχῆλι του νὰ πάγη χωρὶς ἄλλο ἐκείνην τὴν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιὰ καὶ δυὸ καὶ στὴν Μητρόπολη !” Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάρους. Παρουσιάστηκε στὸν Μητροπολίτη, τοῦ ἔκανε τὴν ἀπαιτούμενη μετάνοια μὲ γονυκλισία καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

— Ποιὸς εἶσαι ἐσύ, παπά μου, κι ἀπὸ ποῦ εἶσαι ; τὸν ρώτησε ὁ Μητροπολίτης μὲ πατρικὸ ὕφος, ποὺ δὲν ὁμοίαζε καθόλου μὲ τὸ συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

— Εἶμαι ὁ παπα-Γιώργης ἀπ’ ἐδῶ μέσα, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, ἀπάντησε ὁ παπα-Γιώργης.

— Ποιὸς παπα-Γιώργης ; ξαναρώτησε ὁ Μητροπολίτης· δὲν σ’ εἶδα καμιὰ μέρα ἐδῶ... Μήπως ἔλειπες ; Ποῦ ἐφημερεύεις ;

— Ἐφημέρευα, ἀλλὰ δὲν ἐφημερεύω πλιά...

— Καὶ γιατί ;

— Γιατὶ μ’ ἔχει κάνει ὁ Μητροπολίτης ἀργὸ ἀπὸ «πάσης ἱεροπραξίας».

— Καὶ γιατί ; Μήπως ἔκανες κανένα μεγάλο ἰμάρτημα ;

— .....

— Πέ μου τί ἰμάρτημα ἔκανες, κι ἂν δὲν εἶναι πολὺ μεγάλο, κι ἂν δὲν ἀντιβαίνει πολὺ στοὺς κανόνες τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς θρησκείας μας, θὰ σοῦ φανῶ ἐπιεικῆς, ἂν δείξης τὴν ἀπαιτούμενη μετάνοια...

— Τὸ ἰμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, ἀποκρίθηκε ὁ παπα-Γιώργης, μεγάλο ἢ μικρὸ δὲν ξέρω, εἶναι ὅτι προσκαλοῦμαι ἀπὸ διάφορα τουρκόσπιτα ἐδῶ μέσα στὴν Κόνιτσα, ὅταν εἶχαν κανέναν ἄρρωστο, καὶ τοὺς διάβαζα εὐκὲς καὶ παρακλήσεις γιὰ νὰ γένη καλά... Αὐτό, Δεσπότη μου, ἦταν παλιὸ συνήθιο ἐδῶ πέρα... “Ὅλοι οἱ παπάδες διάβαζαν στὰ τουρκόσπιτα καὶ δὲν εἶναι παρὰ λίγος καιρὸς ποὺ μᾶς τὸ ἀπαγόρευσε ὁ Μητροπολίτης. Καὶ μήπως ἤθελα, Δεσπότη μου, νὰ πηγαίνω ; Μ’ ἔπαιρναν «διὰ τῆς βίας»... μὲ μιὰ τέτοια μαχαίρα στὸ χέρι!...

Κι ἔκανε τὴ σχετικὴ χειρονομία, γιὰ νὰ δείξη τὸ μέγεθος τῆς μαχαίρας.

—Αὐτὸ εἶναι ὄλο κι ὄλο τὸ ἀμάρτημά σου, ποὺ σ' ἔκανε ἀργὸν ὁ Μητροπολίτης ;

—Αὐτό, Δεσπότη μου, καὶ μόνο...

—Στὴν ἱερωσύνη σου ! Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν ;

—Στὴν ἱερωσύνη μου, Δεσπότη μου, καὶ στὸ πετραχήλι μου ! Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν !...

—Ἀπὸ σήμερα, τοῦ εἶπεν ὁ Μητροπολίτης, συγκινημένος ἀπὸ τὴν παλιά συνήθεια τῶν Τούρκων τῆς Κόνιτσας νὰ προσκαλοῦν ταπάδες στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ τοὺς διαβάσουν, ὅταν ἀρρωστοῦσαν, ποὺ μάθαινε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν καταδικασμένον παπα-Γιώργην, εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἀδικὴ τιμωρία σου. Πάρε τὸ πετραχήλι σου, διάβαζε εὐκὲς καὶ παρακλήσεις ὅσες μπορέσης στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, καὶ τὴν ἐρχόμενη Κυριακὴ νὰ ῥθης νὰ λειτουργήσης μαζί μου στὴ Μητρόπολη.

Ὁ παπα-Γιώργης μπῆκε δειλὸς σπουργίτης στὴ Μητρόπολη καὶ βγῆκε αἰτός ! Φουρντουλοῦσε* καὶ δὲν πατοῦσε στὴ γῆ ἀπὸ τὴ χαρὰ του κι ἀπὸ τὴ δόξα του.

Τὸ βράδυ ἐκείνης τῆς ἡμέρας προσκάλεσε ὁ Μητροπολίτης ὅλους τοὺς παπάδες τῆς Κόνιτσας καὶ τοὺς εἶπε ὅτι θὰ ἔκανε «ἀργὸ πάσης ἱεροπραξίας» ἐκεῖνον τὸν παπά, ποὺ θ' ἀρνιόνταν νὰ διαβάσῃ εὐκὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα !

Αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ὁ Σπυρίδωνας !

« Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς »

Χρῆστος Χριστοβασιλῆς

4. ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ

—Παππού, σήκου, παππούλη ! Σήμερα εἶναι μέρα πίσσημη ! Τί φυλάς τὸ στρῶμα καὶ βογκᾷς ! Ὅλο βογκᾷς, κι ὄλο μαλώνεις . . . σώνει πιά ! Ἔβγα νὰ ἰδῆς ! Ἐλα ν' ἀλλάξης καὶ νὰ βγῆς στὴν ἀγορά. Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα—Σάββατο Λαζάρου !

Τὸ μαθητοῦδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στὸ σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τόξερε ὁ παππούς πὼς ἦταν ἡ τρανὴ Παραμονή, τῆς Ἐξοδος ἡ μέρα.

2002
 "Αχ, τέτοια μέρα δὲ θὰ ξαναρθῆ — μήτε ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ !

Τὸ 'ξερε ὁ παππούς, κι αὐτὸ ἀπὸ μέρες κι ἀπὸ νύχτες συλλο-
 γιότανε. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στὴ μεγάλη
 Θύμηση. Καὶ τὴν περίμενε τὴ μέρα αὐτῆ, σὰ νὰ 'τανε νὰ 'ρχόταν
 ἄλλη μιὰ φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου. 2002

Μὰ τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπὲς φωνὲς τοῦ ξάφνισαν τὸ
 νοῦ. Κι ἐκεῖ, νὰ πάλι τὸ τρελόπαιδο μπροστά του. Ἄφησε τὶς τρε-
 χάλες γιὰ νὰ ξαναρθῆ καὶ νὰ τοῦ γίνῃ πειρασμὸς καὶ πάλι.

— Ἀκόμα κάθεσαι, παππούλη ; Λεχῶνα θὰ μοῦ γίνῃς αὐτοῦ
 πέρα ; Ἀπόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά ! 2002

— Καλά, καλά, μωρὲ παιδί, μὴ μὲ μαλώνῃς τόσο· γέρος εἶμαι, δὲν
 μπορῶ νὰ σηκωθῶ. Ἐδῶ ἄσε με νὰ σήπωμαι...

— Τί εἶπες ; Δὲν ἀκοῦς ! Περνάει ἡ Ἔξοδο !

Αὐτὸς ὁ λόγος χτύπησε τὸ γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ
 βοή, πού 'φτανε ἀπ' τὸν ἄλλο δρόμο, κρυφὴ τρεμούλα τοῦ 'χυσε στὰ
 σωτικά· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— Ἐφτασα ! Τ' ἄρματά μου !

Ὁρθὸς τινάχτηκε σὰν παλικάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζω-
 στηκε τὸ σπαθί. Καὶ βγήκε.

2002
 Τὰ μάτια ἀγριωπὰ στυλώνει γύρω του. Κάτι σὰ νὰ ζητῆ. Τὸ
 κανόνι καὶ τὸ ντουφέκι γεμίζει ὅλη τὴ χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος
 πολὺς στὴν ἐγορά. Ὅλοι ντυμένοι τὰ καλά τους. Ὅλοι τ' ἄρματα
 κρατοῦν — καὶ ρίχνουν !

Ὁ λαὸς παίξει μὲ τὴ φαντασιά του τὸ παιγνίδι αὐτὸ στὸ χρόνο
 μιὰ φορά. Θέλει νὰ ζωντανέψῃ πάλι τὴ μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιὰ νὰ
 ἰδῆ πῶς ἦτανε — κι ὁ γέρος πάει νὰ τὸ πιστέψῃ.

Βρίσκεται μὲ τ' ἀγγόνι στῆς λιτανείας τὴν οὐρὰ κι ἀκολουθοῦνε.
 Τέλος στοὺς τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται
 κι ἀκοῦν ἕναν πού βγάνει λόγο· μὰ ὁ λόγος εἶν' ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος
 ἀκούει, καὶ δὲν καταλαβαίνει. Ἀκούει καὶ καρτερεῖ· σὰν κάτι φαίνεται
 νὰ καρτερεῖ. . .

— Ὁρέ, δὲν ἦταν ἔτσι ! Κράζει μὲ δυνατὴ φωνή.

Ἄφησε στὴ μέση τὴ γιορτὴ καὶ πῆρε τὸ δρόμο πίσω γιὰ τὸ
 σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, σι' ἀγγόνι δὲ μιλεῖ. Ἄξαφνα
 σταματάει. Ἐκεῖ κοντὰ του κάποιος τραγουδεῖ. Ἕνας τυφλὸς χω-
 ριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παίξει τὴ λύρα του καὶ τρα-

γουνδεῖ. Λέει τὸ τραγούδι τὸ θλιμμένο, τὸ μοιρολόγι τοῦ Μεσολογιοῦ.

Ὅρθος ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρῦση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἤσυχα, καὶ δὲ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τὸ τραγούδι.

—Νά, ὀρέ, ἔτσι ἦτανε !

Αὐτὸ εἶπε μονάχα. Καὶ γύρισε στὸ σπῆτι τοῦ καὶ στὸν καημὸ του.

« Μεγάλα Χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Α Ε Ρ Α Σ »

Λέξη μαγική, πού δὲν σημαίνει σχεδὸν τίποτε καὶ ὅμως τὰ σημαίνει ὅλα. Τρεῖς συλλαβὲς πού βγήκαν μιὰν ἡμέρα ἀπὸ τὰ χεῖλη ἑνὸς ἀπλοϊκοῦ, ἐκεῖ στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, ὅταν εἶδε νὰ σκάζουν οἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ καὶ νὰ μὴν παθαίνει τίποτε κανεῖς, καὶ ἔκαναν ἔπειτα τὸ γύρω τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου θάνατος ! Τὴν πῆρε ἡ δόξα μαζί με τὰ φτερά της καὶ γύρισε ὅλους τοὺς κάμπους καὶ ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκάδια. Ὅπου αἷμα, ἐκεῖ κι αὐτή· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτή· ὅπου νίκη, βροντόφωνη θὰ ἔβγαине ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλὰ σὰν ὕμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπῆτι ἢ καλύβι πού νὰ μὴν ἀντηχῆ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺ κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα, καὶ ὅμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὅσους ἔζησαν τοὺς δυὸ πολέμους, καὶ ὅμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση πού ἐλέγετο, καὶ ἄλλαζε σημασία γιὰ τὸ καθετί.

Ἐπεφταν οἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἀπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους; « Ἀέρας ! » τοὺς φώναζαν.

Πήγαιναν λίγο μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ χτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω· κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα; Γύριζαν οἱ μαχηταὶ με ἕνα μειδίαμα εἰρωνείας, καὶ βλέποντας τὴν παραχή, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴ φυγή, « Ἀέρας ! » πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμιὰ ἀπ' ἐκεῖνες πού φεύγουν παραπλανημένες ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμὴ, ἐκεῖ πού κάθονταν οἱ ἄλλοι ξένοιαστοὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι,

τρομαγμένοι. Τότε μ' ένα χαμόγελο ειρωνικό στα χείλη εκείνοι που πολεμούσαν στην πρώτη γραμμή άφηναν να τους ξεφύγη ένα βροντόφωνο : «'Αέρας !».

Μιά φορά ένας ταγματάρχης άπ' εκείνους τους λίγους, που όταν βροντούσε το κανόνι γινόταν άφαντος, και μόλις έβγαυε έμπρός και άρχιζε λόγια και συμβουλές, πήρε κι αυτός το μερίδιό του άπό τον «'Αέρα», γεμάτο άπό καυστική ειρωνεία. "Ενας «'Αέρας !» δυνατός τον άκολουθούσε κάθε φορά που άνοιγε το στόμα του, ώσπου εξαφανίσθηκε πιά για πάντα.

"Ενας άλλος, άπό εκείνους τους πολλούς που ζούσαν νύχτα μέρα μαζί με τα παλικάρια, που μοίραζε την γαλέτα μαζί τους, και κοιμόταν πλάγι - πλάγι μ' αυτούς μέσα στον κίνδυνο, χτυπήθηκε μιά μέρα βαριά. Τόν κουβάλησαν με το πόδι σπασμένο. Μερικοί, άνήσυχoi, τόν περιτριγύρισαν. 'Αλλ' αυτός σφίγγοντας τα χείλη του για να μη φωνάξη άπό τόν πόνο, χαμογέλασε και τους φώναξε δυνατά :

— Δέν είναι τίποτα, παιδιά. «'Αέρας !».

— «'Αέρας !» του φώναξαν κι εκείνοι, και τράβηξαν πηδώντας πάλι στην πρώτη γραμμή.

"Αλλη μιά μέρα, ένας άπό εκείνους τους ήρωικούς άξιωματικούς του πεζικοϋ, που βρίσκονταν πάντοτε με το σπαθί στο χέρι μπροστά, άφησε να του ξεφύγη ή ίδια λέξη. "Ηταν μιά άπό τις μέρες εκείνες τις λίγες, που άντικρίσαμε μερικά άτυχήματα. "Ολοι οί στρατοί, και οί πιό ένδοξoi, έχουν πάθει όμοια σε μερικές στιγμές. "Ολόγυρα μετρούσαν τους νεκρούς, μάζευαν τους πληγωμένους. Το αίμα είχε χυθί άφθoνα και άνώφελα. Δέν είχαμε έπιτύχει εκείνο που ζητούσαμε· δέν είχαμε κατορθώσει τίποτε. Το παλικάρι εκείνο γύρισε και είδε το τάγμα του έξαντλημένο, μισό. Είδε όλη την πομπή άπό τους νεκρούς, όλη τή σωρεία άπό τους τραυματίες, όλο το πλήθος άπό τους ζωντανούς που άκολουθούσαν άπό πίσω με το κεφάλι σκυφτό και τα μάτια χαμηλά. Είδε τα αίματα, τους χαμένους κόπους, τις μάταιες ήρωικές προσπάθειες, είδε τόν έχθρο εκεί άντίκρυ να κρατ ή τις θέσεις, του, περήφανος και έπίμονος, και τότε, άφοϋ χτύπησε το σπαθί του δυό - τρεις φορές με λύσσα έπάνω σ' ένα βράχο, κοίταξε τα παλικάρια του με μάτια φλογισμένα άπό μανία και λύπη μαζί και τους φώναξε :

—«'Αέρας» σήμερα! «'Αέρας» και σέ μένα και σέ σᾶς και σ' ὄλους μας!

Ἔτσι σέ ὅλες τὶς στιγμὲς τῆς δόξας, μέσα σέ ὅλες τὶς μεγάλες και ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἦταν ἡ μεγάλη λέξη, ἡ λέξη χωρὶς νόημα, τὸ ποίημα τῆς μάχης και τοῦ θανάτου, και ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στὶς πίκρες και στὶς ἀτυχίες. Λέξη¹ πού ἀντηχεῖ ἀκόμα σέ ὅλες τὶς χαράδρες, πού πετᾷ ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς κάμπους, πού τριγυρίζει ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν παλικαριῶν. Λέξη πού φοβέριζε τὸν ἐχθρό, πού τὸν ἀκολουθοῦσε στὴ φυγὴ του. Λέξη πού ἀντίκρισε μὲ τὸ γέλιο κι αὐτὴ τὴ χολέρα και τὴν ἔδιωξε. Πέντε γράμματα πού χοροπηδοῦσαν γελαστά ἐμπρὸς στὶς ὀβίδες, μέσα σέ βροχὴ ἀπὸ σφαίρες, πού κοιμόνταν μαζί μὲ τὴν πείνα, πού ξυπνοῦσαν μὲ τὴν παγωνιά, πού χαιρετοῦσαν τὸ θάνατο και τοὺς νεκροὺς πού περνοῦσαν, πού εἰρωνεύονταν τὸν κάθε δειλὸ και ἀνέβραζαν στὸν οὐρανὸ τὸ κάθε παλικάρι — αὐτὰ τὰ πέντε γράμματα δὲν θὰ λησμονηθοῦν ποτέ! 'Αέρας και τὰ βόλια! 'Αέρας και ἡ πείνα και τοῦ ἡλίου τὰ χτυπήματα και ἡ παγωνιά και οἱ πληγὲς και ὁ θάνατος. 'Αέρας και τ' ἀδέρφια τὰ σκοτωμένα. 'Αέρας και τὰ ὄρφανὰ και τὰ σπίτια πού ἐρημώθηκαν και ἐκλείσαν γιὰ πάντα. 'Αέρας και οἱ νεκροὶ και τὸ αἶμα! 'Αέρας και οἱ τάφοι! "Ὅλα γι' αὐτοὺς ἦταν ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, και τὸ μόνο πού δὲν ἔγινε, ἦταν ἡ πατρίδα τους, πού τὴν ἔκαναν μεγάλη και δυνατὴ μὲ τὸν ἀέρα τους.

Ἐφημερὶς «Ἐστία»

N. Πετιμεζᾶς (Λαύρας)

2. ΠΟΝΟΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν: τοὺς ποντικούς και τοὺς Ἑλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, πού ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλὸν τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγὼ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικὰ βιβλία και ἐὰν δὲν ἔχω σήμερα, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μου τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι

1. Ἡ λέξη «'Αέρας», ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἰταλοελληνικὸ πόλεμον τοῦ 1940 ἔμεινε θρυλική, ἔχει και προῖστορία στὰ ἴδια βουνὰ τῆς Ἀλβανίας.

ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλιαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίον νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίον θέλεις ;

—“Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

“Ὁ Ἕλλην φιλιαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ τσῦ ἀρνηθῆῖ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γερόντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία, πού δανεῖσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιά φορά ; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρετριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου ! τῆς εἶπα. Ἄλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ! Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια !

Ἐμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μὲ τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοὶ του τὸν ἔθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸ κῦμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πατριὸν γῆν. Ἄλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διὰ τί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγώ, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῆ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς;

Ἐν τῷ μεταξὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἐξαφνα, ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβερὰν ὄψιν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεαρίνην*, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβῆνῃ κάθε βράδυ

τὸ σπερματώτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῆ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαιπώρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἔβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ στὸ σπῆτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματώτο...

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἕνα διαρκῆ πόνον ψυχῆς !

Ἐφημερὶς « Ἐστία »

Παῦλος Νιοβάνας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμικὴ ἀνταπόκρισις)

Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὁποῖον ἐπισκέφημεν χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι νὰ σᾶς δώσω μίαν ἰδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἣ ὅποια, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον ἑβδομάδα, θὰ γραφῆ με χρυσοῦ γράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὐτή, ἣ ὅποια δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἣ ὅποια ἔληξε με τὴν ἐπίτευξιν ὄλων τῶν ἀντικειμενικῶν τῆς σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς μάχη τῆς Ἰταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ Ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανοήσαν, διότι ἀφῆκεν ὀπίσω του τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνηθῆ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπεπειράθη νὰ κρατήσῃ με κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἧτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἣ ὁδὸς αὐτὴ διέρχεται μεταξύ ὑψηλῶν ὄρεων, ἰδίως δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ὀχυρὰ ἣ μεταξύ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνὰ ὑφούνται εἰς μέγα ὕψος, καθὼς καὶ ἣ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Ὅταν πρὸ ἑβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς

μας, παρελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἤλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις Ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπαν ὄχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὄχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωποὺς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλαγιοφυλακὰς εἰς τὰ ἑκατέρωθεν ὄχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει Ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἦρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὁποία διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ φέρουσα τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὄχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἐποποιία ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν. Ἡ ὁρμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἠρωϊσμός τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἀφθαστος συντονισμός ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικὴν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἕνα πρὸς ἕνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὀργανωθῆ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον: ὑπῆρχαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων, πυροβολεῖα, φωλεαὶ πολυβόλων καὶ ὀλμοβόλων ἀπὸ μπετόν ἀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσον ἰσχυρῶς Ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια, τὰ ὁποῖα εἶχον πανικοβληθῆ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατὸν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάνα. Ἴσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆ, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἐξηγή τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐχθρικής ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν τούτοις ἠλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμός της πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς Ἰταλικὰς ἢ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχὴ περίξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἐγίνε θέατρον ἔθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθαυματούργησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιοῦτοτρόπως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικός καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἤρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν, ἐνῶ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ἰδιοῦ

μας στρατοῦ. Καί ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες προσεπάθουν μαζί μὲ δύο οὐλαμούς πυροβολικοῦ καὶ ὀλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικός τάξεις.

Ψῦχος δριμύ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιῶν ἐκάλυπτε τὸ ὄρεινὸν ἔδαφος. Ἄλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔληξε μὲ περιλάμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ Ἑλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὕλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἐφημερίς «Καθημερινή»

Σπίρος Μελάς

4. Ω Ξ Ε Ν Ε

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δὲν πέθανε. Ξαναζῆ στὰ ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τὰ νέα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἐχινὸς καὶ Νυμφαία· ἔχουν τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν ὄχυρῶν, ὅπου τὰ ἥρωικά τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καὶ δείχνουν, ὅτι ἡ γενιὰ τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διὰ μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπεραξίους ἀπογόνους τῆς. Εἴχαμε καὶ στὴ νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἥρωισμοῦ, τὸ Σούλι, τὸ Κούγκι, τὸ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι. Ἄλλὰ στὴ νωπὴ αὐτὴ σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὄχυρῶν, ὁ Ἕλληνας ἀποθεώνεται. Δὲν εἶναι μόνον ὅτι τὰ ὑπέροχα παλικάρια τῶν ταγμάτων αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τὴ φοβερὴ ἐπίθεση ἀπείρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὀπλισμένοι μὲ τὴν τελευταία λέξη τῶν μέσων, τ' ἄφθονα καὶ τελειότατα βαριὰ πυροβόλα, τὰ θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ' ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστάς. Εἶναι πρὸ πάντων ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιαῖται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρὶς καμιὰ ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τὸ ἤξεραν ὅτι θὰ πεθάνουν μέχρι ἑνός. Ἔλαβαν αὐτὴ τὴ διαταγή :

—Ἡ πατρίδα θέλει τὴ ζωὴ σας. Ὅποιοι ἀπὸ σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οἰκογενειακὲς μεγάλες ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νὰ φύγη.

Ἄλλὰ δὲν ἐκινήθη κανεὶς. Ὅλοι ἐπῆραν τὴν ἀπόφαση νὰ πεθάνουν γιὰ τὴ δόξα τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, γιὰ τὴν τιμὴ τῶν ἑλληνικῶν ὀπλῶν καὶ γιὰ νὰ καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τὸν ἐχθρό. Ἔτσι πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτὰ τὰ παλικάρια, Ἑλληνικὴ λεβεντιά χωρὶς ταίρι στὸν κόσμον, ψυχὲς ἀθάνατες, γεμάτες φῶς, ποὺ ὑψώνουν ὡς τὰ οὐράνια τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαίρουν τὴν ἠθικὴ του φύση καὶ δείχνουν τὴ θεϊκὴ καταγωγή. Ἔτσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν αὐτὰ τ' ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιὰ νὰ γράψουν μὲ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στὴν καρδιὰ τῶν ἐπερχομένων τὸ ὄνομα Ἑλλάς, πατρίς χρέος, τιμὴ. Καὶ νὰ δείξουν στὴ φοβισμένη ἀνθρωπότητα τὸ μόνο δρόμον τοῦ λυτρωμοῦ — τὸ δρόμον τῆς θυσίας.

Ἐκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τὰ ὄχυρά τους γίνονται ρημάδια, τοὺς τὰ παίρνουν, τὰ ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμὸ τὰ ματωμένα στήθη τους, πέφτουν ἕνας - ἕνας ἐκεῖ ποὺ ἐτάχθησαν, μὲ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στὰ χεῖλη. Ἐλάτε, χωρὶς θρήνους, νὰ σκεπάσουμε τὰ κορμιά τους μὲ τ' ἀνοιξιὰτικὰ λουλούδια τῆς γῆς μας, ποὺ ὑπεράσπισαν μὲ θεϊκὴ ὄρμη. Καὶ στοὺς τάφους των ἄς ξαναγράψουμε τὸ παλιὸ ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων:

Ἦ ξένε, πὲς στοὺς Ἕλληνας,
ὅτι ἐδῶ εἴμαστε θαμμένοι,
πιστοὶ στὸ θέλημά τους!

Ἐφημερὶς « Ἐστία », 1941

Σπύρος Μελάς

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Ζ Ω Η

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια κατεβαίνουν νὰ πιοῦν στὴν κελαηδούσα ρεματιά.

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια στάθηκαν ἔξαφνα στὸν κατήφορον, μὲ τὰ κέρατα σὰν κλάδους, καὶ τὰ κεχριμπαρένια τους μάτια μὲ κοιτάζουν.

Μέσ' ἀπ' τὸ λόγγο, μέσ' ἀπ' τὰ σγουρά πεῦκα, ἕνα κοτσύφι σφυρίζει σὰν τσοπανόπουλο.

Ἄ! ζωή, τρελή πού εἶσαι! Ἄ ζωή!

* * *

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ, σὰν καλοσύνη πού κρύβεται, εἶν' ἕνα ἐκκλησάκι.

Χρόνια διακόσια κοιμᾶται ἀπόξω ὁ καλόγερος πού τὸ ζωγράφισε — χρόνια διακόσια σωπαίνουν τὰ τρία του κυπαρίσσια.

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ εἶν' ἕνα κάτασπρο ἐκκλησάκι.

Ἄ! ζωή, ώραία πού εἶσαι! Ἄ ζωή!

* * *

Ἄπάνω στὶς λιλὰ μολόχες, ἄπάνω στὸ νέο θυμάρι, πουλάκια δίχως ὄνομα, στιγμές πουλάκια, ἦρθαν — ἔφυγαν.

Οἱ γαλανές σκιές τῶν φύλλων τρέχουν στὸ φακιόλι τῆς χωριατοπούλας πού διαβαίνει κάτω ἀπ' τὸν πλάτανο.

Στὸν ἴσκιο του ὁ γεροπεῦκος κοίμισεν ἕνα κοπάδι.

Στὸ λαμπρὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ ἄσπρα σύννεφα σβήνουν ἀπὸ ἠδονή...

Ἄ! ζωή, εὐτυχισμένη πού εἶσαι! Ἄ ζωή!

* * *

Κι ὅμως τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ — δὲν ξέρω τί θέλει τὸ φῶς τοῦ κόσμου...

Κι ὅμως, τώρα πού βράδιασε, δὲν ξέρω γιατί ὅλα στὸν κόσμο συλλογίζονται τὴν αἰτία τους — γιατί τὸ σκοτάδι ἀπλώνεται σὰν ἕνα μεγάλο νόημα...

Κι ὅμως, τώρα πού σκοτείνιασε, τὰ πλάσματα συλλογίζονται τὸ νόημα τοῦτο, πού τὸ εἶχανε ξεχάσει τὸ πρωὶ σήμερα μὲ τὸν ἥλιο, σήμερα μὲ τὶς χαρές, καὶ πάλι θὰ τὸ ξεχάσουν αὔριο μὲ τὸν ἥλιο, αὔριο μὲ τὶς χαρές...

Ἄ! ζωή, ἀσυλλόγιστη πού εἶσαι! Ἄ ζωή!

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

— Ὄταν ἀντικρίσης τὸν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὀρθή, στὸ δεξί σου χέρι τὴ λαμπάδα.

— Τὴν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τὴν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στους κόμπους τῶν λιγνῶν της δαχτύλων.

— Τὸ φῶς της ἐρόδισε τῶν προγόνων μας τὸ βυζαντινὸ πρόσωπο καὶ κινήγησε τὸ σκοτάδι μὲς στὶς ρεματιές τῶν ρυτίδων τους καὶ στὰ σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στὴ ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπὸ ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοὶ μπροστὰ σὲ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αὐτοὶ σοῦ παράδωκαν τὴ λαμπάδα, γιὰ νὰ τὴ φυλάξης ἀπ' τοὺς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, ποὺ τὴν ἐκλείσεις μὲς στὴ σιωπὴ σου, καταφρονώντας — οἰμέ — τὴ νιότη σου καὶ τὴ στοργή μας, προχώρησε στὸ Δημιουργὸ μπροστὰ καὶ στήσε τὸ θρίαμβο τῆς φλόγας σου !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

~~3.~~ ΥΠΟΘΗΚΑΙ

(Εὐρεθεῖσαι χειρόγραφοι μετὰ θάνατον)

“Όταν εἶσαι λησμονημένος ἢ παραμελημένος ἢ σκοπίμως ἐκηδευισμένος καὶ μειδιᾷς ἐσωτερικῶς ὑπερήφανος διὰ τὴν ὕβριν:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ἡ καλωσύνη σου κακολογῆται, ὅταν αἱ ἐπιθυμίαι σου πολεμοῦνται, ἡ καλαισθησία σου προσβάλλεται, ἡ συμβουλή σου περιφρονῆται, αἱ γνώμαί σου γελοιοποιοῦνται, σὺ δὲ δέχεσαι ὅλα αὐτὰ μὲ σιγὴν ὑπομονῆς καὶ ἀγάπης:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν εἶσαι εὐχαριστημένος μὲ οἶανδήποτε τροφήν, μὲ οἶονδήποτε ἔνδυμα, οἶονδήποτε κλίμα, οἶανδήποτε συναναστροφήν, οἶανδήποτε μοναξιάν, οἶανδήποτε διακοπήν:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ὑπομένης πᾶσαν ἀταξίαν, πᾶσαν ἀνωμαλίαν, πᾶσαν ἀπροσεξίαν εἰς χρόνον καὶ τόπον, πᾶσαν ἐνόχλησιν:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ἡμπορῆς νὰ ἀντιμετωπίζης τὴν κενὴν ἀνοησίαν, τὸν πα-

ραλογισμόν, τὴν διανοητικὴν ἀναισθησίαν καὶ ὑπομένῃς ὅλα αὐτά, ὅπως τὰ ὑπέμεινεν ὁ Ἰησοῦς:

—Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Ὅταν ποτὲ δὲν ἀρέσκεσαι νὰ περιαιτολογῆς ἢ νὰ ἀπαριθμῆς τὰ ἰδικὰ σου καλὰ ἔργα ἢ νὰ ἐπιδιώκῃς ἐπιμόνως ἐπαίνους, ὅταν δύνασαι ἀληθῶς νὰ ἀρέσκεσαι νὰ εἶσαι ἄγνωστος:

—Αὐτὸ εἶναι νίκη:

Λόγος μνημόσυνος εἰς Γεώργιον Β', 1949

Γ. Π. Οἰκονόμου

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΣΩΡΙΤΗΣ

Ἄρ. Ροῖδης ἐξετάζων τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου ἀποφαίνεται, ὅτι, ζήσας οὗτος εἰς ἐποχὴν ἄνευ μεγάλων ἰδανικῶν καὶ ἀντιποιητικῆς, ἐπροτίμησε νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν, οἱ ὅποιοι ἐνεσάρκωνον τὸν πανελλήνιον πόθον τῆς Ἐλευθερίας.

... Ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετίσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικῆν ἔποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδοτήμει τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημόσυνα», τὸν «Διάκον» καὶ τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκῶ, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῆ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῆ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εὐλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νὰ τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὐγκῶ τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερὰ.

Ἄρ. μετ' αὐτοῦ ὅμως συνεπιβαινὼν τοῦ φοβεροῦ ζῴου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν

στιγμήν νά ὑπερβαίη χάσματα καί ἀβύσσους δι' ἰλμάτων, ἅτινα δέν φαίνονται ἄνευ πτερύγων κατορθωτά. Ὁ ἄτακτος οὔτος καί ὄντως ἀχαλίνωτος, ὁτὲ μὲν ἐπὶ γῆς ὁτὲ δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλάκις καί ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ' ἐτέρου ὅμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὀπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραία ταῦτα πράγματα δέν προφθάνει τις πάντοτε νά διακρίνη σαφῶς, καί τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινῶ.

Αἱ πλείσται τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δέν ὁμοιάζουν οὔτε ἀνάγλυφα, ὡς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστὸν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὠραίαν σκηνογραφίαν τρέμουν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μὲν, ἀλλὰ σπανίως ἀκινήτουσιν λίμνης. Ὡς ἔτυχε καί ἄλλοτε νά εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργής καί ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος των ὅμως τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὡς κλάδοι παρθένου δάσους καί ἐπέρχεται τότε ρωμαντικὸν τι σκίῳφως, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλῆσματα: βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καί γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαῦρον ἀφρόν, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραίδας καί παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἤθελον φανῆ ἀπλῶς τερατώδη καί ἐνίοτε ψυχρά. Ἄλλ' ὡς ὁ Ὁ φ μ α ν*, ὁ Ἄ ρ ν ι μ*, ὁ Ἐ δ γ ἄ ρ δ ο ς Π ὀ ο ν* καί οἱ ἄλλοι ἔξοχοι μαγγανευταί, οὕτω καί ὁ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νά προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλματα ταῦτα δέν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐγρηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὡς ἐν ὄνειρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὄνειρατα δέν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καί τότε ὅμως δέν πρέπει νά κρίνη τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπροξένει αὐτῷ, ἐνᾧ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνευθυριάστως, ὅτι, ἐνᾧ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχαί», οἱ «βοῶντες νεκροί» καί τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρευ-

όντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν αἰείποτε γέλωτα, ὁ Θανάσιος Βάγιας* τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ «Βρυκόλαξ» τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενούσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρῖγος, οἷον ἠσθανόμεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῶ τῶ Βαλαωρίτη θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὁμως ἄδικον ἠθέλην εἶναι νὰ συμπεράνη τις ὅτι, καὶ ἐν ἑλλείψει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἴσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὐγενίου Ντελακρουά* καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόϊα* παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἂν ἐλάβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὔτε ἐπὶ ἴσων σκελῶν ἠθέλον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαλμούς. Ἄλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ροῦβενς* εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγίαι τοῦ Κιμαβούη* πυραμίδες ὁστέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἂν εὑρεθῆ ποτε Ἡρόστρατος* στέργων νὰ τὴν ἀνάψη, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, τοῦ Ἰμμερμαν* καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὁμως οὐχὶ ἅπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῶ Ἑλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγκώ, καὶ ἀντὶ ὁρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἄσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ «Μνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλά:

*Ὁργωνε ὁ Χάρος, ὄργωνε τῇ γῇ ποὺ τότε τρέμει.
Τ' ἀλλάκια του εἶναι μνήματα, τὰ μαῦρα του τὰ βόδια
φουσομανοῦν σὸ κέντημα τῆς ἀσπλαχνῆς βουκέντρας.*

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἔναυλοι ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

*Ἐπέσαν τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
ἐσβήσανε τὰ φῶτα τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια.
Ἡ μάνα σφιγγεὶ τὸ παιδί βαθιὰ στὴν ἀγκαλιά της,
γιατ' εἶναι χρόνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάση.*

Τοιαύτη καὶ ὀλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἣτις πρέπει ἴσως νὰ εἶναι τελευταία :

*Κάμνει στεφάνια στὸ νεκρὸ, ποὺ ἐκτείνονται, πλαταίνουν,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεγυχνήσουν παιάνουν.
Λές καὶ τὸ κόμα τῆ νεκρῆ σὰ νύφη του ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γιορτάζει...*

Οὐχὶ βεβαίως ἄσφογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν, ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἶσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος :

*Πόσες φορὲς ἀπὸ μακριὰ ἀνήλικο παιδάκι,
μὲ θαρρομένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυφην ἐλπίδα,
ὁ δύστυχος ἐκοίταξε τὴν καταχνιά τῆς Πίνδου
μοῦ ἐφαίνετο πὼς ἦτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
κι ἐπρόσμενα κι ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τὴ βοή του!*

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν Ἑπτανησίων, ἔχει ἐνίοτε καὶ τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγενεῖάν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ τρίτῳ ἄσματι τῆς « Φροσύνης » παριστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν εὐθύμων Λιἀπηδων*, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων καὶ ποδοκυλούντων νεοκόπους κεφαλᾶς. Ἐνῶ οὕτω παίζουσιν οἱ πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

*Ποιὸ κεφαλὴς περσοῖτες σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
γιὰ νὰ τὲς βάλλῃ ἐπανωτὲς νὰ χύσῃ πυραμίδα
ποιοὶ δέρνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένον χέρι.*

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ ἐλεημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος.

Καὶ τότε διώχνουν σκούζοντας : «Ψῆσε το νὰ χορτάσῃς ! »

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προδιαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο :

Ο Pisa, vituperio delle genti! ¹

Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν ἑλλείπει τοῦ ποιητοῦ ἤθελεν ἀνακράξει:

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πῶς οἷς βασιάει ὁ κόσμος!

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσοισα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὕψος ὁμοιογενῆ δένδρα· οἰαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ὑποτεθῆ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς «Φροσύνης» δικαιούται νὰ συγκαταταχθῆ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὐγκῶ εἰς τὴν γενεάν τῶν μεγαλοστόμων ἀοιδῶν.

Ἄν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἦτις οὔτε ἰδανικόν οὔτε κἂν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἠδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν «Φθινοπωρινῶν φύλλων»* καὶ τῶν «Ἄνατολικῶν ἁσμάτων»*, ἀφ' ἐτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο οὔτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὐγκῶ εἶναι ἐξ ὄλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὁ ἐλάχιστα παθῶν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἣτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασιανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολὴν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκην, ἣν περαίνει ὡς ἀκολουθῶς: «Ὁ Bouchut περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμὸν (nevrosisme), τοῦ ὁποίου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί... Αἰσθάνομαι ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμή ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμή παραφροσύνης καὶ ὄλος ὁ ὄργανισμός μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς

1. Ὡ Πίζα, ἔνδειος τοῦ ἔθνους.

ποιητικής διαθέσεως...».

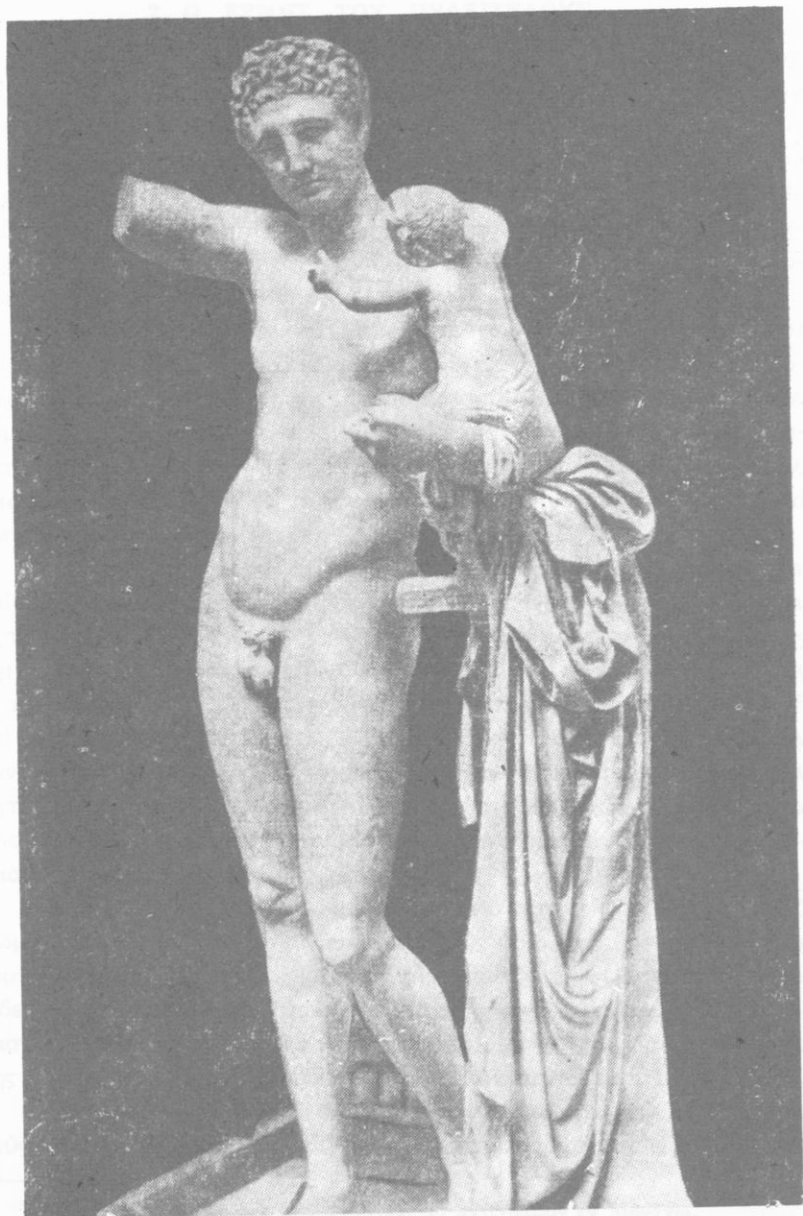
Καί πρό τῆς ἐξομολογήσεως ὁμως ταύτης, πολλάκις ἠσθάνθημεν ἀναγινώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λύρα ἠχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεούσης αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάφη τὰ σπλάγχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἱκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῆ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς «Φροσύνης», ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. Ὅπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκουφόρησεν ἡ Ὅσσα εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν Βλαχάβαν χρόνους πολλοὺς καὶ μῆνας, οὕτως ἤθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἤμισιν τούλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὄνειρω. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἤλθεν ἡ Μοῦσά του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἄπαξ μόνον ἡ πυγμὴ του.¹

Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τίνος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῆται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. Ἄν ἀκμαία ἔμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως ὀνομασθῆ τις ἔθνικὸς ποιητὴς, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἂν ὁμως ἀπαιτῆται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθηματὰ ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἂν ἑλλείπη ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

« Κριτικαὶ μελέται »

Ἑμμανουὴλ Ροΐδης

1. Ὑπαίνισσεται θλιβερόν ἐπεισόδιον τοῦ Βαλαωρίτου, ὅτε ἦτο βουλευτὴς, ἐντὸς τῆς αἰθούσης συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μετὰ τῶν ἐπίσης βουλευτῶν Κεφαλληνίας ἀδελφῶν Ἰακωβάτων.

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

2. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ὠρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλου καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖα ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν· καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἔσταμάτησε διὰ ν' ἀναπαυθῆ, ἀκκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποῖαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνος ὁ Πausanias ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστᾷ τὸσον ἐναργῆ τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ ὄραματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρώστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρον, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην· εἶναι ἔβρον, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστῆι ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλές δὲ πρόσωπον μὲ τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῆ καὶ φειδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ. Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη¹ μὲ τὴν μητρικὴν τῆς στοργῆν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀόριστους ρεμβασμούς.

Γραφικὴν* δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ· ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελής καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν οὐλῶν χαλαρῶν μαλλίων· ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται δ' ὅτι

1. Πλαστικὸν ἔργον τοῦ Κηφισοδότου, οὗ ἀντίγραφον ἐν Μονάχῳ.

συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομάστον ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

*Αγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν Διόνυσον εἶχε κάμει καὶ ὁ Κηφισόδοτος, τοῦ Πραξιτέλους δὲ τὸ σύμπλεγμα ἀφιερῶθη ὡς σύμβολον πιθανῶς τῆς μεταξὺ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἡλείων συμμαχίας τοῦ 343 π.Χ., διότι ὁ Διόνυσος ἐτιμᾶτο κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἡλείαν, ὁ δ' Ἑρμῆς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

« Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης »

Χρῆσιμος Τσοῦντας

3. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

*Απόσπασμα διαλέξεως: « Περί Ἑλληνικῆς Ποιήσεως »

... Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρᾶ, ἓνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῆ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἂν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. Ἄλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγὴν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ἄσμα ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

*Ὡς τότε, παλικάρια, γὰ ζοῦμε στὰ σιενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στὶς ράχες, στὰ βουνά ;
Σπηλιὲς γὰ κατοικοῦμε, γὰ βλέπουμε κλαδιά,
γὰ φεῖγομ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν μικρὴ σκλαβιά ;
Νὰ χάνουμε ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὄλους τοὺς συγγενεῖς ;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακὴ.*

Κάπου ὁ Ρενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζῆ Δελίλ* ὡς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προῖον τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄν κανεὶς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς

τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπνευσμένον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῆ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ὠραίου, ὡς δύναμις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχύν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἄνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου πρὸς τὴν ἀγνὴν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐναυθὰ μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατόν εὐρύτερον.

Καὶ τί περιέργον! Ἡ ποίησις αὐτῆ, πού δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ιδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μήτε κἂν νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἢ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκκίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμμύθια, ἢ βραίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπόν· ἢ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκρονος· ἢ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστικὴ, τόσῳ εἶναι ἔθνοπλαστική. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῆς φιλοπαίγμονος καὶ ψοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπέων ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖα φαίνονται ἀντικρὺ τῆς ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἢ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελλήνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρείαν τώρα καὶ ὑψηλὴν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχου τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τείχη τῆς Ἰερικῆς. Καὶ διαβλέπομεν τώρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὡς πρὶν· ἀέρα γεμί-

1. Ὁ Βηλκρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσωπέους μύθους, ὁ δὲ δεῦτερος ποιήματα ὑμνοῦντα τὸν οἶνον καὶ τὴν χαρὰν ἐν γένει (ἀνακρεόντεια).

ζουν οί πνεύμονες ἡμῶν, καί ἔπαναλαμβάνομεν ἐν χορῶ με ὄλην τῶν πνευμῶνων μας τήν δύναμιν :

*Σ' ἀνατολή καί δύση καί νότο καί βοριά,
γιά τήν πατρίδα ὅλοι νά 'χαυμε μιὰ καρδιά.
Στήν πίστη του καθένas ἐλεύθερος νά ζῆ,
στή δόξα τοῦ πολέμου νά τρέξουμε μαζί.
'Ὡς πότε ὀφρικιάλος* σέ ξένους βασιλεῖς :
'Ἐλα νά γένης σῦλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλιο γιά τήν πατρίδα καθένas νά χαθῆ
ἢ νά κρεμάση φούντα γιά ξένον στό σπαθί.*

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καί περισσότερον κραυγαί· δέν πλουτοῦσιν εἰς ἰδέας ἀπό ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἕβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὄνειροπολήσεως· ἀλλὰ εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλότῃ αὐτῶν μία ἰδέα, ἡ ἐλευθερία. Δέν μᾶς θαμβώνουν με εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως με τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν : ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δέν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἔρμονιῶν ὄνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ ἄσμα τὸ μεταχειρίζεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὄπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. « Ὁ ἀνθρώπινος λόγος », εἶπεν ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος Κάρλαϊλ*, « ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός ». Οὕτως καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἄσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἡ ὀρμὴ τὸ ἐξαίρουν εἰς ποίημα. Ὁλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νά τὴν μύσῃ καὶ νά τὴν ὀπλίσῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὄλην νά τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέραν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

*Βούλγαροι καὶ Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
'Αράπηδες καὶ ἄσπροι με μιὰ κοινὴ ὀρμὴ,
γιά τὴν ἐλευθερία νά ζώσουμε σπαθί,
πὼς εἶμασ' ἀντρωμένοι παντοῦ νά ξακουσθῆ.
Σουλιῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὡς πότε σιῆς σπηλιῆς σας κοιμᾶσθε σφαλιστά ;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια* Ὀλύμπου σταθραετοί,
καὶ Ἀργάφων τὰ ξεφτέρια, γενῆτε μιὰ ψυχῆ.*

«Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ποιήσεως», 1897

Κωστῆς Παλαμᾶς

4. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

... Τί σημασία έχει τώρα ή πραγματικότητα για τόν ζωγράφο, πού αισθάνεται ότι είναι έντελώς κύριος τής τέχνης του, πού έχει τήν δύναμη νά έκφραση ό,τι γειμίζει τήν καρδιά του και τó πνεύμα του, νά έξωτερικεύση όλο τόν έσωτερικό του κόσμο, τών σκέψεων και τών αισθημάτων ; Ό κόσμος του αυτός είναι άτέλειωτος, άμέτρητος. Δέν είναι πιά ή γή με τίς περιορισμένες διαστάσεις της, με τούς συγκεκριμένους όρίζοντές της. Στά τελευταία του έργα ό άνθρωπος παύει νά είναι τó μέτρο και ό όρος τής συγκρίσεως τών πραγμάτων. Τό άπειρο, τó σύμπαν άνοίγεται εμπρός μας. Ό ζωγράφος με τó μαγικό χρωστήρα του μάς άνοίγει όλοένα νέους κόσμους άπεριόριστους, φανταστικούς· μάς μεταφέρει στο άνύπαρκτο, στο όνειρο, στον όραματισμό.

Μέ άπερίγραπτη ήρεμία και χωρίς κανένα δισταγμό ό καλλιτέχνης αφήνει πίσω του ό,τι δέν είναι άπαραίτητο, ό,τι δέν είναι ουσιώδες, ό,τι δέν είναι ιδέα και όρμα άσυγκράτητος πρós τó άπειρο. Η γή νικήθηκε. Όλες οι έπιθυμίες, όλη ή προσπάθειά του είναι νά ύψωθί πιά πρós τόν ούρανό. Οι άγιοι πού ζωγραφίζει δέν είναι πιά άνθρωποι· τó σώμα των είναι μόνο άσήμαντο έξωτερικό περίβλημα, τó πνεύμα είναι τó πάν. Και τó πνεύμα αυτό τραβιέται άκτανίκτη από τήν έλξη του ούρανού.

Άπορούν οι σύγχρονοι του, άπορούν οι μικροί, γιατί τά σώματα τών τελευταίων του έργων δέν έχουν τίς φυσικές ανθρώπινες αναλογίες, άλλα είναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δέν μπορούν νά καταλάβουν ότι ό Γκρέκο δέν ζωγραφίζει πλέον άνθρωπους, άλλα πνεύματα, πού είναι στην τελευταία στιγμή του άποχωρισμού των από τó ανθρώπινο περίβλημα. Δέν άγνοεί τούς κανόνες τής τέχνης, δέν έξέχασε τήν άνατομία του ό Θεοτοκόπουλος· άλλα οι κανόνες αυτοί, πού είναι άπαραίτητοι άμα πρόκειται νά ζωγραφίση κανείς άνθρωπους, δέν χρειάζονται για τά πνεύματα, για τίς ψυχρές αυτές και όμως τόσο ζωντανές εικόνες τής ψυχής, πού ζητεί νά άπελευθερωθί από τά γήινα δεσμά, νά καθαρισθί από κάθε ρύπο, νά άνεβή στα ούράνια.

Οι Άγγελοι του, ύπέροχες μορφές χωρίς κανένα σχεδόν ανθρώπινομορφισμό, είναι περισσότερο πνευματικοί άκόμη. Οι Άγγελοι,

πού στην τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταντήσει νὰ εἶναι μόνο ἓνα μετριότατο διακοσμητικό στοιχεῖο, ξαναγίνονται κάτι πολὺ σπουδαιότερο ἀπάνω στὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται ὁ συμβολισμὸς τῆς ἰδέας, πού, ὅπως λέει ἓνας Ἑβραῖος σοφός, εἶναι ὁ Ἄγγελος πού στέλνει ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους.

Στὸν ὑπέργειο αὐτὸ κόσμο ζῆ πιά ὁ Δομήνικος· αὐτὸς εἶναι ἡ πραγματικότης, γιατί πιστεύει βαθιὰ πὼς ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό, τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι πραγματικό. Τὸν κόσμο αὐτὸν μεταφέρει στὰ ἔργα του καὶ τὸν φωτίζει μὲ τὸ δικό του φῶς, πού τόσο τὸν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτὸς τὸν κάνει νὰ ξεχνάη τις ταπεινὲς στενοχώριες τῆς γῆς, τις ἀρρώστιες του πού ὄλο καὶ αὐξάνουν, τις οἰκονομικὲς δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τὴν μικρότητα, τὴ ζήλια καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου.

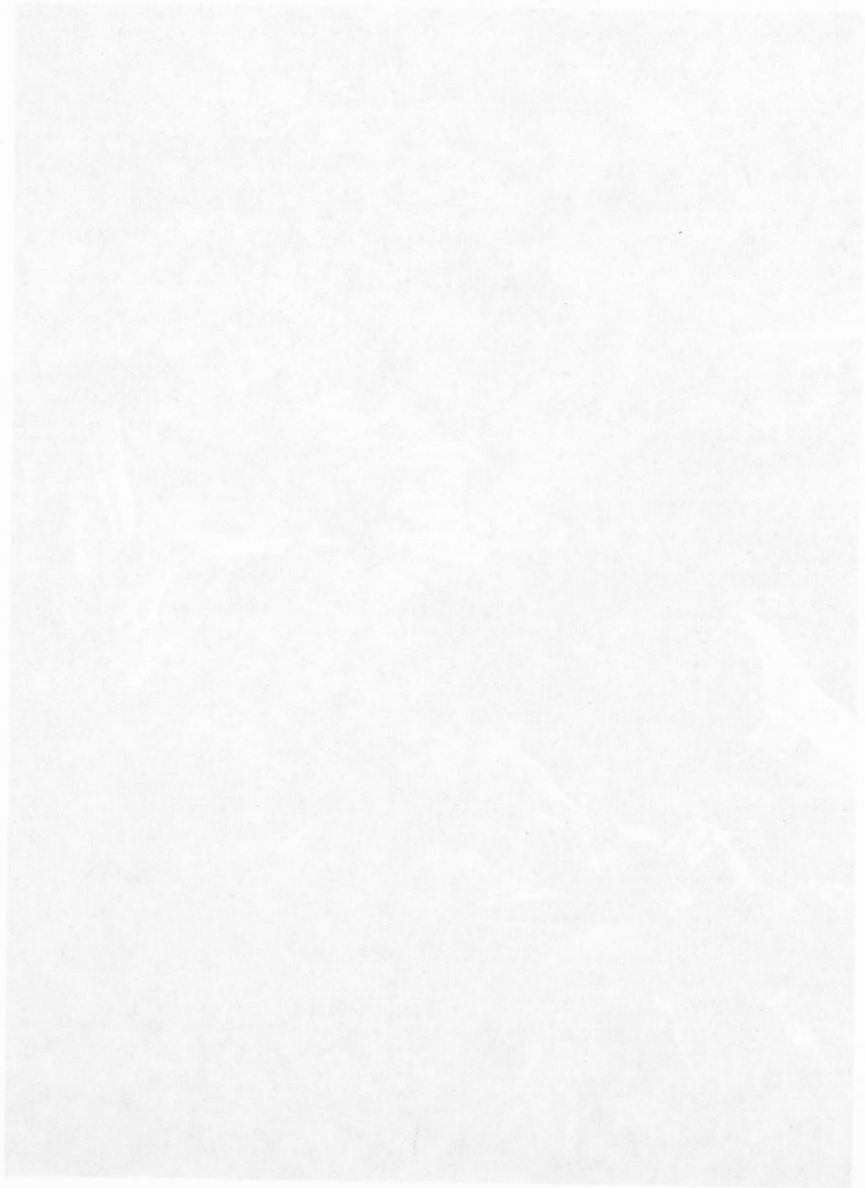
Στὴν τελευταία αὐτὴ περίοδο τῆς τέχνης του, στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἂν ἀπὸ νοσταλγία ἢ βαθιὰ πεποίθηση, ὁ Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴ βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ τελετουργικὴ αὐστηρότης, τὸ ὑπέμετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ὠχρότης τῶν προσώπων, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, μὲ μιὰ λέξη, πού προδίδει τὴν ἐσωτερικὴ ὑπαρξη, τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα πού θυμᾶται ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὰ χρόνια πού ἐμαθήτευσεν στὴ βυζαντινὴ τέχνη· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα, πού τὸν βοηθοῦν γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν ὀνείρων καὶ τῶν ὀραματισμῶν του.

Ἡ ἀνάμνηση τῶν εἰκόνων μὲ τὸ ἴδιο θέμα, πού ἐζωγράφιζαν οἱ καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καὶ πού τόσο ἐθαύμαζε, παιδάκι ἀκόμη, στὸ μοναστήρι τῶν Σιναϊτῶν* τοῦ Καστροῦ*, τὸν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζη τὴν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἑλαιῶν». Ἀπὸ τίς παλιὲς ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴ στάση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκόμη καὶ τὴ στάση τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται στὸν Ἰησοῦ. Ἄλλὰ ὅ,τι γενεὲς καὶ γενεὲς βυζαντινῶν ζωγράφων δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀποδώσουν—τὸν βαθὺ σπαραγμὸ τῆς τραγικότερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καὶ ὁ Θεάνθρωπος ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ «ἦταν ἡ ψυχὴ του περίλυπος μέχρι θανάτου»—τὸ κατορθώνει ὁ γηρασμένος, ὁ κουρασμένος Ἕλληνας τοῦ Τολέδο*. Ὅλα στὸν

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΑΙΩΝ

Δομηνίκου Θεοδοκοπούλου (Greco)

πίνακα αυτόν, όπου ή περιφρόνηση στους ανατομικούς κανόνες φθάνει στο υπέρτατο σημείο, μᾶς δίνουν τήν έντύπωση τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, πού γονατίζει δίπλα στους ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινός Ἄγγελος, γονατισμένος καί αὐτὸς ἀπάνω σέ σύννεφα πιά ἄγρια καί ἀπό τούς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρὺς καί γεμάτος ἀπὸ τρομεροὺς ἐφιάλτες ὕπνος πού κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τὸ μελαγχολικὸ μισοφέγγαρο, πού μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα φωτίζει τή γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καί τὰ καχεκτικά λουλούδια...

«Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής »

Ἀχιλλεύς Κύρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

Ἔσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεᾶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερὰ·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοῦ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχὴν, κατὰπτυστον,
κατὰπτυστον καρδίαν
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτὲ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μνημα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἠγριωμένον
 βαθὺν ὠκεανόν,
 ὅπου φυσάει μὲ βίαν
 καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
 τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
 τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
 πνιγομένων θνητῶν·
 καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἤκουσε
 παραπονοῦντα ;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
 ἐφύτευσας τῆς δόξης
 εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου.
 ὦ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
 μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
 ἐκβᾶς ὁ λέων πληγώνει,
 σκοτώνει, διασκορπίζει
 τολμηρῶν κυνηγῶν
 πλῆθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
 τὸ νερὸν ὑπερήφανον
 τοῦ χειμάρρου κυλίεται,
 καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
 βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὐγὴν
 ἔξαπλώνει ὁ Ἥλιος,
 καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
 ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπον
 πάντα ἐξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
 ἔχυσεν ὁ Ἀράξης*,
 ἀλλὰ, ὦ ἄσπις Ἑλλάδος,
 σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραψες,
 κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
 τριακοσίων Λακώνων,
 ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
 τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
 τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὐφραϊνε μὲ τὸ ἀθάνατον
 μέτρον τῆς Ἀχαΐδας
 χήρας ὁ θεῖος Ὀμηρος
 καὶ τὸ πνεῦμα σας ἀναπτε
 τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
 τὴν φήμην ἐζηλεύσατε
 (ἀείμνηστος, θαυμάσιος
 ζῆλος), καὶ τ' αἶμα ἐχύσατε
 διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγώ τὸ σίδηρον
 γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
 τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου ;
 ποῖος μ' ὀδηγεῖ τὴν σήμερον
 εἰς τὸν ἀγῶνα ;

16.

Φοβερὸν, μισαρὸν
 θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
 Ὀθωμανέ, τί μένεις ;
 τί νοεῖς ; τί δὲν φεύγεις
 τὸν θάνατόν σου ;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
 ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
 ἀραβικὴν φοράδα·
 νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
 καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
 ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
 φύλλον ἱερὸν στολίζει
 τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
 τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
 — ἑλληνικὰ θηρία —
 φιλοῦσιν, ἀποσπᾶουσι
 τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
 τὰς κεφαλὰς των.

20.

Ἄνέβα τὴν ἀράβιον,
 Ὄθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμισον·
 ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμπιν τῶν ὀργάνων
 ἀρειμανίων ἴδε·
 ἄκουσον τὴν βοὴν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεεῖς προγόνους μας
 ὡς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίση ἡ δόξα,
 τὸ ξίφος κεραυνοῖ·
 ἐὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικάει;

24.

Τί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὄθωμανέ· θηρία
 μάχην πνεόντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

ἽΩ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
 γίνονται καὶ πατρίδος
 καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
 ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
 ἄξια τὰ ἔθνη.

« Ἡ Λύρα »

Ἄνδρέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἀέρας,
 καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
 τῆς Σελλαιίδος*· φθάνουσι
 μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
 μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἄφροντίστων ποιμένων
 στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
 ἢ πανηγυριζόντων
 νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων,
 μήτε ἱερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ πανηγυρίς
 τὴν σήμερον ἐορτάζεται
 εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
 χορεύει τοῦ πολέμου·
 δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ὑψηλοί, διαβόητοι,
 βουνά τοῦ τετραχώρου,
 ἀπὸ σᾶς καταβαίνουνσι
 πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
 ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
 κάθε κεφάλι φέρνει
 στέφανον· ἀπὸ βράχον
 πηδάουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
 πολέμιον ἄσμα.

6.

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
 ζωὴν τὰ παλληκάρια
 μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
 θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
 ἀντὶς διὰ στρῶμα».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
 τ' ἄρματά τους ἐβρόνταον
 καὶ τ' ἄντρα... ὦ, δὲν ἀκούω
 πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
 καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμενε,
 ὦ στρατιῶτα· εἶπέ μου,
 καὶ ἄς μὴ σὲ κυνηγήσῃ
 βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπήγαν
 οἱ σύντροφοί σου ;

9.

« Λείπει ὁ καιρός. Ἄν ἔχῃς
 ἑλαφρὰ τὰ ποδάρια,
 καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
 τρέξε καὶ σὺ μ' ἑμένα·
 μᾶς φεύγει ἡ ὥρα ».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνὴν σου.
 Ὅδηγει. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
 τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
 συχνά, φεύγουν ὀπίσω
 σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
 νερά, βαθέα λαγκάδια,
 ἔρημα μονοπάτια,
 δάση, βουνά, χωράφια
 φεύγουν ὀπίσω...

« Ἡ Λύρα »

Ἄνδρας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(* Ἄσμα δεύτερον) *Ἄσματος ἡμετέρας ἐπιγραφῆς*

Φωλιάζουν οἱ σταυραῖτοι στοῦ βράχου τὰ στεφάνια, *ἡμετέρας ἐπιγραφῆς*
 ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου*.
 Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
 ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριά κυβέρτια*,
 πλατύς, καθάριος ὄβωρος* ζωσμένος διπλολίθι*,
 ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας*, τὸ μύρτο,
 τ' ἀγιοκλήμα, ἡ μελετινή*, κι ὅπου ἄπλωνε ἕνας φράξος*
 τὰ δροσερὰ κλωνάρια του σφιχτά, περιπλεγμένα
 μ' ἕνα φτακοίλι* καρπερὸ καὶ μ' ἕνα βοῖδομάτη*,
 εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τ' ἄρεσε πάντα ἐκεῖθε

νά χαίρεται τή θάλασσα, πού ὅσο πλατύτερ' εἶναι
 τόσο σοῦ κλέφτει τήν καρδιά, τόσο τὸ νοῦ σοῦ πνίγει.
 Τὴν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζει, χίλιες ὄψεις,
 πότε νὰ γλείφῃ τὸ γιὰλὸ προσκυνημένη δούλα
 καὶ πότε νὰ τὸν μάχεται τρελή, ξεστηθωμένη,
 μ' ἀνεμοκόρπιστα μαλλιά καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
 Κι ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική ! Κι ὑπόφερε νὰ νιώθῃ
 τὰ φράγτικα τὰ κάτεργα* τὴ ράχη τῆς νὰ ὀργώνουν
 καὶ νὰ τῆς δέρνη τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιά του ὁ ξένος !

.....

Ἦρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιά* ἐξήντα χρόνους πίσω
 ἓνας σοφὸς καλόγερος, φευγάτος ἀπ' τὴν Πόλη
 κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτευε. Τὸν ἔκραζαν Νικήτα.
 Ἦξερε γράμματα πολλὰ κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
 μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
 Στὸ πρόσταγμά του τὰ κουφά* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
 ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμὸς, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος*.
 Τὸν ἐλατρεῦσαν τὰ χωριά κι ὁ Φωτεινός, ὅπου ἔταν
 στὸ μοναστήρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε,
 ὅταν τὸν ἔστειλαν νὰ βγῆ γιὰ διακονία τριγύρω
 ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἱστορίες
 ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητή, πού τοῦ ἔχανε κεντήσει
 τὸ λογισμό του τὸν ὀκνὸ καὶ τὴ σκουριά ξεπλύναν,
 ὅπου ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.

.....

Ἐκεῖνος τοῦ ἔπε, μιὰ φορὰ πού βρέθηκαν μονάχοι
 νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα στὸ πέτρινο πεζούλι
 τοῦ Ἀι-λιὰ στὴν Ἐγκλουβὴν, τὴν περασμένη δόξα
 καὶ τ' ἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστυχου του Γένους.
 Τοῦ ἔπε τὸ πῶς ἀνάμεσα σὲ τρίβωλα κι ἀγκάθια
 μιὰ μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νὰ σπείρῃ ἓνα λουλούδι,
 ὅπου ἔχε χίλιες ὀμορφιές καὶ χίλιες εὐωδίες
 « ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ πρόβαλε δροσάτο
 ἰεῦτερος ἥλιος ἔλαμψε, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα* κρυφὰ ν' ἀναστενάζει,
τὴ ζέστανε, τὴ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾷ. Καὶ τὸ λουλούδι ἐκεῖνο,
πόμπρεπε νὰ 'ν' ἀμάραντο, τὸ βάφτισεν Ἐ λ λ ἄ δ α.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκεῖν' ἦ θάλασσα ἢ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
πού μ' ἕναν Ξέρξη βασιλιάδι ἐχύθησαν νὰ φᾶνε
τ' ἀστάλωτο* τὸ λούλουδο : Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλίτωσε τὸν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικὲς ἀμάχες,
πού ἐφτεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπῆκε σφήνα
στοῦ δένδρου τὴν πεντάνοιχτη τὴ χαραμάδα ὁ ξένος
κι ἄνοιξε ἀγιάτρευτη τομὴ γιὰ νὰ μπορῆ καθένας
νὰ μπήγη τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζη σχίζες.

Τόδειξ' ἐκεῖ παράμερα τὴ Σάλτενη*, τὸν Κόρφο*
καὶ τοῦ 'πε πῶς ἐσμίζανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν*
μέσα σ' αὐτὸ τὸ στένωμα γιὰ τὴ σκλαβιά τοῦ κόσμου
δυὸ πολεμάρχοι φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυὸ λάμπες, πόβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
τῆς Κλεοπάτρας τὴ ματιὰ κι ἕνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν ὀμορφιά κι ἐχάθηκε μαζί της.
Καὶ τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητὴς, γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τὴ δόξα του ὀλοζώντανη καὶ τὴ χρυσὴ του μοῖρα,
ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χῶρες, χωριὰ καὶ τάφους
κι ἐχτίσε τὴ Νικόπολη, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμός ὁ χτίστης.

'Απὸ τὰ τότε σκέπασε κάμπους, βουνὰ καὶ κύμα
θολούρα μαύρη καὶ πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανένας ἄλλος χτύπος
τὸν ὕπνο δὲν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τὸ μνήμα,
παρὰ ροχάλιασμα βαθὺ καὶ τ' ἄσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι, πού ἄλεθε τὴ νεκρωμένη πλάση
κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παλιά τὴ σκόνη.

Τοῦ ἴπε πῶς ἕνας βασιλιάς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
 τὴν πρώτη μέρα πού ἄδραξε στὰ χέρια τὴν κορόνα,
 ἐξάνοιξ' ὅτι ἐπάνω τῆς πηχτὴ πηχτὴ σὰν αἶμα
 τὴν ἐσκοτίδιαζε ἢ σκουριά καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη,
 ἂν δὲν τῆς ἔδιδε βαφή καὶ βάφτισμα καὶ χρίσμα
 τῆ λάμψη τῆς Ἀνατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου
 καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρῶνει
 στὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά μας
 τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινὸ, πόζησε χίλια χρόνια
 χωρὶς ἕνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα,
 γιὰ νὰ κρατῆ τὴν ἄβυσσο, πού μούγκριζε νὰ πνιῆ
 τὴν Δύση τὴν ἀχάριστη. Κι ὥστόσο μίαν αὐγὴ
 Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσιά, μ' ἀπάτη
 τοῦ φόρεσαν τὰ σίδηρα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζα
 καὶ τὸ κατάκοψαν σκληρὰ σ' ἀμέτρητες λουριδίες.

Ἔστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρευε λίγο λίγο
 σὰν πλάτανος πού πάλιωσε καὶ βλέπει κάθε μέρα
 κατὰξέροι νὰ πέφτουνε οἱ κλώνοι του ἕνας - ἕνας
 μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ πού δὲν συγκρατιέται,
 γιὰτ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλούδα.

Τὰ γνώρισ' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου
 ὀλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους,
 ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα,
 ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξη ὁ μαῦρος
 τὴν καταχνιά, πού πλάκωνε τὴν ἄκακη ψυχὴ του,
 ἔφευγε τὸν ἀπέραντο, τὸν πεθαμένο κόσμο
 καὶ γύρευε παρηγοριά στὰ κατορθώματά του,
 πού ἴταν ἀκόμα ζωντανά· κι ἐστύλωνε τὸ μάτι
 μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ* τὰ πλάγια,
 στὴ λαγκαδιὰ τῆς Μέλισσας, στὶς Σπαθαριές, στὸν Κάππρο,
 στὰ χίλια τὰ λημέρια του, καὶ τότε, ἀναπαμένος,
 ἔριχνε λίγο κρίθινο ψωμί μὲς στὸ σακούλι,
 ἔβαν' ἐμπρὸς τὰ βόδια του κι ἔτρεχε στὸ χωράφι.

« Ἔργα »

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν είναι διαβατάρικο πουλί, πού για μιὰ μέρα
σχίζει τὰ νέφη καὶ περνᾷ γοργὸ σὰν τὸν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, πού ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, πού σβήνεται χωρὶς ἀστροπελέκι,
δέν εἶναι νεκροθάλασσα, βουτὴ χωρὶς σεισμό·
νιώθω γιὰ σέ πατρίδα μου στὰ σπλάχνα χαλασμοῦ.

« Ἔργα »

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ !

Τὸ σονέτο αὐτὸ ἀπευθύνει ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν ἀδελφὴν του
πὺν ἦταν καὶ αὐτὴ χήρα καὶ ἄτεκνη, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Ἔχουν
ἀπομείνει οἱ δύο, γαροκαμένοι καὶ ἄκληροι, μὲ βαθὺ τὸν πόνο
τῆς μοναξιάς στὴ ζωὴ.

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτω ξέρει
γιὰ μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίο !
Ποιὸς πρῶτος θεὸς νὰ πάη στ' ἀνήλια μέρη,
ποιὸς μόνος του θὰ μείνη ἀπὸ τοὺς δύο ;

Ἄν, οἱ μαῦροι, νὰ ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θεοῦ,
τὸ χέρι ἑνὸς τ' ἄλλου ἄς βαστάη τὸ χέρι,
ὡς νὰ τ' ἀκούσῃ ἀναίσθητο καὶ κρῦο.

Μιά τέτοια χάρη — ἄς μὴ ζηλέψωμ' ἄλλη —
στὴ λαύρα, πού βαθιὰ μᾶς ἔχει κάψει,
εἶναι, ἀδελφή, παρηγοριὰ μεγάλη.

Ἄχ ! τὴν ἡμέρα ὅπου καὶ τούτη πάψη,
ἂν ἓνα μόνο δάκρυ ὁ κόσμος βγάλη,
τὸ ζωντανό, ὄχι τὸν ἄλλο, ἄς κλάψη.

« Μικρὰ Ταξίδια »

Γεώργιος Μαρκοῦδης

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου ἐφώλιασε μελίσι,
γέρικη ἐλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
πρασινάδα πού ἀκόμα σέ τυλίγει
σά νά 'θελε νά σέ νεκροστολίση.

Καί τὸ κάθε πουλάκι στὸ μεθύσι
τῆς ἀγάπης πιπίζοντας ἀνοίγει
στὸ κλαρί σου ἐρωτιάρικο κυνήγι,
στὸ κλαρί σου πού δέ θά ξανανθίση.

ὦ, πόσο στή θανή θά σέ γλυκάνουν,
μέ τή μαγευτικιά βοή πού κάνουν,
ὀλοζώντανης νιότης ὀμορφάδες,

πού σά θύμησες μέσα σου πληθαίνουν·
ὦ, νά μποροῦσαν ἔτσι νά πεθαίνουν
καί ἄλλες ψυχές τῆς ψυχῆς σου ἀδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

— Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπήκες ;
Γυναῖκες διώχνει μιὰ συνθήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε. « Ἐχω ἓνα ἀνίψι, τὸν Εὐκλέα,
τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα Ὀλυμπιονίκες.

Νά μ' ἀφήσετε πρέπει, Ἐλλανοδίκες,
κι ἐγὼ νά καμαρώσω μέσ στα ὠραῖα
κορμιά, πού γιὰ τ' ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
παλεύουν, θιαμαστές ψυχές ἀντρίκειες.

Μέ τές ἄλλες γυναῖκες δὲν εἶμαι ὁμοια·
στὸν αἰῶνα τὸ σόι μου θά φαντάζη
μέ τῆς ἀντρεῖᾶς τ' ἀμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τὸ δοξάζει
σέ ἀστραφτερὸ κατεβατὸ μαρμάρου
ῦμνος χρυσὸς τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου».

« Τὰ Ἔργα », Ἀλεξάνδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ό ήλιος σ' όλη του τή χάρη
 κι από λάμψη τόν κόσμο πλημμυρίζει·
 μέσ στό χωράφι άτίμητο ζευγάρι
 από βόδια θωρείς νά τριγυρίζη.

Έδω κοιτᾶς περήφανο μοσχάρι
 στό πράσινο σιτάρι νά βαδίζει ;
 έν' άλλο εκεί γυρμένο στό χορτάρι,
 και τó πλατύ ρουθούνι νά καπνίζει.

Μύριες άξινες σκάφτουνε τή γή
 κι ύψωμένες στόν ήλιο λαμπυρίζουν.
 Στόν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ένῶ θωρείς τά σπίτια νά καπνίζουν,
 άλλο πλιά δέ γρικᾶς τή χαραυγή,
 παρὰ τά βόδια άγάλι νά μουγκρίζουν.

« Άπαντα »

Στέφανος Μαρτζώκης:

9. ΤΑ ΕΡΕΪΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Όταν, ὦ Ναέ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
 ὡς μετέωρον ὠραῖον
 εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέων
 μέ τοῦ Φοίβου τὰς ἀκτῖνας παίζης τὰς ἑσπερινάς,
 και αἱ στίλβουσαι γλυφαί σου ὡς νά ἔλαβον ψυχὴν,
 ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
 και συστρέφονται και ζῶσι,
 και τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουν τὴν μυθώδη ἐποχὴν,
 σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἶσαι τις χρυσῆ,
 μήπως εἶσαι τις γλυκεῖα
 χρόνου ἄλλου ὄπτασία,
 και ἡ ψυχὴ μου τρέμει αἴφνης, μή ἐξαλειφθῆς και σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσω μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγής,
 οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐχάθη,
 ἥτις ἔργα ἐπειράθη
 ἄξι' ἀθανάτου ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὡς σκιά,
 καὶ πᾶν ἔξοχον καὶ θεῖον
 πνεῦμα διαρκὲς μνημεῖον
 μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾶ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲ ἄστρα οὐρανός,
 πλήρης ἔλαμπε θαυμάτων
 καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
 καὶ τῶν ἀστρῶν σὺ ἐκείνων ἦσουν ὁ αὐγερινός.

Ἄλλ' ὁ Χρόνος ἵχνος πρῶτον θέτων ἄφοπον ποδῶν,
 τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
 φεύγει συναρπάσας ὄλην,
 καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφίνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
 λείψανα μεμονωμένα,
 στήλην μίαν, ναὸν ἓνα,
 ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουں τῆς ἐρήμου τὰ πτηνά.

« Ἡ Βάρβιτος »

Ἰωάννης Καρασούτσας

10. ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
 λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου·
 χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
 καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
 Δὲν βλέπεις μέγαρα λαμπρὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ὠραίας
 μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
 καὶ πρὸ αὐτῶν ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,
 αἵτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.

Ἄρωμα τί χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν ὁδὸν· δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἐκεῖ, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὐρανίαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλὴν διαφέρει τῶν ὁδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἐξοχῆς ναῖσκος.
 Κι ἐνῶ Ἄθῆναι ὁ μικρὸς ἐκεῖνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εὐρίσκεται αὐτῶν, δὲν εἶν' ἐκεῖ Ἄθῆναι.
 Εἰς τὰς ὥραιάς καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περῶς κι ὑποῖ τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανοὺς ὥραιους κατασκόπους
 λαθραίως νὰ σὲ θεωροῦν... ἢ στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἄνθος ροιᾶς ἢ ρόδον Ἀπριλίου.
 Ἐνίοτε, ἄσμ' ἀφελὲς ἀκούεις ἐκεῖ βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβὸν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσαν παρθένον·
 θαρρεῖς πὼς εἶν' ἐκεῖ αὐγὴ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.
 Ἄν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ἄ, ὄχι καμελίας!
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 Ὅπου βασιλικός, ἐκεῖ κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ' ὀσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγὺς του καθημένη...
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἐκεῖ καλεῖται ἁμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἀγία.
 Εἶν' ὁ δρομίσκος ἱερὰ κυψέλη ἀνθρωπίνη,
 καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἢ καταισχύνη.
 Μέγα συμβὰν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἡρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχὰ της χρονικὰ πολλὰκις ἱστορεῖται,
 ἂν πλανηθὲν τι ὄχημα ἐν μέσῳ της περάσῃ·
 μὸλις ἢ ἄμαξα φανῆ καὶ μὸλις ἐκεῖ φθάσῃ

ξανθὰς παρθένους θὰ ἰδῆς εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
προσμειδῶσαι βλέμματα περιέργα νὰ ρίπτουν,
καὶ τῆς ἀμάξης ὀπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδιῶν!

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἢ μικρὰ ὁδὸς ἐκείνη ὅτι
δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὥραιάς της ἡμέρας·
κι ἐκεῖ ἐνίοτε ἤχουν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
Ἐὰν τὸ Σάββατον ἐκεῖ διέλθῃς τὸ ἑσπέρας,
φαιδρους ἐργάτας θὰ ἰδῆς καὶ ὁμιλον παιδιῶν
περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἐξημερώνει·
παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς χεῖρας του σταυρώνει...
Καὶ ἂν ἐκεῖ παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
θὰ ἰδῆς πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἠνεωγμένον,
ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς
καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῆς ἀγίαν,
φωνὰς θ' ἀκούσῃς, ἄσματα, ἐνίοτε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύραν θὰ ἰδῆς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστούγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνας
ν' ἀνάπτῃ μετὰ ζέσεως τὴν ἱερὰν λυχνίαν·
ἐγγὺς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἕως τὸ γόνυ ἔχουσαν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπῃ μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της
τὴν κνήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνη δώματός της.
Θὰ ἰδῆς οἰκοδέσποιναν ἐκ παιδῶν κυκλουμένην
ἐκβάλλουσαν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπιταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ἤχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσῃς καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίοτε μὲ πάλλουσαν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἑορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν...

Ἐκεῖ, ἀστός τις ἀγαθὸς καρποῦς καὶ ἄνθη φέρει·
 παρέκει κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἔτοιμάζει,
 ἦν αὔριον πρῶτην φορὰν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρῃ,
 καὶ παίδων ὄμιλος ἐκεῖ ἀγαλλομένων κράζει.
 Παντοῦ χαρὰν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσης,
 καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσης!

« Ποιήσεις »

Ἀχιλλεὺς Παράσχος

11. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
 ὅπου ὑפוῦτο ἡ Παλλάς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
 Παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
 καὶ τίποτε δὲν σφύζεται, οὔτ' ἴχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος·
 δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων·
 γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
 ἀργὰ ροφῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλῃ
 παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἢ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον!
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιὸν πρὸς τὸν χρόνον·
 ἀκμαῖον τὸ ἀπῆλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

« Ἀπαντα »

Δημ. Παπαροηγόπουλος

12. ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ ΩΡΑ ΣΟΥ ΚΑΛΗ

Φουρτούνιασεν ή θάλασσα κι έβουρκωθήκαν τὰ βουνά·
 είναι βουβά τ' άηδόνια μας και τὰ ουράνια σκοτεινά,
 κι ή δόλια μου ματιὰ θολή.
 Παιδί μου, ώρα σου καλή!

* * *

Είναι φωτιά στα σπλάχνα μου, και τὸ κορμί μου παγωνιά·
 σαλεύει ὁ νοῦς μου σαν δενδρι πού στέκει αντίκρυ στὸν χιονιά,
 και είναι ξεβασθὸ πολύ.
 Παιδί μου, ώρα σου καλή!

* * *

Βοίζει τὸ κεφάλι μου σαν τοῦ χειμάρρου τὴν βοή·
 Λιποθυμᾷ ή καρδούλα μου, και μου ἐκόπηκ' ή πνοή
 στὸ ὑστερνό σου τὸ φιλί.
 Παιδί μου, ώρα σου καλή!

« Ἀθίδες ἄγρα », Λονδίνον, 1884

Γεώργιος Βιζυηνός

13. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑ·Ι·ΤΟ

Ἀπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
 παίρνεις κορμί με τὸν καιρὸ και δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά και πιθαμές τὰ νύχια,
 και μες στα σύννεφα πετᾷς, μες στα βουνὰ ἀνεμίξεις.
 Φωλιάζεις μες στα κράκουρα*, συχνομιλᾷς με τ' ἄστρα,
 με τὴ βροντὴ ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾷς και παίζεις
 με τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκα· και βασιλιά σὲ κράζουν
 τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα και τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
 Ἔτσι γεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στα στήθη
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμί και νύχια,
 και μοῦ ματώνει τὴν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειὸ και δράκος,
 κι ἐφώλωσε βαθιά βαθιά μες στ' ἄσαρκο κορμί μου,
 και τρώει κρυφὰ τὰ σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τὴ νιότη.

Μπεζέρισα* νὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μές στήν παλιά μου κατοικιά, στήν πρώτη τή φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νὰ ζῶ με σένα,
 θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τὸ πλατόνι*,
 καθημερινή μου κι ἀκριβή νὰ τὰ ἔχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρῦο τ' ἀγέρι
 νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὴ λαγκαδιά, σὰ μάνα, σὰν ἀδέρφι,
 νὰ μοῦ χαϊδεύη τὰ μαλλιά καὶ τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἡ βρυσούλα, ἡ ρεματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπες,
 νὰ μοῦ προσφέρουν γιατρικὸ τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά με τὸν κελαηδισμό τους
 νὰ με κοιμίζουν τὸ βραδύ, νὰ με ξυπνοῦν τὸ τάχυ,
 καὶ θέλω νὰ ἔχω στῶμα μου, νὰ ἔχω καὶ σκέπασμά μου,
 τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιά καὶ τὸ χειμῶν' τὰ χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἀγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νὰ στῶνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νὰ πλαγιαζῶ,
 ν' ἀκούω τὸν ἤχο τῆς βροχῆς καὶ νὰ γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἀπ' ἡμερόδεντρο, αἰτέ, θέλω νὰ τρώω βαλάνια,
 θέλω νὰ τρώω τυρὶ ἀλαφιοῦ καὶ γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὄξυες νὰ σκούζουν,
 θέλω νὰ περπατῶ γκρεμνοὺς, ραϊδιά*, ψηλὰ στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιὰ ζερβιά νὰ βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νὰ τὰ τροχᾶς στὰ βράχια,
 ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἴσκιο σου νὰ βλέπω.
 Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια*,
 καὶ τυραννιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβηέμαι νύχτα μέρα.
 Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο,
 κοὶ δῶσ' μου τὶς φτεροῦγες σου καὶ πάρε με μαζί σου,
 πάρε με ἀπάνου στὰ βουνά, τὶ θὰ με φάη ὁ κάμπος! ↓

« Ἄπαντα »

Κώστας Κωνσταντῆς

14. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὀλόμορφο βουνό,
βουνὸ μὲ τ' ἄσπρα μάρμαρα καὶ τὰ σγουρὰ τὰ πεῦκα,
γλαρό, ἰλαρὸ πρὸς τὸ γλαυκὸν ὑψώνεσαι οὐρανὸ
καὶ λιγερόκορμος καθὼς τῶν λαγκαδιῶν σου ἡ λεύκα.

Ὁλόγυμνη ἢ χαλκόμαβη χυτὴ σου κορυφή,
στὰ πλάγια σου σὰ μὲ χλωρὰ σμαράγδια ἀριοντυμένο,
ἔτσι χρυσὸ στὸ δειλινὸ καθὼς ἔχεις βαφῆ,
ὡσάν ὀλόφωτο ὄνειρο φαντάζεις ὑψωμένο.

Ὁλόρθο, ὀλόφωτο ὄνειρο ποῦ ἡ κορυφή ψηλὰ
ἀνέγνοιαστη, ἂν στὰ πόδια της κοιλάδα πρασινίζει
κι ἂν τραγουδοῦνε τὰ πουλιὰ καὶ τὸ νερό κυλᾶ,
ἀτάραχη πρὸς τὸ γλαυκὸ περίγυρο ἀντικρίζει.

Καὶ μόνο τῇ γαλήνῃ της ἀφήνει νὰ συρθῆ,
ἴσκιος στῆ ράχη ρόδιος καὶ στὴν πλαγιά ν' ἀπλώσῃ,
καὶ μόνο τὴν ἀνάσα της σκορπίζει νὰ χυθῆ,
τὸ ράθυμο τὸ δειλινὸ γλυκὰ νὰ βαλαμῶσῃ.

Μὲ τὸ νερὸ στὰ βάθη σου, βουνό, ποῦ ἀργοκυλᾶ
καὶ μὲ τὸ πεῦκο, ὀλόγυρα τὸ δάσος ποῦ τὸ κλείνει
καὶ τὸν ἀέρα χαίρεται ποῦ φτάνει ἀπὸ ψηλὰ
καὶ στὰ κλαδιὰ του χύνεται, κύμα καὶ φλοῖσβος σβήνει.

Μὲ τὴν κοιλάδα ἐμὲ ἢ ζωὴ καὶ τὴν πλαγιά ἀδελφή,
δὲ φτάνει μήτε ὡς ὄνειρο τὸ ψῆλος σου νὰ ἴγγισῃ.
ὦ, ἄς ἦταν τὴν γαλήνῃ της μονάχα μιὰ κορυφή
καὶ στὸ δικό της δειλινὸ ροδόχρωμη νὰ χύσῃ.

« Ἄπλοι Τρόποι »

Κώστας Χατζόπουλος

15. Σ Ω Κ Ρ Α Τ Η Σ

Μὲ τὸ γλυκὸ κρασί ἢ μαγεύτρα Πλάνη
τὴς ταπεινὲς ψυχὲς μεθάει κι εὐφραίνει·
μὲ τὸ πικρὸ φαρμάκι ἢ Ἀλήθεια ραίνει
τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τὸ στεφάνι.

Ἔτσι τοῦ Χάρου τὸ ποτήρι ἀγγίζει
 στὰ χεῖλη του τ' ἀχνὰ ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
 τῆς μέθης τὸ ποτήρι ὁ χαροκόπος,
 ὡς τῆ στερνῆ ρανίδα τὸ στραγγίζει.

Σκεπάζει μὲ τῆ φτωχικὴ χλαμύδα
 τὴν ὄψη του, νὰ μὴ φανῆ τὸ ἀχνάρι
 τοῦ πόνου ἀντίκρου στὸ θαμπὸ λυχνάρι,
 καὶ κρᾶζει ξεψυχώντας : ο ὕ δ ἐ ν ο ἶ δ α !

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοὶ σκυμμένοι
 στοῦ λογισμοῦ τὰ βύθη ἀνασκαλεύουν
 τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μὲ σκιές παλεύουν·
 καὶ τὸ μυστήριο τῆς ζωῆς μυστήριο μένει.

Καὶ κρᾶζουν : ο ὕ δ ἐ ν ο ἶ δ α ! κι ἡ μορφὴ του
 φωτόλουστη, ὀλοζώντανη προβάλλει
 μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τὰ κάλλη
 ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφὴ προφήτου...

Ὅταν νεκρὸ στὸ χάος ἔν' ἄστρο σβέση,
 χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροὶ περνᾶνε
 κι ἀκόμα ὁ κόσμος τὸ θωρεῖ, σὰν νά' ναι
 τ' ἄστρο ψηλὰ στὴν ἴδια του τῆ θέση.

«Ἐσπερινός»

Ἰωάννης Πολέμης

16. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανὶς ἡ ὀλόφεγγη ἡ Σελήνη
 λαμποκοπᾷ κι ἀστράφτει πέρα ὡς πέρα,
 τὸ φῶς της μὲς στὸν ἔρημον αἰθέρα
 τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μὰ ἐκεῖ βαθιά, πού ροδοφέγγει ἡ μέρα,
 ὅταν μικρὴ ζωὴ στὴ νύχτα μείνη,
 ἔν' ἄστρο λίγο μὰ δικό του χύνει
 φῶς τρέμιο ἀπὸ τὴν ἄγνωστὴ του σφαῖρα.

Κι εἶπα : τέτοιο καλὸ μακριὰ ἔπο μένα,
 ἀφοῦ κοντὰ σέ μεγαλεῖα ξένα
 ὅ,τι σιμώνει τὸ δικό του χάνει,

καλύτερα μακριὰ καὶ μοναχὸς μου!
 Σὲ μιὰ ἄγνωστη κρυφὴ γωνιὰ τοῦ κόσμου
 λίγο μὰ καὶ δικό μου φῶς μὲ φτάνει.

« Σικαραβαῖοι καὶ Τερρακόττες »

Ἰωάννης Γρουπάρης

17. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

Ἄ! πῶς χτυπᾷ καμιὰ φορὰ τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾷ
 τώρα στὰ γεροντάματα,
 σὰν νιὸς νὰ ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, ἀστροφεγγιά,
 δύσες, γλυκοχαράματα.

Σὰν ἀπ' τὴν τάξη τὴ μουχλή, στὸ πατρικό μου νὰ γυρνῶ,
 καὶ νὰ ἔχω σκόλη τρήμερη.
 καὶ νὰ εἶμαι γιὰ τὸ Γαλατὰ καὶ γιὰ τ' ἀθανάτο βουνό,
 μὲ τὴν πλαγιά τὴν ἡμερη.

ἸΚι ἐκεῖ σὰ νὰ μὲ καρτεροῦν γιδάρηδες μου πιστικοί,
 πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
 μ' ἄλλους νὰ μπαίνω στὸ λογγὰ κι ἄλλοι ἀπ' τὴν ἀγναντη κορφὴ
 νὰ ρίχνουν στὸ πιστρόφι μου.

Κι ἀκόμα σὰ νὰ ἔν' ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τὸ σφαχτό,
 καὶ τὸ γλυκὸ τὸ νιώτικο,
 κι ἀπὰ σὲ πλατανόφυλλα τὸ κοκορέτσι τὸ ζεστό,
 καὶ τὸ ρακὶ τ' αἰλιώτικο.

Κι ὕστερα σὰ νὰ μοῦ κρατοῦν τὴν καλαμάτα στὸ χορὸ
 βλαχοῦλες καὶ βλαχόπουλα,
 κι ἐκεῖ πού σείεμαι καὶ λυγῶ καὶ στρίβω καὶ νυχοπατῶ,
 νὰ μοῦ φωνάζουν : ὄπουλα!...

Ἄ! πῶς χτυπᾷ καμιά φορά τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾷ,
 καὶ πῶς μ' ἀνάβουν τὰ αἵματα,
 σὰ νὰ μ' ἐκεῖ καὶ τραγουδῶ μὲ τὴ φλογέρα συνοδιά:
 «Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια στὰ κλεισορέματα...»

« Μεσολογγίτικα »

Μιλτιάδης Μαλακάσης

18. ΔΕΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τὴ χαρὰ, τὴ μόνη πού μποροῦσε
 νὰ σοῦ ζητήση ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἢ ψυχὴ του,
 κάνε τὸ θαῦμα κι ἄσε τον νὰ ζήσει ὅπως ἐζοῦσε
 σὲ μιὰ μεριά πού τάχατες νὰ μοιάζει τὸ νησί του.

Νὰ ἴναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθιὰ κουφαλισμένα,
 νὰ ἴχη σωριάση ἢ θάλασσα στὴν ἀμμουδιά τὰ φύκια
 κι ἀράδα ἀράδα στὸ γιालὸ δεμένα, ἀποσταμένα,
 νὰ σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ σκιαθίτικα καΐκια.

Νὰ ἴν' οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιές οἱ πεθαμένες,
 αὐτές, πού τις θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες·
 νὰ γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γριές στὴν πόρτα καθισμένες,
 καὶ στὰ παράθυρα σιμὰ ν' ἀνθίζουν οἱ γαζίες.

Κι ὕστερα ἀκόμα νὰ ἴναι ἐλιές καὶ νὰ ἴναι κυπαρίσσια,
 σκυμμένα νὰ ἴναι, καὶ τὸ φῶς τ' ἀχνὸ νὰ προσκυνᾶνε,
 νὰ τότε περιμένουνε στὸν κάμπο τὰ ξωκλήσια,
 καὶ τὴν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἀγγέλοι νὰ χτυπᾶνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τὴ γλυκιὰ χαρὰ νὰ ἰδῆ καὶ πάλι,
 τὴ γνώριμή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι,
 ἄχ! ἔτσι ἄθῶα κι ἔτσι ἀπλὰ κι ἀγνὰ ὡς τὴν εἶχε ψάλλει,
 πού τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζί μ' αὐτὸν ν' ἀγιάση...

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατὶ στρατὶ τὸ μονοπάτι
 βασιλοπούλες καὶ καλοκυράδες,
 ἀπὸ τὶς ξένες χῶρες βασιλιάδες
 καὶ καβαλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καὶ γύρω στῆς γιαγιᾶς μου τὸ κρεβάτι,
 ἀνάμεσ' ἀπὸ δυὸ χλωμές λαμπάδες,
 περνούσανε, καὶ σὰν τραγουδιστάδες
 τῆς τραγουδοῦσαν—ποιὸς τὸ ξέρει ;—κάτι.

Κανεὶς γιὰ τῆς γιαγιᾶς μου τὴν ἀγάπη,
 δὲ σκότωσε τὸ Δράκο ἢ τὸν Ἄράπη,
 καὶ νὰ τῆς φέρη ἀθάνατο νερό.

Ἡ μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτου·
 μ' ἀπάνω—μιὰ φορὰ κι ἕναν καιρὸ—
 ὁ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τὰ φτερά του.

« Σκιές »

Δάμπρος Πορφύρας

20. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς νὰ σὲ πῶ ;—μικρὴν Ἑλλάδα,
 ἢ τῆς Ἑλλάδας κόρη, ἢ Ἑλλάδα ἀκεραία ;
 Μὰ ὅπως καὶ νὰ σὲ πῶ, ἐσύ λαμπάδα,
 καίεις στοὺς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στήν πνοή τῶν Αὐρῶν καὶ τῶν Ζεφύρων!...
 Κόρες σου ἐσὲ ἀκριβὲς οἱ Ροδοφνοῦσες,
 ὦ χῶρα τῶν Ἐρώτων καὶ τῶν Μύρων,
 ὦ Νησι φιλημένο ἀπὸ τὶς Μοῦσες!

Μ' ἂν εἶσαι μὲ τ'ς ἀνθούς τοῦ γλυκανίσου
 καὶ μὲ τὰ ροδοστάματα πλασμένη,
 εἶσαι καὶ Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ὦ Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη!

Καί μέ τοῦ Ἀντρονίκου σου τήν ψυχή,
 στά Μαρμαρένια Ἀλώνια,
 πόσες φορές δέν πάλεψες ἐσύ
 μέ τὸ Χαμό ; Καί βγῆκες ἀπ' τὰ χρόνια

πάντα ξανανιωμένη—ἄξαφνο φύλλο
 ἄνοιξης νέας ! Γιατί στήν ἀγκαλιά σου
 κρατᾶς σά φυλαχτὸ τὸ Τίμιο Ξύλο,
 πού σοῦ ἔφερε ἡ βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καί δέν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
 νὰ σοῦ τὸ πάρη δίχως νὰ καῖ,
 ὦ Κύπρο, ἀπὸ τὸ θεῖο Περιστέρι
 τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο Ἑλληνική.

Εἴμ' εὐτυχῆς πού σέ εἶδα, πού τὰ δῶρα
 ἔψαλλα τὰ κρυφά σου—Χελιδόνη !—
 καί πιὸ εὐτυχῆς ἂν θὲ νὰ ζῶ τὴν ὥρα
 τῆς Λευτεριάς σου, πού ἔρχεται, σιμώνει

Περιοδικὸν « Νέα Ἑστία »

Σωτήρης Σκίπης.

21. Λ Ο Υ Η Σ

Σπύρο, ὄχ τὰ βάρη τῆς καρδιάς σοῦ δίνω τήν εὐκή μου.
 Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοὶ πού τέτοιο παλικάρι
 μέσα στὰ σπλάχνα τους νὰ δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου·
 μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά πού θὰ σέ πάρη.

Τὶ μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια !
 Μέ σιχασιάς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
 κι ἦτανε, Σπύρο μου, νὰ κλαῖς πού ἡ τόση καταφρόνια,
 τὸ τόσο μίσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἄξιζαν κομμάτι.

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδρέφια
 μᾶς χύσατε παρηγοριάς μὲς στὶς πληγές μας λάδι·
 μᾶς φαίνεται σὰ νὰ σκορποῦν στὸν οὐρανὸ τὰ νέφια,
 σὰ νὰ προβάλλη ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στὸ σκοτάδι.

Μὰ δὲ σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μὲς στὸ χωριὸ νὰ μείνης,
δὲν πρέπει φτυάρια καὶ τσαπιά τὸ χέρι σου νὰ ἀγγίζη·
κατέβα ὡς τὴν Ἀθήνα μας Φραγκορωμιὸς νὰ γίνης
ἐδῶ δὲν τυραγνάει δουλειὰ μήτ' ἥλιος δὲ μαυρίζει.

Ἄσε τὴ γλώσσα τοῦ χωριοῦ καί, Σπύρο μου, ἐτοιμάσου
νὰ μάθης γλώσσα πού ὁμορφιὲς ἔχει πολλὲς καὶ κάλλη·
μᾶς ἔκανε τὴν πρώτη ἀρχὴ τὸ τηλεγράφημά σου...
Ἔλα, προσμένουν μ' ἀγκαλιὰ ὀρθάνοιχτη οἱ δασκάλοι.

Ὅμως τί λέω ; Ἄν ἔρθουνε νὰ σὲ γνωρίσουν ξένοι,
μὲ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νὰ μᾶς κακοντροπιάσης.
Λούη! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, ὁ τόπος τὸ προσμένει,
νὰ ἀφήσης τὰ Ρωμαίικα καὶ Γαλλικὰ νὰ πιάσης.

Σπύρο, ἂν ποτὲ κανένας τους ὡς τὸ χωριὸ ξεπέση
ἀπ' τὴν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πῆ τὴν τσάπα σου ν' ἀφήσης,
ἀκούμπα ἐσύ τὰ χέρια σου στὴν ἀτσαλένια μέση
καὶ καταδέξου μιὰ στιγμή νὰ τὸν παρατηρήσης.

Νιὸς θὰ ἔναι μὰ θ' ἀσπρολογοῦν τὰ λιγοστὰ μαλλιά του·
μὲ τὴ θωριά του σὰ φλουρί, μὲ χεῖλια πανιασμένα,
μ' ἄλαμπα μάτια καὶ τσιμπλιά, ματόφυλλα πεσμένα,
θὰ σοῦ μιᾶ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοὴ θανάτου.

Καὶ πὲς του, ἂν θέλῃ μιὰ φορὰ κι αὐτὸς νὰ ζωντανέψῃ,
νὰ κάνῃ μέση σίδερο, πλεμόνια σὰ στουρνάρι,
ἄς ἔρθῃ, πὲς του, ὡς τὸ χωριὸ μαζί σου νὰ δουλέψῃ
μὲ τσάπα καὶ ξινάρι.

« Ταμπουράς καὶ Κόπανος »

Ἀλέξανδρος Πάλλης

22. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τὸ πατρικό μας σπίτι, στὸ λιμάνι,
πού γνώρισε δυὸ ὀλάκερους αἰῶνες,
σὲ τέσσερες στεκότανε κολόνες
παμπάλαιο ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ὀσμάνη.

Στή στέγη του ἄν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
κυκλώπειο πάντα κι ἄτρεμον ἐφάνη·
ψηλὰ οἱ ἅγιονορείτικες εἰκόνες
μέ τὸ ἱερὸ ὄλοτρόγυρα λιβάνι.

Κι ὅταν ἡ Μούσα ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦσε,
καὶ τὰ φτερά κρατώντας ἀπλωμένα,
τὸ χέρι μου καλόβουλη ὄδηγοῦσε,

ψηλώνανε οἱ κολόνες του ὀλοένα,
νὰ πᾶνε ἀεροσάλευτο τὸ σπίτι
στὸν ἔβδομο οὐρανὸ τοῦ Ἄποσπερίτη !

« Ὁ ἀνθισμένος δρόμος »

Στέφανος Λάφνης

23. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τὸ φ τ ἄ σ ι μ ο

Θὰ βραδιάζη ἡ μέρα, ὅταν θὰ φτάνωμε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ὀλώνια·
θὰ φανοῦν λευκὰ τὰ χωριατόσπιτα
πίσω ἀπὸ τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριὰ θ' ἀκούωνται ἀρνιῶν βελάσματα·
βραδινὴ καμπάνα θὰ σημαίη·
στὴ βρυσούλα βόδια θὰ ποτίζωνται,
θὰ καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θὰ βαθιανασαίνωμε στὸ διάβα μας
μυρωδιὰ ἀπὸ στάχυα θερισμένα.
Θὰ μᾶς εὐχηθοῦν τὸ « καλῶς ἦρθατε »
χέρια ἀπὸ τὸν κάματο ἀργασμένα.

Ἄπο τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
 τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
 τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξωμε
 τὴ βαριά τὴ σιδερένια πόρτα.

β') Γ λ υ κ ο χ α ρ ά μ α τ α

Θὰ μᾶς ποῦν τὸ πρῶτο καλημέρισμα
 πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
 στὶς φωλιές τοῦ πύργου—πρῶτο σάλεμα
 τῆς ζωῆς θὰ φτάση ἀπὸ τ' ἄλωνα.

Καὶ θὰ τρικυμίσουν τὶς ἀτάραχτες
 τῶν βουνῶν πλαγιές, τὶς σμαραγδένιες,
 οἱ φωνές, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ξύπνημα
 τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τὶς ἔγνοιες.

Στ' οὐρανοῦ τὸ ρόδισμα κατάντικρυ
 τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
 κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέματα
 πρῶτο γλυκοχάραμα θὰ ἰδοῦνε.

γ') Τ ὸ τ ά μ α

Γλιστερὸ τὸ μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
 στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησοῦλα θὰ μᾶς φέρη,
 θὰ ζητᾷ σὲ σκίνων κλώνους μὲ τρεμόγελο
 νὰ συγκρατηθῇ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

Κάτω ἀπὸ φτελιές ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
 ἄγριο κλῆμα τὴ σκεπὴ τῆς θ' ἀποκρύβη.
 Κι ἂν δὲν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τὸ σήμαντρο,
 δὲν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανὸ καλύβι.

Ταπεινὴ, φτωχούλα, ἡ πίστη· τὴ θεμέλιωσε
 κι ἔχει γύρω εἰκόνες ἄτεχνα γραμμένες,
 μὰ εἶν' ὁ Θεὸς ἐκεῖ κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
 παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

Στ' Ἅγιο Βῆμα ἔμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχὴ ἢ ψυχὴ μου ἀμίλητη θὰ λήη,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν καθὼς τό 'ταξα,
τὸ καντήλι, ποῦ μερόνυχτα θὰ καίη.

δ') Τὰ πρωτοβρόχια

Μὲ τὰ πρωτοβρόχια θὰ ῥθουν τὰ μηνύματα
τοῦ χειμῶνα : τὸ ποτάμι θὰ θολώση,
θὰ τριζοβολοῦν ξερὰ τὰ πλατανόφυλλα,
θὰ κρυώση ἡ νύχτα καὶ θὰ μεγαλώση.

Θὰ δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στὸ χῶμα ταίρια—ταίρια,
θὰ καπνίζουν σφαλιστὰ τὰ χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θὰ σωπάση ὁ τζίτζικας, κι ἔτοιμοτάξιδα
γι' ἄλλων τόπων Ἄνοιξη, μακριὰ ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδυ—βράδυ ὡς τὰ μεσοῦρανα θὰ χύνωνται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροί, τὰ χελιδόνια.

ᾠ χαρὰ μας ! τὸ χειμῶνα θὰ προσμένωμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιές νὰ φοβηθοῦμε :
τῆς ζωῆς μας τὸ στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τὴν ἄνοιξη ἄλλων τόπων δὲν ποθοῦμε !

« Θὰ βραδιάζη »

Γεώργιος Δροσίνης

24. Θ Ε Ρ Μ Ο Π Υ Λ Ε Σ

Τιμὴ σ' ἐκείνους, ὅπου στὴν ζωὴ των
ὄρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες,
ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινουῦντες·
δίκαιοι κι ἴσιοι σ' ὅλες των τὲς πράξεις,
—ἀλλὰ μὲ λύπη κιόλας κι εὐσπλαγχνία·

γενναῖοι, ὅσakis εἶναι πλούσιοι, κι ὅταν
εἶναι πτωχοί, πάλ' εἰς μικρὸν γενναῖοι,
πάλι συντρέχοντες ὅσο μποροῦνε·
πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ὁμιλοῦντες,
πλὴν χωρὶς μισος διὰ τοὺς ψευδομένους.

Καὶ περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει,
ὅταν προβλέπουν—καὶ πολλοὶ προβλέπουν—
πῶς ὁ Ἐφιάλτης* θὰ φανῆ στὸ τέλος,
κι οἱ Μῆδοι ἐπὶ τέλους θὰ διαβοῦνε.

« Ποιήματα »

Κωνσταντῖνος Καβάφης

25. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλικάρι !
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
ἐκεῖ καὶ σβεις γοργά.
Ἱερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατιά τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
σὰν πιὸ κοντά !

« Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά »

Κωστής Παλαμᾶς

26. Χ Ι Μ Α Ρ Α

Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους.

ΣΟΛΩΜΟΣ « Οἱ Ἐλευθεροὶ Πολιορκημένοι »

Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄς τὴν κρυφομηνᾶτε
τὴν ἀνοιξη ἀπὸ τώρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοϋπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

Ἄς εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
 ἀπὸ ἓνα ρήγα πόνου
 ποὺ ἀπάνου σὲ χαλάσματα μαστόρευε καὶ σταίνει
 τὸ μαῦρο του τὸ θρόνο.

Ἄς ἄνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά ! Ὁ οὐρανὸς θολώνει,
 νά ! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
 σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μὲ τ' ὄψιμο τὸ χιόνι,
 πλάση λευκὴ ἀνθοφόρα.

Ἄς κλαίη καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάματά της
 ἀθάνατο λουλούδι,
 τῆς μοναξιᾶς παρηγοριά, τῆς Χώρας παραστάτης,
 φυτρώνει τὸ Τραγοῦδι.

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος ; Ἄλλος δὲν εἶναι ἀγώνας ;
 Ἑλλήνων ἱεροὶ λόχοι,
 γιὰ ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιώνας* ;
 Ἡ δάφνη ἀμάραντη ;—Ἄχι !

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπαῖτε, χαροκόποι !
 Ὡ σπαθωτὴ κιθάρα
 τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστὰ στὴν κρύαν Εὐρώπη,
 κορόνα τῆ Χιμάρρα !

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχὴ, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
 πάντα ὑποταχτικοὶ σου,
 φῶς πάρε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, νύχτα ἀπὸ τῆ Ροδόπη,
 καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

Στὰ χιμαριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
 τ' ἄγρια συντρόφεφέ τα,
 μὲ τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκια
 τὴν ἄγια γῆ χαιρέτα.

Γειά σας χαρά σας, Βασιλιά νικητή, Κυβερνήτη*
 με τήν τρανή τή γνώμη !
 Θυσίας βωμός ! 'Εκεῖ πετώ, φτερά με πᾶν πετρίτη,
 ἔμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο ! τοὺς πρέπει νὰ εἶναι δοῦλοι,
 στὸν ἄρπαγα τρομάρα !
 Ἡ Ἑλλάδα ποῦ ; Στὴν Ἡπειρο. Δόξα στὸ Κακοσούλι,
 νίκη σ' ἐσέ, Χιμάρα !

Τὰ Γιάννενα ὄνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
 βουβή ἡ Θεσσαλονίκη,
 ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει... Ποιὸς βογκάει σὰ νὰ πεθαίνη ;
 —Χιμάρα, ὀλόρθη ! Οἱ λύκοι.

« Βωμοί », 14 τοῦ Φλεβζέρη 1914

Κωστής Παλαμᾶς

27. Π Α Τ Ρ Ι Δ Ε Σ

α') Πάτρα

Ὅπου βογκάει τὸ πολυκάραβο λιμάνι
 ἀπ' ἄγριο κύμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
 καὶ δὲ θυμᾶται μήτε σὰν ὄνειρου πλάνη
 τὰ πρωτινὰ μετάξια τῆς τὰ πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τώρα·
 τὸ κάστρο τῆς φορεῖ, παλαιικὸ στεφάνι,
 δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπὸ τὴν ὥρα
 πού τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσάνοι.

Ἐνα βουνὸ ἀπὸ πάνω τῆς ἀγρυπνοστέκει,
 κι ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἄερα
 βαθιά, κι ὁ ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει·

αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ μάτια μου στὴ μέρα,
 κι ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ ὄνειρου πλέκει
 γλυκιά, μισοσβησμέν' εἰκόνα, μιὰ μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στῆ νησόσπαρτη λίμνη πού τὸ μαϊστράλι
ἀπὸ θαλασσινῆ δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τὸ φυκόστρωτο ἀκρογιαλί,
μ' ἔριζ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοίρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριὰς μὲ τῆ Νοτιά, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σὲ μάχη μὲ τῆ ρήχη βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μὲς στοῦ πελάγου τὸν καταποτήρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τὸ ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τὰ ὕψη
σὰν ἀπὸ πύργου δῶμα, δέσποινα ἡ Σελήνη
στὰ ὀλόστρωτα νερὰ τὴν ὄψη τῆς θά σκύψη·

μὰ τὴν ἀθῶα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνην
καὶ πουθενὰ δὲ γνώρισα· μόνο τῆ θλίψη·
καὶ τῆ σπιθα τοῦ νοῦ πού μιὰ φωτιά ἔχει γίνει.

γ') Ἀθήνα

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὀλοῦθε ἡλίου ἀχτίνα,
καὶ κάτι ὀλόγυρα σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνὸς Ὀλύμπου ἡ θεία Πεντέλη.

Στὴν Ὁμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
στὰ σπλάχνα, ἀντὶ θνητοῦς θεοῦς κρατᾶ ἡ Κυβέλη*
μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
κάθε πού τῆ χτυποῦν τοῦ Δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοὶ καὶ οἱ κάμπτοι·
ἀνάμεσα στὸν ὄχλο ἐδῶ πού ἀργοσαλεύει
καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπτη,

ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῆ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
τὸ νιώθω· μὲ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') Ἑ λ λ ά δ α

Ἡ Ρούμελ' εἶναι μιὰ κορόν' ἀπὸ ρουμπίνι
 κι εἶν' ὁ Μοριάς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα,
 κι ἐφτάδιπλο τὰ Ἐφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
 νεραίδα εἶν' ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἥπειρο γελάει κι ἐκείνη,
 κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξαιθὴ ὁμορφάδα·
 κρυμμένη στὴν πολύπαθη τῆ Ρωμιοσύνη
 σὰ νὰ ξανοίγω τῆ βασίλισσα Ἑλλάδα.

Ἄκόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
 κι ἀπ' τῶν αἰώνων τοὺς καημοὺς κι ἀπὸ τὰ πάθη
 τοῦ Διγενῆ ἡ πνοὴ παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη·
 καὶ μὲς στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τὰ βάθη
 ἀκόμ' ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνι*.

2.

Ἀπὸ τὸ Δούναβη ὡς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
 κι ἀπὸ τ' Ἀκροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
 διαβραίνεις, πότε σὰν τῆς θάλασσας Γοργόνα*,
 πότε σὰν ἄγαλμ' ἀπὸ μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾶς τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν Ἑλικώνα
 καὶ πότε ὀρμᾶς μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
 καὶ μὲς στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
 βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα.

Ἐδῶ ἱερὸς ὁ Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι*
 κι ὁ λευκοπάρθενος χορὸς τῶν κανηφόρων
 προβραίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καὶ πέρ' ἀστράφτουν τὰ ζαφεῖρια τῶν Βοσπόρων,
 κι ἀπ' τὴ Χρυσόπορτα* περνώντας ἀλαλάζει
 ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν Αὐτοκρατόρων.

«Ἀσάλευτη Ζωῆ »

Κωστῆς Παλαμᾶς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

28. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

*Αν καὶ δὲν πιστεύω πῶς θὲ νὰ πεθάνω,
 ἂν καὶ μὲς στὸ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
 διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νὰ κάνω,
 γιὰ νὰ μὴ μὲ τύπτῃ ἡ συνείδησίς μου.

Ποιὸς γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει ;
 ἐνῶ πᾶς στὸ δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη !
 ἄμαξα ἢ κάρο σὲ καταπλακώνει
 κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στὴ θανὴ μου ὕμνους νὰ μὴ γράψῃ,
 οὔτε δάκρυ θέλω νὰ χυθῆ κανένα
 κι οὔτε αὐτὸς ἀκόμη θέλω νὰ μὲ κλάψῃ
 πού ἐλπίζει ψῆφο νὰ ἔχῃ κι ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Οὐεστμίνστερ* θέλω νὰ μὲ θάψουν,
 ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίνῃ,
 ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἄς μοῦ σκάψουν
 κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ἄς μείνῃ.

Κανεὶς φίλος λόγο νὰ μὴ μ' ἀπαγγεῖλῃ,
 κι ἂν στὸ νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσῃ,
 νὰ τὸν σακατέψουν στὶς σβερκιές οἱ φίλοι
 κι εἶθε τὴ μιλιὰ του στὴ στιγμὴ νὰ χάσῃ.

Καὶ τ' ἀκίνητά μου καὶ τὰ κινητὰ
 τὰ χαρίζω ὅλα στὴν καλὴ πατρίδα,
 ὄχι γιὰ νὰ κάνῃ πόλεμο μ' αὐτά,
 ἀλλὰ ν' ἀγοράσῃ λίγη δαμαλίδα.

Τούτῃ μου τὴν κόμη τὴν ποιητικὴν,
 ἀπὸ τώρα δίνω γιὰ κληρονομιά
 εἰς τὸν Λεονάρδο καὶ τὸν Ψιακὴ...
 Δὲν θὰ βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικὸ
 στοὺς κρανιοσκόπους μποναμάς ἄς μὲνη,
 νὰ τὸ ψάχνουν μέσα κι ἔξω μὲ φακό,
 γιὰ νὰ βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

« Ἄπαντα »

Γεώργιος Σουρής

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

29. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιὰ τὸ Ρωμιό
 θὰ πῆ, ἐὰν δὲν σφάλλω,
 νὰ μὴν ἀνέχεται ποτὲ
 κανένα πιὸ μεγάλο.

30. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ὁ φθόνος ὅσο νὰ 'ν' κακός,
 μὰ 'χει καὶ τὸ καλό του :
 κάνει κι αὐτὸν τὸν μοχθηρὸ
 νὰ λιώνη ἀπ' τὸ κακό του.

« Ἐπιγράμματα »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

31. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνὰ ἢ σοφία εἶναι βουβή,
 λὲς καὶ δὲν ἔχει χεῖλια·
 μὰ ἡ μωρία ἀκούεται
 ἐδῶ καὶ δέκα μίλια.

32. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μὴν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
 Μήπως ξέρουνε τί λένε ;
 Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
 γράφεις κωμωδίες — κλαίνε.

33. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΙΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
 σάν βγαίνη στοῦ κυνήγι,
 ὅπου τὸν βλέπουν τὰ πουλιά
 καί... ὅπου φύγη — φύγη.

34. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολὺ χριστιανικά
 πᾶνε τὰ δάκτυλά σου,
 πού δὲν γνωρίζει ἡ δεξιὰ
 τί κάνει ἡ ἀριστερά σου.

« Νεοελληνική Ἀνθολογία »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

Ι. ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Δράμα εἰς τρεῖς πράξεις

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου ἐλήφθη ἐκ τοῦ μύθου τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Πυγμαλίωνα. Κατὰ τὸν μῦθον οὗτος ἠγάπησε τὸ ὠραῖον ἄγαλμα τῆς Γαλατείας, τὸ ὁποῖον κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἡ Ἀφροδίτη ἐξωογόνησε καὶ μετέβαλεν εἰς γυναῖκα· ταύτην ὁ Πυγμαλίων ἐνυμφεύθη, ἀπέκτησε δὲ ἐξ αὐτῆς υἱὸν τὸν Πάφον.

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τῆς δευτέρας πράξεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πυγμαλίωνος Ρέννος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, διηγεῖται τὰς περιπετείας του εἰς τὸν Πυγμαλίωνα καὶ τὴν σύζυγόν του Γαλάτειαν.

(Ἀπόσπασμα)

Ο ΟΡΦΕΥΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ*

Πράξις Β' — Σκηνὴ Β

(Ἐνῶ ὁ Ρέννος καὶ ὁ Πυγμαλίων συνομιλοῦν, εἰσέρχεται πλήρης χάριτος καὶ ἐλαφρότητος ἡ Γαλάτεια)

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τί διηγεῖται πάλιν ὁ Ρέννος ;

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Λέγει, ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῆς γῆς γωνίαν ἀπήντησε τὸ κάλλος τῆς μορφῆς σου, Γαλάτεια.

ΡΕΝΝΟΣ

Ἄληθῶς. Ἐγώ, ὅστις ἠτένισα καὶ ἤκουσα τὰς Σειρήνας...

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τὰς Σειρήνας ; Ποῖαι πάλιν εἰσὶν αὗται ; Χθὲς μᾶς διηγείσο περὶ τῶν τεθλιμμένων θεῶν τῆς Αἰγύπτου, περὶ μομιῶν καὶ κροκοδείλων, ἦσαν δὲ ὠραῖα ὅσα ἔλεγες, ὡς ἂν ὠμίεις περὶ νυμφῶν. Εἰπέ μας σήμερον περὶ τούτων. Τί ἦσαν λοιπὸν αἱ Σειρήνες ;

ΡΕΝΝΟΣ

Ἐρατειναί ὡς μάγισσαι, ἀνηλεεῖς ὡς τίγρεις.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

ὦ! ... Λοιπὸν τί ἦσαν;

ΡΕΝΝΟΣ

Γυναῖκες.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τότε θὰ ἦσαν γραῖαι δυσειδεῖς, Ρέννε, ὡς αἱ Ἐρινύες.

ΡΕΝΝΟΣ

Ὅχι, Γαλάτεια. Ἦσαν αἱ Σειρήνες νεαραί, εὐειδεῖς, μελίφθογοι· τὸ δὲ κάλλος αὐτῶν, ἡ νεότης καὶ ἡ φωνὴ ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε μανίαν ἐνέπνεον.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Ποῖαι γυναῖκες! ... Εἶδες λοιπὸν αὐτὰς καὶ ἤκουσες τῆς φωνῆς των;

ΡΕΝΝΟΣ

Ἦμην ἐκ τῶν τελευταίων θνητῶν, ὅσοι ἤκουσαν τῆς φωνῆς των. Εἶναι μακρὰ ἱστορία πλήρης κινδύνων καὶ ἄθλων, περιπετειῶν καὶ νεότητος.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Εἰπέ μας λοιπὸν, διηγῆσου, Ρέννε!

(Παρακάθεται πλησιέστερον)

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Τρώντι, ἀδελφέ μου· διῆλθες τὴν ζωὴν ἐν μέσῳ ἡμιθέων καὶ ἡρωϊσμῶν ἅς ἀκούσωμεν, διότι θὰ εἶναι τι κάλλιστον.

ΡΕΝΝΟΣ

Γαλάτεια, πῶς σοὶ φαίνονται αἱ ποικίλαι σκηναὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἅς βλέπεις;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἐγώ ; Ἄναμιμνήσκομαι τῆς ζωῆς. Μοί φαίνεται, ὅτι ἐπαναβλέπω ὅ,τι ἄλλοτε εἶδα. Ἄλλ' ὡς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰς περιπετείας σου ἰδοῦ ἀληθῶς ὅ,τι μοι εἶναι ὄλωσ ἀγνωστον.

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

... Μετὰ τὴν νῆσον τῆς Κίρκης ἤλθομεν εἰς τὰς Σειρήνας. Αἱ Σειρήνες ἦσαν θυγατέρες τῆς Μελπομένης καὶ τοῦ Ἀχελφού· παίζουσαι ἐν Σικελίᾳ ποτὲ μετὰ τῆς Περσεφόνης, ἀφῆκαν αὐτὴν δειλῶς ν' ἀρπασθῆ ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, ἡ δὲ Δήμητρα ὀργισθεῖσα μετεμόρφωσεν αὐτὰς εἰς τέρατα, τηρηθείσης μόνης τῆς παρθενικῆς αὐτῶν μορφῆς. Παρὰ τὰ τυρρηνικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας ἡ χαριεστάτη νῆσος ἐλέγετο Ἄνθεμοῦσα, ὅπου κατῴκησαν. Ἦσαν δὲ τρεῖς. Ἡ Παρθενόπη ἐκισθάριζεν, ἡ Λευκωσία ἠΰλει, ἡ Λίγεια δὲ ἐμελώδει· τοιαύτη δ' ἀπετελεῖτο συναυλία καὶ μουσική, ὥστε οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων φθάνων ἐκεῖ ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ πρὸς τὰ γόητρα τῆς μολπῆς των καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ πατρίδα, φίλους, γονεῖς, ἐκεῖ παρ' αὐταῖς κεχηνῶς*, καταλείπων τὸ πλοῖον αὐτοῦ εἰς τοὺς σκοπέλους καὶ τὴν ζωὴν του εἰς πάντα θάνατον. Ἦλθομεν ἐκεῖ. Εἶδομεν μακρόθεν τὸ κάλλος αὐτῶν τὸ ἀμύθητον, λεπτὴ εὐώδης αὔρα ἔφερε μέχρις ἡμῶν τῆς οὐρανίας μουσικῆς των τοὺς πρώτους μελιχρῶς* τόνους. Αἱ χεῖρες ἠτόνισαν, αἱ κῶπαι ἐπληττον τὴν γαληνιῶσαν θάλασσαν ὡς λιπόθυμοι, εἶτα δ' ἠγέρθημεν ἅπαντες ἔνθεοι προσορῶντες τὰς Σειρήνας καὶ πρῶτος ὁ νεαρὸς Βοῦτος, ἑταῖρος ἡμῶν ἐμμανῆς* ἀπὸ τοῦ μέλους των ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, πλέων πρὸς αὐτάς. Οὐδεὶς παρεκώλυσεν αὐτόν· ἀλλ' ἀνελάβομεν τὰς κώπας ἐν μέθῃ μαγικῆ καὶ ἡ Ἀργῶ* ἐφέρετο πετῶσα πρὸς τὴν ἄρρητον ἁρμονίαν τῶν Σειρήνων. Τὸ πᾶν ἐλησμονήθη, τὸ πᾶν ἀπώλετο. Τί ὁ μέλλων θάνατος ἀπέναντι τοῦ ἀκουομένου μέλους ; Ἄς ἀπεθνήσκομεν!—Αἴφνης ἀπὸ τῆς πύρας τῆς Ἀργοῦς τότε ἠκούσθη ἄλλη μολπή, ἄλλη μελωδία, ἄλλος τόνος οὐράνιος. Ἦτο ὁ Ὀρφεύς. Ὅποῖον μέλος ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ὅποῖοι τόνοι ἀπὸ τῆς λύρας του, ὅποια ἁρμονία ἦτο ἐκείνη, φίλοι μου!! Ἡ ἀναδυομένη ἀπὸ τοῦ κύματος Ἀφροδίτη καὶ εἰς τὰ ὄμματα θνητοῦ θὰ ἦτο ὀλιγώτερον ἔνθεος τῆς μουσικῆς ἐκείνης. Μικρὸν καὶ αἱ κῶπαι πάλιν ἔστησαν. Οἱ Ἀργοναῦται ἐστράφησαν πρὸς τὸν

Ἵρφέα· ὁ Ἵρφεὺς ὡς Θεὸς ἠγωνίζετο πρὸς τὰς Σειρήνας. Εἰς τὴν μεγίστην ἀνάτασιν τῆς φωνῆς τοῦ ἀθανάτου μελωδοῦ ἡ Ἰργὼ ὠμίλησεν, αἱ δὲ Σειρήνες νικηθεῖσαι ἔπεσαν εἰς τὸ κῦμα καὶ ἀπέλλιδες ἐπνίγησαν. Ἰσώθημεν.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἰλλ' ὁποῖον ἕσμα θεσπέσιον ἀνεφώνησεν ὁ Ἵρφεὺς ; Ὡ, ἐὰν ἤκουον τὸ ἕσμα του!

P E N N O Σ

Ἡ μνήμη μου διέσωσε, Γαλάτεια, τὰ ἔπη του. Ἰλλὰ τὸ μέλος του ποῖα ἀηδόνας γλῶσσα θὰ ἐτόλμα ν' ἐπεμιμεῖτο ποτέ ;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ὡ! ἄς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰ ἔπη καν!

P E N N O Σ

Ἰδοὺ αὐτά :

«Παρῆλθον ἡμέραι καὶ χρόνοι μεγάλοι
εἰς βάτους ἐπνίγη τὸ εὐβοτρυ κλῆμα,
ἡ κόρη γονέων σεπτῶν ἐλευκάνθη,
καὶ μείρακες* ἤδη τὰ βρέφη θὰ εἶναι,
ἀφ' ὅτου τῆς ξένης ἡ ἄλμη μᾶς ζῆ.

Ὁ ναύτης μὲ μόχθους ἰθύνων* τὸ σκάφος,
ἐν μέσῳ λαιλάπων, κι ἐν μέσῳ θηρίων,
ὁ πλάνης περῶν τῶν ἐρήμων τὰ πλάτη,
πρὸς τ' ἄστρα τὸ βλέμμα ποσάκις ἐγείρει
ποθῶν νὰ εἰκάσῃ τὴν πάτριον γῆν!...

Ἰκεῖ εἰς ἐκάστου καλύβην πατρῶαν,
ἐκεῖ εἰς ἐστίας φαιδρὰν λαμπηδόνα,
ἡ ὅπου τὸ κῦμα ἐκπνέει, τὴν δεῖλην
συνέρχεται ὄλος ὁ οἶκος εὐχέτης
καὶ κλαίει ἀπόντας γονεῖς, ἀδελφοὺς.

Ἄ, τίς ἑορτῆ καὶ φιλήματα ποῖα,
 ὁπότεν τὸ φίλτατον ἔδαφος φθάσης,
 ἐκεῖ ὅπου πρῶτον τὸν ἥλιον εἶδες
 καὶ φθίνει τὸ στῆθος πιστῆς σου συνεύνου
 κι ὑγραίνεται τ' ὄμμα μητρὸς γηραιᾶς ! . . . »

« Γαλάτεια »

Σπυρίδων Βασιλειάδης

2. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἐπίθεσις τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ δραματικὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκά, ποὺ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς παρασύρεται ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς αὐτοκρατείας Θεοφανοῦς καὶ γίνεται σύζυγός τῆς καὶ αὐτοκράτωρ. Πείθεται ὅμως ἀπὸ τὸν φίλον του μοναχὸν Ἄθανάσιον νὰ παραδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνήλικον διάδοχον τοῦ Ρωμανοῦ Βασιλείου, τὸν κατόπισ ἐνδοξον Βουλγαροκτόνον, καὶ νὰ ἀποσυρῆ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δυστυχῶς ὅμως δὲν προφθάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι δολοφονεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Τσιμισχῆν.

(Ἄ π ὀ σ π α σ μ α)

Πράξις Α' — Σκηνὴ Θ'

(Αἶθουσα τοῦ Θρόνου.)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (προσκυνῶν)

Τῆ βασιλεία σου ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἄς φυλάγῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ὁ Ἄθανάσιος !

(σπεύδει καὶ τὸν ἐναγκαλιζέται)

Ἄγιε ποθητὲ πατέρα !

τέσον καιρὸ σὲ ζήτησα, σὲ κάλεσα—ποῦ ἦσουν ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Καὶ τί μὲ θέλεις, βασιλιά ; Προσεύχομαι γιὰ σένα μακριά σου.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλὰ σὲ ἤθελα πλησίον μου νὰ σ' ἔχω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τ' ὄνειρο ἐκεῖνο πέρασε.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Στὰ λόγια σου ἔχεις πίκρα.

Τὴν παλαιὰ λησμόνησες φιλία ; Τὴ ζωὴ μας
στοῦ στρατοπέδου τὴ σκηνή, στὶς φάραγγες τοῦ Ταύρου,
στὴν Κιλικία τὴ μακρινή, στὴς Κρήτης τὰ λαγκάδια ;
Ποῦ μὲ τὸ ξίφος στὸ πλευρὸ καὶ τοὺς ἐχθροὺς τριγύρω
ἐμελετούσαμε μαζὶ τὰ ἱερὰ βιβλία ;
Τὰ οὐράνια τὰ λόγια σου, τῆς πίστεώς σου ἡ φλόγα
καὶ τῆς ἀγγελοφόρητης ψυχῆς σου ἡ γοητεία
μὲ μάγευαν, μ' ἀνάρπαζαν σὲ ὑπερκόσμιες σφαῖρες,
σὲ κόσμους ἀγιότητος. Μὴ τὰ ἔχης λησμονήσει ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τότε ἦσουν ἄλλος. Ὁ τραχὺς τότε ἦσουν στρατιώτης,
ὁ ἀσκητὴς, ποὺ φλόγιζαν τὴν ἄδολη ψυχὴ σου
ἅγιοι πόθοι. Σήμερα τὸ ταπεινὸ μου ράσο
μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα δὲν ταιριάζει.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἐνα πανάγιο σύμβολο τὸ ράσον ἀδελφῶναι
μὲ τὴν πορφύραν : ὁ Σταυρὸς ! Ἀπόστολός του ἂν εἶσαι,
μήπως κι ἐγὼ δὲν ἔμεινα πιστὸς του στρατιώτης ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ἀθέτησες τὸ λόγο σου καὶ τὴν ὑπόσχεσή σου.
Ὅταν ἀπ' τοὺς Σαρακηνοὺς ἐλύτρωσες τὴν Κρήτη,
ἀπὸ τὰ πλοῦσια λάφυρα μοῦ ἔδωσες καὶ μοῦ εἶπες :
«Πήγαινε ἀμέσως, πήγαινε νὰ κτίσης στ' Ἁγιον Ὅρος».
Καὶ μὲ λαχτάρα ἔκτισα τὴ Λαύρα τὴν Ἁγία.

Ἄλλ' ἔξαφνα, ὁ θεοσεβῆς ἐκεῖνος στρατηλάτης,
ὁ ἀσκητής, ἐφόρεσε βασιλική κορόνα !
ᾠ ! πόσο σέ ἀποπλάνησεν ἡ λάμπις ἡ ματαία
τοῦ κόσμου ! Καί προτίμησες τὰ πρόσκαιρ' ἀγαθὰ του
ἀπ' τὸ οὐράνιο βύθισμα στὰ κάλλη τῆς λατρείας.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Δὲν μὲ πλανέσαν τ' ἀγαθὰ τὰ πρόσκαιρα τοῦ κόσμου.
Ἐχθρὸς τῆς ἐκκλησίας μας, τοῦ Κράτους μας προδότης
θὰ ἦμουν, ἂν στὸ ἀπόκοσμο κελί μου ἀναπαυόμουν,
ἐνῶ τριγύρω κίνδυνοι μᾶς περιζώνουν μύριοι
καὶ τόσες βάρβαρες φυλές σ' Ἀνατολή καὶ Δύση
μ' ἄγρια λαχτάρα στρέφουνε τὸ βάσκανό των μάτι
κατὰ τὴν θεοφρούρητη καὶ ζηλεμένη Πόλη !
Μὴν παύσης τῆς θρησκείας μας τὸ πῦρ νὰ ἀναδαυλίζης.
Μὲ τὰ χρυσὰ τὰ λόγια σου τὰ πνεύματα κατήχει.
Ἐργάζου γιὰ τὴ δόξα της. Ἐγὼ μὲ τὸ σπαθί μου
τὴ θεία βασιλεία της στὸν κόσμο θὰ ξαπλώσω.
Τοῦ Κωνσταντίνου τὸ ἄπειρο βασίλειο θ' ἀναστήσω,
τὸν Τάφο τὸν Πανάγιο θὰ τὸν ἐλευθερώσω,
ποῦ χρόνια τὸν κατέχουνε, τὸν βεβηλώνουν χρόνια,
οἱ ἄπιστοι Σαρακηνοί.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (μετὰ θερμότητος)

ᾠ, ἂν γι' ἀγάπη τοῦ Σταυροῦ, γι' ἀγάπη αὐτῆς τῆς Πόλης
τὸν θρόνον ἐπροτίμησες ἀπ' τὸ σεμνὸ κελλί σου !
Ἄλλὰ τὴν ἐθεμέλιωσες τὴ δόξα σου στὸ κρίμα.
Ὁ θρόνος, ὅπου κάθεται, στὴ γενεάν ἀνήκει
τοῦ Ρωμανοῦ. Κι ὀρκίστηκες ὄρκους φρικτοὺς μιὰ μέρα
ἀρπακτικὰ τὰ χέρια σου σ' αὐτὸν νὰ μὴν ἀπλώσης.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ταραχῇ)

ᾠχι, δὲν τοὺς λησμόνησα τοὺς ὄρκους μου ἐκείνους.
Οὐδέποτε μὲ φλόγισεν ἡ ἄνομη λαχτάρα
ἀπ' τὰ παιδιὰ τοῦ Ρωμανοῦ τὸ θρόνο τους ν' ἀρπάξω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Δίκαιος είσαι κι εὐσεβής. Ἄλλὰ πρὸς τὴν κακία
ὁ θρόνος εἶναι ὀλίσθημα. Ὁ θρόνος εἶναι πλάνος,
πού ἀίχμαλωτίζει τὴν ψυχὴ, τὸ πνεῦμα σαγηνεῖ
καὶ τοὺς δικαίους κι ἀγαθοὺς κάνει σκληροὺς κι ἀδίκους.
Χύνει γι' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀδελφοῦ τὸ αἷμα,
καὶ στρίγγλα ἢ μάνα γίνεται στὸ ἴδιο τὸ παιδί της.
Ἄν ὀμιλοῦσαν οἱ βουβοὶ τῶν παλατιῶν σου οἱ τοῖχοι,
θὰ μαρτυροῦσαν πράγματα, πού ὀρθῆς τῆς κεφαλῆς σου
οἱ τρίχες θὰ ἔσηκωνοντο.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὰ καὶ θὰ ἠμολογοῦσαν,
ὅτι σ' αὐτὸν ἐκάθισαν τὸ θρόνο βασιλιάδες,
πού εἶχαν ἀσάλευτη ψυχὴ στῆς ἀρετῆς τὸ βάθρο,
ἄγιοι, θεοφοβούμενοι. Κι εἶχαν ἀγάπη μόνη
τὸ κράτος. Μόνην ἔχθρα των καὶ μίσος τοὺς ἐχθροὺς του..
Σ' ἐμὲ λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστη ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Στὸν στρατηγὸν ἐπίστευα. Στὸν αὐτοκράτορα ὄχι !
Ἄφοῦ τὸν θρόνον ἔκλεψες, δὲν μ' ἀπομένει πλέον,
παρὰ μὲ πόνος καὶ στοργὴ νὰ σοῦ φωνάξω : Ἄγρῦπνα !
Ἦλθα στὶς ἀπροσπέλαστες τοῦ θρόνου σου βαθμίδες,
πού τόσα πάθη κρύβονται, τόσα φωλεύουν φίδια,
πού σκύβουν δούλων μέτωπα καὶ χαμερπῶν κολάκων,
ἦλθα ἄφοβα κι ἐλεύθερα νὰ σοῦ φωνάξω : Ἄγρῦπνα !
Καὶ τώρα φεύγω, βασιλιά.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὴ φεύγης ! στάσου ἀκόμα !
Μεῖνε κοντά μου σύμβουλος, πνευματικὸς μου μεῖνε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Πνευματικὸ καὶ σύμβουλο θὰ μ' ἔχης στὸ Ἅγιον Ὄρος.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλ' εἶναι ἡ ἀγιοςύνη σου πιὸ χρήσιμη ἐδῶ κάτω.
 Ἐδῶ πού πάθη πύρινα στὰ στήθη ἀντιπαλεύουν
 καὶ συγκλονίζεται ἡ καρδιά κι ὁ νοῦς μας σκοτεινιάζει.
 Μείνε καὶ δῶσ' μας φώτιση ἀπ' τὸ περίσσιο φῶς σου.
 Ἡ ἀγγελικὴ γαλήνη σου θὰ φέρνῃ τὴν εἰρήνη
 στὴν ταραγμένη μας ψυχῇ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ζητεῖς ψυχῆς γαλήνη
 κι ἀκόμα τὴν ἀμαρτωλὴν ἀνέχεσαι πορφύρα ;
 Εἶναι στενὴ γιὰ τὸ πλατὺ κι ἐλεύθερό σου στήθος.
 Δὲν ἔχεις τόση δύναμη νὰ τὴν ἀποτινάξεις ;
 Παράτησέ την. Δῶσε την στοὺς Πορφυρογεννήτους.
 Σὺ μέγας εἶσαι, βασιλιά, καὶ δίχως τὴν πορφύρα.
 Γι' αὐτὴν δὲν ἐγεννήθηκες. Ἐλα στὸ Ἅγιον Ὄρος,
 πού ἀνθοβολοῦν τῆς πίστεως τὰ ρόδα καὶ τὰ κρίνα
 καὶ μὲς στὴν ἀσυντάρακτη γαλήνην εὐωδιάζουν.
 Μαζὶ μὲ τὸ ψιθύρισμα τὸ μυστικὸ τῆς Πλάστης
 θὰ σμίγουν οἱ ψαλμοὶ μας
 καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ ἀθάνατο, πού στὰ οὐράνια τρέχει,
 στὸν Πλάστη θ' ἀνεβαίνει ἡ προσευχή μας !
 Ἐκεῖ 'ναι ἡ βασιλεία σου. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν κόσμον !
 Λαμπρότερη ἀπ' τῆς γῆς τοὺς θρόνους.
 Δὲν ἔχει ἀνάγκην ὁ σταυρὸς ἀπ' τὸ βαρὺ σου ξίφος.
 Ἡ ἀγγελικὴ του δύναμη καὶ τὸ γλυκὸ του πνεῦμα
 τῆς οἰκουμένης τὶς καρδιὲς θεὲ νὰ τὶς ὑποτάξῃ·
 θεὲ νὰ χαθοῦν βασιλεία, θὰ συντριφτοῦνε θρόνοι,
 ἀλλ' ὁ σταυρὸς ἀθάνατο τὸ κράτος του θ' ἀπλώνῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ἐκστάσει)

Μὲ συναρπάζει ἡ γλῶσσα σου στὸ μαγικὸ τῆς ρεῦμα.
 ὦ ! νὰ μὴν εἶμ' ἐλεύθερος νὰ σὲ ἀκολουθήσω
 εὐθύς, χωρὶς ἀναβολή...

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Κανείς δὲν σ' ἐμποδίζει.
 Στὸ βασιλιά Βασίλειο, τοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο,
 ὅς εἶναι ἀκόμη ἀνήλικος, παράδωσ' τὴν κορόνα.
 Κι ἔλα μαζί μου νὰ ὑψωθῆς στὸ θρόνο πού σοῦ ἀνήκει.
 Καὶ μὴν ἀργῆς. Ἄλλ' ἄκουσε. Ἄν ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη
 ἡ ἀνταριασμένη σου ψυχὴ ζητήσῃ τῆς θρησκείας
 τὸ στήριγμα—τὸν Γαβριήλ, τὸν θεῖον ὑμνογράφο,
 ἀπ' τοῦ Στουδίου τῆ μονῆ προσκάλεσε.

(ὁ Νικηφόρος ἴσταται ἀλλοφρονῶν)

Σὲ ἀφήνω.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

(ὡς ἀνανήφων, ἀτενίζει τὸν Ἀθανάσιον καὶ τὸν ἐναγκαλίζεται)

Ὁ ἄγγελος προστάτης μου φεύγει, θαρρῶ, μὲ σένα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

(ἐκτείνων πρὸς αὐτὸν ἐν εἰδει εὐλογίας τὰς χεῖρας)

Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ κι ἡ φώτιση μαζί σου !

(ἐξέρχεται)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Ι'

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (μόνος, εἰς βαθεῖς διαλογισμοὺς)

Νὰ παραδώσω τὴν ἀρχὴ στοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο !

(συνερχόμενος αἴφνης περιβλέπει ἐν ταραχῇ ὡς ἀναζητῶν τὸν Ἀθανάσιον)

Ἔφυγε ! Δὲν ἐβύθισε τὴν αὐστηρὴ ματιὰ του
 στὴν ταραχὴ τοῦ στήθους μου, στὸ χάος τῶν λογισμῶν μου.

(μὲ ὕφος σκοτεινὸν)

Εἶν' ἡ καρδιά μου καθαρὴ καὶ ἡ συνείδησή μου...

(τύπτει τὸ στήθος του)

*Ω ! πῶς μποροῦν σὲ μιὰ καρδιά μαζί νὰ βασιλεύουν
 ἢ ἀρετὴ καὶ ἢ κακία,
 δικαιοσύνη κι ἀδικία !

(μὲ πικρίαν)

*Ὅχι ! δὲν εἶναι κτῆμα μου τὸ στέμμα, πού μ' ἀγῶνες
 ἐλάμπρυνα κι ἐδόξασα ! Θεὲ νὰ μὲ στιγματίσουν !
 *Ἐπίορκο, παράνομο, ληστή θὰ μὲ ὑβρίσουν,
 ἂν ἀγκαλιάσω ὡς κτῆμα μου τὸ δημιούργημά μου !

« Νικηφόρος Φωκᾶς »

*Αριστομένης Προβελίγγιος

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρωίας ἀνέβημεν εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρῆ*, ὃν οἱ Τοῦρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὄρη Ἴκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεὺς, αἱ ἄκται τῆς Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἧς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπέ τις τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνημα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πνυκὸς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Ὑπ' αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ· δεξιόθεν αὐτῶν ὑφούντο οἱ μεμονωμένοι στύλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέραν τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἴλισοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀγχεσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θέας, ἄς φαντασθῇ τὴν ἔκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲ γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένη ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῇ φυτευμένων· ἄς ὑποθέσῃ βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστερῶν ἐρείπιων κείμενα τῆδε κακεῖσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκολλημένους, φραγμοὺς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ἄς διασπείρῃ ἐν τῇ ἐκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικοὺς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν ὠτῶν τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ἄς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἔνδοξα ταῦτα

ἐρείπια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας φωτιζόμενας ὑπὸ λάμπειας λαμπροτάτης. Εἶδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε ὅμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρῶν ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἑλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωςκον ἀπὸ τῶν ράχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλλουσαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεία. Αἱ Ἀθηναίαι, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύοντο τερπινὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινέας, ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσεῆς, ἐξωγονοῦντο οἰονεὶ κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατάλευκα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλώσα τὴν λάμπειν τῆς Ἀνατολῆς, ἔστιλβεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐκαθήμεθα, ἠθέλομεν βλέπειν κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηναίων ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς Δήλου· ἠθέλομεν ἀκοῦει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἐκάβης καὶ τὰς ἐπευφημίσεις τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ ! οὐδεὶς ἤχος ἔπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἠκούοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἤχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἐγίναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναόν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἐκαθήμην ; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάροις νεανίδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θεάμα εἶχον ἤδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει, καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδιά ἡμῶν κεῖνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑψίστου· ἑάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφοτέρα ταῦτα, ὅπως βούλεται.

« Ὀδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα »
(Μετάφρ. Ἑμμ. Ροῖδη)

Στατωβριάνδος

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τοῦρκοι διαβῆκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ὡς πέρα.
Ἡ Χίο, τ' ὀλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ξέρα,
    μὲ τὰ κρασιά, μὲ τὰ δεντρά,
τ' ἀρχοντονήσι, πού βουνὰ καὶ σπίτια καὶ λαγκάδια
καὶ στὸ χορὸ τὶς λυγερὲς καμιὰ φορὰ τὰ βράδια
    καθρέφτιζε μὲς στὰ νερά.

Ἐρμιὰ παντοῦ. Μά κοίταξε κι ἀπάνου ἐκεῖ στὸ βράχο,
στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο
    κάθεται, σκύβει θλιβερὰ
τὸ κεφαλάκι, στήριγμα καὶ σκέπη τοῦ ἀπομένει
μόνο μιὰν ἄσπρη ἀγράμπελη σὰν αὐτὸ ξεχασμένη
    μὲς στήν ἀφάνταστη φθορά.

— Φτωχὸ παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στὶς ράχες,
γιὰ νὰ μὴν κλαῖς λυπητερά, τ' ἤθελες τάχα νὰ ἔχες
    γιὰ νὰ τὰ ἰδῶ τὰ θαλασσὰ
ματάκια σου ν' ἀστράφουνε, νὰ ξαστερώσουν πάλι,
καὶ νὰ σηκώσης χαρωπὰ σὰν πρῶτα τὸ κεφάλι
    μὲ τὰ μαλλάκια τὰ χρυσά ;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νὰ σοῦ δώσω
γιὰ νὰ τὰ πλέξης ξέγνοιαστα, γιὰ νὰ τὰ καμαρώσω
    ριχτὰ στοὺς ὦμους σου πλατιά
μαλλάκια, πού τοῦ ψαλιδιοῦ δὲν τὰ χεὶ ἀγγίξει ἢ κόψη
καὶ σκόρπια στὴ δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν ὄψη
    ὡσὰν τὴν κλαίουσαν ἰτιά ;

Σὰν τί μποροῦσε νὰ σοῦ διώξη τάχα τὸ μαράζι ;
Μήπως τὸ κρίνο ἀπ' τὸ Ἴράν, πού τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει ;
    Μὴν ὁ καρπὸς ἀπ' τὸ δεντρί,
πού μὲς στὴ μουσουλμανικὴ παράδεισο φυτρώνει,
κι ἔν' ἄλλογο, χρόνια ἑκατὸ κι ἂν πιλαλάει δὲ σώνει
    μέσ' ἀπ' τὸν ἴσκιο του νὰ βγῆ ;

Μή τὸ πουλί πού κελαηδάει στὸ δάσος νύχτα μέρα
καὶ μὲ τὴ γλύκα του περνάει καὶ ντέφι καὶ φλογέρα ;

Τί θές ἀπ' ὅλα τ' ἀγαθὰ
τοῦτα ; Πές ! Τ' ἄνθος, τὸν καρπὸ ; θές τὸ πουλί ;

— Διαβάτη,

μοῦ κράζει τὸ Ἑλληνόπουλο μὲ τὸ γαλάζιο μάτι :

Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά !

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Ξανατονισμένη Μουσικὴ»)

Βίκιωρ Οὐγκὼ

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Ὅλοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιὰ εὐτυχισμένα χρόνια
καὶ πλάθουν ὄνειρα χρυσά· καὶ μὲ γοργὰ φτερά
τοὺς βλέπεις ὅλους νὰ πετοῦν καὶ ἀποζητοῦν αἰώνια
σὲ κόσμους ἄλλους μιὰ ἄφθαρτη, μιὰ ἀτέλειωτη, χαρά.
Γερνᾷ ὁ κόσμος μὲ καιρὸ καὶ πάλι ξαναγιώνει,
μὰ τὴν ἐλπίδα ἀπ' τὴν ψυχὴ κανεὶς δὲν ξεριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στὴ ζωὴ καθένα συνοδεύει,
ἐκείνη τὸ φαιδρὸ παιδί γιὰ πάντα τριγυρνᾷ·
τὴ μαγικὴ τῆς ἢ μορφὴ τὸ νέο σαγηνεύει·
τὸ γέρο καὶ ὡς τὸν τάφο του ἐκείνη κυβερνᾷ·
γιατὶ καὶ ἂν κλειθῆ στὸν τάφο του τοῦ πόνου τὴ ρυτίδα,
καὶ ἐκεῖ, σιμὰ στὸ μνήμα του, φυτεύει τὴν ἐλπίδα.

Δὲν εἶναι πόθος μάταιος, ὄνειρο πού δὲ μένει,
οὐδὲ φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνόητη καρδιά.
Γιὰ κατιτὶ καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνὴ σταῖ στήθια μας ἀκούεται βαθιά.
Καὶ ὅ,τι ἐκείνη ἢ μυστικὴ φωνὴ μᾶς ψιθυρίζει,
δὲν εἶναι πλάνη τῆς ψυχῆς πού ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

(Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλεσ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μὲ τὴν αὐγὴ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
 λάμπει, καὶ μὲ τὸ φῶς τὰ πάντα ξανανιώνουν.
 Νά, ἡ ἀνοιξη γυρίζει, νά τὸ χελιδόνι
 στὸν Παρθενῶνα ξαναχτίζει τὴ φωλιά του !
 Πανιέρη Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
 στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κύμα,
 νά, ἡ ἀνοιξη γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια,
 τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζοντας ἕνα ὄρνιο
 μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε-
 γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρο γύπα, πού σὲ τρώει,
 ἀρμάτωσέ μας, νέε νησιώτη, τὸ καράβι.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
 «Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια !» Ἀπὸ τὴν Ἰδη*
 ὡς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
 αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια
 ἐμπρός ! Τὰ ὕψη τῶν βουνῶν ἄς τ' ἀνεβοῦμε,
 τοὺς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας !
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
 ἀρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
 στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβούς σας· μὲς στὸ λόγγο,
 γι' αὐτοὺς πού σᾶς γλιτώσανε κόφτε τὴ δάφνη.
 Ἀγνάντια στὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη,
 ἄς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλικάρια.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

"Ο,τι ἔγινε μπορεῖ νὰ ξαναγίνη, ἀδέρφια !
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τῆ λαμπράδα,
 μὲ σάρκα θεία μπόρεσ' ὁ ἄνθρωπος νὰ ντύση
 τὸ φωτερώτερο κι ἅπ' ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ βουβὴ ἐκεῖ πέρα θὰ εἶναι ;
 Κι ἔμεῖς ἑνὸς κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα ;
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθῶνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἂν πέσουμε, τὸ χρέος μας ἔχουμε κάμει !
 Καὶ μὲ τὸ αἶμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τὸ αἶμα μας, θριάμβων αἶμα, ταιριασμένο,
 θὰ πορφυρώση τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
 καὶ τὸ σταφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὅρθοί ! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τῶρα τὸ παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεῖ, ποὺ λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
 κι ὁ Φοίνικας* ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στὶς ἀμμουδιῆς τῆς Μέκκας διῶξε το, ἦλιε,
 τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ' τὸν οὐρανὸ μας...
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

(Μετὰφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Πολιτεία καὶ Μοναξιά»)

Φρειδ. Μισιρᾶλ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας ! ὦ νησιὰ βλογημένα,
 ποὺ μὲ ἀγάπη καὶ φλόγα μιὰ Σαπφῶ τραγουδοῦσε,
 ποὺ πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 ποὺ τὸ φέγγος του ὁ Φοῖβος ἀπ' τὴ Δῆλο σκορποῦσε !
 Ἄχ ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τὰ τῶρα,
 μὰ βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα !

Και τῆς Χίος τῆ Μούσα και τῆς Τέως τῆ Λύρα*,
 ἀντρεισύνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
 σέ ἄλλους τόπους γιά φήμη τὰ μετάφερε ἡ Μοίρα,
 γιατί ἡ μαύρη τους μάνα μήτε ἂν ζοῦνε δὲ ρῶτα !
 Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στὴ Δύση,
 ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἀνθίζαν τῶν «Μακάρων αἱ νῆσοι».

Τὰ βουνὰ τὸ μεγάλο Μαραθῶνα θωρᾶνε
 κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τὰ πελάγη κοιλάδα.
 Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πῶς νὰ ἔναι
 θὰ μπορούσε και πάλι μιὰν ἐλεύτερη Ἑλλάδα !
 Γιατί πῶς νὰ κοιτάζω τὸ Περσάνικο μνημα
 και νὰ λέγω πῶς εἶμαι τῆς σκλαβιάς κι ἐγὼ θύμα !

Στὸν γκρεμνὸ ποὺ ἀντικρίζει τὴ μικρὴ Σαλαμίνα,
 μιὰ φορὰ βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μὲ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζευόντανε πλήθη. Ἦταν ὅλα δικά του.
 Τὴν αὐγὴ μὲ καμάρι τὰ μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μὰ τί γένηκαν ὅλα σὰν ἐβράδιασε ἡ μέρα !

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα ! Ποῦ εἶναι, ὦ Πατρίδα καημένη !
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη !
 Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἕνας μῦθος δὲν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
 Καὶ τὴ λύρα σου ἀκόμα τὴν ἀφήκες, ὀιμένα !
 ἀπ' τοὺς θεῖους σου ψάλτες νὰ ξεπέση σὲ μένα !

Μὲς στὸν ἄδοξο δρόμο, ποὺ μιὰ τύχη μὲ σέρνει
 μὲ φυλὴ ποὺ σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἀλυσίδα,
 κάποιο βάλσαμο κρύφιο στὸ τραγοῦδι μου φέρνει
 ἡ ντροπὴ, ποὺ μὲ πιάνει γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα !
 Καὶ τί νὰ ἔχη ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρὰ μόνο
 γιὰ τοὺς Ἕλληνας πίκρα, γιὰ τὴ χώρα τους πόνο !

Πρέπει τάχα νὰ κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
 και ντροπὴ νὰ μᾶς βάφει, ἀντὶς αἶμα σὰν πρῶτα ;

Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἕνα
 ἱερό ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα !
 Ἐκείους, τοὺς Τρακόσιους, τρεῖς ἄς ἔρθουνε, φτάνουν,
 ἄλλη μιὰ Θερμοπούλα στὰ βουνά σου νὰ κάνουν.

Πῶς ! Ἄκόμα σωπαίνουν ; Πῶς ! Ἄκόμα ἡσυχάζουν ;
 Ὅχι, ὄχι ! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τὸν Ἄδη,
 σὰν ποτάμι ποὺ τρέχει μακρινά, νὰ φωνάζουν :
 « Ἐνας μόνο ἄς σαλέψη ζωντανός, καὶ κοπάδι
 ἀπ' τὴ γῆς ἀποκάτου λεβεντιὰ ξεκινοῦμε·
 εἶναι αὐτοὶ ποὺ κοιμοῦνται· μεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε ! »

Ἄχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου ! Ἄλλες λύρες στὰ χέρια !
 Μὲ σαμιώτικο τώρα τὸ ποτήρι ἄς γεμίση.
 Ἄφηνε αἷμα καὶ μάχες γιὰ τὰ τούρκικα ἀσκέρια,
 καὶ καθέννας τὸ αἷμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ἄς μᾶς χύση !
 Δές τους ! Ὅλοι ξυπνᾶνε καὶ πετοῦν ὡς ἀπάνω,
 τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τὸ ἐγκώμιο σὰν κάνω !

Τὸν Πυρρίχιο* χορό σας ὡς τὰ τώρα βαστάτε,
 ἢ Πυρρίχια ἢ «φάλαγξ» ποῦ νὰ πῆγε, καημένοι !
 Ἀπὸ δυὸ τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
 ποὺ ψυχές ἀντρειώνει καὶ καρδιές ἀνασταίνει !
 Καὶ τὰ γράμματα ἀκόμα ἐνὸς Κάδμου κρατεῖτε·
 τάχα νὰ ἔταν γιὰ σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε ;

(Μετάφρ. Ἄργ. Ἐφταλιώτη, «Ἐκλεχτές Σελίδες»)

Βύρων

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

- Ἄγαρ, ἡ — δούλη τοῦ Ἀβραάμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἰσμαήλ, γενάρ-
χης τῶν Ἀγαρηνῶν.
- Ἄγαρηνοί, οἱ — λαὸς καταγόμενος ἐκ τῆς Ἄγαρ· ἡ ὀνομασία ἐδόθη ὑ-
πὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς Ἰσμηλίτας
Ἄραβας καὶ βραδύτερον εἰς ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
- ἄγκυρα, ἡ — ἐδῶ: δρέπανον (εἶδος πολεμικοῦ ὄργανου).
- Ἄγχεσμος ἢ Ἀγχεσμός — τὸ Τουρκοβούμι τῆς Ἀττικῆς.
- ἀγκίνοια, ἡ — ὀξύνοια, ἐξυπνάδα, σύνεσις.
- ἄγωμε — β' προσ. προστακτικῆς: πήγαινε (ἄμε)
- ἀδράζω ἢ ἀδράχνω — δράττομαι, πιάνω, ἀρπάζω.
- ἀδυνατή — δυνατή.
- ἀηδόνι τοῦ Κολωνοῦ — ὁ Σοφοκλῆς, τὰ χορικά τοῦ Σοφοκλέους, (ἀντονομασία).
- ἄθος, ὁ — τέφρα, στάχτη.
- ἄθός, ὁ — ὁ ἀνθός, τὸ ἄνθος.
- Αἰακός, ὁ — υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Αἰγίνης, πατὴρ τοῦ Πηλέως καὶ
τοῦ Τελαμῶνος, γενόμενος μετὰ τὸν θάνατόν του δικα-
στής ἐν τῷ Ἄδῃ.
- Αἰακίδης, ὁ — υἱὸς ἡ ἀπόγονος τοῦ Αἰακοῦ· ἐδῶ: ὁ Ἀχιλλεύς.
- αἰθων — καίων, ὀρηκτικὸς, βίαιος.
- αἰκία, ἡ — ἡ κάκωσις, σωματικὴ κάκωσις, ἡ κακοποίησις.
- αἰνόλυκος — φοβερὸς λύκος.
- Ἄϊς — Ἄγιος.
- Ἀκαδημία, ἡ — ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὸ πρῶτον ἰδρυθεῖσα φιλοσοφικὴ
σχολή· ἐκ ταύτης ἔλαβον τὸ ὄνομα τὰ ἐν Εὐρώπῃ πνευ-
ματικὰ ἰδρύματα, τὰ ἔχοντα σκοπὸν τὴν προαγωγὴν
τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν· ἡ ἴ-
δρυσις τῶν Ἀκαδημιῶν ἤρχισε κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων
τῆς Ἀναγεννήσεως.
- ἀκατάπηκτος — ὁ μὴ καταπλησόμενος· τὸ οὐδ. ὡς οὐσ. ἀκατάπηκτον,
τὸ — ἡ ἔλλειψις καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναϊότης.
- ἀκηδία, ἡ — (ἀ - στερητ. + κήδομαι), ἀμέλεια, ἀδιαφορία.
- ἀκροκέραιον, τὸ — ἕκαστον τῶν δύο ἄκρων τῆς σταυρωτῆς κεραίας (κοινῶς:
πινό).
- ἀκροστόλια, τὰ — τὰ κοσμήματα τῆς πρῶρας τοῦ πλοίου.
- ἀκῶ — ἀκούω.
- ἄκω — ἄκουγε, ἤκουεν εἰς τὸ ὄνομα..., ὠνομάζετο.
- ἄλα! — ἐπιφώνημα προτρεπτικόν = ἐμπρός· (λέξ. βενετικῆ).
- ἀλβιόνιος — ἀνήγων εἰς τὴν Ἀλβιόνα· βλ. λέξιν.

- Ἄλβιων, ἡ — ἡ Ἄγγλια.
- Ἄλδος Μανούτιος, ὁ — περίφημος Ἰταλὸς ἐλληνιστῆς τυπογράφος καὶ ἐκδότης (1440 - 1515).
- ἄλικος — κόκκινος, βαθυκόκκινος.
- ἄλικμος — δυνατός, εὐρωστος, ἀκμαίος· (ἀλική=σωματικὴ δύναμις, εὐρωστία.
- Ἄλκμεωνίδαι, οἱ — μεγάλη ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν Ἄλκμεωνα, δισέγγονον τοῦ Νέστορος, βασιλέως τῆς Πύλου.
- Ἄλλιας ἡμέρα — dies Alliensis, ἀποφράς ἡμέρα διὰ τοὺς Ρωμαίους, ἐπεὶδη ἠττήθησαν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν κατὰ κράτος παρὰ τὸν Ἄλλιαν ποταμόν· (βλ. καὶ Βρέννος).
- ἀλλόθρους — ὁ ὄμιλῶν ξένην γλῶσσαν, ξένος.
- ἀλουργίς, ἡ — τὸ πορφυροῦν μεγαλοπρεπὲς φόρεμα, τὸ βαμμένον μὲ γνησίαν πορφύραν.
- ἀλωή, ἡ — ἡ ἄλωσις, τὸ ἀλώνειν, τὸ ἀνοικτὸν μέρος, ὁ κῆπος.
- ἀμαδολογία -ῶ — παίζω τὴν ἀμάδην, τοὺς δίσκους.
- ἀμαλθεῖον, τὸ — τὸ κέρας τῆς αἰγὸς Ἀμαλθείας, τῆς ὁποίας τὸ γάλα ἔθρεψε τὸν Δία· ἀπὸ αὐτοῦ ἔρρεε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει ὁ κατέχων τοῦτο.
- ἀμῆ καὶ ἀμῆ — (ἐκ τοῦ· ἀν μῆ) ὅμως, ἀλλά.
- ἀμηρᾶς(ας)ῆ ἀμοῖρας(ας), ὁ — ὁ ἡγεμών, ὁ αὐθέντης (λέξις ἀραβικὴ).
- ἀμόγῳ — ὀρκίζομαι (ὀμνύω).
- ἀμοιρῶ — εἶμαι ἀμοιρὸς τινος, στεροῦμαι πράγματός τινος· ὡς μὴδὲ τῆς ἐντεῦθεν σεμνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν=ὥστε αὐτὸς (ὁ Βασίλειος) νὰ μὴ εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος δι' αὐτά, ὥστε νὰ σεμνύεται διὰ τὴν μαρτυρικὴν δόξαν τῶν προγόνων του.
- ἀμπώνω — ἀπωθῶ, σπρώχνω.
- ἀμφ' — ἀλλά.
- ἀμφιλαφής — ὁ πανταχόθεν περιβάλλων, ὁ πυκνός.
- Ἀμφίων, ὁ — ὁ μυθικὸς αἰοῖδὸς καὶ μουσικὸς.
- ἀνάδια — ἀπέναντι.
- ἀναιμῶ — φονεύω.
- ἀνάκαρα ἢ νάκαρα, τὰ — αἱ σωματικαὶ δυνάμεις, (τὸ κουράγιον).
- ἀνάντη ἢ ἀνάντα — (ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνάντης=ἀνωφερής), τὸ ἀπὸ τινος σημείου εἰθροῦ ποταμοῦ ἢ κοιλάδος πρὸς τὰ ἄνω ἐκτεινόμενον μέρος.
- Ἀνατολικά Ἄσματα — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκῶ (1828).
- ἀναρῶχῳ (-ομαι) — ἀνακουφίζομαι.
- Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος — διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ζήσας τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πατρίδος του Θεσσαλονίκης ὑπὸ

- των Τούρκων ἔφυγεν εἰς Φλωρεντίαν, ἔνθα ἐδίδαξεν εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον. Ἐπανήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1476 καὶ μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν.
- ἄν εἶναι, ἄν.
— περιμένω.
— ὁ Ἄνθήμεος καὶ ὁ Ἰσίδωρος εἶναι οἱ δύο περίφημοι ἀρχιτέκτονες, οἱ ἀνοικοδομήσαντες τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.
— μαζί.
— ὁ σπασμὸς τῶν ἐντέρων λόγῳ φόβου ἢ στενοχωρίας.
— αἱ παραφυάδες τῆς ρίζης, παρακλάδια φυόμενα περὶ τὴν ρίζαν τῶν δένδρων.
— ἀντραλίζομαι (-ζομαι) — στενοχωροῦμαι, ζαλίζομαι. (καὶ ἀντραλώνομαι).
Ἄντωνιος ὁ Ἐπαρχος — χρονογράφος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως· ἔγραψε θρήνον διὰ τὴν πτώσιν τῆς Πόλεως.
ἀνύποιστος — ἀφόρητος, ἀνυπόφορος.
ἀξάφτω — ἀστράφτω.
Ἄξιά, ἡ — κοινὴ ὀνομασία τῆς νήσου Νάξου.
ἀξιωματικός, ὁ — ὁ ἐν ἀξιώματι· ἐντεῦθεν ὁ δικαστὴς καὶ πᾶς ἔχων ἰσχύν.
ἀπαρτίζω — συναπαρτίζω, καταρτίζω, παρασκευάζω.
ἄπυτος — ἀπύθμενος, ἀβυσσαλέος.
ἀπατός μου — μόνος μου.
ἀπεικάζω — διαβλέπω, διακρίνω.
ἀπείς καὶ ἀπείτις — ὁ χρόν. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπει=ἀφοῦ, ἐπειδὴ.
ἀπελάτης, ὁ — ὁ ληστὴς τῶν συνόρων κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.
ἀπογνοῦς· ἀπογνοῦς — (μτχ. ἀορ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω—ἀπελπίζομαι)· ἀπογνοῦς τὴν εἰρηνικὴν παραδοσίαν—ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα διὰ τὴν εἰρηνικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.
— ὁ πλόκαμος.
ἀποκλαμὸς, ὁ — τὸ μέγα θάρος, ἡ μεγάλη τόλμη.
ἀποκοιτιά, ἡ — βλ. μισεμός.
ἀπομσεμός, ὁ — ἀνάπτω, φλέγομαι.
ἄπτω — ἀπότομος, ἀπόκρημνος· (ρ. ἀπορρήγνυμι).
ἀπορῶξ — σφογγίζω.
ἀποσμήχω — τὸ ἐξ ἀποσπάσεως (ἀποκοιπῆς) προκοῦσαν τμήμα ὅλου τινός, τμήμα διεσκορπισμένον.
ἀποσπᾶς -άδος, ἡ — ποταμὸς τῆς Περσίας· συνεχδοχικῶς ἢ Περσία.
Ἄραξης, ὁ — κατὰ τὴν λαϊκὴν μυθολογίαν στοιχειωμένος Ἄραπης φυλάσσει πηγὰς, λίμνας, ποταμοὺς κλπ. καὶ κακοποιεῖ τοὺς πλησιάζοντας.
Ἄράτης, ὁ — ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.
ἀργέστης, ὁ — ἀφαιρῶ τοὺς ἀργούς (=ἀκάρπους) βλαστοὺς ἀμπέλου.
ἀργολογῶ — τὸ πλοῖον τῶν Ἀργοναυτῶν, δι' οὗ ἔπλευσαν εἰς Κολ-

- *Αριστος, ὁ
 ἀρκυρὸς
 ἄρμενα, τὰ
 ἀρμός, ὁ
 ἀρνεύω
 *Αρνίμ (1781 - 1831)
 ἄρουρα, ἡ
 ἀρφάλιν, τὸ
 ἀσβολερὸς
 *Ασκάλων - ωνος, ἡ
 ἀσκέρι, τὸ
 ἀσπαίρω
 ἄσπρα, τὰ
 ἀσσάριον, τὸ
 *Ασσύριος, ὁ
 ἀστάλωτος
 ἀστρίτης, ὁ
 ἀτημέλητος
 *Ατθίς (γλωττα), ἡ
 αὐκία, τὰ
 Αὔσονία, ἡ
 ἄφατος
 ἀφεγκιά σου, ἡ
 ἀφεντάκης, ὁ
 ἀφορίζομαι
 *Αφορεσμός, ὁ
 ἀφ(ονγ)κράζομαι
 *Αφράτης, ὁ
 ἀφών
 ἀχεῖος
 ἀψύς, ὁ
- χίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος.
 — ὁ θρυλικὸς βυζαντινὸς ἥρωας Διγενὴς Ἀκρίτας.
 — ἀργυρὸς.
 — ὁ ἐλαφρὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά, δηλ.
 οἱ ἱστοί, αἱ κεραῖαι, τὰ σχοινία τῶν ἱστῶν κλπ.
 — ἡ ἀρθρωσις, ἡ κλειδωσις, τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συνδέονται
 τὰ μέρη ἐνὸς συνόλου.
 — εἰρηνεύω, ἡσυχάζω.
 — Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος.
 — ἡ γῆ.
 — ὁ ὀμφαλός.
 — μαῦρος, γεμάτος ἀσβόλην, (καπνιάν).
 — ἀρχαιοτάτη παραθαλασσία πόλις τῆς Παλαιστίνης, με-
 ταξὺ Γάζης καὶ Ἀζώτου (ὁ κάτοικος Ἀσκαλωνεῖτης).
 — ὁ στρατός (λέξις τουρκική).
 — σπαρταρῶ, σπαράζω, τινάσσομαι σπασμωδικῶς.
 — τὰ χρήματα, ἡ χρηματικὴ περιουσία.
 — μονὰς σταθμῶν (κατ' ἀρχὰς βάρος μιᾶς λίτρας) καὶ
 χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
 — ὁ διάβολος. Ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὀνομάζει Ἀσσύριον
 τὸν διάβολον, διότι οἱ Ἀσσύριοι εἶχον ὑποδουλώσει
 τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ.
 — ἄμεστος, ἀμέστωτος, μὴ ἀκμαῖος.
 — εἶδος ὕφους δηλητηριώδους, ὀχιά, (ἔχις ἢ ἀσπίς).
 — ἀπεριποίητος.
 — ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, ἡ κομψὴ χρῆσις τοῦ λόγου.
 — τὰ αὐτιά.
 — ἡ Ἰταλία.
 — ἀνέκφραστος.
 — ἡ ἀφεντιά σου, σύ.
 — ὁ μικρὸς ἀφέντης (χαϊδευτικόν).
 — ἀποσπῶ, ἀποχωρίζω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, κυριεύω.
 — τοποθεσία κατὰ τὰς βορείας ὑπερείας τῆς Πεντέλης.
 — ἀκούω.
 — ὁ Εὐφράτης ποταμός.
 — ἀφοῦ.
 — ἄχρηστος, ἄτολμος.
 — δριμύς, ἰσχυρός, (μὲ δύναμιν καταφερόμενος).

B

- βαγένι, τὸ
 Βάγιας Θανάσης
- τὸ βαρέλι.
 — ἀρχηγὸς τῆς Βεζιρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, εἰς
 τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ἡ καταστροφὴ τοῦ Γαρδικίου καὶ

- ἄλλαι ὁμότητες, Διὰ τοῦτον ὁ Βαλαωρίτης ἔχει γράψει
 ἔν ἐπικολυρικὸν ποίημα.
- Βαῖτικα* — (τραγούδια) ἐγκωμιαστικά.
- βαλλαί* — (λ. τουρκ.), μά τὸ Θεό, (ἐπιφωνηματικῶς).
- Βαοβαρέζοι, οἱ* — οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας τῆς Β. Ἀφρικῆς.
- βαργωμῶ ἢ βαργγωμῶ* — βαρυνωμῶ, δυσφορῶ, στενοχωροῦμαι.
- Βαοθελεμὺ ἄββάς* — Γάλλος σοφός, λογοτέχνης, ἐλληνοιστής (1716-1795).
- βατσέλι, τὸ* — λεκάνη ἐκ μετάλλου ἢ πορσελάνης· εἰς τὰς Ἰονίους νή-
 σους: μέτρον χωρητικότητος σιτηρῶν.
- βέβηλος* — ὑποκείμενος εἰς διωξίν λόγῳ προβληθείσης ἀντιατάσεως,
 πονηρός, εὐστροφος.
- βεζίρης, ὁ* — ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκική).
- Βελῆ πασᾶς* — δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων.
- Βερονέζε* — διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1530-1588).
- Βησσαρίων(1395-1475)* — διάσημος Ἕλλην λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος Νι-
 καίας καὶ κατόπιν καρδινάλιος Ἰουσκούλου· ἦτο κεκη-
 ρυγμένος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.
- βίγλα, ἡ* — σκοπιά, φυλάκιον (λέξ. λατιν. -βυζαντ.).
- βιγλίτζω* — παρατηρῶ ἀπὸ τὴν σκοπιᾶν (βίγλαν), κατοπτεύω.
- βίτσιμα, τὸ* — ἡ ἀνάτασις τοῦ σώματος, ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἐξόρμησις.
- βλεπίσου* — προφυλάξου, (ρ. βλεπίζω, -ομαι=προφυλάσσομαι).
- βόιβοντας, (-οδας), (βο-
 εβόδας) ὁ* — πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐπαρχίας, ἡγεμὼν
 τῆς Μολδοβλαχίας.
- βοῦδομάτης, ὁ* — εἶδος ἀμπέλου.
- βολά, ἡ* — φορά· (φρ.: πόσες βολές σου τὸ εἶπα).
- Bouchui, ὁ* — Γάλλος νευρολόγος.
- Βουλγαρέλι, τὸ* — χωρίον τῆς Ἀρτης (εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχ. Θεοδωρίας).
- βουτζιον, τὸ* — τὸ βυτίον, τὸ βαρέλι.
- βουρνούζι, τὸ* — ρασοειδὲς φόρεμα τῶν Ἀράβων.
- Βρανά, τό, Βρανάς, ὁ* — μικρὸν χωρίον παρὰ τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον
 καὶ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος.
- βρατσέρα, ἡ* — εἶδος ἱστιοφόρου πλοίου μὲ δύο ἰστούς, λίαν ταχύ, μι-
 κροῦ ἐκτοπίσματος (μέχρι 100 τόνων).
- Βρέννος, ὁ* — ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὴν Ρώμην
 τὸ 389 π.Χ. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πόλιν ἀντὶ
 βαρυτάτης ἀποζημιώσεως εἰς χρυσόν.
- βρωῖμα, τὸ* — ἡ τροφή.

Γ

- Γαληνός* — μέγας Ἕλλην ἰατρός τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος.
- γεγανυμένος* — (μτχ. τοῦ ρ. γάνυμαι), λαμπρύνομαι, χαίρω, ἀγάλλομαι.
- Γέθ, ἡ* — πόλις μεγάλη τῶν Φιλισταίων, κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δα-
 βιδ καὶ βραδύτερον (711 π.Χ.) ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.

- γεννητικά, τὰ
γιαγέρνω
γιάντα ἢ οἰγιάντα
Γιάκας
- Γκωτιὲ Θεόφιλος
γλάκιο, τὸ
- Γοῖα Λουτσιέντες
Γοργόνα, ἡ
- γούμενα, ἡ
γραφικός
- γρόσι, τὸ
- γυαλί, τὸ
- οἰ-γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
— ἐπιστρέφω, ἐπανάρχομαι.
— διατί.
— Φαναριωτικὴ οἰκογένεια τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη κατέ-
λαβον ἀνώτατα ἀξιώματα.
— διάσημος Γάλλος ποιητὴς καὶ πεζογράφος (1811-1872).
— ὁ δρόμος, τὸ τρέξιμο: (τὸ ρ. γλακῶ καὶ (γ)λακίζω =
τρέχω ῥωμαίως).
— διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1746-1828).
— δαίμων θαλάσσιος τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἔχων
σῶμα γυναικὸς καὶ οὐρανὸν ἰχθύος.
— χονδρὸν σχοινίον τοῦ πλοίου, κάλως.
— ἄξιος νὰ ζωγραφηθῆ, ὠραῖος διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χρω-
μάτων.
— νόμισμα τουρκικόν, τὸ ἐν ἑκατοστὸν τῆς χρυσῆς λίρας,
γενικῶς χρήματα.
— διάσημος ἀλιέων, κύλινδρος σιδηροῦς ἀπωμάστιτος, μὲ
πυθμένα ἀπὸ κρύσταλλον, δι' οὗ οἱ ἀλιεῖς παρατηροῦν
τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.

Δ

- δακκανοῦρες
- δαμάκι
- δαμασκή, τὸ
- Δαμασκητὸς Ἰωάννης
- δαμάτεια, ἡ
- δαρμός, ὁ
- δεῖμα, τὸ
- δειράς - ἀδος, ἡ
- διακόσμησης
- διαλαλιὰ ἢ διαλαλία
- τὰ δύο πρόσθια συλληπτήρια ὄργανα τοῦ καρκίνου (κά-
βουρα), δαγκάνες, δαγκανάρες.
— μηδαμίνον, ὀλίγον.
— τὸ ξίφος, τὸ κατεσκευασμένον εἰς τὴν Δαμασκόν, τῆς
ὁποίας ἦτο περίφημος ἡ ὄπλουργία· γιαταγάνι.
— (ὁ ἐπιλεγόμενος Χρυσορόας), πατὴρ τῆς φιλοσοφίας
καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ
μέγας ὕμνογράφος αὐτῆς. Ἐγεννήθη εἰς Δαμασκὸν καὶ
ἀπέθανε πρὸ τοῦ 754.
— ἡ δαμάζουσα, ἡ καθυποτάσσουσα, ἡ καταστρεπτικὴ.
(τὸ ἀρσενικὸν δαματῆρ ἢ δαμάτωρ).
— ὄδουρμός, κοπετός, θρήνος.
— (ἐκ τοῦ θέματος δει-δέδονικα, δέος), ὁ φόβος.
— ἡ βουνοκορυφή, κορυφογραμμὴ.
— ἡ ἔρρυθμος (ἁρμονικὴ) διάταξις τοῦ σύμπαντος... καὶ
πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἢ νοητῆ διακόσμη-
σις... ἐπιπέπνεται = καὶ ὅλη ἡ νοητὴ ἔρρυθμος διάτα-
ξις τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων κάμνει σπονδὰς ἐπὶ τῇ
πρὸς ἡμᾶς (τοὺς ἀνθρώπους) συμφιλίωσει τοῦ Θεοῦ (=
ταῖς θεαίαις καταλλαγαῖς).
— ἡ διακάλησις, ἡ διακήμεσις, ἡ διαταγὴ ἢ ἀνακοινουμένη,
διὰ κήρυκος.

διαρμόζω	— συναρμολογῶ.
διασκελλίζω	— (κ. διασκελῶ καὶ δρασκελῶ), διαβαίνω ἄνωθὲν τινος, ὑπερβαίνω τι δι' ἀνοικτῶν τῶν σκελῶν.
διαφέντευσις, ἡ	— ἡ προστασία.
διαφεντεύω	— προστατεύω.
διαφορῶ ἢ διαφορίζω	— ἐνδιαφέρομαι, ὠφελοῦμαι (διάφορο=κέρδος, ὠφέλεια).
Διδότος Ἀμβρόσιος Φιρ- μίνας (Didot)	— περιφήμος Γάλλος ἐλληνοιστής, τυπογράφος, βιβλιοπώ- λης καὶ ἐκδότης (1790-1876).
δίχροτον, τὸ	— τριστίον πολεμικὸν πλοῖον μὲ τετράγωνα ἰστία καὶ δύο σειρὰς τηλεβόλων ἐπὶ ἑκατέρας τῶν πλευρῶν.
διορίζω ἢ διοβλίζω	— ἀροτριῶ δευτέραν φοράν ἕναν ἀγρόν.
διπλολίθι, τὸ	— τοῦτος τοῦ ὁποῦ οἱ λίθοι δὲν εἶναι προσηρμοσμένοι μεταξύ των δι' ἀσβέστου. (ἄλλως : ξερολιθιά).
δολώνω	— δολιεύομαι, κηλιδώνω.
δομέστιχος, ὁ	— ὁ σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως, ὁ στρατηγός.
δοχή, ἡ	— τὸ δῶρον.
δραγάτης, ο	— ὁ ἀγροφύλαξ, ὁ ἀμπελοφύλαξ.
δράγμα, τὸ	— ὅ,τι δύναται τις νὰ περιλάβῃ διὰ τῆς ἄκρας χειρός, (π.χ. χερόβολο τῶν θεριστῶν).
δραγμίς - ίδος, ἡ	— μικρὸν δράγμα καὶ εἰδικῶς ὅ,τι δύναται νὰ λάβῃ τις διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δείκτη· (π.χ. μιὰ πρέζα ταμβάκου, πιπεριοῦ κ.τ.τ.).
δραγουμένος, ὁ	— ὁ διερμηνευτής, ὁ διερμηνεύς.
δράκων - οντος, ὁ	— μυθικὸς τεράστιος ὄφις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρικέφαλος καὶ περωτός, κοινῶς δράκος (ἐκ τοῦ ρ. δέρομαι = βλέπω ὀξέως, καταπλήσσω διὰ τοῦ βλέμματος).
δριμώνω	— (ἐπίθετον δριμύς), ὀργίζομαι.

E

ἔβενος, ὁ	— δένδρον τοῦ ὁποῦ τὸ μέλαν καὶ σκληρὸν ξύλον εἶναι πο- λύτιμον.
ἐγδοχή, ἡ	— προσδοκία (πρβλ. ἐκδέχομαι=προσδοκῶ, περιμένω).
ἐγκαλλωπίζομαι	— ἐπιδεικνύομαι, ὑπερφηανεύομαι, σεμνύομαι.
ἐγκαλῶ	— καλῶ τινα ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, μινύω, καταγγέλλω.
ἔγροικος	— πεπαιδευμένος, γνώστης ρ. (ἄ)γροικῶ=ἀκούω, μανθάνω.
Ἔγριπος, ὁ - ἡ	— ἡ Εὐβοία, (Εὐρίπος κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ φθόγγου β εἰς γ).
ἐδειματοῦτο	— (παρ. τοῦ ρῆμ. δειματοῦμαι), φοβοῦμαι, τρομάζω.
ἐκατόνταρχος, ὁ	— βαθμὸς ἀξιωματικοῦ στρατοῦ.
ἐκεῖνο... τὸ ἄλλο	— τὸ μὲν...τὸ δέ, ἀφ' ἐνὸς μὲν... ἀφ' ἐτέρου δέ.
ἐκλιμίζω	— λιχνίζω.
ἐκόφατο	— (μέσος ἀόριστος τοῦ ρ. κόπτομαι), βλέπε λέξιν.
ἐκπρεπής	— ἀξιόλογος, σπουδαῖος.
ἔλεος, ὁ	— μεταγενέστερος τύπος τοῦ : τὸ ἔλεος.

ἐλίγη	— ὀλίγη.
ἐμμανής	— μανιώδης, ἀκράτητος.
ἐναίρω	— φρονεύω.
ἐνάλιος	— (ἐν+ἄλς-ἄλός), θαλάσσιος, θαλασσινός.
ἐνδεδημένος ἀντί ἐνδεδεμένος	— (μετ. παθ. παρακ. τοῦ ἐνδέομαι—οὔμαι=περιδένομαι), δεμένος.
ἐνδείκνυμαι	— ἐπιδεικνύομαι, φανερώνομαι· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδείκνυ- ομένους—ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐφανερώνοντο ὅτι ἔπραττον ταῦτα.
ἐνθυμοῦμαι	— ἐν θυμῷ ἔχω, βουλεύομαι· τὸ ἐνθυμηθῆναι—τὸ ἀποφασί- σθῆναι.
ἐντάμα	— (ἀπὸ τὸ: ἐν τῷ ἅμα), ὁμοῦ· (βλ. καὶ ἀντάμα).
ἐν τον	— νά τον.
ἐνώμοτος	— ὠρκισμένος.
ἐξάρτια, τὰ	— τὰ σχοινία τῶν ἰστιῶν τῶν πλοίων, ἄλλως ξάρτια.
ἐξαρχος, ὁ	— ὁ κάμνων ἀρχὴν, ὁ ἐξάρχων, ὁ ἀρχηγός.
ἐξικακήσατε	— περιμείνατε· (βλ. κατωτέρω).
ἐξικακῶ	— ὑπομένω, περιμένω (ἐκ τοῦ : ἀνεξικακῶ).
ἐξοδίζω	— κηδεύω, (ἐξόδιον, ξόδι=κηδεῖα).
ἐξώθης	— ἡξιώθης, ἐκρίθης ἀξίως.
ἐπιγονάτιον, τὸ	— ἄμφιον ἱερέως ἐκ τετραγώνου ὑφάσματος διακεκοσμη- μένον, διὰ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν σχήματι ρομφαίας μὲ χρυσοκέντητον τὴν Ἀνάστασιν, ἀναρτώμενον ἐκ τῆς ζώνης παρὰ τὸ δεξιὸν γόνυ.
ἐπίκλην, τὸ	— τὸ ἐπωνύμιον.
ἐπισείων, - ονος, ὁ	— ἐπιμήκης στενὴ ταινία (ἢ τριγων. μικρὰ σημαῖα) φε- ρομένη ἐπὶ τοῦ ἴστου τῶν πλοίων ὡς διακριτικόν.
ἐπισκέπτομαι	— ἐπιβλέπω.
ἐπισκοπή, ἡ	— ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τὸ ὑπόυργημα.
ἐπισυνάγομαι	— συγκεντρώνομαι ἐπὶ τὸ αὐτό.
ἐποῖκαν	— ἔκαμαν (ἐποίησαν).
Ἐρατώ, ἡ	— μία τῶν ἐννέα Μουσῶν, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς λυ- ρικῆς καὶ ἐρωτικῆς ποιήσεως.
ἐροῖκνον	— παρατατικός τοῦ ρικνόω (βλέπε λέξιν).
ἔσ σε	— δὲν σέ.
ἐτάζω	— ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
ἔτει	— ἐξαικισιλιοστῶ ἐννεακοσιοστῶ τριακοστῶ, ἐννοεῖται ἀπὸ κτίσεως κόσμου.
Εὐκλείδης	— ὁ πατὴρ τῆς γεωμετρίας (330-270 π.Χ.).
Εὐστάθιος	— ἐπιφανὴς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγγραφεὺς τοῦ 12ου μ.Χ. αἰῶνος.
εὐταξίας, ὁ	— ὁ ἐπιμελητὴς τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῶ (ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα).

- Ευτέρπη, ἡ
εὐτονος
εὐφημῶ
Ἐφιάλτης, ὁ
- μούσα, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς αὐλητικῆς.
  - εὐρωστος, νευρώδης.
  - ἐπευφημῶ, ζητωκραυγάζω.
  - ὁ διὰ τῆς προδοσίας του συντελέσας εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα τριακοσίων Σπαρτιατῶν ἐν Θερμοπύλαις· (τὸ ὄνομά του κατήντησε συνώνυμον τοῦ προδότου).
- ἐχόμενος
ἔως, ἡ
Ἐωσφόρος, ὁ
- ὁ ἀκολουθῶν, ὁ ἐπόμενος.
  - (γεν. τῆς ἔω), ἀγῆ, πρῶτα.
  - ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων τῶν πεσόντων εἰς τὴν γῆν, διότι ἠθέλησαν νὰ ὑψωθοῦν ὑπὲρ τὸν Θεόν· ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ὁ Σατανᾶς, ὁ διάβολος.

Z

- ζακόνι, τὸ
Ζάλογγον, τὸ
- ἡ συνήθεια, τὸ ἔθιμον, (λέξεις σλαβικῆ).
  - τὸ γνωστὸν ὄρος τοῦ Σουλίου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπεσαν αἱ ἡρωϊκαὶ Σουλιώτισσαι, ἵνα ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.
- Ζέζας Μίχης
Zenit, τὸ
- ψευδώνυμον τοῦ ἥρωος Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
  - (ἰταλ. zenit ἐκ τοῦ ἀραβ. semt), τὸ νοητὸν σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ τὸ κείμενον κατακορύφως ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ παρατηρητοῦ· μεταφορικῶς : ὕψιστος βαθμὸς, ἀκμῆ· (τὸ ἀντίθετον : ναδίρ).
- Ζήθος, ὁ
- υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Ἀμφίονος.
- Ζητούνι, τὸ
ζημιὸ ἢ ζιμιὸ
- ἡ Λαμία.
  - ἀμέσως.

H

- ἡγῆ, ἡ
Ἡρακλείδης, ὁ
Ἡρόστρατος, ὁ
- ἡ γῆ.
  - ἱστορικὸς τοῦ Γ' π.Χ. αἰῶνος.
  - ὁ ἐξ Ἐφέσου ἐμπρηστής τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος (356 π.Χ.).
- ἦρτε
- ἦλθε.

Θ

- θαλασσομάχος, ὁ
- μικρὸν κάθετον πρὸς τὴν θάλασσαν ξύλον, ὑπὸ τὸν πρῶταιον ἴστων πλοίου, (κοιν. κιόρ - μπαστούνι).
- θανατοκοντεῦω
θαρσέου (πολέμου)
θέλω φροντίζειν
- πλησιάζω τὸν θάνατον (μεταβ. καὶ ἀμετάβ.).
  - τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (ἐπίθ. θαρσύνε-θαρσύνε).
  - ἐκφορὰ τοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρεμφάτου συνήθης παρὰ Κοραῆ.
- Θεολόγος, ὁ
- ἐπωνυμία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328-389), πατριάρχου Κων)πόλεως καὶ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς καὶ συγγραφέως· ἡ προσωνομία ἐδόθη ἐκ

- των μνημειωδῶν λόγων του περί τῆς Θεότητος τοῦ Λόγου εἰς τὸ καιδίον τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Κων)πόλεως.
- Θεοσκοπολίς (-ιδος) — Δομῆνικος Θεοσκοπούλας, ὁ Κρής (El Greco=ὁ Ἑλλη-
 Κρυακόξ — λην), περίφημος ζωγράφος (1545 - 1614), ἐργασθεὶς
 κυρίως ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε.
- θεραπεύσειν — βλ. φανῆν.
- θησιμαῖον, τὸ — τὸ πτώμα, τὸ λείψανον.
- θρασίμι, τὸ — τὸ θησιμαῖον, τὸ ψοφίμι.
- θρηῆνος, ὁ — «θρηῆνος» ἢ «ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» εἶναι
 θρηνώδες ἄσμα ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Πόλεως ἐκ στί-
 χων 118, συνθετὸν ὑπὸ ἀγνώστου ἀπαιδευτοῦ ποιητοῦ·
 τοῦτο ἀνευρέθη εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα ἐλληνικοῦ κώ-
 δικος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ
 Emile Legrand, ὅστις καὶ τὸ ἐδημοσίευσε τὸ 1875.
- θριγκός, ὁ — ἡ ἐξέχουσα κορυφή τοῦ τοίχου, τὸ γεῖσον.
- θροῶ — πτωῶ, ἐκφοβίζω.
- θύμβρις, ἡ — πικρὸν χόρτον.
- Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος — γραμματικὸς τοῦ ἸΔ' αἰῶνος.
- θῶρι, τὸ — ἡ θῆζ.

I

- Ἰακχος, ὁ — ὁ Βάκχος· ὡς προσηγορικόν· ὁ χορὸς πρὸς τιμὴν τοῦ
 Βάκχου (= Διονύσου).
- ἰγονικόν, τὸ — τὸ γονικόν, ὁ πατρικὸς οἶκος.
- Ἰδῆ, ἡ — τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Κρήτης (καινῶς Ψηλορείτης).
- Ἰερεμίας, ὁ — προφήτης τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου ἐπροφήτευ-
 σε πολλὰ δεινὰ καὶ ἐθρήνησε διὰ τὴν καταστροφὴν
 τῆς Ἰερουσαλήμ.—οἱ θρηῆνοι του λέγονται Ἰερεμιάδες—
 (650 - 586 π.Χ.).
- ἰθύνω — διευθύνω, κατευθύνω, ὀδηγῶ.
- Ἰμμερμαν Κάρολος — Γερμανὸς ποιητῆς, δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφος
 (1796-1840).
- ἰνδικτιῶν - ὠνος, ἡ — καὶ Ἰνδικτος (λέξις λατινικῆ)=χρονικὴ περίοδος δέκα
 πέντε ἐτῶν, τὰ ὅποια ἀριθμοῦνται πάντοτε ὡς Ἰνδικτιῶ-
 νος πρώτη, δευτέρα καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τῆς δεκά-
 τῆς πέμπτης, μεθ' ἣν ἀρχεται νέα σειρά· οἱ Ἕλληνες
 τοῦ Βυζαντίου ἐδέχοντο ὅτι ἡ χρονολόγησις αὐτῆ εἶχεν
 ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρώτῃν Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
- ἰός, ὁ — τὸ δηλητήριον τῶν ὄφεων, ἡ σκωρία τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ
 σιδήρου.
- Ἰπποκράτης, ὁ — ὁ ἰδρυτῆς τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, καταγόμενος ἐκ τῆς
 νήσου Κῶ (460 - 377 π.Χ.).
- Ἰρις, ἡ — τὸ οὐράνιον τόξον.

- ίσκιος (και χαμός) — επιδημικαί ασθένειαί ζών.
 ἰχώρ - ὄρος, ὄ — αἰθέριος χυμός ρέων εἰς τὰς φλέβας τῶν Θεῶν.

Κ

- κάβος, ὄ — τὸ ἀκρωτήριον, (λέξις γενουατικῆ).
 καθής, ὄ — Τοῦρκος ἱεροδίκης, (λέξις τουρκικῆ).
 κάθα — κάθε, ἕκαστον.
 Καθολικόν, τὸ — ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς τῶν μονῶν κύριος αὐτῶν ναός.
 καϊμακάμης, ὄ — ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.
 καλὰ καὶ — εἶθε, μακάρι.
 Καλαβρός — Καλαβρός, Μέλισσα, Σπαθαριές, Κάπρος : διάφοροι τοποθεσίαι τῆς Λευκάδος.
 κάλωσ, ὄ — τὸ χονδρὸν σχοίνιον, τὸ παραβόσχιονον (κοιν. γούμενα).
 καμαῶ ἢ καμαρώνω — κατασκευάζω τι μετὰ θόλου, καμάρας.
 κάμνω ἐστὶ κάμνω — παρατηρῶ μακρὰν· κυριολεκτ.: κάμνω ἐστὶ δά· ἐννοεῖ ὅτι θέτει τὴν παλάμην του ἀνωθι τῶν ὀφρύων, (ἵνα οὕτω παρατηρήσῃ μακρὰν εὐκολώτερον).
 Καμπαρέσης — ὁ ἐκ Καμπανίας.
 κᾶν — τοῦλάχιστον.
 κᾶν ποίαν — κάποιαν, τινά.
 κανακάρης, ὄ — ὁ χαϊδεμένος.
 κανίσκι — μικρὸν κίνιστρον, πανεράκι, δῶρον ἐν γένει, χάρισμα.
 κᾶουρας, ὄ — ὁ κᾶβουρας.
 καπλάνι, τὸ — (λέξ. τουρκ.), ἡ τίγρις μεταφ.=ἀνδρεῖς ἀτρόμητος.
 καρδάρια, ἢ — τὸ ξύλινον δοχεῖον διὰ τὸ γάλα ἢ τὴν γαλομάστιγον.
 Καρλόλλ· Θωμᾶς — διάσημος Σκῶτος ἱστορικός καὶ φιλόσοφος (1795-1881).
 κασιμπάς, ὄ — πόλις, ἄστν, (λέξ. ἀραβικῆ).
 κασιέλ(λ)ιν, τὸ — μικρὸν φρούριον.
 Κᾶστρον, τὸ — τὸ Ἑράκλειον τῆς Κρήτης.
 καταβόθρα, ἢ — βόθρος ἢ φυσικὸς ὑπόγειος ὀχετός, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα λιμνῶν ἢ ποταμῶν φέρονται πρὸς τὴν Θάλασσαν.
 κατακλιῶ — διὰ γλυκίων λόγων καταπραῖνει τὴν ψυχὴν, Θεραπείω.
 κατακρούω — κρούω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω, κτυπῶ.
 κατάλαλος — φιλοκατήγηρος.
 καταπαντοῦ — πανταχοῦ.
 καταράχια, τὰ — βουνοκορυφαί, κορυφογραμμαί.
 κάτεργον, τὸ — πολεμικὸν πλοῖον.
 κάτοικας, ὄ — ὄρμηθῶν.
 κατιπερίσιος — ἢ κατιπερίσιος, ὁ κατασκευασμένος ἐκ κασισιτέρου.
 κεδρός — ἀγλήθης, συνετός.
 κεντίτης, ὄ — ὁ σπὸνδύλος.
 κερδανθείς — (μετ. παθ. ἀορ. τοῦ κερδαίνουμαι) περιέρχουμαι εἰς γεῖ-

- κεχηγνῶς — ρας ἄλλου, ἡττώμαι, κατακτώμαι ὑπό τινος.
— (παρκ. τοῦ ρήματος χάσκω) ὁ ἀναμένων μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα, ὁ χάσκων.
- κηδεσία, ἡ — ἡ ἐξ ἐπιγαμίας συγγένεια, τὸ συμπεθεριό.
κηροδοσία, ἡ — ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ κηροῦ, ἡ ἔτησια ποσότης κηροῦ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας. — διανομὴ κηρίων ὑπὸ τῶν οἰκείων νεκροῦ εἰς τοὺς παρακολουθοῦντας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν.
- Κιμαβούης (Cimabue) — σπουδαῖος Φλωρεντινὸς ζωγράφος ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.
— αἱ πτέρυγες.
— ἀρχαία μονὴ τῆς Λευκάδος.
— ἡ εὐκολία (λ. τουρκική).
— ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
— συνεταιρὸς εἰς ποίμνιον ἢ καλλιέργειαν ἀγροῦ, (ὁ ἰδιοκτῆτης ἢ ὁ βοσκὸς ἢ ὁ καλλιεργητής).
- κλαπατάρια, τὰ — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικήν.
Κόκκηνη Ἐκκλησιὰ — ἀπατώμαι, πλανῶμαι.
κολαῖν, τὸ — ἡ κομιτεία.
κολαστήριον, τὸ — ὁ κόμις.
κολλήγας, ὁ — ὁ ἐναντίος ἄνεμος.
— τοποθεσία ἐν Λευκάδι.
— ἡ μέση· βλ. καὶ εἰς λέξ. *τάνα*.
κολλυβογράμματα, τὰ — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικήν.
— ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικήν.
- κομπόνομαι — ἀπατώμαι, πλανῶμαι.
κοντάτον, τὸ — ἡ κομιτεία.
κόντος, ὁ — ὁ κόμις.
κόντρας, ὁ — ὁ ἐναντίος ἄνεμος.
Κόντρος, ὁ — τοποθεσία ἐν Λευκάδι.
κοξούλλα, ἡ — ἡ μέση· βλ. καὶ εἰς λέξ. *τάνα*.
κόπτομαι — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικήν.
κορζέτο, τὸ — ἀπλάξ τοῦ πλοίου πρὸς ἐκροήν τῶν ὑδάτων.
Κόρφος — ὁ Ἄμβρακικὸς κόλπος.
Κοσμίδιος αἰγιαλὸς — ἡ παραλία τοῦ Κοσμίδιου, μιᾶς συνοικίας τῆς Κων)σταντινουπόλεως.
κόσμος, ὁ — ὁ στολισμός.
κουάρω, τὸ — τὸ κουβάρι.
κουγκεστίζω — ἡ *κουγκεσιῶ*, κατακτῶ.
κουπαστή, ἡ — τὸ ἀνώτατον χεῖλος τῶν τοιχωμάτων τοῦ πλοίου, ὅπου τίθενται αἱ κῶπαι· (ἀρχ. ἐπισκαλμὶς ἢ περιτόναιον).
— ὁ ἀποξηρανθεὶς κορμὸς τῆς ἀμπέλου, τὸ κλήμα, (ἐκ τοῦ λατ. *curvus* = κυρτός).
κουραβούλη, ἡ καὶ — κτυπῶ ἐπιμόνως, κρούω.
κούρβουλο(ν), τὸ — οἱ ποντικοὶ (εὐφημισμός).
κουραλά, τὰ — τὸ θωράκιον τῶν πλοίων.
κόφα, ἡ — ὁμιλῶ, λέγω.
κρένω — οἱ ἀπότομοι βράχοι.
κράκουρα, τὰ — οἱ Κρήτες ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, οἱ ἐργασθέντες εἰς Κρήτην καὶ Βενετίαν μὲ τεχνοτροπίαν ἀνά-
Κρητικὴ σχολή

- κριαρωθήκαν — μεικτον από βυζαντινάς και Ιταλικάς επιδράσεις.
- κριτής, ό — συνεκρούθησαν ώς δύο κριάρια.
- κρόκη, ή — ό δικαστής.
- Κροῦμ(μ)ος, ό — τὸ ὑφάδι, τὸ νῆμα.
- κροφοοῦνται — ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων, περιβόητος διὰ τὴν ἀγριότη-
τά του (805-815 μ.Χ.).
- Κυβέλη, ή — ἀκροφροβοῦνται, διστάζουν.
- Κυβερνήτης, ό — Φρυγική Θεά, τῆς ὅποιας ἡ λατρεία ἐτατίσθη ἐν Ἑλ-
λάδι μετὰ τὴν λατρείαν τῆς Ρέας, καὶ ἐν Ρώμῃ μετὰ τῆς
Ἰδαίας μητρός.
- κυβέρι, τὸ — ἐδῶ : ό Ἐλευθέριος Βενιζέλος (ἦ, κατὰ τινας, ό Γε-
ώργιος Χριστάκη Ζωγράφος).
- ἡ κυψέλη.

Λ

- λαγγεύω — (ἀρχ. λαγγάζω=ὑποχωρῶ), γοητεύω, μαγεύω — μαγεύ-
ομαι, λιγώνομαι — σκιρτῶ, πηδῶ.
- λάζος, ό — εἶδος ἐγχειριδίου (μαχαιρίου).
- λάγνος, ή — πῆλινον δοχεῖον πρὸς τοποθέτησιν ὑγρῶν, κανάτι.
- Λάτας Διονύσιος — ἐπιφανῆς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ μητροπολίτης Ζα-
κύνθου (1835-1894).
- λαοὺς — λαγούς.
- Λαυρεντιάδης — ό υἱὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἰωάννης, Πάπας
ἀπὸ τοῦ 1513, μέγας προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν
τεχνῶν.
- Λ(ε)μφία, ή — πόλις τῆς Α. Γερμανίας, μέγα πανεπιστημιακὸν κέντρον.
- Λιάπης, ό — Ἰαλβανὸς μουσουλμάνος.
- λιβάν, τὸ — λιβάδι.
- λιμώνας — λιμάνι.
- λίος — ὀλίγος.
- λιχνίζω — (ἀρχ. λικμῶ καὶ λικιμίζω), ἀνατινάσσω εἰς τὸν ἀέρα
τὰ σπέρματα τῶν σιτηρῶν, διὰ νὰ ἀποχωρισθοῦν διὰ τοῦ
ἀνέμου ἀπὸ τὰ ἄχυρα· ἐδῶ : ραντίζω.
- λιψ - λιβός, ό — ό νότιος ἄνεμος.
- λογάριν, τὸ — ό θησαυρός.
- λοίσθιος — ἔσχατος, ὕστατος· φράσις : «πνέει τὰ λοίσθια» — ψυχορ-
ραγεῖ.
- Λόντος Ἀνδρέας — εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν
τῆς Ἐπαναστάσεως (1789-1846).
- λουκτουκιῶ — σπαράζομαι, θρηνῶ.
- λόπη, ή — λῦπη γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλῆσιον εὐπραγίας ό φθόνος»,
Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου».
- Λύρα τῆς Τέω(ς) — ἐννοεῖ κατὰ συνεκδοχὴν τὴν Λυρικὴν ποίησιν, διότι ή

Τέως εἶναι ἡ πατρίς τοῦ μεγάλου λυρικοῦ ποιητοῦ Ἄνακρέοντος.
 λύσιος — ὁ ἀπολύων, ὁ ἐλευθερώνων, ὁ ἀπολυτρώων.

M

- μαγαρίζω — μαινώ.
 μάγιστρος, ὁ — ἀνώτατον ἀξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.
 μαηδὲ ἢ μῆηδε — ἀλλ' οὔτε, (οὔτε, μήτε).
 ματίτρος, ὁ — ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
 μαλιά, ἡ — τὸ μάλωμα, ἡ φιλονεικία, ὁ ἀγών.
 μανὸς — ἀδρανής, ὀκνηρός.
 μαντάρι, τὸ — ἡ ὑπέρα (= σχοινίον) τοῦ ἱστιοφόρου αἵρουσα κεραϊάν.
 μαραγκιάζω — ρυτιδώνομαι, μακραίνομαι.
 Μαρμαρᾶ θάλασσα — ἡ Προποντις.
 ματσουκιά, ἡ — τὸ κτύπημα (διὰ ροπάλου ἢ ράβδου).
 Μαυρογένης — Βυζαντινὴ οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἡ ὁποία ἀνέδειξε
 πολλὰ μέλη τῆς διερχομένης, ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλα-
 χίας καὶ ἀξιωματοῦχους τῶν Πατριαρχείων.
 Μαχμούτης — ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β', ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου
 ἐξερράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις (1785-1839).
 μεθνογραφία — τὸ λεγόμενον χιοῦμορ, ἡ εὐτραπέλεια εἰς τὴν ζωγραφικὴν-
 μεθνογραφικὸς — χιοιμοριστικὸς.
 μεῖρας, ὁ — ἀνήλικος, νεανίας.
 μελετινή, ἡ — εἶδος φυτοῦ.
 μελιχρὸς — γλυκὺς ὡς μέλι.
 μέλλησις, ἡ — ἡ βραδύτης, ἡ ἀδράνεια.
 μελέτι, τὸ — Β.Δ. ἄνεμος πνέων κατὰ τὸ θέρος.
 Μένγκε Κ. — σπουδαῖος Γερμανὸς φιλόλογος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.
 μενζίλι, τὸ — ἡ ἀπόστασις, ἡ ταχύτης (λ. τουρκικὴ).
 μεταθεμὸς, ὁ — ἡ ἀναβολή.
 μετερίζι, τὸ — τὸ πρόχωμα, τὸ προκάλυμμα κατὰ τὴν μάχην, (λ. τουρκ.).
 μέτρον, τό: ὁ ὑπέρ — ὁ ὑπέροχος, ὁ ὑπέροχος ὁ ὑπέροχος τὰ πρῶν = ὁ ἄλ-
 λοτε ὑπέροχος.
 μέφ — τίποτες μέφ φοοῦνται = τίποτε δὲν ἔχουν νὰ μέ φοβοῦνται.
 μήγαρ — μήπως τάχα.
 μήνα — μήπως.
 μήνη, ἡ — ἡ σελήνη.
 μιμίτσι, τὸ — ἡ βιολέττα, τὸ Ἴον.
 μιναρές, ὁ — στενὸς καὶ ὑψηλὸς πύργος μουσουλμανικοῦ τεμένους
 μετ' ἐξώστου, ὁπόθεν ὁ μουεζίνης (θρησκευτικὸς λειτουργός) καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν' (λ. τουρκ.).
 μισεμὸς, ὁ — ἡ ἀποδημία, τὸ ξενίτευμα ρ. μισεῦω.
 μολάς, ὁ — τίτλος ἱερωμένου Μουσουλμάνου, μέγας ἱεροδικαστής.

- μόλογο, τὸ* — ἡ ὁμολογία, ὁ λόγος· τὸ ἔχουν *μόλογο* — τὸ ἔχουν ὡς παράδοσιν προφορικῶς μεταβιβαζομένην ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.
- μουντίρης, ὁ* — ὁ διοικητικὸς ὑπάλληλος τῆς Τουρκίας, εἶδος δημάρχου μὴ αἰρετοῦ.
- Μουρούζης* — ὄνομα Φαναριωτικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη ἀνήλθον εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα· ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας.
- Μουχαμέτης, ὁ* — ὁ Μωάμεθ· «*Ρασούλ, Ρασούλ Μουχαμέτη*» ἐπίκλησις βοηθείας ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν προφήτην Μωάμεθ.
- Μπαρμπαριά, ἡ*
μπατίης, ὁ
μπεξερίζω
μπουγαρίνι, τὸ
Μπουργούνια, ἡ
μυλόροδος, ὁ
- ἡ Β. Ἀφρική· (βλ. καὶ Βαρβαρτζέο).
— ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης πνέων ἄνεμος.
— (λ. τουρκ.), κοπιᾶζω, ἀποκάμνω, αἰσθάνομαι κόρον.
— κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ Ἰασμος.
— ἡ Βουργουνδία· ἄλλοτε δουκάτον, σήμερον δὲ περιουχὴ τῆς Γαλλίας.
- ὁ λόρδος, (ἐννοεῖται ὁ λόρδος Θωμᾶς Ἐλγιν), ὁ συλήσας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1800-1811 πολυαρίθμους καὶ ἀνυπολογίστου ἀξίας ἀρχαιότητος ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μνημείων (*Ἐλγίνεια μάρμαρα*), ἀποκειμένους νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ.
- μῶμος, ὁ* — 1) ὡς προσηγορικὸν - ἡ μομφή, τὸ σκῶμμα· ἄνθρωπος φιλοκατήγορος, χλευαστής, 2) ὡς κύριον ὄνομα - ὁ Θεὸς τῆς χλεύης· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ - τὸ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ὁ χλευάζων πειρασμός.

N

- Ναδίω, τὸ* — (λέξις ἀραβικῆ), τὸ ἀντικύρφυον σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος, ἀντίθετον τοῦ Ζενίθ· μεταφ.-τὸ ἔσχατον σημεῖον καταπτώσεως, παρακμῆς.
- νά 'το*
νέος
- *νά ἦτο* (ν).
— *αἰεὶς κατέκειτο καλὸς*» — δηλ. ὁ Διόνυσος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μορφὴν ὠραίου νεανίου, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν ναυτῶν.
- Νίκαια, ἡ*
- πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Βιθυνίᾳ, ἦτις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας (1204-1267).
— ἀρχαῖον Γερμανικὸν ἔπος, τοῦ IB' περίπου μ.Χ. αἰῶνος.
— ὁ ἀδιάβροχος ἐπενδύτης τῶν ναυτικῶν.
- Νιμπελοῦγκεν*
νιτζεράδα, ἡ
νομοθέτης τοῦ Ἰσραὴλ
Ντελακροναῖ Εὐγένιος
- (ἀντονομασία διὰ περιφράσεως), ὁ Μωϋσῆς.
— διάσχυμος Γάλλος ζωγράφος (1798-1863). Ἔργα του με ἑλλην. θέματα : ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου, ἡ Ἑλλάς πενθοῦσα

ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Μεσολογγίου κ.λ.π.
 ντηροῦμαι (ἀντηροῦμαι) — φοβοῦμαι, συστέλλομαι, διστάζω.
 νύλακας, ὁ — εἶδος φυτοῦ.

Ξ

ξάζω — ἀξίζω, ἔχω ἀξίαν.
 ξαργιτοῦ — ἐπίτηδες.
 ξηροῦμαι — ἐξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
 ξόμπλι, τὸ — τὸ παράδειγμα, τὸ σχέδιον, τὸ κέντημα.
 Ξυλόπορτα, ἡ — πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρά τὰς Βλαχέρνας.
 ξωμένω — μένω ἔξω, εἰς τὸ ὑπαιθρον.
 ξώφαρσα — ἐπιπολαίως, ξώπετσα, (ἐπὶ τραύματος).

Ο

ὄβορός, ὁ — ἡ αὐλή, τὸ προαύλιον.
 ὀγιάντα ἢ γιάντα — διατί.
 ὀθόνιον, τὸ — μικρὸν ὕφασμα, τὸ βραχὺ ἔνδυμα, (τὸ σάβανο).
 οἰονεῖ — ὡσάν.
 Ὀκτώηχος ἢ Παρακλητική, ἡ — λειτουργικὸν βιβλίον περιλαμβάνον παρακλητικούς κανόνας καὶ ὕμνους πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ ἄλλους ἁγίους, ψαλλομένους κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἤχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.
 ὀλκάς — ὀγκῶδες φορτηγὸν πλοῖον τῶν ἀρχαίων.
 ὁ λόγου του — (λέγεται καὶ εἰλόγου του ἢ τοῦ λόγου του), ἐκεῖνος.
 ὀμολογία — ὀμολογουμένως, κατὰ κοινὴν ὀμολογίαν.
 ὄνοι νομάδες — ὄνοι τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
 ὀποῖον: τὸν ὀποῖον ἔχετε — τὸν ζῆλον τὸν ὀποῖον ἔχετε.—Καὶ κατωτέρω: περὶ δὲ τῆς ὀποίας ζητεῖτε εἰκόνας=περὶ δὲ τῆς εἰκόνας, τὴν ὀποῖαν ζητεῖτε (παιλαιότερα χρῆσις τῆς ἀναφορ. ἀντων. προτασσομένης τοῦ ὀνόματος, εἰς ὃ ἀναφέρεται, συνήθης παρά Κοραῆ).
 ὀρδινιάζω — διατάσσω, τακτοποιῶ, διευθετῶ.
 ὀρμάνια, τὰ — (λέξις τουρκικῆ), δάση πυκνά, λόγγος, ρουμάνια.
 ὄρnis, ὁ — πτηνόν, ὄρνειον.
 Ὀσμανλής, ὁ — ὁ Ὀθωμανός, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὀσμάν, ἱδρυτοῦ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους (13ος - 14ος αἰών).
 Ὀσσιάνος, — Σκῶτος ποιητῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος.
 Οὐεστμίνστερ, τὸ — τὸ περιφημον ἀββαεῖον τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐνταφιάζονται οἱ διάσημοι Ἄγγλοι.
 οὐλεμάς, ὁ — (λέξις ἀραβικῆ), μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης τοῦ ἱεροῦ νόμου.
 Οὐρκουαρτ, ὁ — Ἄγγλος περιηγητής.

- ουτοπιστικός — μὴ δυνάμενος νὰ πραγματοποιηθῆ, εἰς τὴν ουτοπίαν ἀνήκων.
- *Οφφμαν Χάνς — διάσημος Γερμανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς, (1848 — 1909).
- ὄφ(φ)ικιάλος, ὁ — ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος, (ἐκ τοῦ λατ. officialis).
- ὄφ(φ)ίκιον, τὸ — τὸ ἀξίωμα, (ἐκ τοῦ λατ. officium).
- ὄψη, ἡ — (κατὰ συνεκδοχὴν), τὸ βλέμμα.

Π

- πάγκος, ὁ — βράχος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὕφαλος.
- παιδεύομαι — τιμωροῦμαι.
- παιδομή, ἡ — ἡ τιμωρία, ἡ βάσανος, ἡ ταλαιπωρία.
- παλάγκο, τὸ — εἶδος τροχαλίας.
- Παλεστρίνι, ὁ — σπουδαῖος Ἰταλὸς συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (1525-1594).
- παμπούλλιν, τὸ — ὁ λόφος.
- παμφαῆς — ὀλοφώτεινος.
- παρακοιμώμενος — ἀνώτατον βυζαντινὸν ἀξίωμα. Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης ἦτο βασιλικὸς σφραγιδοφύλαξ, ὁ δὲ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
- παραμανίζω — θυμῶνω.
- παραζιγανεύγω — ἀδικῶ, ἀπατῶ.
- παραεστήσατο — ἐστήσατο παρ' ἑαυτῶ, προσέλαβε, ἐκυρίευσε.
- Παροπαμισάδαι, οἱ — λαὸς Ἰνδικὸς παρὰ τὰς ὑπερείας τοῦ Παροπαμίσου ὄρους, μεταξύ Δραγγιανῆς καὶ Βακτριανῆς.
- πάσκαγε (ἰδιωματ. παρατατικὸς τοῦ πασιζῶ), προσπαθῶ.
- Πατάβιον, τὸ — Πάντοβα, Παδοῦη, πόλις τῆς Β. Ἰταλίας, μέγα ἑλληνικὸν πνευματικὸν κέντρον ἐπὶ Τουρκοκρατίας.
- παταράτισσο, τὸ — παχὺ στερεὸν σχοινίον τῶν ἱστιῶν τοῦ πλοίου.
- πατεριασμένος — ὁ ἄστοργος πατήρ.
- πατραλοίας, ὁ — ὁ φονεὺς τοῦ πατρός του.
- πειράσας (μετοχὴ ἀορ. τοῦ πειράω-ᾶ, ἐπιχειρῶ), ἂν καὶ ἐδοκίμασε.
- πελ(λ)εργρῖνος, ὁ — ξένος ὄδοιπόρος, προσκυνητὴς· μεταφ. ὁ Σταυροφόρος.
- περευλοημένος — ὑπερευλοημένον.
- περιανγάζομαι — περιβάλλομαι ὑπὸ φωτός, φωτίζομαι ὅλος.
- Περίπατος, ὁ — ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκε περιπατῶν εἰς τὰ περίστωα τοῦ Λυκείου, ὅθεν καὶ ἡ σχολὴ του Περιπατητικῆ.
- περτίκια, τὰ — τὰ περδίκια.
- πέτρα, ἡ — χωρὶς σκάφανδρον, ἀλλὰ μὲ λίθον βαρύν, διὰ νὰ γίνεται εὐκολωτέρα ἢ κατάδυσσις.
- Πετράκης Διονύσιος — ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀθήναις μονῆς Πετράκη, ὁ ὁποῖος προσέφερε πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν του.

	κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ πρὸ αὐτῆς.
πετριτής, ὁ	— εἶδος ἱέρακος.
Πηγῆ, ἡ	— τοποθεσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὁ ναὸς Ζωοδόχου Πηγῆ, (νῦν Μπαλουκλί).
Πιερίδες, αἱ	— αἱ Μοῦσαι, ὡς γεννηθεῖσαι ἐν Πιερῶν· ('Ἡσίοδος).
πιούμα, ἡ	— στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
πλατόνι, τὸ	— τὸ ἐλάφι.
πλέα	— πλέον.
πλευτικά, τὰ	— τὰ πλεούμενα, τὰ πλοῖα.
πλουμί, τὸ	— τὸ στολίδι.
πνέξη (νὰ)	— νὰ πνεύση.
ποντομέδων, ὁ	— ὁ κύριος τῆς θαλάσσης.
Πόου Ἐδγαρ	— διάσημος Ἀμερικανὸς ποιητῆς (1809-1849).
ποταπή	— ὅποια τις, τί λογῆς.
πότνια	— τιμία, σεβαστή.
ποτόκι, τὸ	— τὸ μεγάλο αὐλάκι (ρεῦμα), διὰ τοῦ ὁποίου χύνονται καὶ ἀπομακρύνονται τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς.
πογγί, τὸ	— τὸ βαλλάντιον, τὸ κομπόδεμα, τὸ ἀποταμίευμα.
πουζνάζω	— ἀποζυγιάζω, κλίνω.
πουμπάρτα, ἡ	— ἡ μπομπάρδα, ὄλμος βάλλων λιθίνας σφαιρας—τὸ πολεμικὸν πλοῖον τὸ ἐφωδιασμένον μὲ τοιαῦτα λιθοβόλα.
πραγματεύομαι	— ἐμπορεύομαι.
πρατάρης, ὁ	— ὁ βόσκων πρόβατα.
πρεπά, τὰ	— τὰ πρέποντα, τὰ ἀρμόζοντα.
πρεσιά, ἡ	— τὸ πρέπον, τὸ ἀρμόζον, ἡ εὐπρέπεια.
πρίκα, ἡ	— ἡ πίκρα.
πρίχον	— προτοῦ.
πρόθεσις, ἡ	— τὸ μέρος ἔνθα προτίθενται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας.
προκαθίσας	— (μετοχ. ἀορ. τοῦ προκαθίζω), προκαθέζομαι, στρατοπεδεύω ἔμπροσθεν τόπου τινός, πολιορκῶ.
προκαταβάλλομαι	— προεξαποστέλλω.
προμαχώνιον, τὸ	— μικρὸς προμαχών, χαράκωμα.
προνομή, ἡ	— ὁ ἐπισιτισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐκ χώρας ἐχθρικής.
πρόσλημμα, τὸ	— τὸ προσληφθέν.
πρότνος, ὁ (ἡ)	— ἰσχυρὸν ἐξάρτιον τεταμένον ἐξ ἐκάστου ἴστου λοξῶς πρὸς τὴν πρῶραν, (κοινῶς στάντζος).
προτοσκοῦταλα, τὰ	— τὰ ἐπιτραπέζια σκευῆ, μαχαιροπύριονα.
πρυτανεῶ	— ἐδῶ: προνοῶ, προπαρασκευάζω.
πρωτοβεστιάριος, ὁ	— αὐλικὸς ἀξιωματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν, ἔχων τὴν ἐπιστασίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἱματιοθήκης.
πύργος, ὁ	— ὁ πύργος.

- Πύρα, ἡ*
πυρρίχιος, ὁ
πυρρίχη, ἡ
- ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνος.
  - ἐνόπλιος χορός τῶν ἀρχαίων, ὀρχούμενος ὑπὸ μαχητῶν μαχομένων κατὰ φανταστικῶν ἀντιπάλων.

P

- ραϊδιά, τὰ*
ῥοδνιασμένο
ρεαλιστικὸς
- ἀπότομοι βράχοι, φαράγγια· (βλ. καὶ λ. ἀπορροῆς).
  - βλέπε ὀρδινιάζω.
  - ὁ ἔχων τὸν χαρακτήρα ἢ τὴν ιδιότητα τοῦ ρεαλισμοῦ, δηλ. τῆς πραγματοκρατίας ἐν τῇ τέχνῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν παρίστανται τὰ πράγματα ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν.
- Ρέμπραντ*
- διάσημος Ὁλλανδὸς ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ πρόκλησις ζωηρᾶς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς φωτοσκιάσεως.
- Ρενὰν Ἐρνέστος*
- διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος, ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας καὶ συνθέσας προσευχὴν εἰς τὴν Ἀθηναῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (1823-1892).
  - τὸ ζῶον λύγξ τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν.
  - ρίχων.
  - (ἐνν. λιθάρι), στερεός, ἀκλόνητος βράχος.
  - ὀρίζουν.
  - ζαρῶνω, κυρτῶνω.
  - ὁ μισθὸς τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου (ρογατόρου), ἀμοιβή.
  - στρατολογῶ μισθοφόρους.
  - γεμάτος ἀπὸ χλοερῶν ἀνθισμένους θάμνους.
- Ροῦβεν Πέτρος-Παῦλος*
- μέγας Φλαμανδὸς ζωγράφος (1577-1640).
- Ρουζὲ ντὲ Διλ*
- Γάλλος ἀξιωματικὸς, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὸν ὕμνον τῆς Μασσαλιώτιδος (1760-1836).
- ρουπάκι, τὸ*
ρουχνίζω, ρουχουνίζω
- εἶδος ὑψηλῆς καὶ ἀκαμίας δρυός.
  - μουγκρίζω, ρουθουνίζω - ἐκφυσῶ διὰ τῶν ρωθῶνων ἢ-χρηρῶς· (βλ. καὶ λ. φρύαγμα).
- ρουχούνια, τὰ*
ρύπος, ὁ
ρυτήρ (- ἦρος), ὁ
- τὰ ρουθούνια.
  - ἡ ἀκαθαρσία, τὸ μόλυσμα.
  - τὰ ἦνια, τὰ γκέμια· *τρέχω ἀπὸ ρυτήρος* = τρέχω ἀκράτητος, στὰ τέσσαρα.
- Ρωμαῖοι*
- 1) οἱ πολῖται τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, 2) οἱ πολῖται τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, 3) οἱ χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ εἰδικώτερον οἱ Ἕλληνες (κοινῶς Ρωμιοί).
- ρωπογραφία, ἡ*
ρωσθέντες
- τὸ ζωγραφεῖν μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, καρπούς, θάμνους κλπ. (ῥῶπος = πρᾶγμα εὐτελές).
  - (μτχ. παθ. ἀορ. τοῦ ρώννυμαι), ἐνισχυθέντες, ἐνδυναμω-

- θέντες.
 ρῶσις — ἡ ἰσχύς, ἡ δύναμις.
- Σ**
- σακέσπαλος — ὁ πάλλων, ὁ χειριζόμενος τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.
 σάκος, ὁ — τὸ ἀντίστοιχον τοῦ φαιλονίου ἄμφιον τοῦ Ἱταλικῆς.
 Σάλτενη, ἡ — τὸ ἀκρωτήριο Ἰσραήλ.
 Σαοῦλ — ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.
 Σειρῆνες, αἱ — τέρατα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, συγγενεῖς πρὸς τὰς Ἄρπυιαι, εἰκονιζόμεναι ὑπὸ μορφήν πτηνῶν μὲ κεφαλὴν γυναικός. Αὐταὶ κατόικον παρὰ τὰς Ἱταλικὰς ἀκτὰς, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας, καὶ διὰ τῆς μελωδικῆς των φωνῆς ἐμάγευον τοὺς θαλασσοπόρους τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς αὐτάς, τοὺς ἐφόνευον καὶ τοὺς ἔτρωγον.
 Σελλαῖς, ἡ — τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς περιφέρειας τοῦ Σουλίου.
 σενιάρω — σκοπεύω.
 σεπέτι, τὸ — τὸ κασελάκι.
 σερμαγιά, ἡ — τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον κεφάλαιον εἰς μίαν ἐπιχείρησιν.
 σιγγέλλιον ἢ σιγγίλλιον, τὸ — πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα μὲ κρεμαστὴν μολυβδίνην βούλλαν.
 σιγουρότης, ἡ — ἡ ἀσφάλεια.
 σιέχης, (σειέχης), ὁ — (λ. τουρκικῆ) ἀρχηγὸς πατριάς, ἡγούμενος Μουσουλμανικοῦ ἡσυχαστηρίου (= τεκέ· βλ. λέξις).
 σίμιαλ(λ)ένα — σιμιγδαλένια.
 Σιναιῖται, οἱ — οἱ μοναχοὶ οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
 σκάλες — στρέμματα.
 Σκαναβῆς — ὄνομα οἰκογενείας τῆς Χίου, τῆς ὁποίας μέλη διεκρίθησαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.
 σκαντζάρει ἢ βάρδια — ἀλλάζει ἢ βάρδια (= ἡ φρουρά).
 σκιπέττο — ὄπλον μεσαιωνικόν.
 Σκλαβηνοὶ — καὶ Σκλαβῆνοι, Σκλαβοῦνοι καὶ Σκλάβοι: ὄνομα τῶν Σλάβων παρὰ Βυζαντινοῖς.
 Σκόδρα, ἡ — πόλις τῆς Ἀλβανίας παρὰ τὴν Ν.Α. ὄχθην ὁμωνύμου λίμνης, ἄλλοτε πρωτεύουσα αὐτῆς (τὸ Σκούταρι).
 Σκοδριάνος, ὁ — ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, κατὰ συνεκδοχὴν ὁ Ἀλβανός.
 σκολιός — κυρτός, στραβοκαμωμένος, μεταφ. ἄδικος, ἀσαφής.
 Σκοπός, ὁ — λόφος κατὰ τὰ Α. τῆς Ζακύνθου, εἰς τὰς ὑπώρειας τοῦ ὁποίου εὕρισκετο ἔπαυλις, ὅπου συνείθιζε νὰ παραμένῃ ὁ Σολωμός.
 σκούνα, ἡ — δίστιλον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἰστία.
 σκουτάρι, τὸ — (λέξις λατ. scutum), ἡ ἀσπίς.
 σκουτί, τὸ — (ἐκ τοῦ ἀρχ. σκυτός), μάλλινον χονδρὸν ὕφασμα· εἰς

- σκύλλος λαόν κ' αἱ τρέχει — ἐπὶ τῆς ράχεώς του σκύλου ἡμπορεῖ νὰ κυνηγήσῃ λαγόν.
- Σλαβονικὸν Χρονικὸν — χρονικὸν σλαβικῆς προελεύσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τοῦτο εὑρέθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος.
- σιμῆρος καπνοῦ — πυκνὴ μᾶζα ἀνερχομένου καπνοῦ, ὀρηκτικὸς καπνός.
- σιμήλας, ὁ — φυτόν, κοινῶς ἀρκουδὸβάτον.
- σοβῶ τὸ ποιμνιον — βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποιμνιον, τρομάζω τὸ ποιμνιον διὰ φωνῶν, προτρέπω τὸ ποιμνιον.
- σουρτούκης, ὁ — ὁ κακῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκολούθως, ὁ κακῆς ἐν γένει παραστάσεως, (λέξ. τουρκικῆ).
- Σοῦτσος — ἐπιφανῆς οἰκογένεια Φαναριωτῶν, καταγομένη ἐξ Ἡπειρου· ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ Μιχαήλ Σούτσου διατελέσαντος ἐπανελημμένως ἡγεμόμος τῆς Μολδοβλαχίας.
- σπιτάλι, τὸ — νοσοκομεῖον, (λ. ἰταλ.).
- σπουδάζω — καταβάλλω προσπάθειαν.
- Σταμάτα, ἡ — χωρίον τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ Πεντελικὸν (23 χιλ. ἐξ Ἀθηνῶν).
- στεαρίνη, ἡ — (καὶ στεατίνη), οὐσία ἐξ ἧς κατασκευάζονται κηρία, λαμβανομένη ἀπὸ τὸ στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τὸ ξύγκρι.
- στέμφυλα, τὰ — τὸ στερεὸν ὑπόλειμμα τῶν σταφυλῶν, τὸ ἀπομένον μετὰ τὴν ἐκθλιψίν των πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ γλεύκου (κοινῶς: τσίπουρα).
- στεφάνι, τὸ — βραχῶδης ἀπότομος κορυφογραμμῆ, ἀκρόρεια· βραχῶδης θρηγικός, (βλ. λέξιν).
- στιχάριον, τὸ — ὁ ποδηγῆς καὶ χειριδωτὸς χιτῶν, ἐσώτατον ἄμφιον τῶν κληρικῶν λειτουργούντων.
- στογός — ἡ στοιβάς, ὁ σωρός.
- στοιβανιά, ἡ — ἡ στοιβα, ὁ σωρός.
- στολή, ἡ — τὸ στόλισμα.
- Συβαρίται, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως τῆς Κάτω Ἰταλίας, διάγοντες παροιμιωδῶς πολυτελεῖ βίον· μεταφ. πάντες οἱ ζῶντες βίον μεγάλων ἀπολαύσεων.
- συγχωρῶ — ἐπιτρέπω (παρὰ Κοραῆ).
- Συναδινός — ἱερεὺς ἐκ Σερρῶν, γνωστὸς ὡς παπα-Συναδινός, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ «Χρονικὸν τῶν Σερρῶν», ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1642 ἱστορίαν τῆς πόλεως, καθὼς καὶ «Θρήνον» διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως· τὸ Χρονικὸν μετὰ τοῦ Θρήνου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Π. Πέννα (1938) κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ἐκ χειρογράφου εὑρισκομένου εἰς τὸ «Ἄγιον Ὄρος».
- Σύρα, ἡ — ἡ Συρία (Διγενής).
- συρτουλιστὰ — θωπευτικά.

- σφαίνεις — σφάλλεσαι, ἀπατάσσαι.
 Σχολαστική Φιλοσοφία — ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰς τὴν Δύσιν εἰς
 (καὶ Θεολογία) μοναστηριακὰς καὶ ἐπισκοπικὰς σχολὰς.
 σωταρχίζω — εἰσάγω εἰς πόλιν ἢ φρούριον τροφὰς ἢ ἄλλα ἐφόδια
 (κατὰ παραφθορὰν ἐκ τοῦ ἀρχ. σιταρκῶ).

T

- τάβλα, ἡ — (λατ. tabula), τὸ τραπέζι.
 ταγή, ἡ — ἡ τροφή· κατ' ἀρχὰς ἡ τεταγμένη μερὶς τροφίμων διὰ
 τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἢ τοῦ ἵππου.
 τάνα (τοῦ τανύω) — ἄπλωσε (εἰς τὴν κοξοῦλλα σου = εἰς τὴν μέσην σου).
 τανύω — ἀπλώνω, τεντώνω.
 ταξίδι(ν) τὸ — ἐδῶ : ἡ ἐκστρατεία.
 τ' ἀπάρου μου — τοῦ ἵππου μου, (πρβλ. ἱππάριον)· βλ. καὶ λέξιν φτερ-
 νιστηρκάν.
 τάρκα — (ἐκ τοῦ προβηγκ. targa), εἶδος ἀσπίδος λίαν ἐπιμήκους,
 ὥστε νὰ καλύπτῃ ὀλόκληρον τὸ σῶμα.
 ταχιά — αὔριο, αὔριο τὸ πρῶι.
 ταχταρίζω — τραγουδῶ χορεύων τὸ παιδί εἰς τὰς χεῖράς μου.
 τεκές, ὁ — ἡσυχαστήριον, ἀσκητήριον Μουσουλμάνων δερβισῶν.
 τελμπεντέρης — ἡ ντερμπεντέρης, ἀλήτης· (λ. τουρκ. derbeder).
 τέμενος, τὸ — τὸ ἱερὸν ἕδρυμα, ὁ ναός.
 τέρας, τὸ — τὸ θαῦμα, τὸ θαυμάσιον πρᾶγμα.
 Τερψιχόρη, ἡ — μῦσα, προστάτις τῶν χορικῶν ἀσμάτων καὶ τῆς ὀρχη-
 στικῆς.
 τές — (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. ἄρθρου), τίς, τάς.
 Τεύτονες, οἱ — οἱ Γερμανοί.
 τζάγρα, ἡ — βλέπε κατωτέρω λέξιν τζαγράτορας.
 τζαγράτορας, ὁ — ὁ ἔχων τζάγραν = μεσαιωνικὸν ὄπλον ἀποτελούμενον ἐκ
 τόξου μὲ σωλῆνα ἄνωθεν, ὅπου ἐτίθετο τὸ βέλος.
 τζουρλάλι (τὸ) — μυστικὴ καταγγελία, κατάδοσις· (λέξ. τουρκικὴ).
 Τιμολέων — ἐπιφανὴς Κορίνθιος, ὅστις ἀκαταπαύστως πολεμῶν καὶ
 δραστηρίως ἐνεργῶν ἐπὶ 8 ἔτη (345 - 337 π.Χ.) ἀπη-
 λευθέρωσε τὴν Σικελίαν ἀπὸ τοὺς τυράννους καὶ ἀπὸ
 τοὺς Καρχηδονίους.
 τινὰς — τίς, κάποιος.
 τὸδ — τὸν (Κύπρος).
 Τολέδο, Τόλητον, τὸ — πόλις τῆς Ἰσπανίας, ὅπου εἰργάσθη ὁ Θεοδοκόπουλος..
 'τον — ἦτο (ν).
 τοπάξι, τὸ — εἶδος πολυτίμου λίθου, χρώματος συνήθως κιτρίνου.
 τ(τ)οππουζιά, ἡ — ὁ ἦχος τοῦ κτυπήματος τοῦ ροπαλοῦ.
 τριβόλος, ὁ — ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν.
 τριπουτσέτο, τὸ — πετροβόλος μηχανή.

- τρόπις (-ιδος και -εως) — τὸ κατώτατον μέρος τοῦ πλοίου, κοινῶς καρίνα.
 τροφή, ἡ — ὁ μαλθακὸς καὶ ἀπολαυστικὸς βίος, ἢ καλοπέρασι.
 Τσαμπάνια, ἡ — ἡ Καμπανία.
 τσάπ(π)α, ἡ — εἶδος πλατείας σκαπάνης.
 τσαπράζια, τὰ — ἀργυρᾶ κοσμήματα φερόμενα σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ στή-
 θους εἰς ἐθνικὰς ἐνδυμασίας, ἰδίως τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλ-
 λάδος.
 τύμπανον, τὸ — ἐδῶ : τὸ ξύλινον τοίχωμα.
 τυφλὸς ποιητῆς — ἐννοεῖται ὁ Ὅμηρος.
 τυχαίνει — ἀρμόζει, εἶναι πρέπον.
 τῶσε — τοῦς.

Υ

- ὑαλοφός, ὁ — ὁ ὑαλοργός, ὁ ὑαλοπώλης.
 Ὑδρα, ἡ — μυθολογικὸς ἑπτακέφαλος ὕψις, ζῶν εἰς τὴν λίμνην Λέρ-
 νην· ὁσάκις ἀπεκόπτετο κεφαλὴ τις αὐτῆς, ἐφύετο ἀ-
 μέσως εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλης.
 ὑετός, ὁ — ἡ βροχὴ (ὕει - βρέχει).
 ὑπερβολῆ — καθ' ὑπερβολὴν.
 ὑπόμνημα, τὸ — ἡ ὑπόμνησις, ἡ διατήρησις ἐν τῇ μνήμῃ γεγονότος τινός.
 ὑπόπτωσις, ἡ — ἡ ὑποταγή.
 ὑπουργός, ὁ — ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπρέτης, ὁ ἐργάτης (παρὰ Κοραῆ).
 ὑπομόνω — ὀρκίζομαι.
 ἄφραλα ἄκρα τοῦ πλοίου — τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης βυθιζόμενα ἄκρα
 τῆς τρόπιδος τοῦ πλοίου.

Φ

- φάλλα, ἡ — καμπυλωτόν, κεκαμμένον ξύλον, δορυδρέπανον.
 φανῆν — συγκεκομμένος τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι· ἢ *ἦθελε φα-
 νῆν*: δυνατικὴ ἐγγλισις (συνήθης παρὰ Κοραῆ).
 Φειδίας — ὁ περιφανέστατος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν
 κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἀνέ-
 γερσιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.
 φαίλονιον (ἢ φελόνι) — ἄμφιον τῶν πρεσβυτέρων (ἔλλοτε καὶ τῶν ἐπισκόπων)
 ἄνευ χειρῶν καὶ ἐν εἶδει μανδύου.
 Φθινοπωρινὰ φύλλα — τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ.
 Φιλισταῖοι, οἱ — λαὸς ἀρίας καταγωγῆς ἐν τῇ Ν.Δ. Συρίᾳ, πολέμιος τῶν
 Ἰουδαίων.
 φισμάνιον, τὸ — τὸ σουλτανικὸν διάταγμα.
 φλάμ(μ)ουλον, τὸ — ἡ σημαία (ἐκ τοῦ λατ. flammulum).
 φλαμ(μ)ουρ(ι)άρε(ι)ος, ὁ — ὁ φέρων τὸ φλάμ(π)ουρο, ὁ σημαιοφόρος.
 φλοκάτη, ἡ — (λ. ἰταλ.), παχὺ ἐπανωφόριον τῶν ποιμένων καὶ τῶν
 χωρικῶν (κάπα).

φολιδοειδῶς	— ἐν εἴδει φολίδων, λεπίων.
φοίνικες, οἱ	— ὁ μυθολογικὸς φοῖνιξ, ἱερὸν πτηνὸν τῶν Αἰγυπτίων, τὸ ὁποῖον προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου ἤναπτε πυρὰν καὶ ριπτόμενον εἰς αὐτὴν ἐκαίετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας του ἀνεγεννᾶτο· σύμβολον τῆς ἀνανεώσεως.
φοοῦνται	— φοβοῦνται.
φοράδες, οἱ	— οἱ φοράδες (φορβάδες).
φουρντουλοῦσε	— φουρντουλάω ἢ φλουτουράω = πετυργίζω.
φουσ(σ)ατεῦω	— ἐκστρατεύω.
φουσ(σ)άτον, τὸ	— (λ. λατιν.), ὁ στρατός· μεταφ. φουσ(σ)άτα = ὁμάδες, ὄμιλοι, πλῆθος.
φράξος, ὁ	— τὸ δένδρον μελία, φλαμουριά.
φριάγμα, τὸ	— τὸ ἰσχυρὸν φύσημα τῶν μυκτῆρων τοῦ ἵππου· μεταφ. ἢ ἀλαζονεία· (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
φρύγιον	— ἄγριον καὶ ζωηρὸν μουσικὸν μέλος ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν Φρυγῶν.
φτακοίλι, τὸ	— εἶδος ἀμπέλου.
φτελιά, ἡ	— τὸ δένδρον πτελέα.
φτέρη, ἡ	— τὸ φυτὸν πτέρις, πολυτελὲς καὶ κοσμητικόν.
φτερισθηκάν τ' ἀπάρου μου	— ἐπτέρνισα τὸν ἵππον μου· κατὰ λέξιν : (ἔδωσα) φτερινστηριά στὸ ἄτι μου.
φυγός, ὁ	— ὁ τρεπόμενος εἰς φυγὴν, ὁ φεύγων, (ὁ τρέσας).
φυλακή, ἡ	— ἡ φρούρησις (παρὰ Κοραῆ).
φύραμα, τὸ	— τὸ ζιμᾶρι καὶ πᾶσα συσκευασία ἐν εἴδει ζύμης· μεταφ. ποιότης ἀνθρώπων (συνήθως κατωτέρα).

X

χάλαρα, τὰ	— βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι.
χάμνω	— ἀφήνω.
χαράκι, τὸ	— ὁ βράχος.
χάραξ - ακος, ὁ	— τὸ χαράκωμα, τὸ πρόχωμα· ἐδῶ: στρατόπεδον.
χαφιές, ὁ	— μυστικὸν ὄργανον ἀστυνομίας, καταδότης (λ. τουρκ.).
χιχινίζω	— χρεμετίζω.
χουσμέτι, τὸ	— ὑπηρεσία (λέξις τουρκικῆ).
χηήζω	— ὑπολογίζω (Διγενής).
χριστός	— ὁ χρισμένος μὲ τὸ ἅγιον μύρον.
χρυσωμένα	— χρυσομένα.
Χρυσία, ἡ, ἡ	— ἡ λεγομένη καὶ Χρυσῆ Πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κων- σταντινουπόλεως, κειμένη κατὰ τὸ Ν.Δ. ἄκρον αὐτῆς, διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆρχοντο οἱ θριαμβεύοντες αὐτοκράτορες.
Χρυσόπορτα, ἡ	
χωσιά, ἡ	— ἡ ἐνέδρα.

Ψ

Ψυχικό, τὸ — συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, πέντε χιλιόμετρα ἀπέχων ἀπ' αὐτῶν.

Ω

Ἔρωλόγιον — λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Ἔρωων (α', γ', στ', θ'.) ὡς καὶ τὰς Ἀκολουθίας τοῦ Μεσονυχτικοῦ, Ὁρθρου, Ἑσπερινοῦ κ.ἄ.

ὄρομαι — οὐρλιάζω, θρηγῶ.

ὄτσαι — ὡς καί, ἀκόμη καί.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1714 εἰς τὸ Μεγάλο Δένδρον τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 1779 πλησίον τοῦ Βερατίου τῆς Ἀλβανίας. Ὑπῆρξε μέγας ἔθνικός καὶ θρησκευτικός κήρυξ εἰς ἔποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εὕρισκοντο εἰς μεγάλην πνευματικὴν κατάπτωσιν.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΡΗΤΗΣ, Ο ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΗΣ.—'Εγεννήθη περὶ τὸ 660 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 725. Ἐκάρη μοναχὸς εἰς Ἱεροσόλυμα. Τὸ 685 ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προεχειρίσθη διάκονος τῆς Ἁγίας Σοφίας, κατόπιν δὲ προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης. Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ καὶ ὑμνογράφος.

ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. Ἐσπούδασε Νομικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν. Μετὰ τὴν ἔνωσην τῆς Ἑπτανήσου ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Διεκρίθη ὡς ποιητὴς διὰ τὴν μεγάλην φαντασίαν του καὶ τὸν ἀσυγκράτητον πατριωτισμὸν του.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—'Εγεννήθη εἰς Πάτρος τὸ 1845 καὶ ἀπέθανε τὸ 1876. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσός» καὶ τῶν νυκτερινῶν σχολῶν του. Ἐγραψε ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀρχαίζουσαν γλῶσσάν του καὶ διὰ τὴν βαθεῖαν μελαγχολίαν του, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπεκλήθη «ὀλοφυρόμενος».

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1848 εἰς τὴν Βιζύην τῆς Θράκης καὶ ἀπέθανε τὸ 1896 ἐν Ἀθήναις μετὰ τεταραγμένας τὰς φρένας. Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας, λόγιος καὶ ποιητὴς.

Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του εἶναι σειρά ὠραιοτάτων διηγημάτων, ὅπου κατοπτρίζεται ἡ πολυπαθὴς ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης, ὡς «Τὸ ἀμάρτημα τῆς μητρός μου», «Τὸ μόνον τῆς ζωῆς μου ταξίδιον» καὶ ἄλλα.

Ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ Βιζυηνοῦ σημασίαν ἔχει ἡ «Περὶ τοῦ καλοῦ παρά Πλωτίνω» πραγματεία του.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπέθανε εἰς τὸ Ζαγόριον τὸ 1823. Ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν εἰς τὸ Πατάβιον* τῆς Ἰταλίας, ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ.

Παράλληλως όμως ήσυχολήθη με τὰ γράμματα καὶ θεωρεῖται ὡς εἰς ἓκ τῶν προδρόμων τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835. Ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1907. Ἐγραψεν ἀπομνημονεύματα, ἱστορικά καὶ φιλολογικὰ μελετήματα, διηγήματα καὶ πολλὰ ἔργα κατάλληλα διὰ παιδιὰ. Ἰδρυσε τὸν «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων» διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε τὸ 1946. Ἐδημοσίευσε πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας σχετικὰς μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους καὶ ἄρκετὰ διηγήματα. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὰ «Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1716 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1806. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐπίσκοπος τῆς Χερσῶνος καὶ μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσίας. Ἐπιφανὴς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος καὶ ὁ σημαντικώτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους πρὸ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑΨΟΝ).—Διάσημος Ἄγγλος ποιητὴς καὶ ἔνθερος φιλέλληνας. Ἐγεννήθη εἰς Λονδίον τὸ 1788. Εἶχε ψυχὴν φλεγομένην ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς. Ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1824. Ἡ ποιήσις του περιέχει εὐγενεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας.

ΓΑΝΩΣΗΣ Β.—Διαπρεπὴς σύγχρονος γεωπόνος, γράψας πολλὰς σχετικὰς πραγματείας καὶ συντόμως ἐργασθεὶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Β', ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (1890-1947).— Παρὰ τοῦ πατρὸς του Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Στρατηλάτου ἐκληρονόμησε τὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα ἐμβριθῆ ἀσχολίαν, τὴν ἀκλόνητον ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἔθνικὴν ἱστορίαν καὶ ἀρετὴν. Καὶ ἡ ἀείμνηστος μήτηρ του Βασίλισσα Σοφία ἀπέβη εἰς αὐτὸν μεγάλη διδάσκαλος τῆς ἐν παντὶ λεπτολόγου τάξεως καὶ ἀκριβείας. Ἐξαιρετικὸν θαυμασμὸν καὶ σεβασμὸν πρέπει νὰ προξενῆ εἰς ἡμᾶς ἡ ὑπερήφανος καὶ ἡρωϊκὴ στάσις του κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον.

ΓΕΩΡΓΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς Καλάμας τὸ 1894 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1968. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρετήσε διαδοχικῶς εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐκπαίδευσιν ὡς καθηγητὴς, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκ-

παιδείσεως. Ἐδημοσίευσεν : «Ἀριστοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καὶ πολλὰς ἄλλας φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας εἰς τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν «Ἥλιος» καὶ τὸ περιοδικὸν «Νέα Ἔστια».

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Ἐγενήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν : «Σκαρβαῖοι καὶ Τερρακότες», μετέφρασε δὲ ἐμμέτρως τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον καὶ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Εἰς τῶν ἐπισημοτέρων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγενήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς Δαμασκόν, ἡ ὁποία κατεῖχετο τότε ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν, Ἱστορίαν καὶ Θεολογίαν. Μεταβὰς κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας εἰς Κωνσταντινούπολιν διεκρίθη ὡς εἰκονολάτρης. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι ἡ «Πηγὴ τῆς γνώσεως». Συνέγραψε προσέτι «Λόγους» καὶ «Ἄσματα» καὶ συνέταξε τὴν «Ὁκτώηχον», εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθησαν καὶ ἔργα ἄλλων ὑμνογράφων.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.— Ψευδώνυμον φιλολογικὸν τοῦ Θρασυβούλου Ζωιόουλου.

Ἐγενήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947. Ἐξέδωκε ποιητικὰς συλλογὰς, δράματα, διηγήματα καὶ μελέτας. Ὡς λογοτέχνης ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἐθνικὴν λαϊκὴν παράδοσιν.

ΔΟΥΚΑΣ.— Βυζαντινὸς ἱστορικός, ἀγνώστου βαπτιστικοῦ ὀνόματος, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τόπος γεννήσεως καὶ ἀκριβῆ χρονικὰ ὄρια τοῦ βίου του ἀγνοοῦνται. Τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα, τοῦ ὁποίου διεσώθη ἀνεπίγραφον ἀντίγραφον ἐν παρισινῷ χειρογράφῳ, ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ ἔτη 1341-1462 καὶ εἶναι πηγὴ ἀξιόπιστος διὰ γεγονότα ὑποπεσόντα εἰς τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἀντίληψιν. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ εἶναι λιτὴ, ἀλλὰ ζωηρὰ καὶ εἰς εὐληπτον γλώσσαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ.— Ἐγενήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐσπούδασε Νομικὰ καὶ ἐχρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτῆς. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀγνὸς ἐλληνολάτρης. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἰδας.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.— Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1859 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ποιητὴς καὶ λογοτέχνης πολυγραφώτατος, Ἀκαδημαϊκός. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ λατρεία πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν, εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων εὐρίσκει τὴν εὐδαιμονίαν.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ.—'Εγεννήθη εις τὴν Κέρκυραν τὸ 1736 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Μόσχαν τὸ 1800. Διεκρίθη ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκέρυξ. Ἀπὸ τοῦ 1779 διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀργότερον Σταυρουπόλεως. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τὰ δύο Κυριακοδρόμια ('Ερμηνεῖα τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα καὶ διὰ τὴν λογίαν παράδοσιν εἰς τὴν γλῶσσαν.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1863 καὶ ἀπέθανε τὸ 1933. Ἐγράψε ὀλίγα σχετικῶς ποιήματα, τὰ ὅποια ἐν ἀρχῇ ἐκυκλοφόρησαν ἀπὸ χειρογράφου μεταξὺ τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον ἐξεδόθησαν ταῦτα εἰς βιβλίον μετὸν τίτλον «Ποιήματα».

Ὁ στίχος τοῦ Καβάφη εἶναι ἰδιορρυθμος, ὡς καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτοῦ μορφή καὶ τὸ μέτρον. Τὸ περιεχόμενον πολλὰκις εἶναι τολμηρόν, ἀλλὰ ἡ μουσικότης τοῦ ποιήματος εἶναι ἀμέσως φανερά καὶ εὐχάριστος. Εἰς τὸ ποιημὰ του «Θερμοπύλες» καταφαίνεται ὁ διδακτισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀγγλίαν τὸ 1869. Ἐζήσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐσχέτισθη μετὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Φῶσκολον. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ Κάλβου εἶναι δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλογαί, ἡ «Λύρα» καὶ τὰ «Λυρικά», αἱ ὅποια περιέχουν εἴκοσιν ᾠδὰς ἐντελῶς πρωτοτύπους ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας. Τὰ ποιήματά του διαπνέονται ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμὸν, λυρικὴν δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1873. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λεπτοτέρων ποιητῶν τῆς παλαιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, τὸ δὲ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν του ποιότητα.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινά τῆς Ἠλείας. Ὑπηρέτησεν ὡς ἰατρὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσε μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Τὸ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν διείσδυσιν καὶ τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον. Ἐπίσης ἰδιαίτερον γνῶρισμά του εἶναι ἡ ἐπικὴ παράστασις τῶν γεγονότων.

ΚΟΛΟΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.— Ἕλλην παπικὸς κληρικός, καὶ ποιητής. Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1688 καὶ ἀπέθανεν εἰς Χιμάραν ἄγνωστον τότε. Ἦτο προικισμένος δι' ἑξόχου ποιητικῆς ἰδιοφυΐας. Ἐγράψε πολλὰ θρησκευτικὰ ποιήματα, ἐξ ὧν σφάζεται τὸ δεκατετράστιχον (σονέττον) ὑπὸ τὸν τίτλον «εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου». Τὸ δεκατετράστιχον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν ποιημάτων, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ γνωστῶν ποιητῶν.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748 ἐκ γονέων

Χίων και απέθανεν εις Παρισίους τὸ 1833. Ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν εἰς Μομπτιελὲ τῆς Γαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους τὸ 1788, σύντροφον ἔχων καθ' ὄλον τὸν βίον του τὴν πενίαν. Εἰς Παρισίους ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς μελέτας ἐκδίδων καὶ ἔρμηνεῦων τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς πρὸς φωτισμὸν καὶ παιδεύειν τῶν ὁμοειδῶν του. Ἡ ἔθνικὴ ἐργασία τοῦ Κοραῆ εἶναι τοιαύτη, ὥστε θεωρεῖται ὁ πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ.— Ἐλάχισται εἶναι αἱ πληροφορίες περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος τὸ ὄνομά του καὶ ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Σητεῖαν τῆς Κρήτης, ὅπου ἀνετράφη καὶ ἔγραψε τὸ ἔργον του. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον). Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Κάστρου ὑπὸ τῶν Τούρκων Κρήτες μετέφερον τὸ χειρόγραφον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἰς Ζάκυνθον, ὁπόθεν ἔγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Δολοὺς τῆς Λακωνικῆς τὸ 1877 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1966. Καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μέλος ἀπὸ τοῦ 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδιαίτεράν θέσιν κατέχει ὁ «Ἀρέθας».

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαίτεράν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ὀλίγα πεζά, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν καὶ ποιμνικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὴν νοσταλγικὴν καὶ τὴν εἰδυλλιακὴν διάθεσιν.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1898 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1950. Ἐσπούδασε Φυσικομαθηματικά. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἔγραψε δὲ καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.— (1753 - 1844). Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἐγεννήθη εἰς Μηλιῆς τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ὅπου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Βραδύτερον ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν εἰς διάφορα πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διετέλεσε διδάσκαλος εἰς Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας, μετὰ δὲ τὴν Ἐπανάστασιν ἐγένετο μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἔφορος τῆς Παιδείας. Ἐγραψε καὶ μετέφρασε διάφορα ἔργα, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Φιλιππίδου Δανιὴλ συνέταξε βιβλίον γεωγραφίας μετὰ τὸν τίτλον «Γεωγραφία-Νεωτερικὴ» διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς ὑποδούλου Πατρίδος.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.— Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1919. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος ἱστορικὸς συγγραφεὺς, ἐρευνήσας ἰδίως τὴν

μσαιωνικήν Ιστορίαν, καὶ ἐπιστήμων διεθνούς κύρους. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ πρωθυπουργὸς ἐπὶ μικρὸν διάστημα.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἔσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἠσχολήθη περισσότερο μετὰ τὴν λογοτεχνίαν. Κυρίως ἐσατίρισε τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους σατιρικούς μας.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1860 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπεσε τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἠπείρου ὑπὲρ Πατρίδος. Ἔσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς συνέττων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζεται ὡς ἀριστοτέχνης.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943.

Ἔσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἠσχολήθη μετὰ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν ποίησιν. Οἱ στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καὶ νοσταλγικὴν διάθεσιν.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1826 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1911 εἰς Κέρκυραν. Ἔσπούδασε Νομικά, διετέλεσεν ἀνώτατος ὑπάλληλος τῆς Ἰονίου πολιτείας καὶ βουλευτὴς Κερκύρας μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου.

Τὴν ποίησιν του χαρακτηρίζει ἡ τελειότης τῆς μορφῆς, ἡ κομψότης καὶ ἡ καταθέλουσα τὰ ὦτα καὶ τὴν ψυχὴν ἁρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Ζάκυνθον τὸ 1855 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1913. Εἶναι ἐπιρρασμένος ἀπὸ τὴν Σολωμικὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ποίησιν.

Εἰς τὰ ποιήματά του διακρίνεται ρωμαντισμὸς καὶ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1882 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1966. Ἀκαδημαϊκός. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὸ θέατρον. Θεωρεῖται εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους λογοτέχνας.

Ἐπὶ ἤρῃσεν πολυγραφώτατος, ὃ δὲ κάλαμὸς του ἐνέχει ἀκρίβειαν καὶ ἐνάργειαν.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1669 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ληξούριον τὸ 1714. Ἔσπούδασεν εἰς Βενετίαν. Ἐπὶ ἤρῃσεν δὲ καὶ μαθητὴς τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου εἰς τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα.

Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς Maillane παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροδανοῦ καὶ ἀπέθανε τὸ 1914. Διάσημος Προβηγκιανὸς ποιητὴς, ἐπιτυχῶν τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς ἰδιαιτέρας πατρί-

δος του Προβηγκίας, τῆς ὁποίας ἐξύμνησε τὰς φυσικὰς καλλονάς, τοὺς θρύλους, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τὸ μεγαλειῶδες του εἰδυλλιακὸν ἔπος «Μιρέιγ» καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ποιήματα. Ὁ Λαμαρτίνος τὸν ἀπεκάλεσε : «σύγχρονον ἡμῶν ποιητὴν» καὶ «Ἕλληνα ποιητὴν ἐν Ἀβινιόν».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ.—Ἐζησε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα καὶ κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπωνομάσθη «Ἀμαρτωλὸς» ἐκ τῆς συνθηαίας τῆν ὁποίαν εἶχον οἱ μοναχοὶ νὰ ἀποδίδουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἐπίθετον τοῦτο.

Συνέγραψε χρονικὸν μιμούμενος τὸν χρονογράφον Θεοφάνην καὶ προγενεστέρους χρονογράφους.

ΜΟΣΧΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Μοναχὸς καὶ συγγραφεὺς. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 545 εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἔπειτα εἰς Ρώμην, ὅπου καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 620.

Ἀξιόλογον μνημεῖον τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας εἶναι τὸ ἔργον του «Λειμών», περιέχον πολλὰς εἰδήσεις περὶ μοναχῶν καὶ μοναχικοῦ βίου. Γραμμένον μὲ ἀπλότητα κατέστη τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Λατινικὴν.

ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1850 καὶ ἀπέθανε τὸ 1929 εἰς τὴν Σκίαθον. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς Γυμνασίου. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν δημοσιογραφίαν, εἶναι δὲ ἐκ τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων διηγηματογράφων.

Εἰς τὰ ἔργα του ἐκδηλώνεται ἡ γνησίᾳ θρησκευτικότης του καὶ ἡ μεγάλη ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ρωσίαν τὸ 1866 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Πολυγραφώτατος μυθιστοριογράφος, ποιητὴς, θεατρικὸς συγγραφεὺς, διεκρίθη ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ ἔργον του χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἐξ Οἰκονόμων.—Ἐγεννήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσαιναν τῆς Θεσσαλίας. Ἐξοχος κληρικὸς, συγγραφεὺς, ρήτωρ καὶ διδάσκαλος. Ἐδίδασκεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε συγγράφων καὶ κηρύττων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1857). Ἔργα του : «Τέχνη Ρητορικῆς», «Ἱερά κατήχησις», «Ρητορικοὶ Λόγοι», «Περὶ τῶν ἐρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ.ά.

Ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος ἀνεδείχθη κυρίως ὡς ρήτωρ καὶ κατέχει μίαν ἀπὸ τὰς πρῶτας θέσεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων λογίων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 19 αἰῶνος.

ΟΥΓΚΩ ΒΙΚΤΩΡ.—Εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Γαλλίας (1802 - 1885) καὶ γενικῶς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος· φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος, δραματογράφος, πολιτευόμενος. Ὑπῆρξε μέγας φιλέλληνας καὶ πολλὰ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ «Οἱ Ἄθλιοι», μέγα μυθιστόρημα ἀποκτῆσαν παγκόσμιον δημοτικότητα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε Νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξύ τῶν πρώτων μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πολυγραφώτατος ποιητῆς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητῆς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἔθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεων του, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ποιητικῶν ἐκφραστικῶν μέσων. Ἀποτελεῖ μαζί μὲ τὸν Σολωμὸν τὴν δυάδα τῶν μεγαλύτερων ποιητῶν μας.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ τὸ 1851. Ἀπέθανε τὸ 1935. Ἄκρος ὀπαδὸς τοῦ δημοτικισμοῦ, ὑπῆρξε λόγιος εὐρυτάτης παιδείας. Νεαρώτατος ἐξέδωσεν εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ἐκαλλιέργησε κυρίως τὸ παιδικὸ τραγούδι. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημοτικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, ὡς καὶ ξένα ἔργα.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκιάθου ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἐσπούδασεν ὀλίγον χρόνον Φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰργάσθη εἰς ἔφημερίδας ὡς μεταφραστῆς ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τὰς ὁποίας εἶχεν αὐτοδιδασχθῆ. Ἀπέθανεν τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἔφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ ὀλίγα ποιήματα. Διακρίνεται διὰ τὴν γνησίαν θρησκευτικότητά του, διὰ τὸν πηγαῖον λυρισμὸν του καὶ διὰ τὸ ἰδιότυπον ὕφος του. Ἀπὸ πολλοὺς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς νέας λογοτεχνίας μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Καρπενήσι τὸ 1877 καὶ ἀπέθανε τὸ 1940. Διετέλεσε διευθυντῆς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε πεζοὺς ρυθμοὺς (πεζοτράγουδα), διηγήματα, μελέτας (κριτικὰς καὶ αἰσθητικὰς), ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐπιγραμματικότητα καὶ ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὀδησὸν μὲ δαπάναν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικά ἔργα του ἔγραψε τὴν ἐξάτομον «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», διὰ τῆς ὁποίας ἀπέδειξε τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐγραψε πολλὰ ποιητικά ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα.

Ἡ ποίησις του εἶναι ρητορική καὶ ρωμαντική.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ(1829 - 1870).—Γερμανὸς φιλόλογος, δημοσιεύσας, πλὴν διαφόρων φιλολογικῶν ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σοφοκλέα, τὴν γνωστοτάτην συλλογὴν δημοδῶν νεοελληνικῶν ᾠσμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τραγούδια Ῥωμαίκα, Popularia Carmina Graeciae recentioris» ἐν Λειψίᾳ τὸ 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Ἐμνήθη εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ῥήγα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἐγραψε τὰ ἑξῆς: «Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», «Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν», καὶ «Βιογραφία τοῦ Ῥήγα Φεραίου».

ΠΑΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἀξιοματικὸς τοῦ Πυροβολικοῦ. Ἐγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικὰς ἀναμνήσεις (1912) καὶ ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐξέδωσε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς, ἐν αἷς καὶ παιδικὰ ποιήματα, μετέφρασε δὲ καὶ τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε τὸ 1921. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπιστήμην τῆς Λαογραφίας, ὑπῆρξε δὲ πολυγλωσσώτατος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συψώμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932 εἰς Πειραιᾶ. Ἐξέδωσε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Σκιές», μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη καὶ δευτέρα ἢ «Μουσικὴς φωνές».

Ἡ ποίησις του διακρίνεται διὰ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν, τὴν λιτότητα τῶν ἔκφραστικῶν μέσων καὶ τὴν μουσικότητα τῶν στίχων του.

ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἐβασίλευσεν ἐπὶ 46 ἔτη (913-959). Διέπρεπε περισσότερο ὡς συγγραφεὺς παρά ὡς αὐτοκράτωρ. Ἔργα του: «Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ ἀσιδίου βασιλέως», «Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν», «Βασιλικά», «Συλλογὴ νόμων» καὶ ἄλλα.

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ.—'Εγεννήθη εις τὴν Σίφνον, ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπέθανε τὸ 1936. Ἔγραφε ποιήματα, ἔμμετρα δράματα καὶ μετέφρασε ξένα ἔργα. Τὸ ἰδιαιτέρον γνώρισμα τῶν ἔργων του εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάτασις, ὁ ἰδεαλισμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ναυτικῶν.

ΠΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1809 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, βουλευτὴς, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτὴς. Ἀπέθανε τὸ 1892. Ἐπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ εὐρυτάτης μορφώσεως. Ἐδημοσίευσεν ἔργα ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, λεξικά, λογοτεχνικά (διηγήματα, δράματα, κωμωδίας καὶ ποιήματα).

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.—'Εγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1904. Ἔγραφε διηγήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Διακρίνεται διὰ τὸ σπινθηροβόλον καὶ δηκτικὸν πνεῦμά του καὶ διὰ τὸ γλαφυρὸν ὕφος του.

ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ—PENE.—Ἐνδοξος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ διπλωμάτης (1768-1848). Εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κινήσεως ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ ἐπίδρασις του εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα ὑπῆρξε τεραστία. Ἔγραφε : «Ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα», «Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ» κ.ἄ. πολλά.

ΣΙΛΛΕΡ (SCHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1759 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς τὴν Βαϊμάρην. Ἔγραφε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς καὶ δράματα, ἀναδειχθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, ἰσάξιος τοῦ Γκαίτε. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔχουν μεταφρασθῆ ὑπὸ διαφόρων πολλὰ ποιήματά του καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν δραμάτων του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1881 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1952. Παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Παρίσιον, ὅπου ἠκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἔγραφε κυρίως ποιήματα, δράματα καὶ κριτικὰς μελέτας.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1854 εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐσπούδασε Νομικά. Ἔγραφε ποιήματα, κοινωνικὰς μελέτας, ἠθογραφίας, ὀδοιπορικὰς ἐντυπώσεις καὶ σατιρικά. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος παραμένει μοναδικὸς μεταξὺ ὄλων τῶν νεωτέρων σατιρικῶν μας.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.—'Εγεννήθη κατὰ τὸ 1645 εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐδίδαξε Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν εἰς τὴν Βενετίαν. Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δύναμιν καὶ διὰ τὴν λαϊκωτέραν γλῶσσάν του ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς περισσοτέρους συγχρόνους καὶ ἱερωμένους συγγραφεῖς.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. 'Εσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παρίαν τῆς Ἰταλίας. Πλὴν τῆς Νομικῆς κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ἔγραφε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς Ἱταλικὴν γλῶσσαν, ἔνωρις ὁμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ «Ἐθνικοῦ μας ὕμνου». Ἡ φιλοπατρία του, ὁ ἰδεαλισμὸς του, ἡ ποιητικὴ του πρωτοτυπία, ἡ ὁποία συνεδύασε κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν μουσικότητα, καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἐκφράσεως ἰδεῶν ὑψηλῶν, τὸν ἔχουν ἐπιβάλλει εἰς τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν ὡς τὸν μεγαλύτερον τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, ἂν καὶ τὰ ὠριμώτερα ἔργα του διεσώθησαν εἰς ἀποσπάσματα.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὴν Σῦρον καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1919. Ἔσπούδασε Φιλολογίαν. Ἀπὸ τὸ 1883 ἕως τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴν ἑβδομαδιαίαν σατιρικὴν ἐφημερίδα «Ὁ Ρωμιός». Ἔγραφε πολλὰ σατιρικά ποιήματα καὶ τινὰ λυρικά. Διακρίνεται διὰ τὸ εὐφυολόγον πνεῦμα του, ἡ δὲ ποίησις του ἀποτελεῖ τὸν γελοιογραφικὸν πίνακα τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.—Πολιτικὸς ἐκ Σάμου, γεννηθεὶς τὸ 1863 καὶ ἀποθανὼν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1948. Ἔσπούδασεν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν, εἰδικευθεὶς εἰς τὸν κλάδον τῆς Ἀρχαιολογίας.

Ἦγωνίσθη ἐν Σάμῳ ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς νήσου, ἡγηθεὶς τὸ 1907 ἐπαναστάσεως καὶ προετοιμάσας ἔπειτα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα κινήματα, ἰδίως τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1912.

Διετέλεσε Γεν. Διοικητὴς Μακεδονίας, ἐπανειλημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὸ 1788. Ἔσπούδασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Εὐρώπῃ Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν. Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους δημοσίας θέσεις. Ἐπὶ Καποδιστριαῦ καὶ Ὀθωνος ἐγένετο πολλάκις Ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργός. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1872. Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἔργον του «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Αὕτη εἶναι ἡ ἀρίστη πηγὴ διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς Ἀθήνας. Εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ χωρίον τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνον ἢ Φεράς τὸ 1758 καὶ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν ἀρχῶν εἰς Βελιγράδιον

τὸ 1798. Διὰ τῆς «Μεγάλης Χάρτας» του, τῶν «Δικαιῶν τοῦ Ἀνθρώπου» καὶ τῶν φλογερῶν πατριωτικῶν ποιημάτων του συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἔθνικὴν ἀφύπνισιν τῶν ὑποδοῦλων προγόνων μας. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀνεκηρύχθη πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυς τῆς Ἑθνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1401 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1467. Διετέλεσε γραμματεὺς τῶν αὐτοκρατόρων Μανουήλ καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἀνέλαβε πλείστα διπλωματικὰ ἀποστολὰς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἀλώσεως συλληφθεὶς αἰχμάλωτος καὶ ἐξαγορασθεὶς ἀργότερον. Τὸ ἔργον του «Χρονικόν» εἶναι πολύτιμος ἱστορικὴ πηγὴ καὶ ἔχει γραφῆ εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν μερικὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν λαϊκὴν.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀγρίνιον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἰταλίαν τὸ 1920. Ἐγραψε ποιήματα, διηγήματα κ.ἄ. Εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ «Τέχνη» (1898-1899) κατὰ τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, εἰς τὸ ὁποῖον συνειργάσθησαν οἱ καλύτεροι λογοτέχναι.

ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης, ἀγνωστον ποῖον ἔτος, καὶ ἀπέθανε τὸ 1658. Τὸ μόνον διασωθὲν ἔργον του εἶναι ἡ τραγωδία «Ἐρωφίλη», ἐν τῶν καλυτέρων ἔργων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς τὸ Σούλι τὸ 1862 καὶ ἐσπούδασεν εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἐγραψε διηγήματα με ἔντονον ἠθογραφικὸν χρῶμα καὶ πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας. Εἶναι ἀριστοτέχνης εἰς τὰς περιγραφὰς ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Ἀπέθανε τὸ 1937.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1772 εἰς τὴν Καστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασε Νομικὴν καὶ Ἰατρικὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προσελήφθη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βουκουρεστίου, ὅπου κατέλαβε διάφορα ἀξιώματα ἐπὶ ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζᾶ. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847.

Ἐγραψε λυρικά ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐξυμνοῦν ἀφελῶς καὶ ἀνεπιτηδεύτως τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς (ἀνακρέοντεια), διὸ καὶ ἐπωνομάσθη «ὁ Νέος Ἀνακρέων». Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους ποιητὰς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσης.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

Σελίς

1. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἄνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου	8
2. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεὸν	10
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	13
3. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	14
4. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν » τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ : ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	20
5. « Εὐχή » (διὰ στίχων Ἀνακρεοντείου), Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	22
6. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης » Γεωργίου Χορτάτση	43
7. Ἐκ τῆς « Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ », ἀγνώστου	48
8. Διδαχὴ τῆ Ἀγίας καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἥλια Μηνιάτῃ	64
9. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκῃ	72
10. Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, Ρήγγα Φεραίου	78
11. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	89
12. Ἡ ἐκκλησία τ' Αἰ - Γεωργίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	96
13. Οἱ κολόνες τοῦ Ὀλυμπίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
14. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
15. Τὸ κυπαρίσσι (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	98
16. Παιρομίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου, « Παιρομίαι »)	99
17. Ὁ Θούριος, Ρήγγα Βελεστινλῆ (Φεραίου)	101
18. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά	105
19. Ὁ Ἐένος (ἐκ τῆς συλλογῆς Α. Passow)	115
20. Ναυαρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	116
21. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	118
22. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	122
23. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	125
24. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωνος Δραγοῦμη	171
25. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	173
26. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἄνδρ. Λασκαράτου	192
27. Ἡ γυναικούλα, Ἄνδρ. Λασκαράτου	193
28. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροῖδου	241
29. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	249

30. Ἡ μεταρσίωση τοῦ Δομηγίκου Θεοδοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου	253
31. Εἰς Σούλι, Ἀνδρ. Κάλβου	263
32. Φωτεινός, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	265
33. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	278
34. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	279
35. Πατρίδες, Κωστή Παλαμᾶ	290
36. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	294
37. Σατιρικά ἐπιγράμματα, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
38. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	300

Β. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Μ. Σταθοπούλου - Χριστοφέλλη

1. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον », Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	31
2. Τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός, δημῶδες	41
3. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	84
4. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	106
5. Ἡ σκιὰ τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
6. Ὁδὴ εἰς τὴ σελήνη, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
7. Εἰς Φραγκίσκαν Φραϊξερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
8. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
9. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	112
10. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἄρτας (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	114
11. Τραγούδια τῆς Ξενιτιάς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	116
12. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	117
13. Μοιρολόγια (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	119
14. Βαίτικα (Ἐγκωμιαστικά, Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	120
15. Κλέφτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	121
16. Σουλιώτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	123
17. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Πα- παρρηγοπούλου	148
18. Ὁ θάνατος τοῦ Παλικαριοῦ, Ἴωνος Δραγοῦμη	162
19. Ὁ παπα - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	194
20. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	219
21. « Ἐτσι ἤτανε », Γιάννη Βλαχογιάννη	229
22. « Ἀέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	231
23. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	233
24. Ἡ νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	235
25. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	238
26. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	258
27. Ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	269
28. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	270

	Σελίς
29. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	271
30. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	272
31. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	276
32. Ὅρθὸ στέκεσαι ἀντίκρου μου ὀλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	278
33. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	280
34. Τὸ στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	282
35. Κύπρος, Σωτήρη Σκίπη	282
36. Παῦλος Μελάς, Κωστή Παλαμᾶ	288
37. Χιμᾶρα, Κωστή Παλαμᾶ	288
38. Ἡ Ἐλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	312
39. Τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	314

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ν. Κοντοπούλου

1. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἰ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις	17
β) Ὁ Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	18
2. Περὶ Ἀγιάς Σοφιάς (1453), δημῶδες	42
3. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	74
4. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	76
5. Αἰ Ἀθήναι τὸ 1791, ἀπόσπασμα ἐκ τῆς « Γεωγραφικῆς Νεωτερικῆς » Κωνσταντᾶ - Φιλιππίδου	77
6. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	82
7. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαρθῶνος, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου	94
8. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγιάς Σοφιάς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου	95
9. Ἡ Ἅγια Τράπεζα τῆς Ἁγία-Σοφιάς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Γ. Πολίτου	96
10. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Γ. Πολίτου	97
11. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀπὸ τὰς « Παροιμίας » Ν. Γ. Πολίτου	100
12. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
13. Στολιδιάρης, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	104
14. Ναναρίσματα, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Γ. Πολίτου	117
15. Τῆς Πάργας, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Γ. Πολίτου	124
16. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαίμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	129
17. ΚΘ' Μαίου, Σπυρίδωνος Λάμπρου	132
18. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Γεωργούλη	154
19. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	178
20. Τὸ γιούσουρι, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	210
21. Ὡ ξένε, Σπύρου Μελά	237
22. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	239
23. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστή Παλαμᾶ	250
24. Δύο !, Γερασίμου Μακροῦ	269

	Σελίς
25. Τὸ ἀγάλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρηγοπούλου	275
26. Δέση γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	281
27. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη	285
28. Θερμοπόλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	287
29. Ἐλευθερία, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
30. Ὁ φθόνος, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
31. « Γαλάτεια », (ἀπόσπασμα) Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	296
32. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὑμνος, Φρειδ. Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	313

Δ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ε. Φωτιάδῃ - Η. Μηνιάτῃ

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	7
2. Διγενῆς Ἀκρίτας (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου ἐκδ. Σπ. Λάμπρου Paris 1880)	23
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου	26
4. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Γ. Πολίτου	36
5. Διγενῆς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες	38
6. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	59
7. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρυγματοῦ μου	62
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	62
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλοῦτου	63
δ) Κυριακὴ ἀργία	63
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	63
8. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως	70
9. Εἰς τὴν μετᾶστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	101
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	121
13. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση	136
14. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
15. Ἡ ἔθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνειδήσις, Σωτηρίου Κουγέα	160
16. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφοῦλη	180
17. Ὑποθήκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'	240
18. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	270
19. Ἡ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	271
20. Παιδί μου, ὦρα σου καλὴ, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	276
21. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	283
22. Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	284
23. Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, Σατοβριάνδου - Ε. Ροῖδου	309
24. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκῶ - Κωστῆ Παλαμᾶ	311

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	7
2. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπ. Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολύμιτου	8
3. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μετὰξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεῶν	10
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	13
4. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογενήτου	14
5. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις	17
β) Ὁ Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	18
6. « Χρονικόν », Γεωργίου Φραντζῆ : Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	20

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. « Εὐχὴ » (ἰδιὰ στίχων Ἀνακρεοντείων), Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	22
2. Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Paris 1880)	23
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου	26
4. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον » Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	31

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημῶδες	36
2. Διγενὴς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες	38

3. Τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός, δημῶδες 41
 4. Τῆς Ἀγιάς Σοφιάς (1453), δημῶδες 42

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης », Γεωργίου Χορτάση 43
 2. Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου 48

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου 59
 2. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ :
   α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου 62
   β) Περὶ ἐλεημοσύνης 62
   γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου 63
   δ) Κυριακὴ ἀργία 63
   ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον 63
 3. Διδαχὴ τῆ Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλία
   Μηνιάτη 64
 4. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως 70
 5. Περὶ τοῦ μὴ ζῆτειν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου
   Θεοτόκη 72
 6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη 74
 7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων) 76
 8. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Γεωγραφίας Νεωτερικῆς), Κων-
   σταντᾶ - Φιλιππίδου 77
 9. Τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Ρήγγα Φεραίου 78
 10. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ 82
 11. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ 84
 12. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ 89

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

- I. Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (ἐκ τοῦ ὀμωμένου
 βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου) :
 1. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος 94

2. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγιᾶς Σοφίᾶς	95
3. Ἡ Ἅγια Τράπεζα τῆς Ἁγίας - Σοφίᾶς	96
4. Ἡ ἐκκλησία τ' Ἀι-Γεωργίου	96
5. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ	97
6. Οἱ κολόνες τοῦ Ὀλυμπίου	97
7. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	97
8. Τὸ κυπαρίσσι	98
II. Παροιμῖαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου).	99

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ENTEXNOS

1. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	101
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινῆ, (Φεραίου)	101
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
4. Στολιδιάρης, Ἰωάννου Βηλαρά	104
5. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά	105
6. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	106
7. Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
8. Ὠδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
9. Εἰς Φραγκίσκαν Φραῖζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	111

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς, δημῶδες	112
2. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἄρτας, δημῶδες	114
3. Ὁ Ξένος, δημῶδες	115
4. Τραγούδια τῆς ξενιτιᾶς, δημῶδη	116
5. Ναναρίσματα, δημῶδη	116
6. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημῶδες	118
7. Μοιρολόγια, δημῶδη	119
8. Βαίτικα (Ἐγκωμιαστικά), δημῶδη :	
α) Στὸ νοικοκύρη, ...	120
β) Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ	120
9. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	121
10. Κλέφτικα, δημῶδη	121
11. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημῶδες	122
12. Σουλιώτικα, δημῶδη	123

13. Τῆς Πάργας, δημῶδες	124
14. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἄλῃ - πασσᾶ, δημῶδες	125

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικοῦπη	129
2. ΚΘ' Ματοῦ, Σπ. Λάμπρου	132
3. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση	136
4. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
5. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου	148
6. Γεώργιος Γεμιστὸς - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	154
7. Ἡ ἔθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, (1940), Σωτηρίου Β. Κουγέα	160

B'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Παλικαριοῦ, Ἴωνος Δραγοῦμη	162
2. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἴωνος Δραγοῦμη	171
3. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραΐτιδου	173
4. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	178
5. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφοῦλη	180
6. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρ. Λασκαράτου	192
7. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρ. Λασκαράτου	193

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

I. Ἡθογραφικὰ

1. Ὁ παπα - Νάρμισσος, Δημητρίου Βικέλα	194
2. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	210

II. Ἱστορικὰ

3. Τὸ ἁμαρτήμα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	219
4. « Ἐτσι ἦταν », Γιάννη Βλαχογιάννη	229

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Ἀέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	231
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	233
3. Ἡ Νίκη μας στὸ Πόγφαδετς, Σπύρου Μελλά	235
4. Ὡ Εἴνε, Σπύρου Μελλά	237

Ε'. ΠΙΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	238
2. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	239
3. Ὑποθήκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'	240

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροΐδου	241
2. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουόντα	249
3. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγγα, Κωστῆ Παλαμᾶ	250
4. Ἡ μεταρσίωση τοῦ Δομηνίου Θεοδοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου	253

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	258
2. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέου Κάλβου	263
3. Φωτεινὸς (ἀπόσπασμα), Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	265
4. Ἦ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	269
5. Δύο !, Γερασίμου Μαρκιῶ	269
6. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	270
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	270
8. Ἦ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	271
9. Τὰ εἰρήπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	271
10. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	272
11. Τὸ ἀγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρηγοπούλου	275
12. Παιδί μου, ὦρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	276
13. Στὸ σταυραεῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	276
14. Ὅρθὸ στέκεισαι ἀντίμου μου ὀλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	278
15. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	278
16. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	279
17. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	280
18. Δέηση γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	281
19. Τὸ στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	282
20. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπη	282
21. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	283
22. Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	284

23. Εικόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη :	
α) Τὸ φτάσιμον	285
β) Γλυκοχαράματα	286
γ) Τὸ τάμα	286
δ) Τὰ πρωτοβρόχια	287
24. Θερμοπίλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	287
25. Παῦλος Μελάς, Κωστή Παλαμᾶ	288
26. Χιμάρα, Κωστή Παλαμᾶ	288
27. Πατρίδες, Κωστή Παλαμᾶ :	
α) Πάτρα	290
β) Μεσολόγγι	291
γ) Ἀθήνα	291
δ) Ἑλλάδα	292
28. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	293
29. Ἐλευθερία (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
30. Ὁ φθόνος (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
31. Κρεῖττον σιγᾶν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
32. Εἰς θεατρικὸν συγγραφεῖα (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
33. Εἰς ἀστεῖον κυνηγὸν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	295
34. Εἰς ἀδεξίαν πιανίστριαν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	295

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. « Γαλάτεια » (ἀπόσπασμα), Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	296
2. « Νικηφόρος Φωκῆς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	300

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ « Ὀδοιπορικοῦ » τοῦ Σατοβριάνδου - Ἐμμ. Ροῖδου	309

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκώ - Κωστή Παλαμᾶ	311
2. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	312
3. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστή Παλαμᾶ	313
4. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	314

Λεξιλόγιον	317
Βιογραφικαί Σημειώσεις	342
Πίναξ περιεχομένων κατά Συλλογὰς	354
Πίναξ περιεχομένων	385

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα « Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν »	185
2. Νικηφόρου Λύτρα « Ἡ κλεμμένη »	187
3. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλου	247
4. Δομηνίου Θεοδοκοπούλου « Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν » . .	255

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΒ' 1974 (VI) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 87.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2433/30-3-1974

Ἐκτύπωσις - Βιβλιοδεσίαι : Κ.ΚΟΝΤΟΓΟΝΗΣ - Α.ΜΑΛΙΚΟΥΤΗΣ Ο.Ε.

